

DEutsch-Georgische Zeitschrift für Rechtsvergleichung

7/2025

შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი

სტატიები

სასამართლო გადაწყვეტილებების კანონიერი ძალის ეფექტი და ბოჭვითი ძალა
სამოქალაქო პროცესში

ულრიხ პაგენლოხი / ზურაბ ძლიერიშვილი

საფროსებზე დაფუძნებული დელიქტები: ნორმატიული ჩარჩო და სასამართლო
პრაქტიკა

ია უჯმაჯურიძე

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა გლობალური ეკონომიკური გამოწვევების
ფონზე

თამარ მსხვილიძე

ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი
პასუხისმგებლობისათვის - საკანდიდატო დისერტაციის თეზისები

თინათინ წერეთელი (თარგმანი: თემურ ცქიტიშვილი)

დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა საქართველოში და სამღვარგარეთ

კახა წიქარიშვილი

მედიცინის სამართალი ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაში: სამედიცინო ტრიაჟი,
პასუხისმგებლობის გადანაწილების სირთულე და ინფორმირებული თანხმობის
კრიზისი

მაგდანა ბაქრაძე

ინფორმირებული თანხმობა ციფრული ჯანმრთელობის ეპოქაში: იურიდიული და
ეთიკური აუცილებლობა

გიორგი დულაშვილი

ბლოგი

“ჯუნგლების კანონი”

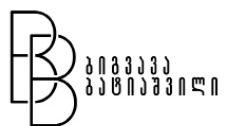
ლევან ნანობაშვილი

1/2025

შვედნა-გერმანული სამართლის

ქართულ-გერმანული ჟურნალი

Deutsch-Georgische
ZEITSCHRIFT FÜR
RECHTSVERGLEICHUNG

ISSN 2587-5191 (ბეჭდვითი)
ISSN 2667-9817 (ელექტრონული)
© ავტორები, 2025
www.lawjournal.ge

მთავარი რედაქტორები

დავით მაისურაძე
ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი რუსიაშვილი
პროფ. დოქ. ოლაფ მუთჰორსტი

გამომცემლები

მოსამართლე ულრიხ ჰაგენლოხი
ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი ჟორჟოლიანი
სულხან გველესიანი
ხათუნა დიასამიძე
ასოც. პროფ. დოქ. ლადო სირდაძე
პროფ. დოქ. ზვიად გაბისონია
მოსამართლე ვოლფრამ ებერჰარდი
პროფ. დოქ. არკადიუმ ვუდარსკი †
მოსამართლე დოქ. ტიმო უტერმარკი
ადვოკატი დოქ. მაქს გუთბროდი
ნოტარიუსი რიხარდ ბოკი
ასისტ. პროფ. დოქ. თემურ ცქიტიშვილი
პროფ. დოქ. ნუნუ კვანტალიანი
ადვოკატი გოჩა ოყრეშიძე
ნატალი გოგიაშვილი
ადვოკატი თემურ ბიგვავა
ადვოკატი ზვიად ბატიაშვილი
ხატია პაპიძე
ადვოკატი ქეთევან ბუაძე
ადვოკატი ნიკოლოზ შეყილაძე

სამუშაო ჯგუფი

სოფო ზარანდია

სტატიები

სასამართლო გადაწყვეტილებების კანონიერი ძალის ეფექტი და ბოჭვითი ძალა სამოქალაქო პროცესში – საქართველოსა და გერმანიის შედარება – ნაწილი 1 <i>ულრიხ ჰაგენლოხი / ზურაბ ძლიერიშვილი</i>	7
საფრთხეზე დაფუძნებული დელიქტები: ნორმატიული ჩარჩო და სასამართლო პრაქტიკა <i>ია უჯმაჯურიძე</i>	103
კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა გლობალური ეკონომიკური გამოწვევების ფონზე <i>თამარ მსხვილიძე</i>	120
თინათინ წერეთლის საკანდიდატო დისერტაციის – „ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის“ – თეზისები <i>თემურ ცქიტიშვილის თარგმანი</i>	144
დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა საქართველოში და საზღვარგარეთ <i>კახა წიქარიშვილი</i>	148
მედიცინის სამართალი ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაში: სამედიცინო ტრიაჟი, პასუხისმგებლობის გადანაწილების სირთულე და ინფორმირებული თანხმობის კრიზისი <i>მაგდანა ბაქრაძე</i>	161
ინფორმირებული თანხმობა ციფრული ჯანმრთელობის ეპოქაში: იურიდიული და ეთიკური აუცილებლობა <i>გიორგი დულაშვილი</i>	182

ბლოგი

ჯუნგლების კანონი <i>ლევან ნანობაშვილი</i>	184
--	-----

სასამართლო გადაწყვეტილებების კანონიერი ძალის ეფექტი და ბოჭვითი ძალა სამოქალაქო პროცესში

-საქართველოსა და გერმანიის შედარება- ნაწილი 1

ულრიხ ჰაგენლოხი

დრეზდენის უმაღლესი სამხარეო სასამართლოს ყოფილი პრეზიდენტი (პენსიონირებული)

პროფ. დოქ. ზურაბ ძლიერიშვილი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის პროფესორი, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლე

A. შესავალი:

თუ რამდენად არიან კერძო სამართლის მოსამართლეები სამართლებრივი საკითხის განსაზღვრისას სხვა სასამართლოების გადაწყვეტილებებით შებოჭილნი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ერთ-ერთ ყველაზე პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს. არც საქართველოში და არც გერმანიაში ყველა შესაბამისი საკითხი კანონით მკაფიოდ არ არის დარეგულირებული.

აღნიშნული მარტივ-სამართლებრივი თემატიკა გადაფარულია კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ასპექტებით. ერთის მხრივ, იდენტური სამართლებრივი საკითხებისა თუ ერთნაირი ფაქტობრივი გარემოებების განსხვავებული გადაწყვეტა აზიანებს სამართლებრივ უსაფრთხოებას, და შესაბამისად, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპსა და ყველა სამართლის მადიებლის თანასწორ მოპყრობას. მეორეს მხრივ, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპთან,

განსაკუთრებით კი სამართლიანი სასამართლოს უფლებასთან წინააღმდეგობაში მოდის, როდესაც პირს ეკისრება სხვა სასამართლო პროცესის შედეგები, რომელშიც ის თავად არ მონაწილეობდა და, შესაბამისად, ვერც ფაქტობრივი და ვერც სამართლებრივი არგუმენტების წარმოდგენა ვერ მოახერხა. გარდა ამისა, სხვადასხვა სასამართლო პროცესში ხშირად გამოიყენება განსხვავებული საპროცესო პრინციპები (მაგალითად, სასამართლოს მხრიდან საქმის საკუთარი ინიციატივით გამოკვლევის პრინციპი, დისპოზიციის მაქსიმა) და მტკიცებულების შეფასების განსხვავებული წესები. სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებებზე სავალდებულო ბოჭვამ შესაძლოა ამ პრინციპების უგულებელყოფა გამოიწვიოს. ასევე, გასათვალისწინებელია, რომ სხვა სასამართლოების გადაწყვეტილებებზე ბოჭვა პოტენციურ კონფლიქტს ქმნის მატერიალურ სამართლიანობასა და ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის უფლებას შორის, რადგან ეს ხელს უშლის საქმის ახალი განხილვის შე-

საძლებლობას და შესაძლოა, წინამორბედ პროცესში დაშვებული შეცდომების გაგრძელება გამოიწვიოს.

აღნიშნული მოსაზრებები ცხადყოფს, რომ მარტივ-სამართლებრივად მხოლოდ ერთი ზოგადი მიდგომა არ შეიძლება არსებობდეს ანუ არ არის გამართლებული არც სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებებზე მუდმივი ბოჭვა და არც მათი სრული უგულებელყოფა. საჭიროა ისეთი გადაწყვეტის მოძიება, რომელიც თითოეული პროცესუალური სიტუაციის შესაბამისად დააბალანსებს ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესებს (განსაკუთრებით კი სამართლებრივ უსაფრთხოებას, სამართლიანი სასამართლოს უფლებასა¹ და ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის პრინციპებს).

B. გერმანული სამართალი:

I. საკითხის მოგვარების სტრუქტურა:

გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მოქმედებს პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, როგორც წესი, სამოქალაქო სამართლის მოსამართლე საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების დროს სხვა სასამართლოს გადაწყვეტილებებით არ არის შებოჭილი. ამ მიდგომას საფუძვლად უდევს ქვემოთ განხილული კანონიერი ძალის მატერიალური და სუბიექტური ეფექტი. მოკლედ რომ ვთქვათ, სასამართლოს გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია მბოჭავი შემდგომი პროცესისთვის, თუ ის იგივე მხარეებს შორისაა მიღებული. გადაწყვეტილების მისაღებად აუცილებელი წინასწარი კითხვები და მასზე დაყრდნობით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები მხოლოდ შეზღუდული მოცულობით ექვემდებარება ბოჭვის ეფექტს. ამით, ერთის მხრივ, უზრუნველყოფილია, რომ, როგორც წესი, სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებაზე ბოჭვითი ეფექტი მოქმედებდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც იმ პროცესის მონაწილეებს, რომლებიც ამ ეფექტის ქვეშ ექ-

ცევიან, წინამორბედ პროცესში ჰქონდათ შესაძლებლობა, წარმოედგინათ თავიანთი ფაქტობრივი გარემოებები და სამართლებრივი არგუმენტები ეფექტიანად. მეორეს მხრივ, უზრუნველყოფილია მატერიალური სამართლიანობის განხორციელება, რადგან შემდგომ პროცესში შესაძლებელია ფაქტობრივი გარემოებებისა და სამართლებრივი საკითხების თავიდან გადახედვა და განხილვა.

II. კანონიერი ძალის ეფექტი:

1. კანონიერი ძალის საკანონმდებლო რეგულირება და სხვადასხვა დეფინიციები:

გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში (გსსკ) კანონიერი ძალის ეფექტის წინაპირობები და მოცულობა შემდეგნაირად არის განსაზღვრული:

გსსკ-ის § 322 - მატერიალური კანონიერი ძალა

„(1) სასამართლოს გადაწყვეტილებები კანონიერ ძალას იძენენ მხოლოდ იმ ფარგლებში, რომლებშიც გადაწყვეტილება შეეხებოდა სარჩელით ან შესაგებლით დაყენებული მოთხოვნების გადანყევას.“

(2) თუ მოპასუხემ საპირისპირო მოთხოვნის გაქვითვა მოითხოვა, მაშინ სასამართლოს გადაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ ეს საპირისპირო მოთხოვნა არ არსებობს, იმ ოდენობამდე, რამდენის ფარგლებშიც გაქვითვა მოითხოვებოდა, კანონიერ ძალას იძენს.“

გსსკ-ის § 325 – კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი

„(1) კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება მოქმედებს როგორც მხარეებისთვის, ასევე იმ პირებისთვის, რომლებიც სამართლებრივი პროცესის დაწყების შემდეგ მხარეთა უფლებამონაცვლეები გახდნენ ან რომელთაც დავის საგანი მფლობელობაში ისეთი ფორმით მიიღეს, რომ ერთ-ერთი მხარე ან მისი უფლებამონაცვლე არაპირდაპირი მფლობელი გახდა.“

¹ იხ. BGH, Urteil vom 20. Oktober 1995 - NJW 1996, 395, juris Rn. 10

(2) სამოქალაქო სამართლის ის დებულებები, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ მათ, ვინც არაუფლებამოსილი პირისგან იძენს უფლებებს, ანალოგიურად გამოიყენება.“

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ასევე არეგულირებს პროცესუალურ-სამართლებრივ მიდგომას ფაქტობრივი გარემოებების ცვლილებისას:

გსსკ-ის § 323 – გადაწყვეტილებების შეცვლა

„(1) თუ გადაწყვეტილება მოიცავს სამომავლო, ვადამოსულ, განმეორებად შესრულებებს, ნებისმიერ მხარეს შეუძლია მოითხოვოს მისი ცვლილება. სარჩელი დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, თუ მოსარჩელე წარადგენს ისეთ ფაქტებს, რომლებიდანაც გამომდინარეობს გადაწყვეტილების საფუძველზე არსებული ფაქტობრივი ან სამართლებრივი გარემოებების არსებითი ცვლილება.

(2) სარჩელი შეიძლება ეფუძნებოდეს მხოლოდ იმ მიზეზებს, რომლებიც წინა საქმის ფაქტობრივი განხილვის დასრულების შემდეგ წარმოიშვა და რომელთა მოთხოვნა საპროცესო გზით შეუძლებელია ან შეუძლებელი იყო.

(3) ცვლილება დასაშვებია სარჩელის სამართალწარმოებაში მიღების მომენტიდან.

(4) თუ ფაქტობრივ ან სამართლებრივ ურთიერთობებში არსებობს არსებითი ცვლილება, გადაწყვეტილება მისი საფუძვლების შენარჩუნებით უნდა შეესაბამებოდეს ახალ რეალობას.“

გსსკ-ის § 767 – იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელი

„(1) შესაგებლები, რომლებიც სასამართლო გადაწყვეტილებით განსაზღვრულ მოთხოვნას ეხება, მოპასუხემ საჩივრის სახით უნდა წარმოადგინოს პირველ ინსტანციაში.

(2) ასეთი შესაგებლები, დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი საფუძვლები წარმოიქმნა მას შემდეგ, რაც დასრულდა ზეპირი ფორმით სასამართლო განხილვა, რომელშიც მათი

წარმოდგენა უნდა მომხდარიყო, და ისინი აღარ შეიძლება შეტანილ იქნეს საჩივრის ფორმით.

(3) მოპასუხემ სარჩელის შეტანასთან ერთად უნდა წარმოადგინოს ყველა ის შესაგებელი, რომელთა მითითებაც სარჩელის შეტანის მომენტი შეეძლო.“

გერმანულ სამართლებრივ ენაში ხშირად არ ხდება კანონიერი ძალის მატერიალური და სუბიექტური ეფექტის ერთმანეთისგან მკაფიო გამოჯვანა, არამედ ზოგადად „კანონიერი ძალის ეფექტზე“ ან „კანონიერ ძალაზე“ საუბრობენ. მხოლოდ საერთო კონტექსტიდან ხდება ხოლმე განსაზღვრა, იგულისხმება კანონიერი ძალის მატერიალური თუ სუბიექტური ეფექტი, ან ორივე ერთად. იმ მკითხველთათვის, ვისთვისაც გერმანული მშობლიური ენა არ არის, გაგება დამატებით იმითაც რთულდება, რომ გერმანიაში პროცესუალური საცილობის შესაძლებლობის ამოწურვას „ფორმალურ კანონიერ ძალად“ (შემოკლებით ხშირად უბრალოდ „კანონიერ ძალად“) მოიხსენიებენ.

2. კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის ძირითადი პრინციპები:

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის დადგომის წინაპირობაა, გსსკ-ის § 705² პარაგრაფში რეგულირებული სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმალურ-სამართლებრივად ძალაში შესვლა.³

გსსკ-ის § 322 I მიხედვით, კანონიერი ძალის ეფექტი ფორმულირებით „იმ ფარგლებში, ... რა ფარგლებშიც დაყენებულ მოთხოვნაზე მიღებულია გადაწყვეტილება“, შემოიფარგლება მხოლოდ ე.წ. პროცესუალური დავის საგნით. ხშირად ამ ცნებას მოკლე ფორმით, უბრალოდ დავის საგანს უწოდებენ. გადაწყვეტილების კანონიერ ძალასთან დაკავშირებული ეს საკანონმდებლო რეგულაციები ზოგადად ვრცელდება

² გსსკ-ის § 705 – ფორმალური კანონიერი ძალა: გადაწყვეტილებას კანონიერი ძალა არ ენიჭება იმ ვადის გასვლამდე, სადამდეც დასაშვებია სამართლებრივი საშუალების ან საჩივრის შეტანა. კანონიერი ძალის დადგომა ნაჩქარევად დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, თუ სამართლებრივი საშუალება ან საჩივარი წარდგენილია ვადაში.

³ G. Vollkommer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 322 ZPO, Rn. 1; vgl. BGH, Urteil vom 25. September 2007 - X ZR 60/06 - BGHZ 173, 374, juris Rn. 10, BGH, Urteil vom 9. Juli 1953 - III ZR 193/51 - BGHZ 10, 220, juris Rn 18; ზოგადი მოსაზრება

ფორმალურად კანონიერ ძალაში შესულ განჩინებებზე, თუკი აღნიშნული განჩინებები შინაარსობრივად შეიცავენ კანონიერი ძალის მქონე გადაწყვეტილებას.⁴ ასეთი გაფართოება განსაკუთრებით ეხება იძულებითი აღსრულების განჩინებებს, მაგალითად იძულებითი ღონისძიებების შეფარდებას.

ა) პროცესუალური დავის საგანი:

აღნიშნულ პროცესუალურ დავის საგანს ქმნის როგორც პროცესუალური მოთხოვნა, ასევე ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებზე დაყრდნობითაც მოსარჩელე ამართლებს მის მიერ დაყენებულ სასარჩელო სასარჩელო მოთხოვნას. (ე.წ. ორფაზიანი დავის საგანი).⁵ ამგვარად, დავის საგანი განისაზღვრება, ერთის მხრივ, სარჩელით დაყენებული მოთხოვნით, რომელშიც კონკრეტდება მოსარჩელისთვის სასურველი სასამართლო გადაწყვეტილება, და, მეორე მხრივ, იმ ფაქტობრივი გარემოებებით (მოთხოვნის საფუძველი), რომლებიდანაც მოსარჩელე ელოდება მისთვის სასურველ სამართლებრივ შედეგს.⁶ აღნიშნული მოქმედებს იმისგან დამოუკიდებლად, მხარეებმა წარმოადგინეს თუ არა ფაქტობრივი გარემოებების შემადგენელი კონკრეტული ფაქტები ან იცოდნენ თუ არა წარუდგენელი ფაქტების შესახებ იმ დროისათვის ან შეეძლოთ თუ არა მათი წარდგენა.⁷ შესაბამისად, გადასაწყვეტი ფაქტობრივი გარემოება არ შედგება მხოლოდ იმ ფაქტებისგან, რომლებიც მხარეებმა კონკრეტულად წარუდგინეს სასამართლოს, არამედ იმ მოვლენისგანაც, რომელიც ბუნებრივი თვალსაზრისით სასამართლოს წინაშე გადასაწყვეტად არის წარდგენილი.

ამასთან ერთად, ჩნდება ორი გამიჯვნის პრობლემა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს გაურკვევლობა და განსხვავებული შეფასებები. ერთის მხრივ, საკითხავია, რომელი არანარმოდგენილი და, შესაძლოა, თავად მოსარჩელისთვისაც უცნობი ფაქტები მიეკუთვნებიან მოცემულ მოვლენას და რომელი – არა. მეორეს მხრივ კი, შესაძლოა გასარკვევი იყოს, მიეკუთვნება თუ არა წარმოდგენილი ფაქტები ერთიან მოვლენას (ანუ არსებობს ერთადერთი ერთობლივი დავის საგანი), თუ ისინი ქმნიან ერთმანეთისგან სამართლებრივად განსხვავებულ რამდენიმე დავის საგანს.

ეს პრობლემატიკა კიდევ უფრო მწვავედება იმიტომ, რომ, ერთის მხრივ, დავის საგანი მკაცრად უნდა გაიმიჯნოს მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის საფუძვლებისგან, ხოლო, მეორეს მხრივ, სამართლებრივი კლასიფიკაციის სხვადასხვაობა შესაძლოა მიანიშნებდეს დამოუკიდებელ ფაქტობრივ გარემოებებზე (ანუ ორ სხვადასხვა დავის საგანზე). ასეა, მაგალითად, როცა მოსარჩელე მის მიერ დაყენებული ქმედების აკრძალვის მოთხოვნას ამყარებს ერთდროულად როგორც (მეზობელთან გაფორმებულ) სახელშეკრულებო შეთანხმებას, ასევე სანივთო სამართალში გათვალისწინებულ (სამეზობლო) დაცვის უფლებას.

სამართლებრივი კლასიფიკაციისა და ფაქტობრივი გარემოების ერთიანობას შორის ურთიერთქმედების მაგალითია შემდეგი: თუ ავარიში მოყოლილი ავტომობილის ყველა სხვა მგზავრმა თავისი მოთხოვნები ზიანის მიმყენებლის მიმართ ერთ-ერთ მგზავრს დაუთმო და ეს უკანასკნელი ითხოვს როგორც საკუთარ, ასევე სხვა პირთა სასარგებლოდ ზიანის ანაზღაურე-

⁴ BGH, Beschluss vom 26. November 2020 - I ZB 6/20 - GRUR 2021, 482, juris Rn. 16; BGH, Urteil vom 13. Juli 2017 - I ZR 64/16 - NJW 2018, 235, juris Rn. 13; BGH, Beschluss vom 23. Mai 2012 - VII ZB 31/11 - NJWRR 2012, 1148, juris Rn. 13

⁵ BGH, Beschluss vom 18. September 2018 - XI ZR 74/17 - MDR 2019, 692, juris Rn. 25; BGH, Urteil vom 26. September 2000 - VI ZR 279/99 - NJW 2001, 157, juris Rn. 10; BGH, Urteil vom 19. Dezember 1991 - IX ZR 96/91 - BGHZ 117, 1, juris Rn. 14

⁶ BGH, Urteil vom 18. November 2024 - VI ZR 10/24 - WM 2024, 2301, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 22. November 2018 - IX ZR 14/18 - NJW-RR 2019, 246, juris Rn. 18; BGH, Urteil vom 14. März 2017 - VI ZR 605/15 - VersR 2017, 822, juris Rn. 17

⁷ BGH, Urteil vom 14. März 2017 - VI ZR 605/15 - VersR 2017, 822, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 10. November 2016 - IX ZR 119/14 - ZIP 2016, 2479, juris Rn. 11; BGH, Urteil vom 23. Juni 2015 - II ZR 166/14 - NJW 2015, 3040, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 22. Oktober 2013 - XI ZR 42/12 - BGHZ 198, 294, juris Rn. 15

ბას, ლოგიკურია აღნიშნული ერთიან ფაქტობრივ მოვლენად ჩაითვალოს (ერთიდაგივე ავტოსაგზაო შემთხვევიდან ამავე ავტომობილის მგზავრების მხრიდან ერთი და იმავე ზიანის მიყენების წინააღმდეგ წარმოშობილი მოთხოვნები, ფაქტობრივად და სამართლებრივად ერთნაირი საკითხებით). თუმცა, მოთხოვნების (თავდაპირველი) განსხვავებული მფლობელობა იწვევს განსხვავებულ სამართლებრივ კლასიფიკაციას და აჩვენებს, რომ ერთი შეხედვით ერთიანი მოვლენის მიუხედავად, მხოლოდ რამდენიმე დაზარალებულის არსებობაც კი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს იმ ფაქტობრივ გარემოებას, რომელიც სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველს წარმოადგენს და აჩენს დავის საგნების განცალკევების აუცილებლობას. მაგრამ იმ შემთხვევაშიც, როცა ერთსა და იმავე კრედიტორთან გვაქვს საქმე, მოთხოვნის სამართლებრივი თვითმყოფადობა (განსხვავებით სამართლებრივად ერთგვაროვანი მოთხოვნის ფარგლებში არსებული უბრალო გამოსაანგარიშებელი თანხებისგან) შეიძლება გადამწყვეტად აისახოს იმ საკითხზე, არსებობს თუ არა ერთი დავის საგანი, თუ საუბარია რამდენიმე განცალკევებულ დავის საგანზე (ამასთან დაკავშირებით ქვემოთ მოყვანილია კიდევ რამდენიმე მაგალითი). დეტალურად:

დასაწყისისთვის უდავოა, რომ დავის საგანი მოიცავს ყველა მატერიალურ-სამართლებრივ მოთხოვნას, რომელიც წარდგენილი სარჩელის ფარგლებში იმ ფაქტობრივ გარემოებებიდან გამომდინარეობს, რაც სასამართლოს განსახილველად წარედგინა.⁸ შესაბამისად, მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვილაპარაკოთ ერთ (სამართლებრივად ერთიან) დავის საგანზე, როცა ფაქტობრივი გარემოებები არ შეიძლება გონივრულად

დაიყოს დამოუკიდებელ მოვლენებად ისე, რომ შეიცვალოს გარემოების არსებითი შინაარსი. როგორც უკვე აღინიშნა, ამაზე, როგორც წესი, გავლენას არ ახდენს ის გარემოება, რომ ერთი და იგივე (ფაქტობრივად ერთიანი) მოვლენები სამართლებრივად შეიძლება სხვადასხვა შეფასებას დაექვემდებარონ⁹ — მაგალითად, როდესაც ფაქტობრივი გარემოების ნაწილები შეიძლება საფუძვლად დაედოს როგორც ხელშეკრულებით, ასევე დელიქტით გათვალისწინებულ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნებს.

დავის საგნის სიმრავლე არსებობს მაშინ, როდესაც მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმები სარჩელის ფარგლებში ერთად დაყენებულ მოთხოვნებს განსხვავებულად არეგულირებს თითოეული ფაქტობრივი გარემოების თვითმყოფადობის შედეგად.¹⁰ მაგალითად, ერთი და იმავე ავტომობილის რამდენიმე დაზარალებული მგზავრის შესახებ უკვე ნახსენები შემთხვევა. ამ გამიჯვნისთვის გადამწყვეტია, ჩვეულებრივი ანუ მხარეთა პერსპექტივიდან და საქმის გარემოების არსის გათვალისწინებით არსებული შეფასებით წარმოდგენილი ფაქტობრივი გარემოებების კომპლექსის მიხედვით საქმე ეხება თუ არა ერთი და იმავე მოვლენას.¹¹

დავის საგნების იდენტურობა არსებობს მაგალითად მაშინ, როდესაც მოპასუხეს (წარუმატებლად) უჩივლეს მოსარჩელის მიერ დათმობილი უფლებიდან გამომდინარე, ხოლო მოთხოვნის უკან დაბრუნების შემდეგ, მოპასუხეს ხელახლა უჩივიან იდენტური სამართლებრივი საფუძვლით.¹² განსხვავებული დავის საგნები კი არსებობს მაშინ, როცა მოსარჩელე პირველად უჩივის მოპასუხეს (წარუმატებლად) სხვის მიერ დათმობილი (თავდაპირველად) მისთვის უცხო

⁸ BGH, Urteil vom 21. November 2017 - II ZR 180/15 - NJW 2018, 1259, juris Rn. 18; BGH, Urteil vom 22. Oktober 2013 - XI ZR 42/12 - BGHZ 198, 294, juris Rn. 15

⁹ BGH, Urteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 22/22 - NJW 2023, 2343, juris Rn. 26; BGH, Urteil vom 21. November 2017 - II ZR 180/15 - NJW 2018, 1259, juris Rn. 18; BGH, Urteil vom 13. September 2013 - I ZR 230/11 - BGHZ 194, 314, juris Rn. 19

¹⁰ BGH, Urteil vom 21. November 2017 - II ZR 180/15 - NJW 2018, 1259, juris Rn. 18; BGH, Urteil vom 13. September 2012 - I ZR 230/11 - BGHZ 194, 314, juris Rn. 19; BGH,

Beschluss vom 16. September 2008 - IX ZR 172/07 - NJW 2008, 3570, juris Rn. 9

¹¹ BGH, Urteil vom 18. November 2024 - VI ZR 10/24 - WM 2024, 2301, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 1. Oktober 2024 - KZR 60/23 - WM 2024, 2258, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 929/23 - MDR 2024, 1309, juris Rn. 12; BGH, Urteil vom 14. Mai 2024 - XI ZR 327/22 - NJW 2024, 2319, juris Rn. 22

¹² BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 929/23 - MDR 2024, 1309, juris Rn. 11 f.

უფლებიდან გამომდინარე და შემდგომში სარჩელს აყრდნობს საკუთარ პირვანდელ უფლებას. შესაბამისად, დათმობილი უფლებიდან გამომდინარე მოთხოვნებზე მიღებული გადაწყვეტილება არ ნიშნავს იმას, რომ ამავედროულად გადაწყდა მოთხოვნები, რომლებიც ეფუძნება მოსარჩელის საკუთარ უფლებას.¹³

მკაფიო გამიჯვნას დამატებით ართულებს ის გარემოება, რომ სამართლებრივი ურთიერთობების შემთხვევაში, რომლებიც სხვადასხვა „ცალკეული პოზიციისგან“ შედგება, გასარკვევია, ქმნიან თუ არა ეს ელემენტები სამართლებრივად დამოუკიდებელ მოთხოვნებს, თუ კი ისინი სამართლებრივად ერთიანი მოთხოვნის ფარგლებში უბრალოდ წარმოადგენენ დასაანგარიშებელ საკითხებს;¹⁴ მაგალითად როგორცაა საზოგადოებიდან გასული პარტნიორისთვის გასამრჯელოს დადგენა,¹⁵ ზოგიერთი „გამოთვლის ელემენტის“ (როგორცაა მიღებული სარგებლის ან დაზოგილი ხარჯების) განხილვა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ფარგლებში¹⁶ ან მიუღებელი შემოსავლის დასადგენად საჭირო სრული ბალანსის (დებეტის და კრედიტის პუნქტების „საღიძურება“) შედგენა.¹⁷ რაც შეეხება ხელშეკრულების დასრულების შემდგომ წარმოშობილ უკან დაბრუნების და ანგარიშსწორების ურთიერთობებს, გერმანიის ფედერალური სასამართლო აღნიშნავს:¹⁸

„ამგვარად, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომელიც ეხება ბათილი ნასყიდობის ხელშეკრულების უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებიდან გამომდინარე უკუქცევას, გამყიდველს აბრკოლებს შემდგომ პროცესში მოითხოვოს იმ უპირატესობების დაბრუნება, რომლებიც მყიდველმა მიიღო ამ უკუქცევად ხელშეკრულებაზე დაყრდნობით, მაგრამ რომლებიც წინა პროცესში არ იყო დაყენებული, რადგან ბათილად ცნობილი ნასყიდობის ხელშეკრულების

უკუქცევისას მხარეთა შორის არ არსებობს დამოუკიდებელი ურთიერთმოქმედი უსაფუძვლო გამდიდრების მოთხოვნები; პირიქით, არსებობს მხოლოდ ერთი მოთხოვნა საღიძურებო ოდენობაზე, რომელიც წარმოიშობა მხარეთა მიერ მიღებული უპირატესობებისა და განეული ხარჯების საღიძურებით (Senat, Urteil vom 27. September 2013 - V ZR 52/12, ZfIR 2014, 51 Rn. 28). იგივე მდგომარეობაა, მაგალითად, დასრულებული ფაქტორინგის ურთიერთობის ანგარიშსწორებისას, რადგან ამგვარი სარჩელის ფაქტობრივი გარემოებები მოიცავს ყველა იმ პუნქტს, რომელიც ასეთ ანგარიშსწორებაში უნდა აისახოს (BGH, Urteil vom 7. Juli 1993 - VIII ZR 103/92, BGHZ 123, 137, 141). ამის საწინააღმდეგოდ, მოპასუხის დამოუკიდებელი მოთხოვნების დაყენება იმავე ფაქტობრივ გარემოებებზე დაყრდნობით არ იზღუდება წინა პროცესში მოსარჩელის მოთხოვნებთან დაკავშირებული, კანონიერ ძალაში შესული, გადაწყვეტილებით.“

მნიშვნელობა არ აქვს, მოსარჩელე რომელი სამართლებრივი საფუძვლით ამყარებს თავის სარჩელს.¹⁹ იმ შემთხვევაში, როცა საქმე ერთიან დავის საგანს ეხება, სასამართლოს გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მოიცავს ყველა შესაძლო მოთხოვნის საფუძველს — მიუხედავად იმისა, ჰქონდათ თუ არა მათზე რაიმე მითითება მხარეებს ან თავად სასამართლოს. გამონაკლისად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ის შემთხვევა, როცა სასამართლო (უხეში პროცესუალური შეცდომით) პირდაპირ და ცალსახად აცხადებს, რომ მას არ მიუღია გადაწყვეტილება გარკვეული მოთხოვნის საფუძველების შესახებ და, შესაბამისად, ასეთ საფუძველზე უფლებრივი დევნის შესაძლებლობას ღიად ტოვებს (ამაზე ქვემოთ, B. II. 2. დ) ეე) (2)).

ბ) კანონიერი ძალის ეფექტის მოცულობა:

¹³ BGH, Urteil vom 23. Juli 2008 - XII ZR 158/06 - NJW 2008, 2922, juris Rn. 19; zur rechtlich identischen Thematik bei der Verjährungshemmung: BGH, Urteil vom 4. Mai 2005 - VIII ZR 93/04 - NJW 2005, 2004, juris Rn. 15
¹⁴ dazu näher: BGH, Urteil vom 30. Juni 2017 - V ZR 134/16 - BGHZ 215, 157, juris Rn. 12 ff
¹⁵ BGH, Urteil vom 4. Dezember 2012 - II ZR 159/10 - NJW-RR 2013, 363 - juris Rn. 43; BGH, Urteil vom 17. Mai 2011 - II ZR 285/09 - NJW 2011, 2355, juris Rn. 14

¹⁶ BGH, Urteil vom 11. September 2023 - VIa ZR 385/23 - juris Rn. 16; BGH, Beschluss vom 18. Februar 2014 - II ZR 191/12 - juris Rn. 9
¹⁷ BGH, Urteil vom 22. Februar 2011 - II ZR 146/09 - ZIP 2011, 766, juris Rn. 12
¹⁸ BGH, Urteil vom 30. Juni 2017 - V ZR 134/16 - BGHZ 215, 157, juris Rn. 11
¹⁹ BGH, Urteil vom 22. November 2018 - IX ZR 14/18 - NJW-RR 2019, 246, juris Rn. 18

გსსკ-ის § 322 I შესაბამისად, კანონიერ ძალაში შედის მხოლოდ სასამართლოს მიერ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების საფუძველზე მიღებული დასკვნა მოთხოვნილი სამართლებრივი შედეგის არსებობის ან არარსებობის შესახებ.²⁰ გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო განმარტავს:²¹

„გსსკ-ის § 322 I მიხედვით, კანონიერ ძალაში, როგორც წესი, მხოლოდ ის დასკვნა შედის, რომელიც სასამართლომ წარდგენილი ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე მოთხოვნილი სამართლებრივი შედეგის არსებობის ან არარსებობის თაობაზე დაადგინა — მაგრამ არა მის საფუძველად არსებული პრეიუდიციული სამართლებრივი ურთიერთობების ან სხვა წინმსწრები საკითხის განსაზღვრებები (*Senat, Urteil vom 14. März 2008 - V ZR 13/07, NJW-RR 2008, 1397 Rn. 19 und Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16, NJW 2017, 893 Rn. 14*). ასეთი წინასწარი საკითხებისა და პრეიუდიციული სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ სასამართლოს გადაწყვეტილება მხოლოდ მაშინ შედის კანონიერ ძალაში, თუ ისინი შესრულების დავალებების სასარჩელო მოთხოვნასთან ერთად დაყენებულ იქნა ალიარებითი მოთხოვნის სახით გსსკ-ის § 256 I მიხედვით, ან შუალედური ალიარებითი მოთხოვნის სახით გსსკ-ის § 256 II მიხედვით ან მოგვიანებითი გაფართოებითი ალიარებითი სარჩელით გახდა სასამართლო გადაწყვეტილების განხილვის საგანი. (შდრ. *Senat, Urteil vom 14. März 2008 - V ZR 13/07, NJW-RR 2008, 1397 Rn. 19 und Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16, NJW 2017, 893 Rn. 14; BGH, Urteil vom 5. November 2009 - IX ZR 239/07, BGHZ 183, 77 Rn. 15, 18;*)“

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ ვრცელდება გადაწყვეტილების დასაბუთებაში

ან ფაქტობრივ ნაწილში წარმოდგენილ შინაარსობრივ განმარტებებზე, ანუ არც ფაქტობრივ დასკვნებზე და არც სამართლებრივ წინასწარ საკითხებზე. ამიტომ, მაგალითად, საცხოვრებელი ფართის სანივთო უფლების მფლობელის წინააღმდეგ ძალაში შესული გამოსახლების გადაწყვეტილებით მხოლოდ სავინდიკაციო მოთხოვნის არსებობა განისაზღვრება, მაგრამ არა ის, საცხოვრებელი სახლის სანივთო უფლება არსებობს თუ არა.²² ასევე, გსკ-ის § 985-ე პარაგრაფის (შედარებისთვის სკ-ის 172 I) საფუძველზე გამოტანილი გადაწყვეტილება, რომელიც ავალდებულებს მფლობელს ქონების გადაცემას, არ წყვეტს საკუთრების საკითხს კანონიერი ძალის ეფექტით, რადგან საქმე ეხება სავინდიკაციო მოთხოვნის არსებობისთვის პრეიუდიციულ წინასწარ საკითხს.²³ შესაბამისად მოქმედებს პრინციპი, რომ თუ გამოსახლების სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სასამართლომ დაადგინა ქირავნობის ან იჯარის ურთიერთობის არსებობა ან ჯერ კიდევ მისი ძალაში ყოფნის ფაქტი.²⁴ ასეთ შემთხვევაში გადაწყვეტილება მხოლოდ იმას ადგენს კანონის ძალით, რომ მფლობელი არ არის ვალდებული, დატოვოს მის მიერ დაკავებული ფართი.

თუმცა, კანონიერი ძალის მატერიალურ-სამართლებრივი ეფექტი ვრცელდება გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის ე.წ. კონტრადიქტორულ ნაწილზე.²⁵ გამარტივებული ფორმულირებით რომ ვთქვათ: თუ სასამართლო ადგენს, რომ მოთხოვნა არსებობს, მაშინ ის ამავედროულად განუყოფლად აცხადებს, რომ ეს მოთხოვნა არ არსებობს, და თუ სასამართლო აცხადებს, რომ მოთხოვნა არ არსებობს, იგი ავტომატურად ადგენს, რომ მოთხოვნა არსებობს. პრაქტიკულად ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნეგატიური ალიარებითი სარჩელის დაკმა-

²⁰ BGH, Urteil vom 09. Februar 2018 - V ZR 299/14 - NJW 2019, 71, juris Rn. 20; BGH, Urteil vom 14. März 2008 - V ZR 13/07 - NJW-RR 2008, 1397, juris Rn. 19

²¹ BGH, Urteil vom 09. Februar 2018 - V ZR 299/14 - NJW 2019, 71, juris Rn. 20

²² BGH, Urteil vom 13. November 1998 - V ZR 29/98 - NJW-RR 1999, 376, juris Rn. 11 ff.

²³ BGH, Versäumnisurteil vom 14. März 2008 - V ZR 13/07 - NJW-RR 2008, 1397, juris Rn. 19

²⁴ BGH, Urteil vom 17. März 1995 - V ZR 178/93 - NJW 1995, 1757, juris Rn. 8; BGH, Urteil vom 8. Februar 1965 - VIII ZR 121/63 - BGHZ 43, 144, juris Rn. 5

²⁵ BGH, Urteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 22/22 - NJW 2023, 2343, juris Rn. 16; BGH, Urteil vom 23. Februar 2018 - V ZR 101/16 - NJW 2018, 2550, juris Rn. 32; BGH, Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05 - NJW 2008, 1227, juris Rn. 22

ყოფილებაზე უარის თქმის შემთხვევაში, რადგან ამით სარკისებურად, პოზიტიური განსაზღვრებები კანონიერ ძალაში შედის (აღნიშნულის შესახებ ქვემოთ B. II. 2. დ) აა) (3)). შესაბამისად, თუ სარჩელი, რომელიც მიზნად ისახავს დადგინდეს, რომ ქირავნობის ხელშეკრულება არ არსებობს, კანონიერ ძალაში შესული გადანაცვებით არ დაკმაყოფილდა, მაშინ (როგორც კონტრადიქტორული შედეგი) დადგენილად ითვლება, რომ ქირავნობის ხელშეკრულება არსებობს.

გ) კანონიერი ძალის ეფექტი სისხლისსამართლებრივი ადჰეზიის პროცესებში (Adhäsionsverfahren):

წინასწარ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პრინციპები ვრცელდება მხოლოდ კერძო სასამართლოების მიერ მიღებულ გადანაცვებებზე. გადანაცვებები, რომლებსაც სისხლის სამართლის სასამართლოები იღებენ ე.წ. ადჰეზიის პროცესში გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის § 403-ე და შემდგომი პარაგრაფების მიხედვით²⁶ სამოქალაქოსამართლებრივ მოთხოვნებთან დაკავშირებით, მხოლოდ იმ ფარგლებში იქნენ კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს, რამდენადაც მოთხოვნა დაკმაყოფილებულია. სისხლის სამართლის სასამართლოს არ აქვს უფლება, ე.წ. ადჰეზიის მოსარჩელის (პირი, რომელიც დაზარალებულია დანაშაულის შედეგად) სარჩელი კანონიერი ძალის ეფექტით არ დააკმაყოფილოს. თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ ადჰეზიის სარჩელი დაუსაბუთებელია, - საჭიროების შემთხვევაში ნაწილობრივ - უარი უნდა თქვას მოთხოვნის შესახებ გადანაცვებების მიღებაზე, გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის § 406 I

3 ალტ. 2 შესაბამისად. შედეგად, კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი ადჰეზიის მოსარჩელის საზიანოდ არ დგება.²⁷

დ) კანონიერ ძალის მატერიალური ეფექტის შედეგები:

კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს აქვს ორი შედეგი, რომლებიც ერთმანეთისგან მკაცრად უნდა გაიმიჯნოს. ერთის მხრივ, იგი ხელს უშლის ახალი სარჩელის დაყენებას იმავე დავის საგანზე, რაც ნიშნავს, რომ ასეთი სარჩელი დაუშვებელია (ამაზე ქვემოთ აა). მეორეს მხრივ, იგი იწვევს ფაქტობრივი მტკიცების პრეკლუზიას, რომლებიც (მარტივად რომ დაფორმულირდეს) ეწინააღმდეგებიან კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს (ამაზე ქვემოთ B. II. 2. ე) პუნქტში).

აა) ახალი სარჩელის დაუშვებლობა:

კანონიერი ძალის ეფექტი ხელს უშლის ახალი სარჩელის დაყენებას, რომლის დავის საგანიც იდენტურია იმ სამართლებრივი დავისა, რომელიც უკვე ფორმალური, კანონიერ ძალაში შესული გადანაცვებით დასრულდა (ე.წ. ნეგატიური პროცესუალური წინაპირობა).²⁸ ამ იდენტურობაზე დაფუძნებული ახალი სარჩელის დაუშვებლობა — მათ შორის სარევიზიო ინსტანციაშიც — განხილული უნდა იყოს სასამართლოს მიერ საკუთარი ინიციატივით.²⁹ აღნიშნული კანონიერი ძალის ეფექტი ვრცელდება იმ შემთხვევაშიც კი, თუ აშკარად ჩანს, რომ გადანაცვებები შეიცავს მატერიალურ-სამართლებრივ შეცდომებს.³⁰ ამგვარი შეცდომების გამოსწორება შესაძლებელია მხოლოდ პროცესუალურად გათვალისწინებული სამართლებრივი

²⁶ სისხლის სამართლის პროცესში გადანაცვებები მიიღება დაზარალებულის ან მისი მემკვიდრის იმ ქონებრივ-სამართლებრივი მოთხოვნებზე, რომლებიც წარმოიშვა დანაშაულის შედეგად.

²⁷ BGH, Beschluss vom 30. Juli 2019 - 4 StR 245/19 - NSTZ-RR 2019, 320, juris Rn. 9; BGH, Urteil vom 13. Mai 2003 - 1 StR 529/02 - NSTZ 2003, 565, juris Rn. 13

²⁸ BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 929/23 - MDR 2024, 1309, juris Rn. 10; BGH, Urteil vom 3. November 2020 - X ZR 85/19 - MDR 2021, 247, juris Rn. 38; BGH,

Urteil vom 22. Februar 2018 - VII ZR 253/16 - NJW 2018, 2056; juris Rn.14; BGH, Urteil vom 22. Oktober 2013 - XI ZR 42/12 - BGHZ 198, 294, juris Rn. 13)

²⁹ BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 929/23 - MDR 2024, 1309; BGH, Beschluss vom 26. November 2020 - I ZB 6/20 - GRUR 2021, 482, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 23. Februar 2006 - I ZR 272/02 - BGHZ 166, 253, juris Rn. 22

³⁰ BGH, Urteil vom 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 13

საშუალებებით. რაც შეეხება პროცესუალურ შეცდომებთან დაკავშირებულ შედეგებს, ამას ქვემოთ მიმოვიხილავთ (იხ. ქვემოთ B. II. 2. დ) ეე)).

დეტალურად:

(1) კანონიერი ძალის ეფექტი მავალდებულებელი სარჩელის შემთხვევაში (Leistungsklage):

მავალდებულებელი სარჩელის (Leistungsklage) შემთხვევაში მატერიალურ კანონიერ ძალაში შედის (სარჩელის დაკმაყოფილების დროს) დავის საგანთან დაკავშირებული მოთხოვნის არსებობა, ან (თუ სარჩელი არ დაკმაყოფილდა) ამ მოთხოვნის არარსებობა. იმაზე, თუ რა მოცულობით ვრცელდება აღნიშნული კანონიერი ძალის ეფექტი სარჩელის არ დაკმაყოფილების შემთხვევაში, გერმანიის ფედერალური სასამართლო განმარტავს:³¹

„გადაწყვეტილების შინაარსი და, შესაბამისად, კანონიერი ძალის მოცულობა უნდა განისაზღვროს გადაწყვეტილების მთლიანობიდან. სანყის წერტილად აღებულ უნდა იქნას გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი, რომელიც, განსაკუთრებით სარჩელის არ დაკმაყოფილების შემთხვევებში, ხშირად არ აჩვენებს, კონკრეტულად რა საკითხზე იქნა მიღებული გადაწყვეტილება. თუ სარეზოლუციო ნაწილი არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ განესაზღვროთ გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის შინაარსი, მაშინ დამატებით უნდა განვიხილოთ ფაქტობრივი ნაწილი და დასაბუთება, საჭიროების შემთხვევაში მხარეთა მიერ წარდგენილი გარემოებებიც (BGH, Urteil vom 17. Februar 1983 - III ZR 184/81, NJW 1983, 2032; Urteil vom 14. Mai 2002 - X ZR 144/00, GRUR 2002, 787, 788; Urteil vom 9. Juni 2022 - III ZR 24/21, BGHZ 234, 102 Rn. 22). გადაწყვეტილება, რომელიც არ აკმაყოფილებს მავალდებულებელ სარჩელს (Leistungsklage), ზოგადად ადგენს, რომ მოსარჩელის მიერ ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე მოთ-

ხოვნილი სამართლებრივი შედეგი არცერთი სამართლებრივი საფუძვლიდან არ გამომდინარეობს. ეს ძალაშია იმ შემთხვევაშიც, როდესაც წინა პროცესში ყველა არსებითი ფაქტი და საყურადღებო სამართლებრივი ნორმა არ იყო წარდგენილი ან განხილული (BGH, Urteil vom 12. Dezember 2008 - V ZR 49/08, WM 2009, 501 Rn. 45; ასევე BGH, Urteil vom 21. August 2014 - VII ZR 24/12, NJW-RR 2014, 1298 Rn. 11). სხვაგვარად საკითხი მხოლოდ მაშინ შეიძლება განვიხილოთ, თუ გადაწყვეტილებიდან ერთმნიშვნელოვნად ჩანს სასამართლოს ნება, რომ მას არ ჰქონდა განზრახვა მოცემულ ფაქტობრივ გარემოებაზე დაყრდნობით საკითხი საბოლოოდ გადაეწყვიტა, რითაც მოსარჩელეს უტოვებს შესაძლებლობას, იგივე ფაქტობრივ საფუძველზე იმავე მოთხოვნით ხელახალი სარჩელი წარადგინოს იმ გარემოებებზე დაყრდნობით, რომლებიც ბოლო ზეპირი განხილვის მომენტისთვის უკვე არსებობდა. (BGH, Urteil vom 14. Mai 2002, aaO; Urteil vom 12. Dezember 2008, aaO; Urteil vom 27. September 2011 - II ZR 221/09, WM 2011, 2223 Rn. 21;).“

სარჩელის დაუმჯობესება წინაპირობად მოითხოვს დავის საგნის იდენტურობას.

ვინაიდან დავის საგანი ორფაზიანი სტრუქტურისგან შედგება — ანუ სარჩელით დაყენებული მოთხოვნისა და წარმოდგენილი ფაქტობრივი გარემოებისგან (იხ. ზემოთ B. II. 2. ა)), არ იარსებებს დავის საგნის იდენტურობა, თუ წინა პროცესში დაყენებული იყო აღიარებითი მოთხოვნა, ხოლო შემდგომ პროცესში — მავალდებულებელი სარჩელი (Leistungsklage) (ან პირიქით).³² ასეთ ვითარებაში ახალი სარჩელი დასაშვებია იმ მიზეზით, რომ საქმე ეხება პროცესუალური ფორმის შეცვლას (მავალდებულებელი სარჩელიდან (Leistungsklage) აღიარებით სარჩელზე გადასვლა ან პირიქით).

თუმცა ეს არ ცვლის იმ ფაქტს, რომ წინა პროცესში გამოტანილი გადაწყვეტილების კანონიერი მატერიალური ძალა ხელს უშლის შემდგომ პროცესში ჩართულ სასამართლოს, წინა

³¹ BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 929/23 - MDR 2024, 1309, juris Rn. 16

³² BGH, Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05 - NJW 2008, 1227, juris Rn. 22; BGH, Urteil vom 22. November 1988 - VI ZR 341/87 - NJW 1989, 393, juris Rn. 7

პროცესში დაყენებულ პროცესუალურ მიზანთან დაკავშირებით განსხვავებული შეფასება მისცეს საკითხს.³³ შესაბამისად, განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ პროცესის ფორმის ცვლილების შედეგად კანონიერი ძალის ეფექტის მოქმედების არე იცვლება: იგი აღარ წარმოადგენს ნეგატიურ პროცესუალურ წინაპირობას, არამედ გადაინაცვლებს სარჩელის დასაბუთებულობის საფეხურზე.

(2) კანონიერი ძალის ეფექტი პოზიტიურ აღიარებით სარჩელზე:

პოზიტიურ აღიარებითი სარჩელის შემთხვევაში დავის საგანს წარმოადგენს ის სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელსაც მოიცავს აღიარებითი მოთხოვნის ნაწილი.³⁴

ამიტომაც, კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი ვრცელდება იმ ფარგლამდე, რა ფარგლებშიც გადაწყვეტილება იქნა მიღებული აღიარებითი სარჩელით დაყენებულ მოთხოვნასთან მიმართებით. აღიარებითი სარჩელის შემთხვევაში კანონიერი ძალის ზუსტი მოცულობა უპირველესად განისაზღვრება სარეზოლუციო ნაწილით. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ (აღიარებით სარჩელთან დაკავშირებით მიღებულ გადაწყვეტილებებში აღნიშნული იშვიათად ხდება, განსხვავებით მაგალითად სარჩელის არ დაკმაყოფილების შემთხვევაში) აღნიშნული სარეზოლუციო ნაწილი თავისთავად არ არის საკმარისი კანონიერი ძალის ეფექტის შინაარსის განსაზღვრისთვის, შეიძლება დამატებით გამოყენებული იქნას გადაწყვეტილების ფაქტობრივი ნაწილი და დასაბუთება, საჭიროების შემთხვევაში — მხარეთა წარდგენილი პოზიციები.³⁵ თუმცა

აღნიშნულის წინაპირობაა ის, რომ მოსარჩელის სასარგებლოდ გამოტანილ აღიარებით სარჩელთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი ეჭვის საფუძველს მაინც აჩენდეს. გარდა ამისა, სამართლებრივი უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე, ის ასევე შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს იმასთან, რაც მოსამართლემ ცალსახად და აშკარად დააფიქსირა.³⁶

დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ აღიარებითი სარჩელი (გსკ-ის § 256 I, რაც შეესაბამება სსკ-ის 180 მუხლს) და სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება, აღიარებით სარჩელთან დაკავშირებით, უნდა ეფუძნებოდეს ან სამართლებრივ ურთიერთობას მთლიანად, ან ამ ურთიერთობიდან წარმოშობილ ცალკეულ უფლებებსა და ვალდებულებებს. ამიტომ, აღიარებით სარჩელთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების საგანი შეიძლება იყოს მხოლოდ, მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების არსებობა ან არარსებობა, ან ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ცალკეული უფლებები და ვალდებულებების, მაგალითად, ქირის თანხის პროცენტის გადახდის ვალდებულების არსებობა. იმ ფაქტობრივი ელემენტების შესახებ, რომლებზეც ეს სამართლებრივი ურთიერთობა ან კონკრეტული უფლებები ემყარება — მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების დასრულების მიზნით გაკეთებული შეტყობინების არანამდვილობა ან გამქირავებლის მხრიდან ხელშეკრულების სანინაალმდეგო ქცევის ხასიათი — იზოლირებულად სასამართლოს მიერ აღიარებითი სარჩელით დადგენა დაუშვებელია.³⁷

³³ BGH, Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05 - NJW 2008, 1227, juris Rn. 20 und 23; BGH, Urteil vom 14. Februar 2006 - VI ZR 322/04 - NJW-RR 2006, 712, juris Rn. 15

³⁴ BGH, Urteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 22/22 - NJW 2023, 2343, juris Rn. 34; BGH, Urteil vom 14. Februar 2008 - I ZR 135/05 - NJW 2008, 2716, juris Rn. 13

³⁵ სრულად: BGH, Urteil vom 14. Februar 2008 - I ZR 135/05 - NJW 2008, 2716, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 16. April 2002 - KZR 5/01 - GRUR 2002, 915, juris Rn. 24; BGH, Urteil vom 02. Dezember 1993 - IX ZR 11/92 - NJW-RR 1994, 409;

³⁶ BGH, Urteil vom 16. April 2002 - KZR 5/01 - GRUR 2002, 915, juris Rn. 24

³⁷ BGH, Urteil vom 20. April 2018 - V ZR 106/17 - NJW 2018, 3441, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 01. August 2017 - XI ZR 469/16 - NJW-RR 2017, 1260, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 26. April 2017 - IV ZR 126/16 - NJW 2017, 2191, juris Rn. 11; BGH, Versäumnisurteil vom 27.03.2015 - V ZR 296/13 - NJW-RR 2015, 915, juris Rn. 7; BGH, Urteil vom 14. Februar 2008 - I ZR 135/05 - NJW 2008, 2716, juris Rn. 13

შესაბამისად, აღიარებით სარჩელთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტი ვრცელდება მხოლოდ სამართლებრივ ურთიერთობაზე მთლიანად (მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების არსებობის დადგენაზე) ან კონკრეტული უფლებების არსებობაზე (მაგალითად, ქირის თანხის პროცენტის გადახდის მოთხოვნაზე). თუმცა ამ სამართლებრივი შედეგის მატარებელი სამართლებრივი საფუძველი (მაგალითად, შეტყობინების არანამდვილობა ან მოტყუების გამო გაცხადებული შეცდომა) ან გადაწყვეტილებისთვის არსებითი ფაქტობრივი გარემოებები (მაგალითად, რომ ქირავნობის ხელშეკრულების დასრულების მიზნით გაკეთებული შეტყობინების დროული არ მიღება) — აღიარებითი სარჩელის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების შემთხვევაშიც კი — არ შედის მატერიალურ კანონიერ ძალაში.³⁸

რაკი აღიარებითი სარჩელის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტი შემოიფარგლება მხოლოდ იმ სამართლებრივი ურთიერთობით, რომელიც დადგენილია, იგი არაფერს ამბობს ამ ურთიერთობიდან წარმოებულ სამართლებრივ შედეგებზე. თუ, მაგალითად, აღიარებითი სარჩელის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილებით დგინდება, რომ კონკრეტული მოვლენის საფუძველზე არსებობს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, მაშინ კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი (ისევე, როგორც ძირითადი გადაწყვეტილების ბოჭვითი ეფექტი) ვრცელდება მხოლოდ მოთხოვნის საფუძველზე, ანუ ე.წ. პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელ მიზეზობრივ კავშირზე. თუმცა რეალურად მოხდა თუ არა ზიანის წარმოშობა ან რა ოდენობით, აღნიშნულით არ განაწილება.³⁹

(3) კანონიერი ძალის ეფექტი ნეგატიურ აღიარებით სარჩელზე:

გადაწყვეტილება, რომელიც ნეგატიურ აღიარებით სარჩელს ობიექტური საფუძველებიდან გამომდინარე არ აკმაყოფილებს, აქვს (როგორც მის კონტრადიქტორულ ნაწილს, იხ. ზემოთ B. II. 2. ბ)) იგივე კანონიერი ძალის ეფექტი, როგორც იმ გადაწყვეტილებას, რომელიც პოზიტიურად ადგენს იმას, რაც ნეგატიურ აღიარებით სარჩელში უარყოფის სახით იყო მოთხოვნილი.⁴⁰ ამიტომ, თუ ნეგატიური აღიარებითი სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, კანონიერი ძალის ეფექტით განისაზღვრება შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობა იმავე მოცულობით, როგორც იმ შემთხვევაში, როდესაც პოზიტიური აღიარებითი სარჩელი კმაყოფილდება.

ამ მიზეზით, ზოგადი შეხედულებით მიიჩნევა, რომ ნეგატიურ აღიარებით სარჩელში მხარეთა პროცესუალური როლების შებრუნებას არ მოჰყვება მტკიცების ტვირთის განაწილების ცვლილება.⁴¹ შესაბამისად, ნეგატიური აღიარებითი სარჩელის მოპასუხეს ეკისრება იმ გარემოებების წარმოდგენა და დამტკიცება, რომელთა წარმოდგენა და დამტკიცებაც მას დაეკისრებოდა, თუ იგი თავად აღძრავდა მავალდებულებელ სარჩელს (*Leistungsklage*) ან პოზიტიურ აღიარებით სარჩელს. მეორეს მხრივ, ნეგატიურ აღიარებით სარჩელში მოსარჩელეს ევალება იმ გარემოებების წარმოდგენა და დამტკიცება, რომლებიც, როლების შეცვლის შემთხვევაში — ანუ თუ ნეგატიური აღიარებითი სარჩელის მოპასუხე აღძრავდა მავალდებულებელ სარჩელს (*Leistungsklage*) ან (პოზიტიურ) აღიარებით სარჩელს — მას დაეკისრებოდა მტკიცების ტვირთის სახით.

³⁸ BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 14, auszugsweise wiedergegeben unter B. II. 3

³⁹ BGH, Urteil vom 28. Juni 2005 - VI ZR 108/04 - NJW-RR 2005, 1517, juris Rn. 6; BGH, Urteil vom 24. Januar 1995 - VI ZR 354/93 - NJW 1995, 2227, juris Rn. 12

⁴⁰ BGH, Versäumnisurteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 212/21 - NJW 2023, 2281, juris Rn. 16; BGH, Urteil vom 26.06.2003 - I ZR 269/00 - NJW 2003, 3058, juris Rn. 22

⁴¹ BGH, Versäumnisurteil vom 17. Juni 2020 - VIII ZR 81/19 - MDR 2020, 1173, juris Rn 49; BGH, Urteil vom 24.02.2016 - XII ZR 5/15 - BGHZ 209, 105, juris Rn. 25; BGH, Beschluss vom 22. Januar 2013 - XI ZR 471/11 - NJW-RR 2013, 948, juris Rn. 9; BGH, Urteil vom 17. Juli 2012 - XI ZR 198/11 - NJW 2012, 3294, juris Rn. 35

(4) კანონიერი ძალის ეფექტი გარდაქმნით გადანყვეტილებაზე (Gestaltungs-urteil):

სარჩელის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, გარდაქმნითი გადანყვეტილების (Gestaltungs-urteil) კანონიერ ძალაში შესვლისთანავე ამოქმედდება მასში ჩადებული გარდამქმნელი ეფექტი (ამაზე იხ. ქვემოთ B. VII. 2.). თუმცა, სასამართლო პრაქტიკისა და ფართოდ გავრცელებული მეცნიერული მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული გარდამქმნელი ეფექტი არ ანაცვლებს კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს. შესაბამისად, კანონიერი ძალა და გარდამქმნელი ეფექტები თანაბრად არსებობენ გვერდიგვერდ.⁴² კანონიერი მატერიალური ძალის შინაარსია ის განსაზღვრება, რომ მოსარჩელის გარდამქმნელი უფლება არსებობდა ბოლო ზეპირი განხილვის მომენტისთვის და ამიტომ გარდამქმნელი ეფექტიც კანონიერად დადგა.⁴³

(5) კანონიერი ძალის ეფექტი ნაწილობრივ გადანყვეტილებაზე:

ნაწილობრივი გადანყვეტილების (გსსკ-ის § 301; შდრ. სსკ-ის 245) ან ნაწილობრივ სარჩელზე მიღებული გადანყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტი ვრცელდება მხოლოდ იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიც იქნა მიღებული გადანყვეტილება სარჩელით დაყენებულ მოთხოვნაზე.

თუ მოსარჩელემ მხოლოდ მოთხოვნილი თანხის ნაწილობრივი გადახდა მოითხოვა (ე.წ. ღია ნაწილობრივი სარჩელი), მაშინ გადანყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი

ვრცელდება მოთხოვნის მხოლოდ ამ ნაწილზე და არ მოიცავს სარჩელით დაუდგენელ დანარჩენ ნაწილს.⁴⁴ ამაზე გავლენას არ ახდენს ის გარემოებაც, თუ ნაწილობრივ მოთხოვნაზე მიღებულმა გადანყვეტილებამ (პროცესუალურად არასწორი გზით) გააკეთა განმარტებები იმ ნაწილზე, რომელიც არ წარმოადგენდა დავის საგანს (დასაბუთებულად ამ საკითხზე იხ. ქვემოთ B. II. 2. დ) ეე) (2)).⁴⁵

ეს წესი ზოგადად ვრცელდება ე.წ. ფარულ ნაწილობრივ სარჩელზეც, როდესაც მოსარჩელე მიყვება მოთხოვნებს, მაგრამ გარკვევით არ უთითებს, რომ იტოვებს შემდგომი გაფართოებული მოთხოვნების დაყენების უფლებას.⁴⁶ შესაბამისად, გადანყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი, როგორც წესი, არ ვრცელდება გაყოფადი მოთხოვნის იმ დაუდგენელ ნაშთზე, რომელიც სარჩელით დაყენებული არ ყოფილა — თვით მაშინაც კი, თუ მოსარჩელეს არ მიუთითებია, რომ იგი საბოლოო თანხას არ ითხოვს.

თუმცა ეს წესი არ ვრცელდება იმ შემთხვევაში, როდესაც მოსარჩელე წინა პროცესში უთითებდა პერიოდულ გადახდებზე. ამასთან დაკავშირებით გსსკ-ის § 323 (ნაციტირები ზემოთ B. II. 1-ში) შეიცავს სპეციალურ ნორმას, რომლის მიხედვითაც (ფარული) ნაწილობრივი სარჩელი მხოლოდ მაშინ არის სავარაუდო, თუ წინა პროცესში ერთმნიშვნელოვნად იყო მითითებული, რომ მოთხოვნილი პერიოდული გადახდები წარმოადგენდა მხოლოდ ნაწილობრივ მოთხოვნებს.⁴⁷

⁴² BGH, Urteil vom 10. November 2023 - V ZR 51/23 - NJW 2024, 1183, juris Rn. 37; BGH, Urteil vom 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 13

⁴³ BGH, Urteil vom 10. November 2023 - V ZR 51/23 - NJW 2024, 1183, juris Rn. 37 BGH, Urteil vom 23. Februar 2018 - V ZR 101/16 - NJW 2018, 2550, juris Rn. 32; BGH, Urteil vom 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 19

⁴⁴ BGH, Urteil vom 11. Juli 2024 - VII ZR 127/23 - BauR 2024, 1668, juris Rn. 28; BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 19, auszugsweise wiedergegeben unter B. II. 3 BGH, Urteil vom 15. April 2015 - VIII ZR 59/14 - BGHZ 205, 43,

juris Rn. 19; BGH, Urteil vom 09. April 1997 - IV ZR 113/96 - BGHZ 135, 178, juris Rn. 12 ff.

⁴⁵ BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 19, ამონარიდი იხ. B. II. 3

⁴⁶ BGH, Urteil vom 11. Juli 2024 - VII ZR 127/23 - BauR 2024, 1668, juris Rn. 28; BGH, Urteil vom 15. April 2015 - VIII ZR 59/14 - BGHZ 205, 43, juris Rn. 19; BGH, Urteil vom 09.04.1997 - IV ZR 113/96 - BGHZ 135, 178, juris Rn. 12; BGH, Urteil vom 27. Juli 2012 - V ZR 258/11 - juris Rn. 5; BGH, Urteil vom 09. April 1997 - IV ZR 113/96 - BGHZ 135, 178, juris Rn. 12 ff.

⁴⁷ BGH, Beschluss vom 19. November 2014 - XII ZB 478/13 - NJW 2015, 334, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 10. Juli 1986 - IX ZR 138/85 - NJW 1986, 3142, juris Rn. 15

(6) კანონიერი ძალის ეფექტი დაუკონკრეტებელ სასარჩელო მოთხოვნებზე, განსაკუთრებით მორალური ზიანის ანაზღაურების ნაწილზე:

პრობლემატურია იმ გადაწყვეტილებების კანონიერი ძალის ეფექტი, რომლებიც ეფუძნება დაუკონკრეტებელ სასარჩელო მოთხოვნას — მაგალითად, მორალური ზიანის ანაზღაურებაზე მიმდინარე პროცესებში.

მორალური ზიანის ერთიანობის პრინციპი (არ დაიშვება ზიანის დაყოფა ცალკეულ დაზიანების შედეგებად ან ტანჯვის კონკრეტულ პერიოდებად) ავალდებულებს, რომ დაზარალებულისათვის მისაღები მორალური ზიანის ოდენობა განისაზღვროს ერთობლივი შეფასებით, დაზიანების შემთხვევის გამომწვევი ყველა გარემოების გათვალისწინებით, მათ შორის მავნე შედეგის წინასწარ განჭვრეტადი განვითარებით.⁴⁸ თუმცა, როცა აღნიშნული შემდგომი განვითარება გაურკვეველია, დაზარალებულს უფლება აქვს, მორალური ზიანის თანხა წარადგინოს ღია ნაწილობრივი სარჩელის გზით — ანუ დროებით შეზღუდოს სარჩელი იმ პერიოდისთვის, რომელიც დასრულებულია ზეპირი განხილვის მომენტისთვის.⁴⁹ პარალელურად, მას უფლება აქვს (ხანდაზმულობის შეჩერების მიზნით) შესაძლო მომავალი მორალური ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით, აღიარებითი ინტერესის არსებობის შემთხვევაში, აღიარებითი სარჩელი აღძრას.⁵⁰

ღია ნაწილობრივი სარჩელის ამ განსაკუთრებული შემთხვევის გარდა, მორალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ გამოტანილი გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ ვრცელდება მხოლოდ იმ ზიანის შედეგებზე, რომელთა დადგომაც ფაქტობრივი გარემოებების დამდგენი ინსტანციის ზეპირი განხილვის დასასრულისთვის ობიექტურად არ იყო

პროგნოზირებადი და რომლებიც, შესაბამისად, მორალური ზიანის განსაზღვრისას იძულებით ვერ იქნა გათვალისწინებული.⁵¹ ამიტომ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მოსამართლემ მორალური ზიანის თაობაზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში მკაფიოდ და ერთმნიშვნელოვნად დააფიქსიროს, რომელი მომავალი ზიანის განვითარება მიიჩნია პროგნოზირებად და შესაბამისად, რომ ისინი მოიაზრება არსებულ მორალურ ზიანში.

(7) კანონიერი ძალის ეფექტი ქმედების აკრძალვის განკარგულებებზე (Unterlassungsanordnungen):

ქმედების აკრძალვის სასამართლო განკარგულებების (Unterlassungsanordnungen) მოცულობის განსაზღვრის მოდიფიცირება კონკურენციის, საავტორო და სასაქონლო ნიშნების სამართალში, ე.წ. „არსობრივი თეორიის“ (Kerntheorie) მიხედვით ხდება. თუმცა ეს თეორია სამართლებრივად არ ეფუძნება პროცესუალური კანონიერი ძალის ეფექტის გაფართოებას, არამედ ემყარება ქმედების აკრძალვის სასამართლო განკარგულების (Unterlassungsanordnung) ფორმალურ ტექსტს მიღმა არსებულ განმარტებას:

ამ თეორიის მიხედვით, ქმედების აკრძალვის შესახებ გადაწყვეტილება ვრცელდება არა მხოლოდ იმ კონკრეტულ ქმედებაზე, რომელიც სახელდებულია გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილში, არამედ ასევე მოიცავს ყველა იმ ქმედებას, რომლებშიც აისახება აკრძალული ქმედების სახასიათო არსი. ამის საფუძველი იმაში მდგომარეობს, რომ განსაკუთრებით არამართლზომიერი კონკურენციის, საავტორო და სასაქონლო ნიშნის სამართალში, ერთხელ ჩადენილი დარღვევა იწვევს ვარაუდს, რომ მომავალ

⁴⁸ BGH, Beschluss vom 27. März 2024 - VI ZB 50/22 - NJW-RR 2024, 799, juris Rn. 12; BGH, Urteil vom 22. März 2022 - VI ZR 16/21 - NJW 2022, 1957, juris Rn. 8; BGH, Urteil vom 10. Juli 2018 - VI ZR 259/15 - NJWRR 2018, 1426, juris Rn. 6

⁴⁹ BGH, Urteil vom 20. Januar 2004 - VI ZR 70/03 - NJW 2004, 1243, juris Rn. 14 f.; BGH, Urteil vom 20. März 2001

- VI ZR 325/99 - NJW 2001, 3414, juris Rn. 9; OLG Stuttgart, Urteil vom 04. April 2017 - 12 U 193/16 - juris Rn. 3

⁵⁰ BGH, Urteil vom 20. Januar 2004 - VI ZR 70/03 - NJW 2004, 1243, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 20. März 2001 - VI ZR 325/99 - NJW 2001, 3414, juris Rn. 11

⁵¹ BGH, Beschluss vom 27. März 2024 - VI ZB 50/22 - NJW-RR 2024, 799, juris Rn. 12; BGH, Urteil vom 10. Juli 2018 - VI ZR 259/15 - NJW-RR 2018, 1426, juris Rn. 6

ლში იგი განმეორდება ცოტათი შეცვლილი, მაგრამ არსობრივად მსგავს ფორმაში.⁵² ამ პრინციპის გავრცელებას პიროვნების უფლებების დარღვევებზე, განსაკუთრებით სურათების გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით, სასამართლო პრაქტიკა უარყოფს იმ მიზეზით, რომ განმეორების საფრთხე და მართლწინააღმდეგობა ამ შემთხვევაში უნდა განისაზღვროს მხოლოდ კონკრეტული შემთხვევის მიხედვით.⁵³ რაც შეეხება ვერბალური განცხადებების აკრძალვას, ამ სფეროში სასამართლო პრაქტიკა მეტად მიდრეკილია „არსობრივი თეორიის“ (Kerntheorie) გამოყენებისკენ, თუმცა ერთიანი და საბოლოოდ ჩამოყალიბებული ტენდენცია ჯერჯერობით არ არსებობს.⁵⁴ თუმცა გსკ-ის § 322-ით განსაზღვრული კანონიერი ძალის ეფექტის პროცესუალური საზღვრები „არსობრივ თეორიაზე“ (Kerntheorie) არ ვრცელდება და უცვლელი რჩება.⁵⁵

(8) მოთხოვნის სამართლებრივი კლასიფიკაციის კანონიერი ძალის ეფექტი:

პრობლემურია, რამდენად უნდა შეეძლოს დავის საგნის მოთხოვნის სამართლებრივ კლასიფიკაციას გავლენის მოხდენა მატერიალურ კანონიერ ძალაზე. ეს საკითხი პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს მხოლოდ იქ, სადაც დაკმაყოფილებული მოთხოვნის სამართლებრივ კლასიფიკაციას კონკრეტული სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება, მაგალითად, გსკ-ის § 393 შესაბამისად (შდრ. სკ-ის 447 გ მუხლი) გაქვითვის დასაშვებობა ან კონკრეტული სამართლებრივი გარიგებებისგან თავის შესაკვების მოთხოვნები (მაგალითად, კონკურენციის სფეროში

ან სამეწარმეო საზოგადოების კონკურენციის დაცვის სფეროში).

პრაქტიკული მნიშვნელობის გათვალისწინებით, აღსანიშნავია, რომ სასამართლო პრაქტიკა უარყოფს მატერიალური კანონიერი ძალის გავრცელებას მოთხოვნის სამართლებრივ კლასიფიკაციაზე, როდესაც ის არ იყო გადაწყვეტილების მიღებისათვის არსებითი წინა პროცესში.⁵⁶ თუ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დასადგენად არაარსებითი იყო ზიანის მომტანი ქმედება განზრახ თუ გაუფრთხილებლობით იქნა ჩადენილი, და თუ სასამართლომ წინა პროცესზე განზრახვა დაადგინა, აღნიშნული დადგენილი გარემოებით არ არის შებოჭილი შემდგომ პროცესში სასამართლო, როდესაც იგი მსჯელობს გსკ-ის § 393 პარაგრაფიდან გამომდინარე გაქვითვის მოთხოვნის აკრძალვის შესახებ გადაწყვეტილებაზე. იმ შემთხვევაში, თუ წინა პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება ეხება მოთხოვნის სამართლებრივ ბუნებას (ნასყიდობის ხელშეკრულებაა თუ ნარდობის ხელშეკრულება; სინალაგმატური გაცვლის ხელშეკრულება თუ ამხანაგობის შეთანხმება) და ეს კითხვა ხდება შემდგომ პროცესში რელევანტური (ხანდაზმულობის სხვადასხვა ვადები; დამოუკიდებელი მოთხოვნა თუ არადამოუკიდებელი თანხობრივი საკითხები), სასამართლო პრაქტიკა მიდრეკილია იქითკენ, რომ (თუ კანონიერი ძალის ბოჭვა საერთოდ იარსებებს) „ტიპური სამართლებრივი საფუძველი“ მბოჭავი ძალის მქონე დადგენილ ფაქტად მიიჩნიოს. ეს საკითხი გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში და სამართლებრივ მეცნიერებაში ჯერ კიდევ არ არის სრულად გამოკვლეული.⁵⁷

⁵² BGH, Beschluss vom 26. September 2023 - VI ZB 79/21 - NJW 2024, 214, juris Rn. 20; BGH, Beschluss vom 13. Oktober 2022 - I ZR 98/21 - GRUR 2023, 839, juris Rn 10; BGH, Urteil vom 4. Dezember 2018 - VI ZR 128/18 - NJW 2019, 1142, juris Rn. 18

⁵³ BGH, Urteil vom 23. Juni 2009 - VI ZR 232/08 - NJW 2009, 2823, juris Rn. 7 ff.; BGH, Urteil vom 1. Juli 2008 - VI ZR 243/06 - NJW 2008, 3138, juris Rn. 7

⁵⁴ BGH, Beschluss vom 26. September 2023 - VI ZB 79/21 - NJW 2024, 214, juris Rn. 22 f.; LG Ellwangen, Urteil vom 31. August 2022 - 1 O 50/22 - juris Rn. 81

⁵⁵ vgl. BGH, Urteil vom 31. Mai 2012 - I ZR 45/11 - NJW 2012, 3577, juris Rn. 24 ff.

⁵⁶ BGH, Versäumnisurteil vom 28. Juni 2012 - IX ZR 160/11 - FamRZ 2013, 1969, juris Rn. 10 ff.; BGH, Urteil vom 5. November 2009 - IX ZR 239/07 - BGHZ 183, 77, juris Rn. 9 ff.

⁵⁷ შდრ. BGH, Urteil vom 5. November 2009 - IX ZR 239/07 - BGHZ 183, 77, juris Rn. 12 f.; BGH, Urteil vom 17. März 1964 - Ia ZR 193/63 - BGHZ 42, 340, juris Rn. 24 ff.

ბბ) შუალედური აღიარებითი სარჩელი:

როგორც აღინიშნა, კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ მოიცავს დასაბუთების ელემენტებს ან წინასწარ განსასაზღვრ სამართლებრივ ურთიერთობებს, არც სხვა წინმსწრებ საკითხებს. მხარემ შეიძლება მავალდებულებელი სარჩელის (Leistungsklage) შემთხვევაში მოიპოვოს კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის გაფართოება წინასწარ განსასაზღვრ სამართლებრივ ურთიერთობაზე, თუ იგი წარდგენს გსსკ-ის § 256 II შესაბამისად ე.წ. შუალედურ აღიარებით სარჩელს ან (მოპასუხისთვის) შუალედური აღიარებითი სარჩელის შესაგებელს.⁵⁸ ასეთ შუალედურ აღიარებით სარჩელზე გამოტანილი გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ იმოქმედებს, ისე როგორც მოქმედებს უკვე დადგენილი სამართლებრივი ურთიერთობა მთავარი საქმისთვის. ამიტომ ამ შუალედური აღიარებითი სარჩელის პრაქტიკული მნიშვნელობა არ არის დიდი.

გგ) გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის განმარტება:

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის მოცულობა უნდა განისაზღვროს გადაწყვეტილების განმარტებით. თუ რა ობიექტურ მოცულობაშია გადაწყვეტილი სარჩელით წარმოდგენილი მოთხოვნა, დამოკიდებულია სასამართლო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე, საჭიროების შემთხვევაში, ფაქტობრივ გარემოებებთან და გადაწყვეტილების მიზეზებთან კავშირით.⁵⁹ დამატებითი დეტალების განხილვა შემდეგში (ქვემოთ B. II. 2. დ) ეე) (1)) მოხდება.

დდ) ტიტულის შემავსებელი აღიარებითი სარჩელი (Titelergänzende Feststellungsklage):

როდესაც არსებობს ეჭვები სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის მოცულობაზე, სასამართლო პრაქტიკა იყენებს ე.წ. ტიტულის შემავსებელ აღიარებით სარჩელს (Titelergänzende Feststellungsklage). ამ სარჩელით კონკრეტდება კანონიერი ძალის ეფექტის ობიექტური მოცულობა.⁶⁰ მაგრამ ასეთი ტიტულის შემავსებელი აღიარებითი სარჩელის (Titelergänzende Feststellungsklage) წარდგენის წინაპირობაა, რომ კანონიერი ძალის ეფექტის მოცულობა განსაზღვრადი იყოს განმარტებით, ანუ ასეთ გადაწყვეტილებას (შემდგომში წარმოდგენილი კრიტერიუმების საფუძველზე) ზოგადად ჰქონდეს კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი.

ეე) კანონიერი ძალის ეფექტი გაურკვეველი ან პროცესუალურად შეცდომადამყვებული გადაწყვეტილებების შემთხვევაში:

განსაკუთრებულ პრობლემებს წარმოადგენს კანონიერი ძალის ეფექტის განსაზღვრა გაურკვეველ ან პროცესუალურად შეცდომადამყვებული გადაწყვეტილებების შემთხვევაში.

(1) განმარტება გაურკვეველობის დროს:

სასამართლო პრაქტიკა ცდილობს გაურკვეველობები აღმოფხვრას გადაწყვეტილების განმარტების მეთოდით.

სასამართლო გადაწყვეტილებებს, გაურკვეველობისა და შიდა წინააღმდეგობების განსაზღ-

⁵⁸ იხ.: BGH, Urteil vom 09. Februar 2018 - V ZR 299/14 - NJW 2019, 71, juris Rn. 20; BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 14, auszugsweise wiedergegeben unter B. II. 3; BGH, Urteil vom 28. September 2006 - VII ZR 247/05 - NJW 2007, 82, juris Rn. 9 ff.; BGH, Urteil vom 09. März 1994 - VIII ZR 165/93 - BGHZ 125, 251, juris Rn. 11

⁵⁹ BGH, Urteil vom 21. Februar 2019 - VII ZR 105/18 - NJW 2019, 1527, juris Rn. 27; BGH, Urteil vom 24. Juli 2014 - I ZR 27/13 - MDR 2015, 294, juris Rn. 19; BGH, Urteil vom 14. Februar 2008 - I ZR 135/05 - NJW 2008, 2716, juris Rn. 13

⁶⁰ BGH, Urteil vom 09. Februar 2018 - V ZR 299/14 - NJW 2019, 71, juris Rn. 20; BGH, Urteil vom 05.11.2009 - IX ZR 239/07 - BGHZ 183, 77, juris Rn. 18

ვრული დონის მიღწევის შემთხვევაში, შესაძლოა საერთოდ აღარ ჰქონდეთ კანონიერი ძალის ეფექტი.⁶¹

თუ არსებობს წინააღმდეგობა სასამართლო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილსა და გადაწყვეტილების დასაბუთებას შორის, ნაწილობრივ დომინირებს მოსაზრება, რომ მხოლოდ სასამართლო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილია არსებითი, რადგან დასაბუთება განმარტების მხოლოდ დახმარე საშუალებად უნდა იყოს გამოყენებული.⁶² თუმცა ეს მოსაზრება სამართლებრივი თვალსაზრისით პრობლეურია, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი შეიცავს იძულებით აღსრულებადქვემდებარებულ სასამართლო მოთხოვნას, მაგრამ სასამართლო დავის საგანი ფორმულირდება მოთხოვნისა და ფაქტობრივი გარემოებების ურთიერთქმედებით. თუ აღნიშნული საკითხები აშკარად არ შესაბამებიან ერთმანეთს, პრიორიტეტული უნდა იყოს გადაწყვეტილების შესწორების პროცესი (გსკ-ის § 319; შდრ. სკ-ის 260). თუ გადაწყვეტილების შესწორება შეუძლებელია, კანონიერი ძალის ეფექტის გათვალისწინებით (განსხვავებით იძულებით აღსრულებადქვემდებარებული შინაარსიდან) არ არსებობს სასამართლო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის პრიმატი. პირიქით, სასამართლო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი და ფაქტობრივი გარემოებები ერთნაირი მნიშვნელობის მქონე ელემენტებია, ამიტომ განმარტების დახმარებით ვერ აღმოფხვრილი წინააღმდეგობების შემთხვევაში, კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი უნდა გაუქმდეს.

(2) პროცესუალურად შეცდომადამკვეთი გადაწყვეტილებები:

პროცესუალური შეცდომით ჩატარებული პროცესი (მტკიცებულების მოთხოვნების უგულებელყოფა, სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნის დარღვევა, დაუშვებელი ნაწილობრივი

გადაწყვეტილება და სხვა) არ გამოიწვევს კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს.⁶³ აღნიშნული შეცდომები მხოლოდ პროცესუალურად განსაზღვრული სამართლებრივი საშუალებებით შეიძლება აღმოიფხვრას, გერმანიაში კი შესაძლოა კონსტიტუციური სარჩელის მეშვეობითაც.

ამასთან, უნდა გაიმიჯნოს პროცესუალური შეცდომები, რომლებიც უშუალოდ სასამართლო გადაწყვეტილებას (და არა პროცესის მიმდინარეობას) უკავშირდება. ამ თვალსაზრისით, სასამართლო პრაქტიკა ცდილობს „უპირატესი განმარტების მეთოდი“ გამოიყენოს, რათა მაინც „შეინარჩუნოს“ კანონიერი ძალის ეფექტის არსებითი ნაწილი. თუმცა, არის ისეთი სერიოზული შეცდომები სასამართლო გადაწყვეტილებების შედგენაში, რა დროსაც უბრალოდ არაფრის გადარჩენა აღარ შეიძლება, მაგალითად, როცა სასამართლო გაქვითვას, როგორც დამხმარე სარჩელს, გასაქვითი მოთხოვნების არსებობის გამო არ აკმაყოფილებს, ისე რომ წინასწარ არ განსაზღვრავს, სასარჩელო მოთხოვნა საერთოდ არსებობდა თუ არა (ამაზე უფრო დეტალურად ქვემოთ B. II. 2. დ იი)). სხვა შემთხვევაში, სასამართლო პრაქტიკა საკმაოდ „ხელგაშლილი“ ზოგჯერ შეიძლება ძალიან „ხელგაშლილიც“ კი იყოს:

მაგალითად, თუ სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილებით, რომელითაც სარჩელი არ დააკმაყოფილა, აშკარად მიუთითა, რომ პროცესუალურად ერთიანი დავის ფარგლებში მხოლოდ გარკვეულ მატერიალურ-სამართლებრივ მოთხოვნებზე მოხდა გადაწყვეტილების მიღება (მაგალითად, მხოლოდ სახელშეკრულებო მოთხოვნებზე), თუმცა არა იმ სხვა მოთხოვნებზე, რომლებიც დავის საგანს ეხებოდა (მაგალითად, უსაფუძვლო გამდიდრებიდან მოთხოვნებზე), გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო უშვებს კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის გამოყენებას მხოლოდ „გადაწყვეტილ“ მოთხოვნებზე.⁶⁴ თუმცა უფრო დამაჯერებელი

⁶¹ BGH, Urteil für 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 13

⁶² LG Frankfurt, Urteil vom 6. Mai 2022 - 2-01 S 91/21 - juris Rn. 35 mwN

⁶³ G. Vollkommer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 322 ZPO, Rn. 5

⁶⁴ BGH, Urteil vom 14. Mai 2002 - X ZR 144/00 - GRUR 2002, 787, juris Rn. 12

იქნებოდა, რომ ასეთი სერიოზული სამართლებრივი შეცდომის შემთხვევაში გადაწყვეტილებას არ ჰქონდეს კანონიერი ძალის ეფექტი, რადგან პროცესუალურად ერთიანი დავის „გაყოფა“ ცალკეულ მოთხოვნებად შეუთანხმებელია კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის მოცულობის ძირითად პრინციპებთან და საბოლოოდ წარმოშობს გამოუსწორებელ პრობლემებს.⁶⁵

თუ სასამართლომ სარჩელი აშკარად დაუშვებლად ცნო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გადაწყვეტილება მოიცავს არსებით (და არა „მეორეხარისხოვან“) მოსაზრებებს დასაბუთებასთან დაკავშირებით, ეს საკითხი უნდა განიხილებოდეს, როგორც *obiter dictum*. ასეთი პროცესუალურ შეცდომად შეგებული დაუშვებლად ცნობილი სარჩელის მოსაზრებებს არ უნდა მიენიჭოთ კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი.⁶⁶ გადაწყვეტილების ის ნაწილი, რომელიც მიუხედავად სარჩელის დაუშვებლობისა მის დასაბუთებასაც მოიცავს, უნდა ჩაითვალოს, როგორც „არდანერილი.“⁶⁷

თუ სარჩელის დასაშვებობა ღიად იქნა დატოვებული და მხოლოდ საფუძვლიანობის საკითხზე მიიღება გადაწყვეტილება, გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო ამ გადაწყვეტილებას ანიჭებს სადავო საკითხთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს. ასეთი პროცესუალური მიდგომა უმეტეს შემთხვევაში⁶⁸ დაუშვებელია, რადგან დასაშვებობის განხილვას (მისი განსხვავებული კანონიერი ძალის ეფექტის გამო) აბ-

სოლუტური პრიორიტეტი ენიჭება საფუძვლიანობის შემოწმებასთან შედარებით.⁶⁹ თუ ასეთი პროცესუალური შეცდომად შეგებული გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში შევიდა, მაშინ ეს არის სადავო საკითხთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილება, რომელსაც სადავო საკითხის მოცულობის ნაწილში კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი ექნება.⁷⁰

იმავედროულად, მატერიალური კანონიერი ძალა იმიტომ არ შეიძლება შეიზღუდოს, რომ ნაწილობრივი გადაწყვეტილება პროცედურული დარღვევებით არის მიღებული⁷¹ ან რომ გადაწყვეტილებაში არასწორად იყო განსაზღვრული საპროცესო თანამონაწილეობის პროცესუალური შედეგები.⁷² არც კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი უქმდება იმ შემთხვევაში, როდესაც სასამართლომ დაარღვია სასამართლო გადაწყვეტილების ფარგლები გსკ-ის § 308 (შდრ. სსკ-ის 248, *ne ultra petita*) შესაბამისად და განიხილა საკითხი, რომელიც არ იყო მოთხოვნილი.⁷³

(3) სასამართლო გადაწყვეტილებების ნათელი და მკაფიო ფორმულირების საჭიროება:

აღსანიშნავია, რომ კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის დადგენისას წარმოდგენილი პრობლემები შეიძლება თავიდან აცილებულიყო, თუ სასამართლო გადაწყვეტილებები ყოველთვის ნათლად და პროცესუალურად შესაბამისად იქნებოდა შედგენილი.

⁶⁵ შდრ. *ergänzend*: BGH, Urteil vom 22. November 1988 - VI ZR 341/87 - NJW 1989, 393, juris Rn. 12

⁶⁶ BGH, Urteil vom 04. Mai 2018 - V ZR 266/16 - NJW-RR 2018, 685, juris Rn. 15

⁶⁷ so: BGH, Urteil vom 04. Mai 2018 - V ZR 266/16 - NJW-RR 2018, 685, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 29. September 2017 - V ZR 19/16 - BGHZ 216, 83, juris Rn. 54; BGH, Urteil vom 19. März 1997 - XII ZR 277/95 - NJW 1997, 2176, juris Rn. 20

⁶⁸ სასამართლო პრაქტიკა გამონაკლისს უშვებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სამართლებრივი დაცვის საჭიროების არსებობა (მაგრამ არა სხვა დასაშვებობის წინაპირობები) აღიარების სარჩელში ღიად რჩება, ხოლო აღიარებითი სარჩელის უსაფუძვლობა უკვე დადასტურებულია. BGH, Urteil vom 26. April 2023 - VIII ZR 125/21 - NJW 2023, 2716, juris Rn. 25 mwN

⁶⁹ BGH, Urteil vom 27. Oktober 2009 - XI ZR 225/08 - BGHZ 183, 60, juris Rn. 129; BGH, Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05 - NJW 2008, 1227, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 19. Juni 2000 - II ZR 319/98 - NJW 2000, 3718, juris Rn. 21

⁷⁰ BGH, Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05 - NJW 2008, 1227, juris Rn. 16 f.

⁷¹ BGH, Urteil vom 12. Januar 1996 - V ZR 246/94 - BGHZ 131, 376, juris Rn. 17

⁷² BGH, Urteil vom 21. Dezember 1988 - VIII ZR 277/87 - NJW 1989, 2133, juris Rn. 14

⁷³ BGH, Urteil vom 28. Mai 1998 - I ZR 275/95 - NJW 1999, 287, juris Rn. 33; BFH (Bundesfinanzhof), Beschluss vom 24. August 2005 - VIII B 36/04 - juris Rn. 10

ამიტომ, წარმოდგენილი სირთულეები, შეიძლება გაგებულ იქნეს, როგორც მოწოდება მოსამართლეებისადმი, გადაწყვეტილების საფუძვლები უფრო ზუსტად და მკაფიოდ ჩამოაყალიბონ, კერძოდ, გადაწყვეტილებისთვის არსებითი რომელი ფაქტობრივი გარემოებები იქნა დადგენილი და რომელი არა და საკითხი ეხება თუ არა მტკიცების ტვირთს ან პოზიტიურ ფაქტობრივი გარემოებების დადგენის საკითხს. ანალოგიურად, იმისთვის, რომ თავიდან ავირიდოთ შემდგომი განმარტების სირთულეები, ნათლად უნდა იყოს დადგენილი, რომელი განმარტებები აღმოჩნდა გადაწყვეტილების მიღებისთვის მნიშვნელოვანი და რომელ მათგანზეა საუბარი მხოლოდ „*obiter dictum*“-ის ფარგლებში.

იგივე გზა უნდა იქნეს გამოყენებული, როდესაც საქმე ეხება იმას, თუ რამდენად შეძლებენ გადაწყვეტილების დასაბუთებისთვის გამოყენებული ასპექტები ერთობლიობაში ან დამოუკიდებლად დაასაბუთონ მიღებული გადაწყვეტილება. სხვანაირად რომ დაფორმულირდეს, საქმე ეხება არგუმენტაციის ჯაჭვის მრავალსაფეხუროვან სისტემაში მხოლოდ დასაბუთების ელემენტს, თუ ეს არის დამოუკიდებელი (გადაწყვეტილებისთვის მნიშვნელოვანი) დამხმარე დასაბუთება. მოგვიანებით, როდესაც ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ ფაქტები იცვლება, ეს შეიძლება გახდეს გადამწყვეტი პასუხი გაეცეს შეკითხვას, შეძლებს თუ არა ახალი ფაქტი დაარღვიოს კანონიერი ძალის ეფექტი თუ ვერა (ამაზე დეტალები მოცემულია ქვემოთ B. II. 2. ე)). ამის მაგალითი არ არის ის შემთხვევა, როდესაც არსებობს დამოუკიდებლად არსებული დასაბუთებები (მთავარი დასაბუთება და დამატებითი დასაბუთება), და ახალი ფაქტი მხოლოდ ამ დასაბუთებებიდან ერთ-ერთს ეხება.

ვვ) პროცესუალური გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტი:

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ ეხება მხოლოდ სადავო საკითხთან დაკავშირებით მიღებულ გადაწყვეტილებებს, არამედ ასევე ე.წ. პროცესუალურ გადაწყვეტილებებსაც, რომელთა საშუალებითაც სარჩელები დაუშვებლად იქნა ცნობილი.⁷⁴

ამ შემთხვევაში, კანონიერი ძალის ეფექტი შემოფარგლება მხოლოდ იმ პროცესუალური საკითხით, რომელიც სარჩელის დაუშვებლად ცნობას იწვევს.⁷⁵ აღნიშნულიდან გამომდინარეობს პირველ რიგში ის, რომ პროცესუალური გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტის გამო, ახალი სარჩელი დაუშვებელია, თუ მისი მიზანია იმაზე აპელირება, რომ პირველ პროცესში პროცესუალური საკითხი შეცდომით იქნა გადაწყვეტილი.⁷⁶ მეორეს მხრივ, ეს ნიშნავს, რომ ახალი სარჩელი შეიძლება იყოს დასაშვები, თუ მოსარჩელე ამტკიცებს, რომ პირველ პროცესში ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ ფაქტობრივი მდგომარეობა შეიცვალა (ამაზე დეტალები მოცემულია ქვემოთ B. II. 2. ე)) და ამით იმ დროისთვის არსებული პროცესუალური დაბრკოლება მოიხსნა.⁷⁷ მაგალითად, თუ აღიარებითი სარჩელი, აღიარებითი ინტერესის ნაკლებობის გამო დაუშვებლად იქნა ცნობილი, მოსარჩელეს შეუძლია ახალი აღიარებითი სარჩელი წარადგინოს, თუ დაადასტურებს, რომ შეცვლილი მოცემულობის გამო გააჩნია დაცვის ღირსი ინტერესი. თუმცა, იგი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს იმ არგუმენტებს, რომლებიც სასამართლომ პირველ პროცესში გამოიყენა აღიარებითი ინტერესის არარსებობის დასაბუთებისთვის.

⁷⁴ BGH, Beschluss vom 21. August 2018 - VIII ZB 1/18 - juris Rn. 26; BGH, Urteil vom 06. März 1985 - IVb ZR 76/83 - NJW 1985, 2535, juris Rn. 9 f.

⁷⁵ BGH, Beschluss vom 21. August 2018 - VIII ZB 1/18 - juris Rn. 26; BGH, Urteil vom 06. März 1985 - IVb ZR 76/83 - NJW 1985, 2535, juris Rn. 9 f.

⁷⁶ BGH, Urteil vom 06. März 1985 - IVb ZR 76/83 - NJW 1985, 2535, juris Rn. 9 f.

⁷⁷ BGH, Beschluss vom 21. August 2018 - VIII ZB 1/18 - juris Rn. 26; Thüringer Landesarbeitsgericht, Urteil vom 5. Oktober 2021 - 1 Sa 307/19 - juris Rn. 37; OLG München, Urteil vom 7. Juni 2018 - 23 U 3018/17 - juris Rn. 33

ზზ) გადაწყვეტილებების კანონიერი ძალის ეფექტი, რომელიც სარჩელს სასარჩელო მოთხოვნის ვადამოსულობის პრობლემის გამო არ აკმაყოფილებს:

თუ სარჩელი პირველ გადაწყვეტილებაში არ დაკმაყოფილდა სასარჩელო მოთხოვნის არავადამოსულობის გამო (აღნიშნულიც, სამართლებრივი უსაფრთხოების მიზეზებიდან გამომდინარე, უნდა იყოს ნათლად გამოთქმული გადაწყვეტილების ტექსტში, როგორც „ამჟამად უსაფუძვლო“)⁷⁸, კანონიერი ძალის ეფექტი შემოიფარგლება იმით, რომ მოსარჩელეს პირველ პროცესში, ზეპირი განხილვის დასრულებამდე, მოპასუხის მიმართ არ ჰქონდა ვადამოსული მოთხოვნა გადახდის ნაწილში. დაუკმაყოფილებელი მოსარჩელე უფლებამოსილია, ჩვეულებრივ, აღძრას ახალი სარჩელი, მაგრამ აღნიშნული სარჩელი უნდა დაეფუძნოს ამავე მოთხოვნის ვადამოსულობის გათვალისწინებით მხოლოდ იმ ფაქტებს, რომლებიც პირველ პროცესში ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ აღმოცენდა.⁷⁹

თთ) დაუსწრებელი გადაწყვეტილებისა და სარჩელის ცნობის გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტი:

დაუსწრებელი გადაწყვეტილებისა და სარჩელის ცნობის გადაწყვეტილებები, როგორც წესი, ისევე ერთნაირად ექვემდებარებიან კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტს, როგორც სადავო საკითხთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები.⁸⁰ თუმცა, რადგან ისინი ძირითადად არ შეიცავენ გადაწყვეტილების დასაბუ-

თებას, საჭიროა მათთან ერთად, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტის მოცულობის დასადგენად, გამოყენებულ იქნეს მხარეების წარმოდგენილი ახსნა-განმარტებები.⁸¹ იგივე მოქმედებს, თუ გადაწყვეტილებას არ აქვს დასაბუთება სხვა პროცესუალური მიზეზების გამო.⁸²

იი) გაქვითვა:

გსკ-ის § 322 II-ის მიხედვით, სასარჩელო მოთხოვნის საპირისპიროდ დაყენებულ გაქვითვასთან მიმართებით მიღებულ გადაწყვეტილებას, რომლის მიხედვითაც საპირისპირო მოთხოვნა არ არსებობს, კანონიერი ძალის ეფექტი აქვს მხოლოდ იმ ოდენობამდე, რომელიც დაყენებული იყო გაქვითვის მიზნებისთვის.

აღნიშნული კანონიერი ძალის ეფექტი წინაპირობად მოითხოვს, რომ გაქვითვის მოთხოვნასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილება არსებობდეს. აღნიშნული არ არსებობს, თუ გაქვითვა გაქვითვის აკრძალვის გამო დაუშვებელია. გარდა ამისა, გადაწყვეტილება არ არსებობს იმ შემთხვევაში, თუ დამხმარე საშუალებად გაქვითვის გამოყენების საკითხი სასამართლომ უკვე განიხილა და დაადგინა, რომ სასარჩელო მოთხოვნა არ არსებობს და ამით ის პირობა, რომლითაც გაქვითვა უნდა მომხდარიყო, არ დამდგარა.

თუ სარჩელი დაკმაყოფილდა, რადგან გაქვითვისთვის (არსებული სასარჩელო მოთხოვნის საწინააღმდეგოდ) დაყენებული საპირისპირო მოთხოვნა არ არსებობს, მაშინ აღნიშნული გადაწყვეტილება კანონიერი ძალის ეფექტს

⁷⁸ BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 930/23 - NJW 2024, 3299, juris Rn. 16; OLG Düsseldorf, Urteil vom 19. Dezember 2023 - I-21 U 90/23 - juris Rn. 169; OLG Düsseldorf, Urteil vom 12. Juni 2015 - I-22 U 32/15 - NJW-RR 2016, 85, juris Rn. 145

⁷⁹ სრულად: BGH, Beschluss vom 23. Januar 2014 - VII ZB 49/13 - NJW 2014, 1306, juris Rn. 11 f.; BGH, Beschluss vom 25. November 1999 - III ZB 50/99 - BGHZ 143, 169, juris Rn. 13; OLG Köln, Urteil vom 2. August 2017 - 16 U 76/16 - juris Rn. 24; OLG Frankfurt, Beschluss vom 21. April 2017 - 29 U 180/16 - NJW 2017, 2773, juris Rn. 25

⁸⁰ დაუსწრებელი გადაწყვეტილებისთვის: BGH, Urteil vom 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 15

⁸¹ სარჩელის ცნობისთვის: BGH, Urteil vom 24. Juli 2014 - I ZR 27/13 - MDR 2015, 294, juris Rn. 19; OLG Dresden, Urteil vom 19. März 2009 - 1 U 1098/08 - juris Rn. 12; დაუსწრებელი გადაწყვეტილებისთვის: BGH, Urteil vom 16. Februar 2018 - V ZR 148/17 - NJW-RR 2018, 522, juris Rn. 6 und 14

⁸² BGH, Urteil vom 14. Dezember 2001 - V ZR 212/00 - juris Rn. 16

იქნეს.⁸³ აღნიშნული ასევე ვრცელდება (მხარეთა შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში) იმ შემთხვევებზე, როდესაც გაქვითვისთვის დაყენებული მოთხოვნა უგულებელყოფილია, რადგან არ არსებობს საჭირო ორმხრივი ვალდებულება.⁸⁴

კანონიერი ძალის განსხვავებული ეფექტისა და პროცესუალური პირობების ურთიერთკავშირიდან გამომდინარე სასამართლომ მხოლოდ მაშინ უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება დახმარე საშუალებად გაქვითვის მიზნით დაყენებული მოთხოვნის შესახებ, როდესაც სასარჩელო მოთხოვნას დასაბუთებულად მიიჩნევს. მაშინ, როდესაც აშკარაა, რომ გაქვითვის მოთხოვნა არსებობს - და შედეგად, სასარჩელო მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე პირს უარი ეთქვა - სასამართლომ უნდა უპასუხოს კითხვებს, თუ რა ოდენობით არსებობს სასარჩელო მოთხოვნა და ასეთი სასარჩელო მოთხოვნა საერთოდ გამართლებულია თუ არა.⁸⁵ თუ სასამართლო არღვევს ამ პრინციპს, მაშინ აღნიშნული პროცესუალური შეცდომა, უპირატესი (და სწორი) მოსაზრებით, გამოიწვევს იმას, რომ გადაწყვეტილებას არ ექნება კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი.⁸⁶ ეს ძირითადად ეფუძნება იმ ფაქტს, რომ თუ დამხმარე საშუალებად გაქვითვის მოთხოვნაა დაყენებული, თუმცა პრიორიტეტული სასამართლო გადაწყვეტილება სასარჩელო მოთხოვნის არსებობის შესახებ არ არსებობს, შესაბამისად, გადაწყვეტილების მიღებისთვის პროცესუალური საფუძველი გაქვითვის მიზნით დაყენებული საწინააღმდეგო მოთხოვნის შესახებ თავიდანვე არ არსებობდა. გარდა ამისა, ამ შემთხვევაში არ იქნებოდა მიღებული გადაწყვეტილება დავის

საგანზე (სასარჩელო მოთხოვნა და ამ მოთხოვნისთვის წარმოდგენილი ფაქტობრივი გარემოებები), და ამით თავიდანვე არ იარსებებდა მატერიალური კანონიერი ძალის მატარებელი გადაწყვეტილება.

თუ სასამართლო უარყოფს გაქვითვის დასაშვებობას და (პროცესუალური შეცდომით) განიხილავს მის საფუძვლიანობას გადაწყვეტილების მიზეზებში, ასეთი ახსნა-განმარტებები (მსგავსად სარჩელის დაუშვებლობის შემთხვევაში სადავო საგანთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებისა; ამის შესახებ ვრცლად ზემოთ B. II. 2. დ) ეე) (2)) კანონიერი ძალის ეფექტის ასპექტის გათვალისწინებით მიიჩნევა როგორც არ არსებული.⁸⁷ იმავე მიზეზებით, არ არსებობს კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტით აღიარებული გადაწყვეტილება, როდესაც სასამართლო, თავისი გადმოსახედით არსებული სასარჩელო მოთხოვნის მიუხედავად (პროცესუალური შეცდომით) ღიად ტოვებს კითხვას, არის თუ არა დამხმარე საშუალებად დაყენებული გაქვითვა დასაშვები და შემდეგ გაქვითვის მოთხოვნის შესახებ (გაქვითვის მოთხოვნის არარსებობის გაგებით) არსობრივ გადაწყვეტილებას იღებს.⁸⁸

კკ) არარსებული კანონიერი ძალის ეფექტი მოპასუხის სხვა შესაგებლების დროს:

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტი არ ვრცელდება მოპასუხის სხვა შესაგებლებზე ან პრეტენზიებზე.⁸⁹

მაგალითად, თუ სასამართლო გადაწყვეტილების მიზეზებში მოპასუხის მოთხოვნის არარ-

⁸³ BGH, Beschluss vom 14. Dezember 2022 - IV ZB 1/22 - NJW-RR 2023, 569, juris Rn. 8; BGH, Beschluss vom 14. Oktober 2010 - IX ZR 2/09 - juris Rn. 5; BGH, Beschluss vom 31. Juli 2001 - XI ZR 217/01 - NJW 2001, 3616, juris Rn. 4

⁸⁴ BGH, Beschluss vom 14. Dezember 2022 - IV ZB 1/22 - NJW-RR 2023, 569, juris Rn. 12 f.

⁸⁵ BGH, Urteil vom 23. Februar 1981 - II ZR 57/80 - BGHZ 80, 97, juris Rn. 8; OLG Stuttgart, Urteil vom 28. Mai 2019 - 10 U 15/19 - NJW 2019, 2547, juris Rn. 47; G. Vollkommer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 322 ZPO, Rn. 20

⁸⁶ OLG Stuttgart, Urteil vom 28. Mai 2019 - 10 U 15/19 - NJW 2019, 2547, juris Rn. 52 ff., mit umfassender Darlegung des Meinungsstandes; G. Vollkommer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 322 ZPO, Rn. 21

⁸⁷ BGH, Urteil vom 13. April 1983 - VIII ZR 320/80 - NJW 1984, 128, juris Rn. 14

⁸⁸ BGH, Urteil 12. Dezember 1990 - VIII ZR 355/89 - NJW-RR 1991, 971, juris Rn. 8; BGH, Beschluss vom 25. Mai 1988 - VIII ZR 18/88 - NJW 1988, 3210, juris Rn. 2

⁸⁹ BGH, Urteil vom 14. Juni 2016 - XI ZR 242/15 - BGHZ 210, 348, juris Rn. 19; BGH, Urteil vom 19. Dezember 1991 - IX ZR 96/91 - BGHZ 117, 1, juris Rn. 7

სებობის გამო ერთდროულ შესრულების შესაგებელს (eine Zug-um-Zug Einrede) დაუსაბუთებლად მიიჩნეეს, ამით არ ხდება მოთხოვნის უარყოფა კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტით.⁹⁰ ასეთ გადაწყვეტილებას მხოლოდ პრეიუდიციული ეფექტი აქვს იმ მხრივ, რომ (საფუძვლად არსებული პროცესის დროს ფაქტების დადგენის მიზნით ჩატარებული ბოლო ზეპირი განხილვის დასრულების მომენტისთვის) მხოლოდ ძალით არის დადგენილი, რომ მოპასუხეს არ აქვს ეს შესაგებელი (თუმცა არა მოთხოვნა, რომლის საფუძველზეც შესაგებელი შეიძლება გამომდინარეობდეს).⁹¹

ე) კანონიერი ძალის ეფექტის შეზღუდვა ახალი ფაქტების შემთხვევაში - ფაქტობრივი განცხადებების პრეკლუზია:

აა) მატერიალური კანონიერი ძალის გამიჯვნა:

სამართლებრივად არსებობს განსხვავება კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტსა და ფაქტობრივი განცხადებების პრეკლუზიას შორის, რომელიც ეწინააღმდეგება მატერიალურ კანონიერი ძალას.

კანონიერი მატერიალური ძალის ეფექტი იწვევს იმას, რომ სარჩელი იდენტური დავის საგნით დაუშვებელია (ამაზე ზემოთ B. II. დ) აა)). პრეკლუზია კი იწვევს იმას, რომ ფაქტობრივი განცხადებები, რომლებიც არ შეესაბამება მატერიალურ კანონიერ ძალას, არ უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული (დასაშვებ) შემდგომ პროცესში. აღნიშნული ფაქტების პრეკლუზია არ წარმოადგენს სამართლებრივი თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ინსტიტუტს, რომელიც მატერიალური კანონიერი ძალის პარალელურად არსებობს. ის მხოლოდ მისი აუცილებელი

საწინააღმდეგო მხარეა, როდესაც საქმე ეხება ფაქტობრივ განცხადებას, რომელიც ეწინააღმდეგება წინა პროცესში მიღებულ სასამართლო გადაწყვეტილებას.⁹² ამ მიზნის შესაბამისად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დავის საგნის ფარგლებს გარეთ (ამაზე ზემოთ B. II. 2.ა)) არ შეიძლება არსებობდეს პრეკლუზია.⁹³

კანონიერი ძალის ეფექტის გაფართოება ხდება მხოლოდ მისი შედეგების, და არა წინაპირობების ფარგლებში. მარტივად რომ შევაჯამოთ: ფაქტობრივი განცხადებების პრეკლუზია ხდება ყოველთვის, როდესაც პროცესუალური მოთხოვნების (ანუ ერთიანი დავის საგნისას; ამის შესახებ ზემოთ B. II. 2. ა)) იდენტურობისას, ფაქტებზე დაყრდნობილი სარჩელი კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის გამო დაუშვებელია. პრაქტიკულად, ფაქტობრივი განცხადების პრეკლუზიით ხელი ეშლება გადაწყვეტილების მატერიალური კანონიერი ძალის შესრულებას, იმით რომ სხვა პროცესუალური მოთხოვნა არის დაყენებული ან სხვა მატერიალურ-სამართლებრივი „დასაყრდენია“ მოხმობილი იმ ფაქტისთვის, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდის კანონიერი ძალის ეფექტის ქვეშ მოქცეულ ფაქტთან.

დეტალებში:

ბბ) ფაქტობრივი განცხადების პრეკლუზია:

(1) პრინციპი:

კანონიერი ძალის მატერიალური ეფექტის შედეგად, მხარე ვერ შეიძლება შემდგომ პროცესში დასაშვები ფორმით წარმოადგინოს ის ფაქტები, რომლებიც წინა პროცესში უკვე არსებობდა და რომლებიც წინა პროცესში დადგენილ სამართლებრივი შედეგის საპირისპირო ნაწილს აყალიბებს (ე.წ. ფაქტების პრეკლუზია).⁹⁴ წინა

⁹⁰ BGH, Beschluss vom 27. Juli 2017 - III ZB 37/16 - NJW-RR 2017, 1407, juris Rn. 9; BGH, Beschluss vom 1. Dezember 2004 - IV ZR 1/04 - NJW-RR 2005, 367, juris Rn. 6; BGH, Beschluss vom 20. Januar 2004 - X ZR 167/02 - NJW-RR 2004, 714, juris Rn. 7

⁹¹ BGH, Urteil vom 14. Juni 2016 - XI ZR 242/15 - BGHZ 210, 348, juris Rn. 19

⁹² BGH, Urteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 22/22 - NJW 2023, 2343, juris Rn. 17

⁹³ BGH, Urteil vom 17. Februar 2023 - V ZR 22/22 - NJW 2023, 2343, juris Rn. 17; BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 18; auszugsweise wiedergegeben unten B. II. 3.

⁹⁴ BGH, Urteil vom 16. Oktober 2020 - V ZR 98/19 - MDR 2021, 446, juris Rn. 27; BGH, Urteil vom 23. Februar 2018 - V ZR 101/16 - NJW 2018, 2550, juris Rn. 32; BGH, Urteil vom 30. Juni 2017 - V ZR 134/16 - BGHZ 215, 157, juris Rn. 13; BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR

პროცესში დადგენილ ფაქტებს, როგორც ასეთი, არ აქვს კანონიერი ძალა (ამაზე ზემოთ B. II. 2. ბ)). თუმცა, აღძრული სარჩელის შესახებ გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა, არ შეიძლება შეივსოს იმ ახსნა-განმარტებებით, რომლებიც ეფუძნება კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებას, რომელიც თავის მხრივ ეყრდნობა არასწორ ფაქტებს.⁹⁵

მართალია, სასამართლო პრაქტიკა აყალიბებს აშკარა აბსტრაქტულად განსაზღვრულ სტანდარტებს, თუმცა არ შეიძლება უარყოფა იმის, რომ სასამართლო და საადვოკატო პრაქტიკა გარკვეულ სირთულეებს განიცდის ამ პრინციპების კონკრეტულ შემთხვევაში სამართლებრივი უსაფრთხოების თვალსაზრისით გამოყენებისას. იმ გარემოებების გაურკვევლობა, რაც რჩება ამ საკითხზე, გამოჩნდა ზემოთ მოცემულ მაგალითებში, სადაც „ანგარიშსწორების ურთიერთობებში“ კანონიერი ძალის ეფექტის და ფაქტების პრეკლუზიის მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ თითოეული „გამოსაანგარიშებელი პუნქტი“ აყალიბებს სამართლებრივად დამოუკიდებელ საანგარიშო თანხას სამართლებრივად ერთობლივი მოთხოვნის თუ სამართლებრივად დამოუკიდებელი მოთხოვნის ფარგლებში. ხშირად ფაქტების პრეკლუზიის მოცულობის ზუსტი განსაზღვრა რთულია, რადგან წინა პროცესში მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთება არ არის ისე ნათლად ფორმულირებული, როგორც სასურველი იქნებოდა.

(2) ახალი ფაქტების შედეგები:

იმგვარად, როგორც კანონიერი ძალის ეფექტი, ასევე ფაქტების პრეკლუზია, როგორც მისი საპირისპირო მხარე მოქმედებს იმისგან დამოუკიდებლად, აღნიშნული ფაქტი წარმოდგენილი იყო თუ არა წინა პროცესში და ასევე იმისგან

დამოუკიდებლად, იყო თუ არა ეს ფაქტი მხარეებისთვის ცნობილი იმ დროისთვის.⁹⁶ პრეკლუზიის ეფექტის მიღმა საგამონაკლისოდ ხვდებიან მხოლოდ ის ფაქტები, რომლებიც ობიექტურად წარმოიშვა მხოლოდ ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ წინა პროცესის ფაქტების დამდგენ ინსტანციებში.⁹⁷ აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს დასახელებული 2003 წლის 19 ნოემბრის გადაწყვეტილებიდან⁹⁸ ამონარიდები, რომლებიც მოცემულია B. II. 3- ნაწილში. არსებითი საკითხი იყო ის, რომ მოსარჩელე წინა პროცესში მოითხოვდა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლას ნივთობრივი ნაკლის გამო, ხოლო მას შემდეგ, რაც ძალაში შევიდა სასამართლო გადაწყვეტილება მოთხოვნის დაუკმაყოფილებლობის შესახებ, მოსარჩელე შემდგომში მოითხოვდა მოტყუების გამო შეცილების უფლების გამოყენების შედეგად უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლებრივი ნორმებიდან გამომდინარე მოთხოვნის დაკმაყოფილებას.

თუ ახალი ფაქტები ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ წინა პროცესის ფაქტების დამდგენ ინსტანციაში ობიექტურად წარმოიშვა, მათ შეუძლიათ დაარღვიონ როგორც კანონიერი ძალის ეფექტი, ასევე (რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია აღნიშნულთან) ფაქტების პრეკლუზია. თუმცა, ამისათვის აუცილებელია, რომ ახალმა ფაქტმა შეცვალოს ის ფაქტობრივი გარემოება, რომელიც წინა გადაწყვეტილებაში გადამწყვეტი იყო სამართლებრივი შედეგისთვის.⁹⁹ თუ ახალი ფაქტი არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს წინა პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება - (საკითხი სხვანაირად განიხილება ინტერვენციის ეფექტის დროს (Interventions-wirkung), ამის შე-

4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 17 f.; auszugsweise wiedergegeben unten B. II. 3.

⁹⁵ BGH, Urteil vom 23. Februar 2018 - V ZR 101/16 - NJW 2018, 2550, juris Rn. 32; BGH, Urteil vom 7. Juli 1993 - VIII ZR 103/92 - BGHZ 123, 137, juris Rn. 73

⁹⁶ BGH, Urteil vom 7. August 2024 - VIa ZR 930/23 - NJW 2024, 3299, juris Rn. 11; BGH, Urteil vom 30. Juni 2017 - V ZR 134/16 - BGHZ 215, 157, juris Rn. 9; BGH, Urteil

vom 13. September 2012 - I ZR 230/11 - BGHZ 194, 314, juris Rn. 19

⁹⁷ BGH, Urteil vom 29.09.2017 - V ZR 19/16 - BGHZ 216, 83; BGH, Urteil vom 30. Juni 2017 - V ZR 134/16 - BGHZ 215, 157, juris Rn. 9

⁹⁸ BGH, Urteil vom 19. November 2003 - VIII ZR 60/03 - BGHZ 157, 47

⁹⁹ BGH, Urteil vom 16. Oktober 2020 - V ZR 98/19 - MDR 2021, 446, juris Rn. 27

სახეზე ქვემოთ B. IV.) - არ შეიცვლება მისი კანონიერი ძალის ეფექტი. გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო აღნიშნულს შემდეგნაირად განმარტავს:¹⁰⁰

„თუ დავის საგანზე არსებობს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, მაშინ მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება ახალი, განსხვავებული გადაწყვეტილების მიღება, თუ შემდგომში გამოჩენილმა ახალმა ფაქტმა შეცვალა ის ფაქტობრივი გარემოება, რომელიც წინა გადაწყვეტილებაში გადამწყვეტი იყო სამართლებრივი შედეგის დადგენისთვის; ამ შეფასებისას უნდა გამოვიყენოთ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების დასაბუთება და შევამოწმოთ, ახალი ფაქტი გავლენას ახდენს იმ ფაქტობრივ ელემენტებზე, რომლებიც იქ დადებითად ან უარყოფითად იყო განსაზღვრული (*Senat, Urteil vom 11. März 1983 - V ZR 287/81, NJW 1984, 126, 127 mwN; ...*). თუმცა, არსებობს მოსაზრება, რომ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების შემთხვევაში საკმარისია, თუ ახალი ფაქტი, მიუხედავად იმისა, რომ წინა პროცესში მიღებული გადაწყვეტილების საფუძვლების მიხედვით უმნიშვნელოა, შესაძლოა რელევანტური ყოფილიყო, თუ სარჩელი არ დაკმაყოფილდებოდა სხვა ნორმის მიხედვით სავარაუდო და მოპასუხე მხარის მიერ მოხმობილი მიზეზით (...). თუმცა, ამ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება ის, რომ სარჩელის დაუკმაყოფილებლობის შესახებ გადაწყვეტილების შემთხვევაში გადაწყვეტილების საფუძვლიდან გამომდინარე, რომელიც სამართლებრივ შედეგს განსაზღვრავს, სარჩელის უარყოფის მთავარი მიზეზი არის სამართლებრივი ძალის მქონე გადაწყვეტილების ტექსტის ნაწილი, და არა მხოლოდ მისი დასაბუთების ელემენტი (*BGH, Urteil vom 24. Juni 1993 - III ZR 43/92, NJW 1993, 3204, 3205*). აღნიშნული კანონიერი ძალის ბოჭვა არ

უნდა დაექვემდებაროს რაიმე ჰიპოთეტურ განმარტებებს (...).“

(3) გარდაქმნითი უფლებები (*Gestaltungsrechte*):

გაქვითვის და სხვა გარდაქმნითი უფლების გამოყენებისას უმნიშვნელოა, გარდაქმნითი უფლების ეფექტი წარმოიშვა თუ არა ზეპირი განხილვის დასრულების მომენტში. არამედ საკმარისია, თუკი აღნიშნული გარდაქმნითი უფლების გამოყენება ფაქტობრივი გარემოებების დამდგენ ინსტანციებს უკვე შეეძლოთ ზეპირი განხილვის დასრულების მომენტში.¹⁰¹ აღნიშნული დათქმა მოქმედებს გაქვითვის დროსაც, იმისგან დამოუკიდებლად, ტიტულის მქონე მოვალემ (*Titelschuldner*), საპასუხო მოთხოვნის გაქვითვის მიზნით წამოყენებული მოთხოვნა დააყენა იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო საჩივრის (კანონში იძულებითი აღსრულებისგან თავდასაცავ საჩივარს, პრაქტიკაში ძირითადად იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო საჩივრით მოიხსენიებენ) შესაგებლის ფორმით გსკ-ის § 767 მიხედვით, თუ წმინდად მატერიალურ-სამართლებრივად.¹⁰² დასაბუთება ძირითადად მდგომარეობს იმაში, რომ გადაწყვეტილების კანონიერი ძალით, საბოლოოდ უნდა დასრულდეს ტიტულირებული მოთხოვნის წინააღმდეგ ობიექტურად არსებული შედავების საკითხები. აღნიშნული მოქმედებს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ისინი (როდესაც გარდაქმნითი უფლება არ იქნა დაყენებული), მართალია (ჯერ) არ ეხებიან ტიტულირებულ მოთხოვნას, მაგრამ მოვალეს ობიექტურად ჰქონდა შესაძლებლობა დაყენებული სასარჩელო მოთხოვნის საწინააღმდეგოდ გარდაქმნითი უფლებები გამოეყენებინა. თუ გაქვითვა არ მოხდა ამ პრეკლუზიური ეფექტის გამო, ის ხდება მატერია-

¹⁰⁰ BGH, Urteil vom 16. Oktober 2020 - V ZR 98/19 - MDR 2021, 446, juris Rn. 27

¹⁰¹ გაქვითვისთვის: BGH, Urteil vom 8. Mai 2014 - IX ZR 118/12 - BGHZ 201, 121, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 5. März 2009 - IX ZR 141/07 - NJW 2009, 1671, juris Rn. 11; BGH, Urteil vom 7. Juli 2005 - VII ZR 351/03 - BGHZ 163, 339, juris Rn. 13 ff.; für Anfechtung: BGH, Urteil vom 19. November 2003 - VIII ZR 60/03 - BGHZ 157, 47, juris Rn.

15, იხ. unter B. II. 3.; sonstige Gestaltungsrechte: BGH, Versäumnisurteil vom 3. März 2020 - XI ZR 486/17 - BGHZ 225, 44, juris Rn. 18; BGH, Urteil vom 19. November 2003 - VIII ZR 60/03 - BGHZ 157, 47, juris Rn. 15, იხ. B. II. 3.

¹⁰² BGH, Versäumnisurteil vom 25. Juni 2019 - II ZR 170/17 - NJW 2019, 3385, juris Rn. 11; BGH, Beschluss vom 9. Juli 2024 - XI ZR 78/23 - juris Rn. 12

ლურ-სამართლებრივად უმოქმედო, ანუ ის უნდა იქნეს მიჩნეული, როგორც არასდროს დაყენებული.¹⁰³

მომხმარებელთა უფლებების დაცვის კანონებში არსებული ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლების (მაგ. საქართველოში „მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლი) სამართლებრივი კვალიფიკაცია დამოკიდებულია იმაზე, იგი გარდაქმნითი უფლებაა თუ ის ხელშეკრულების ძალაში შესვლის მომენტს იმ დრომდე გადაწევს, სანამ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლების ვადა არ ამოიწურება. თუმცა, ამ განსხვავებული ნორმატიული გარდაქმნითი ფორმების მიუხედავად, შედეგობრივად არ იცვლება ის ფაქტი, რომ ძალაში შესული შესასრულებლად სავალდებულო გადაწყვეტილება, მომხმარებელს ავალდებულებს შეასრულოს შეთანხმება და შემდგომში ვეღარ გამოიყენოს (მაგალითად, თუ კი მომხმარებლის ინფორმირება არ მომხდარა, ძალაში მყოფ) ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება (შდრ. მაგალითად, „მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის 13 VIII მუხლი). თუ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება ხელშეკრულების ძალაში შესვლის მომენტს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლების ვადის ამოწურვამდე გადაწევს, მაშინ საქმე გვაქვს უფლების განხორციელების დამაბრკოლებელ შესაგებელთან. ამ შემთხვევაში, ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება ვერ მოახდენს გავლენას სამართლის მდგომარეობის შეცვლაზე, რადგან ხელშეკრულებიდან გამომდინარე შესრულების მოთხოვნა ხელშეკრულებაზე უარის თქმის ვადის ამოწურვამდე

მანც არ არსებობდა.¹⁰⁴ ასეთ შემთხვევაში, წინა პროცესი იქნებოდა მატერიალურ-სამართლებრივად არასწორად გადაწყვეტილი.

თუ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება გარდაქმნითი ეფექტით მოქმედებს, როგორცაა, მაგალითად, გერმანული სამართლის პრაქტიკის მიხედვით სამომხმარებლო კრედიტის შეთანხმებებში არსებული ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება გსკ-ის § 355 გაგებით,¹⁰⁵ მაშინ იმოქმედებს გარდაქმნითი უფლებების განხორციელებისთვის დამახასიათებელი სამართლებრივი პრინციპები. ამ შემთხვევაში, გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდგომ გამოყენებული ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება ვეღარ იმოქმედებს, ვინაიდან გარდაქმნითი უფლება დაყენებული უნდა ყოფილიყო წინა პროცესზე გადაწყვეტილების მიღებამდე.¹⁰⁶

გგ) პროცესუალური შედეგები - იძულებითი აღსრულების სანაღმდეგო საჩივარი:

გაქვითვასთან დაკავშირებით როგორც უკვე აღინიშნა, შემდგომში წარმოიშობილი უფლების განხორციელების დამაბრკოლებელი შესაგებელი შეიძლება ეფექტურად იყოს გამოყენებული ტიტულირებული მოთხოვნის წინააღმდეგ.¹⁰⁷ თუმცა მას მხოლოდ წმინდად მატერიალურ-სამართლებრივი ეფექტი ექნება; შესაბამისად, იგი არ ცვლის იმ მოცემულობას, რომ აღსრულება-დაქვემდებარებული ტიტული კვლავ არსებობს ან შეიძლება ასეთი ტიტული შემდგომში იქნეს მიღებული. მანამ სანამ კრედიტორი უარს არ

¹⁰³ BGH, Versäumnisurteil vom 25. Juni 2019 - II ZR 170/17 - NJW 2019, 3385, juris Rn. 11; BGH, Beschluss vom 9. Juli 2024 - XI ZR 78/23 - juris Rn. 12

¹⁰⁴ იხ. მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით: BGH, Urteil vom 16. Oktober 1995 - II ZR 298/94 - BGHZ 131, 82, juris Rn. 13, სასამართლო პრაქტიკის მიერ ხელშეკრულებაზე უარის თქმა, როგორც უფლების განხორციელების დამაბრკოლებელ შესაგებელად მიჩნევისასთან დაკავშირებით, რომელიც ეხებოდა ქუჩაში დადებული ხელშეკრულებაზე უარის თქმის კანონის ადრეულ რეგულაციებს.

¹⁰⁵ BGH, Beschluss vom 9. Juli 2024 - XI ZR 78/23 - juris Rn. 9; BGH, Versäumnisurteil vom 3. März 2020 - XI ZR

486/17 - BGHZ 225, 44, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 17. Oktober 2018 - VIII ZR 212/17 - BGHZ 220, 77, juris Rn. 26

¹⁰⁶ იხ. მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით: BGH, Versäumnisurteil vom 3. März 2020 - XI ZR 486/17 - BGHZ 225, 44, juris Rn. 14; შედეგით იგივეა, თუმცა მცირედით განსხვავებული (და საეჭვო) დასაბუთებით შესაგებებლების პრეიუდიციულ ეფექტთან მიმართებით: BGH, Beschluss vom 9. Juli 2024 - XI ZR 78/23 - juris Rn. 10

¹⁰⁷ BGH, Versäumnisurteil vom 25. Juni 2019 - II ZR 170/17 - NJW 2019, 3385, juris Rn. 11; BGH, Beschluss vom 9. Juli 2024 - XI ZR 78/23 - juris Rn. 12

იტყვის ამ უფლებებზე და, არ გადასცემს აღსრულებადქვემდარებულ ტიტულს მოვალეს, ფორმალური აღსრულებადობა ძალაში რჩება. ამ მიზეზით გერმანულ სამოქალაქო პროცესუალური სამართლის წესებში არსებობს იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო საჩივრის პროცედურა, რათა დაიცვას ტიტულის მქონე მოვალე (Titelschuldner). შესაბამისი ნორმა (გსსკ-ის § 767) მოყვანილია B. II. 1-ში.

კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია გსსკ-ის § 767 II, რომლის მიხედვითაც იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო საჩივარი მხოლოდ იმ შესაგებლებზე შეიძლება იყოს დაფუძნებული, რომლებიც (ობიექტურად) ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ წარმოიშვა. ეს საკანონმდებლო რეგულაცია ეხმარება იმ მოცემულობას, რომ - როგორც უკვე ითქვა - ყველა ის ფაქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონიერი ძალის ეფექტს და ობიექტურად უკვე არსებობდა ზეპირი განხილვის დასრულების დროს, ექვემდებარება პრეკლუზიას.

(3) შემაჯამებელი მაგალითები:

შესაჯამებლად, მოხმობილ უნდა იქნეს გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს ორი გადაწყვეტილებიდან ამონარიდები.

BGH, Beschluss vom 22. September 2016 - V ZR 4/16 - NJW 2017, 893, juris Rn. 13 ff.:

ა) გადაწყვეტილებებს გსსკ-ის § 322 I მიხედვით ხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება გააჩნდეთ კანონიერი ძალა, თუ გადაწყვეტილება მიიღება სარჩელით ან შეგებებული სარჩელით წამოყენებულ მოთხოვნებზე. აღნიშნულის შედეგად კანონიერ ძალას მიზანმიმართული ვინრო საზღვრები აქვს დაწესებული. გადაწყვეტილების ელემენტები, რომლებიც პირობითი უფლებები და საწინააღმდეგო უფლებები არიან, არ უნდა დაექვემდებარონ კანონიერ ძალას. კანონიერი ძალა სრულად შემოიფარგლება გადაწყვეტილების პირდაპირი დავის საგნით, ანუ იმ სამართლებრივი შედეგით, რომელიც სარჩელის ან შეგებებული სარჩელის საფუძველზე ზეპირი

განხილვის დასრულებისას წარმოადგენს გადაწყვეტილების განხილვის საგანს. ფაქტობრივი დასკვნები როგორც ასეთი არ ექვემდებარებიან კანონიერ ძალას (Senat, Urteil vom 11. November 1994 - V ZR 46/93, NJW 1995, 967; Urteil vom 16. April 1999 - V ZR 37/98, NZM 1999, 677, 678; BGH, Urteil vom 12. Dezember 1975 - IV ZR 101/74, NJW 1976, 1095).

სასამართლოს მიერ წინა პროცესში გაკეთებული განმარტებები იმაზე, არსებობდა თუ არა ნივთობრივი ნაკლი ან რამდენად იცოდა გამყიდველმა აღნიშნულის შესახებ, როგორც ფაქტობრივი დასკვნები, არ ექვემდებარებიან მატერიალურ კანონიერ ძალას (მდრ. BGH, Urteil vom 3. Juni 1987 - VIII ZR 158/86, WM 1987, 1288, 1289; Urteil vom 24. November 1982 - VIII ZR 263/81, BGHZ 85, 367, 373). ასევე, გსსკ-ის § 322 I მიხედვით, არ ხდება კანონიერი ძალის გავრცელება გადაწყვეტილების საფუძველზე დადგენილი პრეიუდიციულ სამართლებრივ ურთიერთობებზე, როგორიც არის, მაგალითად, ხელშეკრულების ბათილობა. მათი საბოლოო გარკვევისთვის მხარეებს აქვთ შესაძლებლობა გამოიყენონ შუალედური აღიარებითი სარჩელი რომელიც არ არის დაკავშირებული სპეციფიკურ აღიარებით ინტერესთან (გსსკ-ის § 256 II), ხოლო სხვა შემთხვევაში ასევე გამოიყენონ აღიარებითი სარჩელიც (გსსკ-ის § 256 I). (მდრ. Senat, Urteil vom 14. März 2008 - V ZR 13/07, NJW-RR 2008, 1397 Rn. 19; Urteil vom 21. Februar 1992 - V ZR 273/90, NJW 1992, 1897).

მხარეებს შორის პირველი სამართლებრივი დავის შედეგად, მხოლოდ ის არის დადგენილი, რომ მოპასუხეები ვალდებული არიან გადაიხადონ პირველი შესყიდვის საფასური და რომ თუ ისინი ითხოვენ ხელშეკრულებიდან გასვლას სოკოვანი დაზიანებების გამო, მათ არ აქვთ უფლება მოითხოვონ იმ ზიანის კომპენსაცია, რომელიც მოითხოვს მათ წინა შეგებებული სარჩელის საფუძველზე 7.145,26 €-ის ოდენობით.

ბ) სააპელაციო სასამართლო მართალია არ მიუთითებს, რომ წინა პროცესში მხოლოდ დასახელებულ მოთხოვნებზე იქნა კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება მიღებული; თუმცა, შეცდომით მიიჩნევს, რომ მოპასუხეები თავიანთი ახსნა-განმარტებებით, რომელიც ეხება

განზრახ დამალულ ნაკლს მიმდინარე პროცესში, პრეკლუზიურებულნი არიან, რადგან ეს არგუმენტი უკვე იყო წინა გადაწყვეტილების დავის საგანი შეგებებულ სარჩელთან დაკავშირებით.

(1) სანყისი ეტაპისთვის ნამდვილად სწორად აღინიშნა, რომ წინა პროცესიდან გამომდინარე კანონიერ ძალაში შესულმა გადაწყვეტილებამ მხარეებს შორის შეიძლება გამოიწვიოს ფაქტების პრეკლუზია შემდეგ პროცესში. მართალია, გადაწყვეტილებაში მოხმობილი ფაქტობრივი დასკვნები არ ექვემდებარება კანონიერი ძალის ეფექტს, თუმცა მეორეს მხრივ, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა, რომელიც წინა პროცესში წამოყენებულ მოთხოვნაზე მიღებული, არ უნდა იქნეს შერყეული ისეთი პოზიციებით, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება თითქოს დაფუძნებულია არასწორ ფაქტობრივ დასკვნებზე (BGH, Urteil vom 7. Juli 1993 - VIII ZR 103/92, BGHZ 123, 137, 140). თუ სასამართლო გადაწყვეტს, რომ წინა პროცესში მიღებული კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება უნდა შეამოწმოს კიდევ ერთხელ, მას მოუწევს იმ გადაწყვეტილების შინაარსის გათვალისწინება BGH, Urteil vom 24. Juni 1993 - III ZR 43/92, NJW 1993, 3204, 3205; Urteil vom 16. Januar 2008 - XII ZR 216/05, NJW 2008, 1227 Rn. 23). თუკი წარმოდგენილი ფაქტები, რომლებიც წინა პროცესის შესაბამის პერიოდში უკვე არსებობდა და მიმართულია იქითკენ, რომ წინა პროცესში განსაზღვრული სამართლებრივი შედეგის საწინააღმდეგო გადაწყვეტილება გამოცხადდეს, მაშინ მხარეებს ეკრძალებათ ასეთი ფაქტების წარმოდგენა, როდესაც მათი არგუმენტები ბუნებრივად უკავშირდება იმ მოვლენას, რომელიც წინა პროცესში იყო წარდგენილი (BGH, Urteil vom 24. September 2003 - XII ZR 70/02, NJW 2004, 294, 296).

(2) სააპელაციო სასამართლო არასწორად აღნიშნავს, რომ პრეკლუზია უფრო შორს არ მიდის, ვიდრე გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ეფექტები. (შდრ. BGH, Urteil vom 7. Dezember 2011 - XII ZR 159/09, NJW 2012, 923 Rn. 23;). ის არ არის მატერიალური კანონიერი ძალის გვერდით არსებული ინსტიტუტი,

არამედ მხოლოდ გადაწყვეტილების მნიშვნელობის აუცილებელ საწინააღმდეგო მხარეს წარმოადგენს. დავის საგნის საზღვრებს გარეთ არ არსებობს პრეკლუზია, მაშინაც კი თუ ახალი სარჩელით შეიძლება ეკონომიკურად იგივე მიზანი იყოს მიღწეული და ფაქტები ერთმანეთს ემთხვეოდეს (...).

(ა) ეს განსაკუთრებით ჩანს ნაწილობრივი სარჩელების დროს. ნაწილობრივი მოთხოვნების წარმოდგენისას კანონიერი ძალა მხოლოდ ამ ნაწილს შეეხება, ასე რომ გადაწყვეტილება, რომელიც ნაწილობრივ მოთხოვნას აკმაყოფილებს ან უარყოფს, არ ქმნის კანონიერ ძალას იმის შესახებ, აქვს თუ არა მოსარჩელეს მეტი მოთხოვნა ან სხვა მოთხოვნები იმავე ფაქტობრივი გარემოებიდან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, რომ გადაწყვეტილება შეიძლება ამას შეეხებოდეს (BGH, Urteil vom 27. Februar 1961 - III ZR 16/60, BGHZ 34, 337, 339; Urteil vom 30. Januar 1985 - IVb ZR 67/83, BGHZ 93, 330, 334; Urteil vom 9. April 1997 - IV ZR 113/96, BGHZ 135, 178, 181). პრეკლუზიის ეფექტი არ მოქმედებს, თუ ნაწილობრივი სარჩელი კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით არ დაკმაყოფილდა და თუ გადაწყვეტილების დასაბუთების მიხედვით წინა პროცესში, მოსარჩელე მხარეს იმავე ფაქტობრივი გარემოებიდან გამომდინარე შემდეგი (მომავალი) მოთხოვნა არ ეკუთვნოდა. ამ შემთხვევაში კანონიერი ძალა არ ვრცელდება ასევე გადაწყვეტილების დასაბუთების შედეგობრივ სისწორეზე; ისინი არ ხვდებიან კანონიერ ძალაში (BGH, Urteil vom 30. Januar 1985 - IVb ZR 67/83, BGHZ 93, 330, 334 f.).

(ბ) ასევე მხედველობაში მიღებული უნდა იქნეს ის გარემოებაც, რომ ფაქტის პრეკლუზია, კანონიერი ძალის შედეგად მხოლოდ იმ ახსნა-განმარტებას მოიცავს, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონიერ ძალაში შესულ დადგენილ ფაქტებს. გადაწყვეტილება, რომელიც სახელშეკრულებო სარჩელს მოტყუების გამო არ აკმაყოფილებს, მხოლოდ იმას ადასტურებს, რომ სახელშეკრულებო მოთხოვნა არ არსებობს მოტყუების გამო, მაგრამ არ ადასტურებს თავად ტყუილის არსებობას (ან მის არ არსებობას) (შდრ. BGH, Urteil vom 3. Juni 1987 - VIII ZR 158/86, WM 1987, 1288, 1289). აღნიშნული მოქმედებს

მაშინაც, როდესაც აღიარებითი სარჩელი იმ მიზნით იქნა აღძრული, რომ დადასტურდეს სახელშეკრულებო ურთიერთობის არარსებობა მოტყუების გამო. ამასთან, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მოიცავს მხოლოდ სახელშეკრულებო ურთიერთობის არსებობის ან არარსებობის საკითხს, მაგრამ არა შეწყვეტის საფუძველს. რაც შეეხება შეწყვეტის მიზეზებს, შესაძლებელია რომ არსებობდეს წინააღმდეგობრივი დასკვნები (შდრ. BGH, Urteil vom 3. Juni 1987 - VIII ZR 158/86, aaO. ...).“

BGH, Urteil vom 19. November 2003 - VIII ZR 60/03 - BGHZ 157, 47, juris Rn. 8 ff., (აღნიშნული ეხება კანონიერ ძალაში შესული სარჩელის დამაყოფილებაზე უარის თქმის ეფექტებს, რომლებიც მიმართულია ნასყიდობის საგნის ნაკლის გამო ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლის საკითხს, ასევე ამ მოთხოვნის გაგრძელების შესაბამის ახალ სარჩელს, რომელიც ეფუძნებოდა იმ გარემოებებს, რომ ხელშეკრულების დადების დროს გამყიდველმა ბოროტი განზრახვით დამალა ნაკლი და მყიდველმა წინა პროცესის ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ ხელშეკრულება საცილო გახადა):

„1. შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლომ დასაბუთებულად მიიჩნია, რომ სარჩელის დასაშვებობა წინააღმდეგობაში მოდიოდა წინა სასამართლო პროცესში 2002 წლის 20 ივნისის პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მატერიალურ ეფექტთან (გსკ-ის § 322 I) იმ ნაწილში, რომ მოსარჩელე ამჟამინდელ პროცესში ხელახლა ითხოვს შეძენილი სატრანსპორტო საშუალების დაბრუნების სანაცვლოდ F-ბანკისთვის გადახდილი საკრედიტო განვადების თანხის ნაწილის ანაზღაურებას და მოპასუხის მიერ ნივთის მიღების ვადის გადაცილების დადგენას.

გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს ჩამოყალიბებული პრაქტიკის თანახმად, სასამართლო გადაწყვეტილების მატერიალური კანონიერი ძალა — როგორც უარყოფითი საპროცესო წინაპირობა — კრძალავს ერთი და იმავე სარჩელის საგანზე ახალი განხილვის ჩატარებას (*ne bis in idem*; BGHZ 93, 287, 289

m.w.Nachw.). შესაბამისად, დაუშვებელია ახალი სარჩელი, რომლის სარჩელის საგანი იდენტურია კანონიერ ძალაში შესული წინამორბედი დავის საგნისა (BGH, Urteil vom 17. März 1995 - V ZR 178/93, NJW 1995, 1757 unter II 1 a; ...). დავის საგანს არ წარმოადგენს კონკრეტული მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა, არამედ როგორც სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნა ან სამართლებრივი შედეგის დამამტკიცებელი დამოუკიდებელი საპროცესო მოთხოვნა, რომელიც განისაზღვრება სასარჩელო მოთხოვნით (სამართლებრივი შედეგი) და იმ ფაქტობრივი გარემოებებით (სარჩელის საფუძველი), რის საფუძველზეც მოსარჩელე ამ სამართლებრივი შედეგის დაკმაყოფილებას ითხოვს (*st. Rspr.*; BGHZ 117, 1, 5 *m.w.Nachw.*).

ა) მოცემულ შემთხვევაში დავის საგანი — მოსარჩელის სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნა — იმ ნაწილშია იდენტურია წინა პროცესის საგანთან, სადაც მოსარჩელე კვლავ ითხოვს ნასყიდობის საფასურის ნაწილის დაბრუნებას სატრანსპორტო საშუალების დაბრუნების სანაცვლოდ. ორივე დავაში მოსარჩელე ამ სამართლებრივ შედეგს ერთსა და იმავე ფაქტობრივ გარემოებაზე დაყრდნობით ამტკიცებს. როგორც წინა პროცესში, ამ შემთხვევაშიც მოსარჩელე თავის მოთხოვნას ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლაზე ამყარებს იმავე მითითებით, რომ სატრანსპორტო საშუალება, მოპასუხის მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულებით მკაფიოდ დადასტურებული არაავარიულობის მიუხედავად, იგი რეალურად ავარიის შედეგად იყო დაზიანებული. თუმცა, წინა პროცესში სარჩელის დაუკმაყოფილებლობის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის გამო, დადგენილად მიიჩნევა, რომ მოსარჩელის მიერ მოთხოვნილი ნასყიდობის თანხის დაბრუნება არც ერთი სავარაუდო სამართლებრივი არგუმენტების გათვალისწინებით მათ შორის, მოპასუხის მხრიდან არასწორად მითითებული გარემოების გამო, რომ სატრანსპორტო საშუალება არ იყო ნაავარიები, არ დაეფუძნება. შესაბამისად, ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლაზე დაფუძნებული ამავე ფაქტობრივ გარემოებაზე განმეორებით დაყრდნობილი სარჩელი დაუშვებელია,

თუნდაც წინა პროცესში არ ყოფილიყო წარდგენილი და გამოკვლეული ყველა არსებითი გარემოება და სამართლებრივი საფუძველი.

ა) საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ ამჟამინდელ საქმეში დავის საგანი წინა პროცესის დავის საგნის იდენტური არ არის, რადგან მოსარჩელისთვის მხოლოდ 2000 წლის 20 ივნისის გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ გახდა ცნობილი, რომ მოპასუხემ სატრანსპორტო საშუალების ავარიული დაზიანება ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებისას განზრახ დამალა; შესაბამისად, მოსარჩელეს წინა პროცესში ამ ფაქტის წარდგენა და აქედან მოთხოვნის დაყენება არ შეეძლო. თუმცა ეს არგუმენტი საკასაციო საჩივარს წარმატებას მაინც ვერ მოუტანს.

დავის საგანი განისაზღვრება იმ სრულყოფილი ისტორიული ფაქტობრივი გარემოებით, რომელსაც მოსარჩელის სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნა ეყრდნობა, განურჩევლად იმისა, წარადგინეს თუ არა მხარეებმა ამ გარემოების ცალკეული ფაქტები პროცესზე (*st.Rspr.*; BGHZ 98, 353, 358 f.; BGHZ 123, 137, 141;...), და ასევე დამოუკიდებლად იმისა, იცოდნენ თუ არა მხარეებმა წინა პროცესში არწარდგენილი ფაქტები და შეეძლოთ თუ არა მათი წარდგენა იმ დროს (...). შესაბამისად, კანონიერი ძალის მოქმედება მოიცავს არამხოლოდ წინა პროცესში წარდგენილი ფაქტების პრეკლუზიას, არამედ იმ ფაქტებისასაც, რომლებიც არ იქნა წარდგენილი, თუ ისინი არ წარმოიშვა წინა პროცესის ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ, არამედ ბუნებრივი გადმოსახედით მიეკუთვნებიან იმ ფაქტობრივ გარემოებას, რომელიც წინა პროცესში იყო წარმოდგენილი (*st.Rspr.*; BGHZ 98, 353, 358; BGHZ 123, 137, 141; ...).

მოსარჩელის ახალი მტკიცებების მიხედვით მოპასუხის ტყუილი სატრანსპორტო საშუალების ავარიულ დაზიანებასთან დაკავშირებით არ წარმოადგენს ისეთ ფაქტს, რომელიც წინა საქმის ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ წარმოიშვა. მოტყუება, როგორც ნათქვამია, განხორციელდა ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებისას, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს ფაქტი უკვე არსებობდა წინა პროცესის მიმდინარეო-

ბისას. იგი ლოგიკურად მიეკუთვნება იმ ფაქტობრივ გარემოებას, რომელიც წინა საქმეში იყო განხილული, რადგან იგი მჭიდროდ უკავშირდება როგორც ფაქტობრივად, ისე სამართლებრივად მოსარჩელის მიერ ავარიული დაზიანების საფუძველზე მოთხოვნილ ხელშეკრულებიდან გასვლას. მოსარჩელეს რომც მიეთითებინა და დაემტკიცებინა მაშინვე აღნიშნული ტყუილი, პირველი ინსტანციის სასამართლოს შეეძლო ხელშეკრულებიდან გასვლის სასარჩელო მოთხოვნა ხანდაზმულობის გამო არ დაექმაცოფილებინა (...).

ბ) სხვა დავის საგანი არც იმით წარმოშობილა, რომ მოსარჩელე მხოლოდ წინა საქმის კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ შეეცილა ნასყიდობის ხელშეკრულებას მოტყუების გამო. ამ გარდაქმნითი უფლების რეალიზაცია არ წარმოადგენს ახალ ფაქტს მოსარჩელის სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნისთვის, რის საფუძველზეც შესაძლოა წინა საქმესთან შედარებით განსხვავებული დავის საგანი წარმოშობილიყო.

გერმანიის ფედერალური უმაღლესი სასამართლოს დამკვიდრებული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, გარდაქმნითი უფლებების შემთხვევაში მატერიალური კანონიერი ძალის დროითი საზღვრების განსაზღვრისას გადამწყვეტი არ არის ამ უფლების რეალურად განხორციელების დრო, არამედ — უფლების მქონე პირის ცოდნისგან დამოუკიდებლად — გადამწყვეტია ამ უფლების წარმოშობის მომენტი და მისი რეალურად განხორციელების ობიექტური შესაძლებლობა (BGHZ 94, 29, 34 m.Nachw.). ეს პრინციპი ვრცელდება არა მხოლოდ გაქვითვაზე, არამედ მოტყუების საფუძველზე ხელშეკრულების შეცილებაზეც (BGHZ 42, 37, 42; 94, 29, 34; 131, 82, 88). ეს სასამართლო პრაქტიკა ჩამოყალიბდა გსსკ-ის § 767 II-ის პრეკლუზიის რეგულაციიდან გამომდინარე და თანადროულად განსაზღვრავს მატერიალური კანონიერი ძალის საზღვრებს, როგორც უარყოფით საპროცესო წინაპირობას ახალი სარჩელისთვის. გსსკ-ის § 767 II-ის პარაგრაფი სცდება იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელის კანონისმიერ რეგულაციას და აყალიბებს საერთო პრინციპს მატერიალური კანონიერი ძალის (დროითი) საზღვრების შესახებ (...). ნაგებული

მხარის მიერ იძულებითი აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელის ფარგლებში წარდგენილი საწინააღმდეგო მტკიცებების პრეკლუზია ემსახურება იმას, რომ არ მოხდეს წინა საქმის ფარგლებში გამოტანილი გადაწყვეტილების მატერიალური კანონისმიერი ძალის ხელყოფა (BGHZ 131, 82, 83). ამავე მიზანს ემსახურება *ne bis in idem* აკრძალვის გამოყენება განმეორებითი სარჩელის შეტანის დროს. შესაბამისად, ხელშეკრულების შეცილება, რომელიც წინა საქმის ზეპირი განხილვის დასრულების შემდეგ ხდება, მაგრამ ემყარება იმდროისთვის უკვე ობიექტურად არსებულ შეცილების საფუძველს, არა მხოლოდ წარმოადგენს გსკ-ის § 767 II-ის მიხედვით დაუშვებელ საწინააღმდეგო მტკიცებას (BGHZ 94, aaO m.Nachw.), არამედ ამავე მიზეზით არ წარმოადგენს ახალ ფაქტობრივ გარემოებას, რომელიც გაამართლებდა შეცილების შედეგად წარმოშობილი სამართლებრივი შედეგების ახალ სარჩელის დავის საგნად გადაცევას (...).

მოსარჩელის მიერ შეცილების უფლების რეალიზებამ მხოლოდ მოსარჩელის მიერ მოთხოვნილი ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლისთვის გამოსაყენებელი მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის საფუძველი შეცვალა იმით, რომ სახელშეკრულებო გარანტიის (გსკ-ის §§ 459 და შემდეგი მუხლები - ძველი რედაქციით) ნაცვლად, მოთხოვნა დაეფუძნა შესრულების კონდიქციის წესებს (გსკ-ის §§ 812 და შემდეგი მუხლები). თუმცა ეს არ წარმოადგენს დავის საგნის ცვლილებას. რადგან დავის საგანს განეკუთვნება ყველა მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა, რომელიც სასამართლოსთვის წარდგენილი ფაქტობრივი გარემოებიდან და წარდგენილი სარჩელის ფარგლებში შეიძლება გამომდინარეობდეს; ამასთან, მოსარჩელის მიერ დასახელებულ სამართლებრივ არგუმენტაციას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ ენიჭება (BGH, Urteil vom 18. Juli 2000 - X ZR 62/98, NJW 2000, 3492 unter II 1 a; ...).

ბ) ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს ასევე, რომ სარჩელი დაუშვებელია აღიარების მოთხოვნის ნაწილში. ამ ნაწილშიც მოსარჩელე იგივე საპროცესო მოთხოვნას აყენებს, რაც წინა

პროცესზე იყო დაყენებული. არ აქვს მნიშვნელობა იმ ფაქტს, რომ აღიარებითი მოთხოვნები ერთმანეთისგან განსხვავდება იმ დროის თვალსაზრისით, რომლისთვისაც უნდა დადგინდეს მოპასუხის მიერ შესრულების მიღებაზე ვადის გადაცილების ათვლა. იმით, რომ მოსარჩელე ამ საქმეში ითხოვს შესრულების მიღებაზე ვადის გადაცილების დადგენას 2001 წლის 12 იანვრიდან, ხოლო წინა საქმეში კი 1999 წლის 16 ივნისიდან, ის მხოლოდ დროით ზღუდავს თავის სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნას წინა საქმესთან შედარებით, თუმცა ამით დავის საგანი წინა პროცესთან მიმართებით შინაარსობრივად არ იცვლება. მოსარჩელე კვლავ ითხოვს მოპასუხის მხრიდან შესრულების მიღებაზე ვადის გადაცილების დადგენას ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველზე, რომელიც დაყრდნობილია სატრანსპორტო საშუალების ავარიულობის შესახებ მოპასუხის მიერ ტყუილ განცხადებაზე, და ეს ყველაფერი ეხება ერთსა და იმავე ავარიულ დაზიანებას.

მოსარჩელის ახალი მტკიცება, თითქოს მოპასუხემ სატრანსპორტო საშუალების ავარიული დაზიანება განზრახ დამალა და ხელშეკრულებაზე შეცილების შემდეგაც უარი განაცხადა ავტომობილის უკან მიღებაზე, ვერ განაპირობებს — ზემოთ განმარტებული მიზეზების გამო — ხელახალი აღიარებითი სარჩელის დასაბუთებას და ვერც ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგად მიმართული შესრულების მოთხოვნის ხელახალი სარჩელის დასაშვებობას.

რადგან მოტყუება, რომელზეც მოსარჩელე აფუძნებს როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნას, ასევე მოპასუხის მიერ შესრულების მიღებაზე ვადის გადაცილების დადგენის მოთხოვნას, — როგორც უკვე აღინიშნა — წინა საქმის დავის საგანს მიეკუთვნებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი იმ პროცესში არ იყო წარმოდგენილი და არც იყო ცნობილი მოსარჩელესთვის. მოტყუების გამო წინა პროცესის დასრულების შემდეგ მოთხოვნილი შეცილება არსობრივად არაფერს ცვლის, რადგან კანონიერი ძალის მქონე პრეკლუზიური ეფექტისთვის გადაწყვეტია არა უფლების გამოყენების, არამედ მისი წარმოშობის დრო.

2. მოსარჩელის მიერ ამ საქმეში წარმოდგენილი მოთხოვნის — მოპასუხის მხრიდან მანქანის დაზარალებაზე უარის თქმის ვადის გადაცილების გამო (გსკ-ის § 304 ძველი რედაქცია) წარმოშობილი ავტოსადგომის ქირის ანაზღაურების მოთხოვნის მიმართ- სარჩელი, განსხვავებით სააპელაციო სასამართლოს შეფასებისგან, დაუშვებელი კი არ არის, არამედ — როგორც სენატს თავად შეუძლია გადაწყვიტოს (გსკ-ის § 563 III) — დაუსაბუთებელია. წინა პროცესში სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება არ უშლის ხელს ამ მოთხოვნასთან დაკავშირებული სარჩელის დასაშვებობას, რადგან მოსარჩელე წინა პროცესში მოითხოვდა მხოლოდ ხელშეკრულების გაუქმებას და მოპასუხის მხრიდან შესრულების მიღების ვადის გადაცილების დადგენას, მაგრამ არა ამ მდგომარეობიდან გამომდინარე ხარჯების ანაზღაურებას. შესაბამისად, ამ კონკრეტულ სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნაზე პირველი ინსტანციის სასამართლოს წინა საქმეში გადაწყვეტილება არ მიუღია. ამდენად, მოცემული საქმის ამ ნაწილში საქმე ეხება სხვა დავის საგანს, ვიდრე ეს წინა პროცესში იყო.

ავტოსადგომის ქირის ანაზღაურებაზე მოთხოვნა, მიუხედავად იმისა, რომ დასაშვებია, წინა საქმეში მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის საფუძველზე დაუსაბუთებელია. როდესაც წინა საქმეში გადაწყვეტილი სამართლებრივი საკითხი წარმოადგენს შემდგომი საქმისთვის წინასწარ გადაჭრილ საკითხს, კანონიერი ძალის მოქმედება გამოიხატება იმაში, რომ შემდგომ საქმეში სასამართლო შებოჭილია წინა გადაწყვეტილებით (*st.Rspr.*; vgl. BGH, Urteil vom 17. März 1995, aaO unter II 1 a). ასეთი ბოჭვის ეფექტი მოქმედებს ამ შემთხვევაშიც. მოპასუხის მიერ მოსარჩელის მიერ შეთავაზებული სატრანსპორტო საშუალების მიღებაზე უარის თქმა წარმოადგენს გსკ-ის § 304 ძველი რედაქციის საფუძველზე მოთხოვნის — ავტოსად-

გომის ქირის ანაზღაურების — არსებით პირობას ანუ წინასწარ გადასაწყვეტ საკითხს. მას შემდეგ, რაც მოსარჩელის მიერ წინა პროცესში დაყენებული მოთხოვნა - დადგენილიყო მოპასუხის მხრიდან შესრულების მიღებაზე ვადის გადაცილება, რომელიც ეფუძნებოდა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლას ავარიულობის შესახებ ტყუილის გამო- კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით არ იქნა დაკმაყოფილებული, მოცემულ სადავო საკითხშიც დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, რომ მოპასუხე იგივე ფაქტობრივი გარემოების გათვალისწინებით შესრულების ვადის გადაცილებაში არ იმყოფებოდა. შესაბამისად, მოსარჩელის მიერ იმავე ფაქტობრივი გარემოებიდან გამომდინარე გსკ-ის § 304-ის საფუძველზე ავტოსადგომის ქირის ანაზღაურების მოთხოვნისთვის აუცილებელი წინაპირობა არ არსებობს.“

III. შინაგანი ბოჭვის ეფექტი:

1. საკუთარ გადაწყვეტილებებთან ბოჭვა, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებისას:

მატერიალური კანონიერი ძალის მოქმედების განასხვავება უნდა მოხდეს სასამართლოს შინაგანი ბოჭვის ეფექტისგან, რომელიც გსკ-ის § 318-ით არის დარეგულირებული:

გსკ-ის § 318 – სასამართლოს ბოჭვა:

„სასამართლო შებოჭილია იმ გადაწყვეტილებით, რომელიც მის მიერ გამოტანილ საბოლოო ან შუალედურ გადაწყვეტილებაშია მოცემული.“

ეს შინაგანი ბოჭვა ვრცელდება მხოლოდ იმ ინსტანციის სასამართლოზე, რომელმაც მიიღო შესაბამისი გადაწყვეტილება; შესაბამისად, იგი არ ვრცელდება სხვა სასამართლოებზე.¹⁰⁸ მისი მოცულობა განისაზღვრება იმით, რა საკითხზე მიიღო გადაწყვეტილება სასამართლომ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილისა და გადაწყვეტილების საფუძვლების მიხედვით.¹⁰⁹ ბოჭ-

¹⁰⁸ Feskorn in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 318 ZPO, Rn. 13

¹⁰⁹ BGH, Urteil vom 20. Mai 2014 - VI ZR 187/13 - NJW-RR 2014, 1118, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 18. Dezember 2012 - VI ZR 55/12 - NJW 2013, 1163, juris Rn. 9

ვა ფაქტობრივ გარემოებებსა და გადაწყვეტილების საფუძვლებზე მხოლოდ იმ ფარგლებში წარმოიშობა, რამდენადაც ისინი განსაზღვრვენ დადგენილ მოთხოვნას და, შესაბამისად, მის შინაარსს.¹¹⁰

პრაქტიკულად ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წინასწარი გადაწყვეტილების შემთხვევაში (გსკ-ის § 304, რომელიც შეესაბამება სსკ-ის 246-ე მუხლს). მართალია, იგი არ ქმნის მატერიალური კანონიერი ძალის ეფექტს, თუმცა წარმოშობს ბოჭვის ეფექტს გსკ-ის § 318 მიხედვით.¹¹¹ წინასწარი გადაწყვეტილების ბოჭვის მოცულობის დასადგენად გადამწყვეტია, თუ რის შესახებ მიიღო რეალურად გადაწყვეტილება სასამართლომ გადაწყვეტილების სარეზოლუციური ნაწილისა და მისი დასაბუთების გათვალისწინებით.¹¹² ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მაშინ, როდესაც უნდა გაირკვეს, ზიანის ანაზღაურების პროცესში წინასწარ გადაწყვეტილებაში განისაზღვრა თუ არა თანაბრალეულობის საკითხი, თუ აღნიშნული შესაგებელი შენარჩუნებული დარჩა თანხობრივი ეტაპისთვის.¹¹³

2. ბოჭვის ეფექტის დარღვევა ე.წ. სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნის საჩივრით (Anhörungsrüge):

გსკ-ის § 318 მიერ დადგენილი ბოჭვის ეფექტი შესაძლოა დაირღვეს ე.წ. სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნის საჩივრით (Anhörungsrüge) (გსკ-ის § 321ა). იგი სასამართლოს აძლევს შესაძლებლობას, თავად გაასწოროს ის საბოლოო გადაწყვეტილება (ანუ ის, რომელიც ასრულებს კონკრეტულ ინსტანციაში მი-

მდინარე საქმის განხილვას), რომელიც ფორმალურად კანონიერ ძალაშია შესული, მაგრამ ეწინააღმდეგება სამართლიანი სასამართლოს უფლების დაცვის პრინციპს:

გსკ-ის § 321ა – საჩივარი სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევის შემთხვევაში

„(1) იმ მხარის საჩივრის საფუძველზე, რომელიც გადაწყვეტილებით დაიჩაგრა, პროცესი უნდა გაგრძელდეს, თუ:

1. გადაწყვეტილების წინააღმდეგ არ არსებობს სამართლებრივი საშუალება ან სხვა სამართლებრივი გზა და

2. სასამართლომ ამ მხარის სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნის უფლება არსებითად დაარღვია, რაც გავლენას მოახდენდა გადაწყვეტილებაზე.

საჩივარი არ დაიშვება იმ გადაწყვეტილების წინააღმდეგ, რომელიც წინ უსწრებს საბოლოო გადაწყვეტილებას.

(2)....“

სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნის საჩივრის (Anhörungsrüge) ფარგლებში სასამართლოს უფლება აქვს შეამოწმოს, მის მიერ მიღებულმა გადაწყვეტილებამ დაარღვია თუ არა სამართლიანი სასამართლოს უფლება ანუ დააფუძნა თუ არა გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ კონსტიტუციურ დარღვევას. მაშინაც კი, თუ სასამართლო დაასკვნის, რომ მან დაუშვა სერიოზული მატერიალურ-სამართლებრივი შეცდომა, მას არ აქვს უფლება შეცვალოს გადაწყვეტილება — გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც სამართლის არასწორი გამოყენება ამავედროულად წარმოადგენს სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევას.¹¹⁴

IV. ინტერვენციის ეფექტი:

¹¹⁰ BGH, Urteil vom 20. Mai 2014 - VI ZR 187/13 - NJW-RR 2014, 1118, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 14. Juni 2002 - V ZR 79/01 - NJW 2002, 3478, juris Rn. 8

¹¹¹ BGH, Urteil vom 28. Juni 2016 - VI ZR 559/14 - NJW 2016, 3244, juris Rn. 29; BGH, Urteil vom 14. Juli 2011 - VII ZR 142/09 - NJW 2011, 3242, juris Rn. 16; BGH, Urteil vom 14. April 1987 - IX ZR 149/86 - NJW-RR 1987, 1196, juris Rn. 23

¹¹² BGH, Urteil vom 28. Juni 2016 - VI ZR 559/14 - NJW 2016, 3244, juris Rn. 29; BGH, Urteil vom 14. Juli 2011 - VII ZR 142/09 - NJW 2011, 3242, juris Rn. 17

¹¹³ BGH, Urteil vom 20. Mai 2014 - VI ZR 187/13 - NJW-RR 2014, 1118, juris Rn. 23; BGH, Urteil vom 14. Juli 2011 - II ZR 142/09 - NJW 2011, 3242, juris Rn. 18

¹¹⁴ სრულად: BGH, Beschluss vom 14. Oktober 2021 - LwZB 2/20 - NJW-RR 2022, 138, juris Rn. 12; BGH, Beschluss vom 18. Oktober 2018 - IX ZB 31/18 - BGHZ 220, 90, juris Rn. 9; BGH, Urteil vom 16. September 2014 - VI ZR 55/14 - NJW-RR 2014, 1470, juris Rn. 9

1. პრინციპები:

გერმანიაში ინტერვენციის ეფექტის სამართლებრივი რეგულაციები ნაწილობრივ განსხვავდება სსკ-ის 88-ე და მომდევნო მუხლებით გათვალისწინებული წესებისგან. გერმანიაში გსსკ-ის § 68-ე პარაგრაფის თანახმად:

§ 68 – დამატებითი ინტერვენციის ეფექტი დამატებით ჩართულ პირს (*Nebenintervenant*) არ აქვს უფლება ძირითად მხარესთან მიმართებით ამტკიცოს, რომ სადავო საკითხი, რომელიც ძირითადად მხარემ სასამართლოს წარუდგინა, არასწორად არის გადაწყვეტილი. მას მხოლოდ იმ შემთხვევაში აქვს უფლება ამტკიცოს, რომ ძირითადად მხარემ არასწორად წარმართა პროცესი, თუ მან მისი ჩართვის მომენტისათვის არსებული პროცესუალური მდგომარეობის გათვალისწინებით ძირითადი მხარის განცხადებებისა და ქმედებების შედეგად ვერ მოახერხა თავისი დაცვის ან შეტევის საშუალებების წარმოდგენა, ან თუ ძირითადად მხარემ მისთვის უცნობი დაცვის ან შეტევის საშუალებები განზრახ ან უხეში ბრალით არ გამოიყენა.

გარდა ამისა, გერმანიაში, საქართველოსგან განსხვავებით, არსებობს საქმეში დაინტერესებული პირისთვის შეტყობინების (*Streitverkündung*) ინსტიტუტი, რომელსაც შინაარსობრივად იგივე სამართლებრივი ეფექტი აქვს, რაც ინტერვენციის ეფექტს. მისი მიზანია თავიდან აიცილოს ის მდგომარეობა, როდესაც ერთი მხარე, რომელიც სასარჩელო მოთხოვნის გამო მესამე პირთან სამართლებრივ კავშირში იმყოფება (მაგალითად, სოლიდარული მოვალეები, სახელშეკრულებო ჯაჭვი, ვალდებულებისგან გათავისუფლების ან რეგრესული მოთხოვნის უფლება და სხვ.), სასამართლოს ურთიერთგამომრიცხავი გადაწყვეტილებების შედეგად ორ ნაწილში ერთდროულად არ აღმოჩნდეს. გსსკ-ის §§ 72, 74 პარაგრაფებში აღნიშნულია:

§ 72 – საქმეში დაინტერესებული პირისთვის შეტყობინების (*Streitverkündung*) დასაშვებობა

(1) მხარეს, რომელიც შიშობს, რომ მისთვის არახელსაყრელი სასამართლო გადაწყვეტილების შემთხვევაში ექნება მესამე პირთან მიმართებით გარანტიის ან ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, ან ეჭვობს მესამე პირის მხრიდან ასეთივე მოთხოვნის არსებობას, შეუძლია საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე აცნობოს ამ მესამე პირს სასამართლოს მეშვეობით საქმის მიმდინარეობის შესახებ.

(2) ...

(3) მესამე პირს უფლება აქვს თავის მხრივ გააკეთოს შემდგომი შეტყობინება სხვა პირის მიმართ.

§ 74 – საქმეში დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (*Streitver-kündigung*) ეფექტი

(1) თუ მესამე პირი საქმეში ერთვება შეტყობინების შემდეგ, მისი ურთიერთობა პროცესში მონაწილე მხარეებთან განისაზღვრება დამატებითი ინტერვენციის (*Ne-benintervention*) წესების შესაბამისად.

(2) თუ მესამე პირი უარს ამბობს ჩართვაზე ან საერთოდ არ აკეთებს განცხადებას, სასამართლო პროცესი გრძელდება მისი გათვალისწინების გარეშე.

(3) ამ პარაგრაფის ყველა შემთხვევაში მესამე პირის მიმართ გამოიყენება § 68-ის დებულებები იმ ცვლილებით, რომ ნაცვლად ჩართვის დროისა, გადამწყვეტია ის დრო, როცა ჩართვა შეტყობინების საფუძველზე შესაძლებელი გახდება.

ინტერვენციის ეფექტი ვრცელდება მთავარი პროცესის გადაწყვეტილების საფუძველად ქცეულ ყველა ფაქტობრივ და სამართლებრივ გარემოებაზე,¹¹⁵ რაც მას კანონიერი ძალის ეფექტთან შედარებით მნიშვნელოვნად აფართოებს. თუმცა ის არ ვრცელდება ისეთ ფაქტობრივ და სამართლებრივ მოსაზრებებზე, რომლებიც გადაწყვეტილებისთვის არ არის მნიშვნელოვანი

¹¹⁵ BGH, Urteil vom 27. Januar 2015 - VI ZR 467/13 - NJW 2015, 1824, juris Rn. 6; BGH, Beschluss vom 12. November 2009 - IX ZR 231/07 - juris Rn 2; BGH, Beschluss vom

27. November 2003 - V ZB 43/03 – BGHZ 157, 97, juris Rn. 11

(„დამატებითი მორთულობები“; „ზედმეტი“ განსაზღვრებები).¹¹⁶ პრაქტიკაში, არაერთგვაროვნად ფორმულირებული სასამართლო გადაწყვეტილებების გამო, ამ ნაწილში ხშირად ჩნდება სირთულეები, რაც უკვე იყო ნაჩვენები კანონიერი ძალის ეფექტთან დაკავშირებით (ზევით, B. II. 2. დ) ეე) (3)).

გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო ინტერვენციის ეფექტზე შემაჯამებლად აღნიშნავს:¹¹⁷

„წინა პროცესში დადგენა ..., რომ მოპასუხე იყო მესაკუთრე, ინტერვენციის ეფექტს არ იწვევს.

ა) ინტერვენციის ეფექტი ვრცელდება არა მხოლოდ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე, არამედ იმ ფაქტობრივ და სამართლებრივ საფუძვლებზეც, რომლებსაც ეფუძნება წინარე პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება (BGHZ 85, 252...; BGHZ 103, 275; BGHZ 116, 9...). თუმცა ეს არ ეხება იმ განსაზღვრებებს, რომელთაც პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება არ ეფუძნებოდა (ე.წ. ზედმეტი განსაზღვრებები.....). კითხვაზე, ვისი პერსპექტივით უნდა შეფასდეს, ედო თუ არა განსაზღვრება სასამართლოს გადაწყვეტილებას საფუძვლად, განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. მიუნხენის სააპელაციო სასამართლო (OLG München, NJW 1986, 263) ამ საკითხს აფასებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს სუბიექტური გადმოსახედით. მაშინ როდესაც გაბატონებული შეხედულების თანახმად, გადამწყვეტია პირველ პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება ობიექტურად რომელ სამართლებრივ შეხედულებას ეფუძნება (...). სენატიც იზიარებს ამ პოზიციას. დამატებითი ინტერვენციის ეფექტი (Nebeninterventionswirkung) ვრცელდება საქმეში დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (Streitverkündung) მიმღებზეც, რომელიც პროცესში არ ჩაერთო, თუმცა მას

ჰქონდა შესაძლებლობა, გავლენა მოეხდინა საქმეზე. სასამართლო პროცესის სწორად წარმართვის შემთხვევაში, საქმეში დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (Streitverkündung) მიმღებს მხოლოდ იმ საკითხებზე შეუძლია ზემოქმედება, რომლებიც ობიექტურად არსებითია. გადაწყვეტილება იმაზე, შეუერთდეს თუ არა მესამე პირი პროცესს და რომელი მხარის პოზიცია დაიკავოს, გონივრულად მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია შეტყობინების მიმღებს გადაწყვიტოს, თუ ის ეფუძნება სწორად წარმართულ პროცესს და მასთან დაკავშირებულ მოსალოდნელ განსაზღვრებებს. თუმცა, შეტყობინების მიმღები უნდა ითვალისწინებდეს იმასაც, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლო შეიძლება დაეყრდნოს არგუმენტაციის ისეთ გზას, რომელსაც ის სწორად არ მიიჩნევს. სწორედ ეს არჩეული არგუმენტაცია ქმნის ჩარჩოს. ამ ჩარჩოში ობიექტურად აუცილებელი განსაზღვრება არ ხდება ზედმეტი მხოლოდ იმის გამო, რომ სხვა სამართლებრივი მიდგომის არჩევის შემთხვევაში აღნიშნული საჭირო აღარ იქნებოდა (...).“

2. ცალკეული საკითხები:

თუ ძირითადი პროცესის გადაწყვეტილება ეხება მტკიცების ტვირთის (non liquet) საფუძვლებს, მაშინ შემდგომი საქმისთვის დადგენილად მიიჩნევა, რომ ძირითადი პროცესის ფარგლებში დასამტკიცებელი ფაქტობრივი გარემოება ვერ გაირკვა, და არის მხოლოდ non liquet (მაგრამ არა ფაქტი).¹¹⁸ შესაბამისად, დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინებით (Streitverkündung) გამოწვეული ეფექტი შეტყობინების მიმღებს შემდგომ საქმეში დამატებით მტკიცების ტვირთს მხოლოდ მაშინ აკისრებს,

¹¹⁶ BGH, Urteil vom 27. Januar 2015 - VI ZR 467/13 - NJW 2015, 1824, juris Rn. 6; BGH, Beschluss vom 12. November 2009 - IX ZR 231/07 - juris Rn 2; BGH, Beschluss vom 27. November 2003 - V ZB 43/03 - BGHZ 157, 97, juris Rn. 11

¹¹⁷ BGH, Beschluss vom 27. November 2003 - V ZB 43/03 - BGHZ 157, 97, juris Rn. 10 f.; siehe auch BGH, Urteil vom 27. Januar 2015 - VI ZR 467/13 - NJW 2015, 1824, juris Rn. 16

¹¹⁸ BGH, Urteil vom 19. März 2014 - I ZR 209/12 - NJW-RR 2014, 1379, juris Rn. 29

როცა მას ევალეზა წინა პროცესში დაუდგენელი ფაქტობრივი გარემოების ახსნა და დამტკიცება.¹¹⁹

გსსკ-ის § 74 III და § 68 პარაგრაფების თანახმად ინტერვენციის ეფექტი ვრცელდება მხოლოდ დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (*Streitverkündung*) მიმღების და არა იმ ძირითადი მხარის წინააღმდეგ, რომელსაც იგი მხარს უჭერდა. თუმცა ეს ეფექტი არ არის დაყოფადი და შეტყობინების მიმღების წინააღმდეგ ვერ იქნება წარდგენილი მხოლოდ მისთვის არახელსაყრელი გარემოებები, მისთვის ხელსაყრელი ნაწილების გამოტოვებით.¹²⁰ ანუ ე.წ. „ქიშიშების ამორჩევა“ (*Rosinenpicken*) დაუშვებელია.

თუ შეტყობინების მიმღები პროცესში, როგორც დამატებითი მხარე (*Nebenintervenient*), იმ მხარის გვერდით ჩაერთვება, რომელიც წარმოადგენს მის პროცესუალურ მოწინააღმდეგეს, მაშინ დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (*Streitverkündung*) ეფექტი (მსგავსად ინტერვენციის ეფექტისა) წარმოიშობა იგივე სახით, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ პირი საერთოდ არ ჩაერთვებოდა პროცესში გსსკ-ის § 74 II და III მიხედვით § 68 პარაგრაფთან ერთობლიობაში.¹²¹ საკითხის სათანადო გაგებისთვის, (რაც პრაქტიკაში ხშირად ხდება), თან ერთვის შემდეგი პროცესუალური სიტუაცია:

შეტყობინების მიმღების ავტონომიური გადაწყვეტილებაა ჩაერთოს თუ არა დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების (*Streitverkündung*) საქმესთან დაკავშირებულ პროცესში. როგორც ნებისმიერ სხვა მესამე პირს, მას შეუძლია, პროცესში ჩაერთოს შეტყობინების მიმღების მოწინააღმდეგის მხარის წინააღმდეგაც, ამისთვის საჭიროა მხოლოდ საერთო პროცესუალური პირობების შესრულება, რაც მიემართება დამატებით ინტერვენციას. ეს გადაწყვეტილება, როგორც ნებისმიერი სხვა

დამატებითი ინტერვენციის შემთხვევაში, დამოკიდებულია მესამე პირის პროცედურულ სტრატეგიაზე. შეუძლებელია ორივე მხარის სასარგებლოდ ჩაბმა. მაგალითი:

შემკვეთი A წარადგენს ზიანის ანაზღაურების სარჩელს წარდგობის საგნის ნაკლოვანების გამო მენარდე B-ს წინააღმდეგ. მენარდე B აცხადებს, რომ წარდგობის საგნის ნაკლოვანება უკავშირდება შემკვეთი A-ს დანიშნული არქიტექტორი C-ს მიერ მისთვის შეუმჩნეველი დაგეგმარების შეცდომას. შემკვეთი A არქიტექტორ C-ს, როგორც დაინტერესებულ პირს უგზავნის შეტყობინებას და ითხოვს, რომ ის ჩაერთოს პროცესში A-ს მხარეს. აღნიშნული პროცესუალურად დაშვებულია და პროცესუალურ-სამართლებრივადაც სასარგებლოა. შემკვეთ A-ს აღნიშნულით შეუძლია მისთვის არახელსაყრელი გადაწყვეტილება არქიტექტორ C-ს წინააღმდეგ ინტერვენციული ეფექტით მიმართოს. კონრეტულად: თუ სასამართლო არ დააკმაყოფილებს A-ს სარჩელს იმ მიზეზით, რომ წარდგობის საგნის ნაკლოვანება გამოწვეული იყო C-ს მიერ არქიტექტურული შეცდომით, ამ გადაწყვეტილებას შემდგომში არქიტექტორ C-ზე ექნება გავლენა, როცა A მის წინააღმდეგ ზიანის ანაზღაურების პროცესს წამოიწყებს. ასეთ სიტუაციაში არქიტექტორ C-სთვის პროცესუალური თვალსაზრისით გონივრულია, რომ ჩაერთოს პროცესში დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების გამგზავნის სასარგებლოდ, რადგან მის ინტერესშია დაამტკიცოს, რომ წარდგობის საგნის ნაკლოვანებაზე პასუხისმგებელია მენარდე B.

სხვაგვარად არის საქმე მაშინ, როდესაც მენარდე B შემკვეთ A-სგან ითხოვს ანაზღაურებას დამატებითი სამუშაოებისთვის, ხოლო შემკვეთ A ამტკიცებს, რომ აღნიშნული სამუშაოები წარმოადგენდა ნაკლის აღმოფხვრის ღონისძიებებს, რომლებიც გამოწვეული იყო B-ს მიერ სამუშაოების შესრულებაში დაშვებული შეც-

¹¹⁹ BGH, Urteil vom 19. März 2014 - I ZR 209/12 - NJW-RR 2014, 1379, juris Rn. 29; BGH, Urteil vom 9. November 1982 - VI ZR 293/79 - BGHZ 85, 252, juris Rn. 22

¹²⁰ BGH, Urteil vom 4. April 2019 - III ZR 338/17 - BGHZ 221, 363, juris Rn. 28; BGH, Urteil vom 19. Januar 1989 - IX ZR 83/88 - NJW-RR 1989, 766, juris Rn. 13

¹²¹ BGH, Urteil vom 19. November 2020 - I ZR 110/19 - NJW 2021, 1242, juris Rn. 36

დომებით. თუ მენარდე B ამტკიცებს, რომ ის შესაძლო ნაკლოვანებებზე არ არის პასუხისმგებელი, რადგან ნაკლოვანებები (იმ შემთხვევაში თუ ისინი საერთოდ არსებობს) წარმოიშვა ისეთი დაგეგმარების შეცდომის შედეგად, რომლის შემჩნევაც მისთვის შეუძლებელი იყო და რომელიც ეხებოდა შემკვეთის მიერ დაქირავებული არქიტექტორის C-ს საქმიანობას, მაშინ არქიტექტორ C-სთვის სწორი პროცესუალური სტრატეგიის არჩევა რთულდება. მისი ძირითადი ინტერესი უნდა იყოს, რომ საქმე ეხებოდეს დამატებით მომსახურებას, რადგან ამ შემთხვევაში შემკვეთი A ვერ შეძლებს მის მიმართ რაიმე სახის მოთხოვნის წაყენებას. ეს მისცემდა არგუმენტს, რომ არქიტექტორი C უნდა ჩაერთოს პროცესში (თუნდაც შემკვეთი A-ს მიერ გაგზავნილი შეტყობინების საფუძველზე) მენარდე B-ს მხარეს და მხარი დაუჭიროს იმ მოსაზრებას, რომ საქმე ეხება დამატებით მომსახურებას და არა ნაკლოვანებას. მაგრამ თუ არქიტექტორი C მიიჩნევს, რომ საქმე სინამდვილეში ხარვეზის აღმოფხვრას ეხება, მაშინ მისთვის სარგებლის მომტანი შეიძლება იყოს პროცესში ჩართვა შემკვეთი A-ს მხარეს. ამ გზით ის შეძლებს მხარი დაუჭიროს A-ს იმაში, რომ მართლაც არსებობდა ხარვეზი და ის წარმოიშვა მხოლოდ მენარდე B-ს სამშენებლო სამუშაოების შეცდომის შედეგად და არა დაგეგმარების შეცდომით, რაც არქიტექტორ C-ს შემკვეთის პასუხისმგებლობის არეში მოაქცევდა. ამით გამოირიცხება არქიტექტორის თანაბრალეულობა, რომელიც სხვაგვარად შემკვეთს შეიძლება შეერაცხოს გსკ-ის § 278 პარაგრაფის (სკ-ის 396-ე მუხლის ანალოგი) შესაბამისად. დამოუკიდებლად იმისგან, არქიტექტორი C როგორ სტრატეგიას აირჩევს, მის მიმართ, სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე, ნებისმიერ შემთხვევაში, მოქმედებს ინტერვენციის ეფექტი იმ საზღვრებში, რაც ზემოთ იყო განმარტებული.

ინტერვენციის ეფექტი გარკვეულ შეზღუდვას განიცდის იმ ფარგლებში, როდესაც დაინტერესებული პირისთვის გამიზნული შეტყობინების მიმღები, რომელიც არ ჩაერთო წინა პროცესში, პროცესში რომც ჩაერთულიყო, გსკ-ის § 67 პარაგრაფის მიხედვით¹²² მაინც ვერ შეძლებდა გავლენის მოხდენას პროცესის მიმდინარეობაზე. თუმცა, თუ შეტყობინების მიმღები წინა პროცესში ჩაერთვება არა შეტყობინების გამგზავნის, არამედ მისი პროცესუალური მონაწილეობის მხარეს, მაშინ გსკ-ის § 67-დან გამომდინარე ჩარევის ეფექტის აღნიშნული შეზღუდვები მას ვერ დაეხმარება.¹²³

V. სხვა სახის ბოჭვები:

გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები სავალდებულოა ფედერაციისა და მიწების კონსტიტუციური ორგანოებისთვის, ისევე როგორც ყველა სასამართლოსა და ადმინისტრაციული ორგანოსთვის. გარკვეულ პირობებში, ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებს კანონის ძალაც კი ენიჭებათ (გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონის § 31 I და II შესაბამისად).

გსკ-ის § 563 II პარაგრაფის მიხედვით, სააპელაციო სასამართლო იმ შემთხვევაში, როდესაც კასაციამ გააუქმა გადაწყვეტილება და საქმე უკან დაუბრუნა წინა ინსტანციის სასამართლოს, შებოჭილია იმ სამართლებრივი შეფასებით, რომელიც კასაციის მიერ გაუქმების საფუძველად იქნა დადგენილი. გარდა ამისა, სამოქალაქო სასამართლოები საჯარო მოსამსახურეთა პასუხისმგებლობის პროცესებში შებოჭილნი არიან ადმინისტრაციული სასამართლოების კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებებით (ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის § 121), განსაკუთრებით იმ ნაწილში, რომელიც ეხება ადმინისტრაციული სასამართლოს მიერ

¹²² დამატებით ჩართულმა პირმა (*Nebenintervenient*) სამართლებრივი დავა უნდა მიიღოს იმ მდგომარეობაში, როგორიც იყო ის მისი ჩართვის დროისთვის; იგი უფლებამოსილია წამოაყენოს თავდაცვისა და შეტევის საშუალებები და განახორციელოს ყველა საპროცესო მო-

ქმედება, რამდენადაც მისი განცხადებები და მოქმედებები არ ეწინააღმდეგება ძირითადი მხარის განცხადებებსა და მოქმედებებს...."

¹²³ BGH, Urteil vom 19. November 2020 - I ZR 110/19 - NJW 2021, 1242, juris Rn. 55

ადმინისტრაციული აქტის უკანონოდ ცნობის დადგენის საკითხს.¹²⁴

სხვა სასამართლოების გადაწყვეტილებებზე უფრო ფართო სამართლებრივი ბოჭვა არ არსებობს. ეს ეხება ასევე 2024 წელს ფედერალურ სასამართლოში შემოღებულ გზამკვლევ გადაწყვეტილების (Leitentscheidung) პროცესსაც (გსკ-ის § 552b).¹²⁵ ამგვარ გადაწყვეტილებებს არ აქვთ ფორმალური ბოჭვითი ეფექტი, თუმცა ისინი, (ისევე როგორც სხვა მაღალი ინსტანციის სასამართლოების გადაწყვეტილებები) წარმოადგენენ ქვედა ინსტანციების სასამართლობისთვის გზის მაჩვენებელ და საორიენტაციო წყაროს.

სისხლის სამართლის სასამართლოების გადაწყვეტილებებს სამოქალაქო სასამართლობისთვის არ გააჩნიათ არც სამართლებრივი ბოჭვითი ეფექტი და არც რაიმე სახის პრეიუდიციული მნიშვნელობა. ამის საპირისპირო რეგულაცია წინააღმდეგობაში იქნებოდა სამართლიანი სასამართლოს უფლების დაცვის პრინციპთან, რადგან ამ შემთხვევაში მხარე მიბმული იქნებოდა იმ პროცესის შედეგზე, რომელზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობაც მას არ ჰქონდა და რომელიც სხვა პრინციპებით (მაგალითად, საკუთარი ინიციატივით გამოძიების პრინციპი) და, შესაძლოა, განსხვავებული მტკიცების ტვირთის წესებით იყო ნაკარნახევი.

VI. აქტების გამოყენება სხვა პროცესებიდან, განსაკუთრებით სისხლის სამართლის საქმიდან:

მაშინაც კი, როდესაც არ არსებობს ბოჭვის ეფექტი, აუცილებელია გამოკვლევა, შეიძლება თუ არა სხვა პროცესებიდან, განსაკუთრებით საგამოძიებო და სისხლის სამართლის პროცესებიდან, სამოქალაქო პროცესში აქტების „გამოყენება“. ამ საკითხს არეგულირებს გსკ-ის § 432 I¹²⁶, რომელიც ადგენს, რომ შესაძლებელია აღნიშნულ აქტთან დაკავშირებული დოკუმენტური მტკიცებულებების წარდგენა. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს, რომ სასამართლოები, პროკურორები და სხვა სამართალდამცავი ორგანოები მიიღებენ აქტებთან წვდომის უფლებას, თუ ეს აუცილებელია სამართლის აღსრულების მიზნებისთვის (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის § 474 I).

ამასთან, მოქმედებს ე.წ. „ორმაგი კარის მოდელი“, რაც გულისხმობს იმ, რომ როგორც სასამართლო, ისე აქტის მიმწოდებელი ორგანო ვალდებული არიან გაანალიზონ მონაცემების გადაცემის მართლზომიერება.¹²⁷ ამ დროს, თითოეული ორგანო ადგენს შესაბამის შემოწმების სტანდარტებს. სამოქალაქო სასამართლოების მხრიდან აქტების ან მათი ნაწილის მოთხოვნა მიზანშეწონილი იქნება მხოლოდ მაშინ, თუ არსებობს პროცესუალური შეამდგომლობა და თუ ის მიმართულია გადაწყვეტილებისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტის დასადგენად. აქტის მიმწოდებელი ორგანოს მხრიდან, სისხლის სამართლის საპროცესო საქმეებში, აქტების გადაცემა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის § 479

¹²⁴ BGH, Urteil vom 22. Februar 2024 - III ZR 13/23 - MDR 2024, 776, juris Rn. 22; BGH, Urteil vom 12. Juni 2008 - III ZR 38/07 - MDR 2008, 1033, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 7. Februar 2008 - III ZR 76/07 - BGHZ 175, 221, juris Rn. 10

¹²⁵ „თუ საკასაციო განხილვისას ჩნდება სამართლებრივი კითხვები, რომელთა გადაწყვეტაც მრავალ სხვა საქმეზეც ახდენს გავლენას, მაშინ საკასაციო სასამართლოს შეუძლია, საკასაციო საჩივრის საპასუხო შესაგებლის მიღების შემდეგ ან საკასაციო საჩივრის დასაბუთების ჩაბარებიდან ერთი თვის გასვლის შემდეგ, განჩინებით საქმის განხილვის მიზნით, ჩანიშნოს გზამკვლევი გადაწყვეტილების (Leitentscheidung) პროცესი. განჩინე-

ბა მოიცავს საქმის ფაქტობრივ გარემოებებსა და სამართლებრივ კითხვებს, რომელთა გადაწყვეტაც მნიშვნელოვანია მრავალი სხვა საქმისთვის.“

¹²⁶ „თუ მტკიცების მხარის განცხადებით დოკუმენტი საჯარო ორგანოს ან საჯარო მოხელის ხელშია, მტკიცება შეამდგომლობის საშუალებით მიმართულია იქეთკენ რომ შესაბამის ორგანოს ან მოხელეს მოეთხოვოს დოკუმენტის გადმოცემა.“

¹²⁷ BVerfG (Bundesverfassungsgericht), Beschluss vom 27. Mai 2020 - 1 BvR 1873/13 - BVerfGE 155, 119, juris Rn. 93 ff.; Bayerisches Oberstes Landesgericht, Beschluss vom 1. Juli 2024 - 203 VAs 236/24 - StraFo 2024, 349, juris Rn. 11

შესაბამისი დეტალური წესების მიხედვით, უარყოფილ უნდა იქნეს, თუ ამით გამოძიების მიზანი საფრთხის ქვეშ დადგებოდა ან დოკუმენტებში არსებული პერსონალური მონაცემები განსაკუთრებულ დაცვას საჭიროებდა. მსგავსი რეგულაციები არსებობს სხვა კანონებში, რომლებიც ეხება დოკუმენტების დასაშვებობას სხვა პროცესებიდან (მათ შორის სხვა სამოქალაქო სასამართლოებიდან). კანონმდებლის მოსაზრებით, როგორც წესი, დოკუმენტების ნახვის უფლება გარანტირებული უნდა იყოს.¹²⁸

მოსარჩელის მიერ წარდგენილი შუამდგომლობა ძალაშია მაშინ, როდესაც იგი მიუთითებს, რომელი აქტის ნაწილებია მისი შეხედულებით არსებითი და ასახელებს იმ დოკუმენტებს ან დოკუმენტების ნაწილებს, რომელთა გამოთხოვაც სურს.¹²⁹ ამ შემთხვევაში სამოქალაქო მოსამართლეს უფლება აქვს დოკუმენტური მტკიცებულებების გზით მოითხოვოს და გამოიყენოს ნებისმიერი დოკუმენტები ან მათი ნაწილები (მაგალითად, მონმის ჩვენებები, ექსპერტის დასკვნები და სხვ.), რომელზეც შუამდგომლობის დამყენებელი მხარე მიუთითებს.¹³⁰

ამგვარი შუამდგომლობის საფუძველზე სხვა საქმიდან მონმის ჩვენების გამოყენება დოკუმენტური მტკიცებულების სახით არ საჭიროებს მეორე მხარის თანხმობას. თუმცა, მეორე მხარეს ყოველთვის უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, მოითხოვოს მონმის გამოკითხვა უშუალოდ პროცესში.¹³¹ ამით უზრუნველყოფილია, რომ სამოქალაქო პროცესის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი — მტკიცებულებების უშუალო გამოკვლევის პრინციპი — არ შეილახოს მონმის ჩვენების დოკუმენტური სახით გამოყენების გზით. ანალოგიურად, სხვა საქმიდან მონმის ჩვენების დოკუმენტური სახით გამოყენება დაუშვებელია

იმ შემთხვევაშიც, როცა მონმის სანდოობის შეფასება შეუძლებელია უშუალო გამოკითხვის გარეშე იმ სასამართლოს მიერ, რომელიც ამჟამინდელ საქმეს განიხილავს.¹³²

სხვა საქმეებიდან მიღებული ცნობების გამოყენება, რომელიც დოკუმენტური მტკიცებულების ფარგლებში ხდება (როგორც სამოქალაქო სასამართლოს მტკიცებულებების გამოკვლევის ნაწილი) ყოველთვის უნდა შეიზღუდოს ფაქტობრივი საფუძვლებით (მონმების ჩვენებების ობიექტური შინაარსი, ექსპერტთა დასკვნები და ა.შ.). იმას, თუ როგორ შეაფასეს ეს ფაქტები სხვა სასამართლოებმა, სამართლებრივი მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს.

მით უმეტეს, როდესაც მონმის ჩვენებას ზემოთ აღნიშნული პირობების შესაბამისად „ანაცვლებს“ დოკუმენტური მტკიცებულება, აღნიშნულ პროცესში მიღებულ გადაწყვეტილებას, მაგალითად, სისხლის სამართლის საქმეზე მიღებულ განაჩენს, არანაირი პრეიუდიციული ძალა არ ენიჭება. შედეგად, შესაძლებელია სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო სასამართლოების გადაწყვეტილებები ფორმალურად წინააღმდეგობრივად გამოიყურებოდნენ. ეს გარემოება პროცესის მონაწილეებისთვის ყოველთვის ადვილად გასაგები არ არის, თუმცა ასეთი განსხვავება აუცილებელი შედეგია სამართლიანი სასამართლოს კონსტიტუციურ-სამართლებრივი უფლების დაცვის მოთხოვნის, განსხვავებული საპროცესო პრინციპებისა და მტკიცების ტვირთის განსხვავებული წესების (იხ. ზემოთთავი A) გამო. გარდა ამისა, შესაძლოა პასუხისმგებლობის განსხვავებულმა მასშტაბებმაც იმოქმედოს, მაგალითად, სამოქალაქო სამართალში მოქმედებს საფრთხის გამონვევისთვის

¹²⁸ Regierungsentwurf des Strafverfahrensänderungsgesetzes 1999, BT-Drucks. 14/1484, S. 26; BGH, Urteil vom 16. März 2023 - III ZR 104/21 - BGHZ 236, 339, juris Rn. 15

¹²⁹ BVerfG, Beschluss vom 6. März 2014 - 1 BvR 3541/13 - NJW 2014, 1581, juris Rn. 22; BGH, Urteil vom 16. März 2023 - III ZR 104/21 - BGHZ 236, 339, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 12. November 2003 - XII ZR 109/01 - NJW 2004, 1324, juris Rn. 16

¹³⁰ BGH, Beschluss vom 12. April 2011 - VI ZB 31/10 - NJW-RR 2011, 1079, juris Rn. 13

¹³¹ BGH, Beschluss vom 12. April 2011 - VI ZB 31/10 - NJW-RR 2011, 1079, juris Rn. 13; BGH, Urteil vom 12. November 2003 - XII ZR 109/01 - NJW 2004, 1324, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 30. November 1999 - VI ZR 207/98 - NJW 2000, 1420, juris Rn. 17

¹³² BGH, Urteil vom 12. November 2003 - XII ZR 109/01 - NJW 2004, 1324, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 30. November 1999 - VI ZR 207/98 - NJW 2000, 1420, juris Rn. 19

ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა, მაშინ როდესაც სისხლის სამართალში საჭიროა ბრალეულობის დადასტურება.

VII. კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი – სასამართლო გადაწყვეტილების ეფექტი მესამე პირებზე:

1. კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი:

ა) პრინციპები:

გსსკ-ის § 325 (იხ. ზემოთ B. II. 1.) მიხედვით, კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი ვრცელდება მხოლოდ იმ მხარეებზე, რომლებიც მონაწილეობდნენ იმ პროცესში, რომლის საფუძველზედაც გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში შევიდა, და ასევე მათ უფლებამონაცვლეზე.

თუ უფლებამონაცვლეობა დადგა სამართალწარმოების მიმდინარეობისას, გსსკ-ის § 265 I (რაც თავისთავად ცხადია) ადგენს, რომ ეს არ ახდენს გავლენას მხარის განკარგვის უფლებაზე. გსსკ-ის § 265 II და III განსაზღვრავს, რა საპროცესო-სამართლებრივი შედეგები მოჰყვება ასეთ განკარგვებს:

§ 265 – სადავო საგნის განკარგვა ან დათმობა

(1) სამართალწარმოების მიმდინარეობა არ უშლის ხელს არც ერთ მხარეს, განკარგოს სადავო საგანი ან დათმოს სარჩელით მოთხოვნილი უფლება.

(2) განკარგვა ან დათმობა გავლენას არ ახდენს პროცესზე. უფლებამონაცვლეს არ აქვს უფლება, მოპასუხის თანხმობის გარეშე, ჩაანაცვლოს წინა მხარე ძირითად მხარედ პროცესში ან აღძრას ძირითადი ინტერვენცია. თუ უფლე-

ბამონაცვლე პროცესში ერთგვარადაც და-მატებითი ინტერვენციის მხარე, მაშინ § 69 არ გამოიყენება.

(3) თუ მოსარჩელემ განკარგა ან დათმო და თუ გადაწყვეტილება § 325-ის თანახმად არ მოქმედებს უფლებამონაცვლის მიმართ, მოსარჩელის მიმართ შესაგებელი შეიძლება იქნეს აღძრული იმ საფუძველით, რომ მას აღარ აქვს მოთხოვნის წარდგენის უფლება.

გსსკ-ის § 325 I პარაგრაფის საფუძველზე კანონიერი ძალის გავრცელებისთვის მნიშვნელობა არ აქვს, საქმე ეხება ნაწილობრივ თუ სრულ უფლებამონაცვლეს, ასევე რაზეა დაფუძნებული უფლებამონაცვლეობა და – (როგორც ეს გაბატონებული აზრითაა აღიარებული) – საკითხი ეხება თუ არა წარმოებულ თუ პირვანდელ უფლების შეძენას.¹³³ გსსკ-ის § 325 II ფარგლებით გათვალისწინებულ კეთილსინდისიერების დაცვის წესს ხელი შეეშლება, თუ მატერიალურ-სამართლებრივად (იზოლირებულად განხილული) ნამდვილი კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტი ვერ იმუშავებს პროცესუალური კანონიერი ძალის მოქმედების გამო (დანვრილებით ამაზე ქვემოთ).

კანონიერი ძალის გავრცელების სპეციალური სამართლებრივი დებულებები არსებობს სუბსტიტუტური მემკვიდრეობის (Nach-erfolge) და ანდერძის აღმასრულებლის დანიშვნის შემთხვევებში (გსსკ-ის §§ 326 შემდეგი პარაგრაფები).

ბ) სამართალწარმოების მიმდინარეობისას განკარგვის პროცესუალური შედეგები:

გსსკ-ის § 265 II პარაგრაფიდან გამომდინარეობს, რომ როდესაც საქმე ეხება სამართალწარმოების პროცესში არსებულ მოთხოვნაზე ან ე.წ. სადავო საგანზე¹³⁴ განხორციელებულ გან-

¹³³ შდრ. BGH, Urteil vom 15. Dezember 2022 - I ZR 135/21 - MDR 2023, 253, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 29. September 2017 - V ZR 19/16 - BGHZ 216, 83, juris Rn. 9)

¹³⁴ ნაგულისხმებია: განსაკუთრებით სანივთო მოთხოვნები, როგორიცაა საკუთრების უფლებიდან გამომდინარე სავინდიკაციო, ხელშეშლის აღკვეთის ან სამეზობლო სამართლიდან მოთხოვნები, ასევე აქციების მფ-

ლობელობის საფუძველზე საზოგადოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების წინააღმდეგ შეცოცხლების მოთხოვნა; თუმცა, არა ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნები; იხ. მაგალითად: BGH, Urteil vom 14. September 2018 - V ZR 267/17 - BGHZ 219, 314, juris Rn. 7; BGH, Urteil vom 29. September 2017 - V ZR 19/16 - BGHZ 216, 83, juris Rn. 35; BGH, Urteil vom 15. Februar 2008 - V ZR 222/06 - BGHZ 175, 253, juris Rn. 5 ff.

კარგვას, საქმე, როგორც წესი, გრძელდება იმავე პროცესის მონაწილეებს შორის. თუმცა ეს არ ცვლის იმ ფაქტს, რომ სამართალწარმოებაში არსებული მოთხოვნის მფლობელმა პირმა, რომელმაც სარჩელის მოთხოვნა დათმო, ვალდებულია თავისი სარჩელის შინაარსი ახალ მატერიალურ-სამართლებრივ მდგომარეობას მოარგოს — ანუ მას აღარ აქვს უფლება მოითხოვოს შესრულება საკუთარი თავისთვის, არამედ უნდა შეცვალოს სარჩელის მოთხოვნა და მოითხოვოს შესრულება თავისი უფლებამონაცვლის სასარგებლოდ.¹³⁵ პროცესუალური თვალსაზრისით, ამით დგინდება კანონით გათვალისწინებული პროცესუალური წარმომადგენლობა (*gesetzliche Prozess-standschaft*).¹³⁶ თუმცა მხარეთა თანხმობით შესაძლებელია მხარეთა შეცვლა პროცესში (ანუ უფლებამონაცვლის ჩართვა და წინა მხარის გამოსვლა).

გ) კეთილსინდისიერების დაცვა:

გსსკ-ის § 325 II და § 265 III ურთიერთქმედებიდან ძირითადად გამომდინარეობს შემდეგი:

უპირველეს ყოვლისა, გსსკ-ის § 325 II განსაზღვრავს, რომ გსსკ-ის § 325 I-დან გამომდინარე ზოგადი წესისგან განსხვავებით, კანონიერი ძალის ეფექტი არ ვრცელდება მყიდველზე, რომელმაც სადავო საგანი შეიძინა არაუფლებამოსილი პირისგან და ამასთანავე კეთილსინდისიერია როგორც სამართალწარმოების, ასევე განკარგვის უფლების არარსებობის გათვალისწინებით (ე.წ. ორმაგი კეთილსინდისიერება).¹³⁷ ამის მაგალითია შემდეგი სიტუაცია: მესაკუთრე გსსკ-ის § 985 (შესაბამისი სკ-ის 172 I მუხლი) საფუძველზე ითხოვს ნივთის დაბრუნებას მფლობელისგან, ხოლო მფლობელი, სამართალწარმოების დაწყების შემდეგ, გადასცემს ნივთს მესამე პირს. თუ მესამე პირი ფლობს ამ ორმაგ

კეთილსინდისიერებას, მაშინ გსსკ-ის § 325 II თანახმად, კანონიერი ძალის გავრცელება, რომელიც სხვაგვარად იმოქმედებდა მის წინააღმდეგ, აღარ მოხდება. ამრიგად, სამოქალაქო სამართლის ნორმების მიხედვით წარმოშობილი კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტი ვერ გაუქმდება იმ საპროცესო-სამართლებრივი წესებით, რომლებიც ეხება კანონიერი ძალის სუბიექტურ მოქმედებას.

პროცესუალური თვალსაზრისით, გსსკ-ის § 265 III-ის თანახმად აღნიშნული იწვევს იმას, რომ მოპასუხეს (იგივე თავდაპირველად მოსარჩელის საკუთრებაში არსებული ნივთის მანამდე მფლობელს) შეუძლია მიუთითოს მოსარჩელეს, რომ ის უკვე აღარ არის ნივთის მფლობელი (ვინაიდან მესამე პირმა ნივთი კეთილსინდისიერად შეიძინა) და შედეგად, მისი (კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტიდან გამომდინარე არსებული) კანონით დადგენილი პროცესუალური წარმომადგენლობა (*Prozessstandschaft*) ქრება. შესაბამისად, მოსარჩელეს შეუძლია თავიდან აიცილოს სარჩელის დაუკმაყოფილებლობა მფლობელობის არარსებობის გამო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი განცხადებს, რომ დავა ძირითად საკითხთან დაკავშირებით ამონურულია.

დამატებითი დეტალები, მათ შორის კეთილსინდისიერი შემძენის დაცვის მექანიზმების შესახებ განმარტებები, იხილეთ სხვა ადგილას¹³⁸, ასევე გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს 2018 წლის 14 სექტემბრის გადაწყვეტილება,¹³⁹ რომელიც მრავალი თანმდევი საკითხის განხილვასაც მოიცავს.

¹³⁵ BGH, Urteil vom 15. Dezember 2022 - I ZR 135/21 - MDR 2023, 253, juris Rn. 15; BGH, Beschluss vom 16. Dezember 2021 - I ZB 31/21 - NZM 2022, 390, juris Rn. 21; BGH, Urteil vom 7. Mai 2013 - X ZR 69/11 - BGHZ 197, 196, juris Rn. 50

¹³⁶ BGH, Urteil vom 15. Dezember 2022 - I ZR 135/21 - MDR 2023, 253, juris Rn. 15; BGH, Beschluss vom 16. Dezember 2021 - I ZB 31/21 - NZM 2022, 390, juris Rn. 21; BGH, Urteil vom 10. April 2019 - VIII ZR 39/18 - NJW 2019,

1745, juris Rn. 12; BGH, Urteil vom 29. September 2017 - V ZR 19/16 - BGHZ 216, 83, juris Rn. 36

¹³⁷ BGH, Urteil vom 14. September 2018 - V ZR 267/17 - BGHZ 219, 314, juris Rn. 32; BGH, Urteil vom 7. Mai 1991 - VI ZR 259/90 - BGHZ 114, 305, juris Rn. 21

¹³⁸ Hagenlocher, <http://lawlibrary.info/ge/books/Civil-Procedure-Com.pdf>, Seite 279 ff.

¹³⁹ BGH, Urteil vom 14. September 2018 - V ZR 267/17 - BGHZ 219, 314, juris Rn. 31 ff.

დ) სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის იძულებითი აღსრულებითი განხორციელება უფლებამონაცვლის მიმართ:

გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის გავრცელება არ იძლევა პირდაპირი იძულებითი აღსრულების შესაძლებლობას არც მოსარჩელის უფლებამონაცვლის სასარგებლოდ და არც წაგებული მოპასუხის უფლებამონაცვლის წინააღმდეგ. ამისთვის აუცილებელია სპეციალური პროცედურა, რომელიც ამ უფლებამონაცვლების დადგენას და შემოწმებას ითვალისწინებს. გერმანიაში ეს ხორციელდება ე.წ. ტიტულის გადაწერის პროცედურით (*Titelumschreibung*). ამ მიზნით უმნიშვნელოვანესი დებულებებია შემდეგი:

გსკ-ის § 727—სააღსრულებო ფურცელი უფლებამონაცვლისთვის ან მის წინააღმდეგ

(1) სააღსრულებო ფურცელი შეიძლება გაიცეს იმ პირის უფლებამონაცვლის სასარგებლოდ, რომელიც გადაწყვეტილებაში მოხსენიებულია როგორც კრედიტორი, ასევე იმ უფლებამონაცვლის ან იმ პირის წინააღმდეგ, რომელიც ფლობს სადავო საგანს და რომელიც გადაწყვეტილებაში მოხსენიებულია როგორც მოვალე და რომლის მიმართ გადაწყვეტილება § 325-ის თანახმად მოქმედებს — იმ შემთხვევაში, თუ უფლებამონაცვლობა ან მფლობელობის ფაქტი სასამართლოსთვის აშკარა ან დადასტურებულია საჯაროდ ან საჯაროდ დამოწმებული დოკუმენტებით.

(2) ...

გსკ-ის § 731 — სარჩელი აღსრულების ფურცლის გაცემაზე

თუ შეუძლებელია იმ მტკიცებულებების წარმოდგენა, რაც განსაზღვრულია §§ 727–729 მიხედვით, საჯარო ან საჯაროდ დამოწმებული დოკუმენტების სახით, მაშინ კრედიტორმა უნდა შეიტანოს სარჩელი იმ სასამართლოში, რომელმაც გამოიტანა გადაწყვეტილება, რათა მიიღოს სააღსრულებო ფურცელი.

ტიტულის გადაწერის (*Titelumschreibung*) ამ ორ ვარიანტს შორის მთავარი განსხვავება ის არის, რომ გსკ-ის § 727 ითვალისწინებს გამართლებულ პროცედურას (რომელშიც ფუნქციური კომპეტენცია გააჩნია გერმანელ სასამართლოს უფლებამოსილ თანამემნეს (*Rechtspfleger*-ს სასამართლო თანამემნეთა შესახებ კანონის § 20 Nr. 12), იმ შემთხვევაში, თუ უფლებამონაცვლობა აშკარა ან დადასტურებულია საჯარო დოკუმენტებით. ყველა სხვა შემთხვევაში, გსკ-ის § 731 საფუძველზე, ტიტულის გადაწერა (*Titelumschreibung*) მოითხოვს სასამართლო პროცესს — სარჩელის ფორმით — რომლის ფარგლებშიც განიხილება, ნამდვილად ადგილი ჰქონდა თუ არა უფლებამონაცვლობას. ამგვარი სააღსრულებო ფურცლის გაცემაზე მიმართული სარჩელის ფარგლებში (რომელიც ეხება გადაწყვეტილების აღსრულებადი ასლის გაცემას გსკ-ის § 725 შესაბამისად), მოწმდება მხოლოდ ერთი რამ — მოხდა თუ არა უფლებამონაცვლობა.

ე) სხვა ცალკეული საკითხები:

(1) მხოლოდ მოწინააღმდეგე მხარე:

გსკ-ის § 325 პარაგრაფით განსაზღვრული კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი ვრცელდება მხოლოდ მოწინააღმდეგე მხარეზე, ანუ არ ვრცელდება ერთსადაიმავე მხარეზე მყოფ პროცესის თანამონაწილეებს (*Streitgenossen*) შორის არსებულ შიდა ურთიერთობაზე.¹⁴⁰ აქედან გამომდინარე, სოლიდარულ მოვალეებს შორის (სოლიდარულ მოვალეებს შორის ანგარიშსწორებისთვის რელევანტური) ბოჭვის ეფექტი მხოლოდ მაშინ არის მხეველობაში მისაღები, როცა ერთმა სოლიდარულმა მოვალემ მეორეს დასაშვები ფორმით დავის შესახებ აცნობა.¹⁴¹

თუ დაინტერესებული პირისთვის გამიზნულ შეტყობინებას (*Streitverkündung*) ადგილი არ

¹⁴⁰ BGH, Urteil vom 20. November 2018 - VI ZR 394/17 - NJW 2019, 1751, juris Rn. 12; BGH, Beschluss vom 18. Mai 2017 - III ZR 525/16 - NJW-RR 2017, 911, juris Rn. 10; BGH, Urteil vom 22. Juli 2009 - XII ZR 77/06 - BGHZ 182, 116, juris Rn. 32

¹⁴¹ BGH, Urteil vom 20. November 2018 - VI ZR 394/17 - NJW 2019, 1751, juris Rn. 12; OLG Frankfurt, Beschluss vom 18. März 2024 - 21 W 13/24 - juris Rn. 14; Staudinger/Looschelders (2022) BGB § 426, Rn. 21; Böttcher in: Erman BGB, Kommentar, 17. Auflage 2023,

ჰქონია და ორმა უბრალო პროცესის თანამონაწილემ (*Streitgenossen*) სოლიდარული მოვალეების სახით სამართლებრივად ძალაში შესული გადაწყვეტილებით საქმე წააგეს, მაშინ მათი სოლიდარული პასუხისმგებლობა ძალაშია მხოლოდ მოსარჩელის მიმართ, მაგრამ არა მათ შორის შიდა ურთიერთობაში. ამიტომ, წინა პროცესის შედეგად სოლიდარული მოვალეების სახით პროცესის თანამონაწილეებს (*Streitgenossen*) შემდგომ სამართლებრივ დავაში, რომელიც ეხება შიდა ანგარიშსწორებას, რჩებათ შესაძლებლობა წინა პროცესზე დადასტურებული ვალდებულება — და შესაბამისად, სოლიდარული ვალდებულების არსებობაც — კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენონ.¹⁴²

კანონიერი ძალის სუბიექტური ეფექტი არ ვრცელდება იმ შემთხვევაშიც, როცა მხარე ადვოკატისგან, რომელიც წინა პროცესში მის ინტერესებს იცავდა, ითხოვს ზიანის ანაზღაურებას პროცესუალური შეცდომის გამო. ამგვარად, ადვოკატთან დაკავშირებულ შემდგომ პასუხისმგებლობის პროცესში, წინა პროცესის სასამართლოს დასაბუთებისგან სრულად დამოუკიდებლად, უნდა შემოწმდეს, არსებობდა თუ არა ადვოკატის მხრიდან ვალდებულების დარღვევა და (მიზეზობრიობის საფუძვლებიდან გამომდინარე) წინა პროცესი როგორ უნდა გადაწყვეტილიყო სწორად (და არა იმ სასამართლოს შეხედულებით, რომელმაც წინა საქმე განიხილა).¹⁴³

ე.წ. ფიქტიური წარმომადგენელი (*Strohmann*) კანონიერი ძალის ეფექტში მართალია მონაწილეობს, თუმცა პროცესუალური ფიქტიური წარმომადგენლის (*Strohmann*) სტატუსის

დადასტურების მოთხოვნები იმდენად მაღალია, რომ ეს საკითხი პრაქტიკაში იშვიათად წარმოადგენს პრობლემას.¹⁴⁴

(2) პროცესუალური წარმომადგენლობა (*Prozessstandschaft*):

კანონით გათვალისწინებული პროცესუალური წარმომადგენლობის¹⁴⁵ (*Prozessstandschaft*) მაგალითად, ანდერძის აღმასრულებლის ან გაკოტრების მმართველის შემთხვევაში, ბოჭვის ეფექტი ვრცელდება როგორც მატერიალური უფლების მქონე პირის სასარგებლოდ, ისე მისი საწინააღმდეგოდ.¹⁴⁶

თუმცა, ამ წესისგან გამონაკლისი არსებობს იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთ-ერთი თანამესაკუთრე გსკ-ის § 1011 (შეესაბამება სკ-ის 173 I) საფუძველზე, კანონით დადგენილი პროცესუალური წარმომადგენლობის ფარგლებში, სარჩელს აყენებს სხვა თანამესაკუთრეების სახელითაც და სარჩელი არ კმაყოფილდება. ამგვარი კანონისმიერი პროცესის წარმართვის უფლებამოსილება წარმოადგენს განსაკუთრებულ უფლებას, რომელიც (განსხვავებით სხვა ტიპის კანონისმიერი წარმომადგენლობისგან, როგორიცაა ანდერძის აღმასრულებელი), არ აუქმებს სხვა მატერიალური უფლების მქონე პირის (თანამესაკუთრეების) მხრიდან პროცესის წარმოების უფლებამოსილებას. ამიტომ, გსკ-ის § 1011-ით გათვალისწინებული კანონისმიერი პროცესის წარმართვის უფლებამოსილება არ წარმო-

§ 426 BGB, Rn. 58; zu dieser Thematik umfassend: Althammer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 72 ZPO, Rn. 8; siehe ergänzend zur Nebenintervention eines Gesamtschuldners (Beitritt zu Gunsten des Klägers in dessen Prozessrechtsverhältnis zum anderen Gesamtschuldner): BGH, Beschluss vom 18. November 2015 - VII ZB 2/15 - BGHZ 207, 378 - juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 22. Juli 2009 - XII ZR 77/06 - BGHZ 182, 116, juris Rn. 38

¹⁴² BGH, Urteil vom 20. November 2018 - VI ZR 394/17 - NJW 2019, 1751, juris Rn. 12

¹⁴³ BGH, Urteil vom 25. Oktober 2012 - IX ZR 207/11 - NJW 2013, 540, juris Rn. 13; BGH, Beschluss vom 24. März

2011 - IX ZR 138/08 juris Rn. 3; BGH, Urteil vom 15. November 2007 - IX ZR 44/04 - BGHZ 174, 205, juris Rn. 9

¹⁴⁴ უარყოფილია, მაგალითად, კაპიტალის საზოგადოებასა და მის ერთადერთ პარტნიორს შორის ურთიერთობაში; BGH, Urteil vom 29. November 2011 - X ZR 23/11 - ZIP 2012, 698, juris Rn. 12

¹⁴⁵ იხ. Hagenloech, https://lawlibrary.info/ge/books/GIZ_CivilProcedureCode_Commentary.pdf, Art. 79 f., Seite 322 ff.

¹⁴⁶ BGH, Urteil vom 28. Juni 1985 - V ZR 43/84 - NJW 1985, 2825, juris Rn. 23; Althammer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, Vorbemerkungen zu §§ 50-58, Rn. 51

შობს კანონისმიერი ძალის ეფექტს სხვა თანამესაკუთრების წინააღმდეგ.¹⁴⁷ სხვა ვითარება იქნება იმ შემთხვევაში, თუ თანამესაკუთრებმა სარჩელის შემტან თანამესაკუთრეს უფლება მისცეს, პროცესი მათი სახელითაც წარმართა. ასეთ შემთხვევაში, კანონისმიერი ძალის ეფექტი განისაზღვრება შემდგომში წარმოდგენილი ნებაყოფლობითი პროცესუალური წარმომადგენლობის (gewillkürte Prozessstandschaft) წესებით.¹⁴⁸

ნებაყოფლობითი პროცესუალური წარმომადგენლობის¹⁴⁹ (gewillkürte Prozessstandschaft) შემთხვევაში, კანონისმიერი ძალის ეფექტი ვრცელდება როგორც მატერიალური უფლების მქონე პირის სასარგებლოდ, ისე მისი საწინააღმდეგოდ, იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიც პროცესის წარმოებაზე მის მიერ საკუთარი სახელით გაცემული უფლებამოსილება მოქმედია.¹⁵⁰

(3) მატერიალურ-სამართლებრივი აქცესორულობა და მსგავსი სამართლებრივი მდგომარეობები:

მატერიალურ-სამართლებრივი აქცესორულობა¹⁵¹ არ იწვევს კანონისმიერი ძალის გავრცელებას.¹⁵² იგივე ეხება სხვა ტიპის მატერიალურ-სამართლებრივ ურთიერთკავშირებსაც, მაგალითად პასუხისმგებლობის დამზღვევ კომპანიისა და დაზღვეულის ურთიერთობას (ამის შესახებ ქვემოთ მოცემულია დაზღვევის ხელშეკრულების სამართლის სპეციალური ნორმები). თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში მატერიალურმა სამართალმა შეიძლება ფაქტობრივი ზემოქმედებები გამოიწვიოს.

ამის მაგალითია შემდეგი შემთხვევა, როდესაც ძირითადმა მოვალემ მიუხედავად ობიექტურად არსებული ძირითადი მოთხოვნის ხანდაზმულობისა კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით საქმე წააგო, რადგან სასამართლომ ხანდაზმულობის საკითხი არასწორად შეაფასა. ამით თავდები კარგავს ხანდაზმულობაზე შესაგებლის უფლებას, რომელიც მას გსკ-ის § 768 I (შესაბამისად სკ-ის 899 I 1) თანახმად ჰქონდა ძირითადი მოთხოვნის წინააღმდეგ, რადგან ძირითადი მოთხოვნა კანონიერ ძალაში შესული ტიტულით ახლა უკვე ხანდაზმულობის ახალ რეჟიმს ექვემდებარება (გსკ-ის § 197 I Nr. 3 მიხედვით 30-წლიანი ვადა, ხოლო სკ-ის 142 I შესაბამისად 10-წლიანი ვადა). ძირითადი მოვალის ხანდაზმულობის შესაგებლის დასაყენებლად გადამწყვეტია ის სამართლებრივი მდგომარეობა, რომელიც არსებობს თავდებობის მოთხოვნის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების მომენტში.¹⁵³ თუმცა იმ დროისთვის ძირითადი მოთხოვნა, როგორც ძირითადი მოვალის წინააღმდეგ მიღებული გადაწყვეტილების შედეგი, აღარ არის ხანდაზმული.

პრობლემატურია საკითხია, ვრცელდება თუ არა იგივე სამართლებრივი შედეგი მაშინაც, როდესაც ძირითადი მოვალი მის წინააღმდეგ წარმოებულ პროცესში ობიექტურად არსებული ხანდაზმულობის შესაგებელი არ წარადგინა, ანუ, განიხილება თუ არა ასეთი პროცესუალური ქცევა როგორც შესაგებელზე გსკ-ის § 768 II (სკ-ის 899 II) მნიშვნელობით უარის თქმად. სასამართლო პრაქტიკაში ეს დადასტურებულია იმ შემთხვევაში, როდესაც აღნიშნულ პროცე-

¹⁴⁷ BGH, Urteil vom 23. Januar 1981 - V ZR 146/79 - BGHZ 79, 245, juris Rn. 9; BGH, Urteil vom 28. Juni 1985 - V ZR 43/84 - NJW 1985, 2825, juris Rn. 23

¹⁴⁸ BGH, Urteil vom 28. Juni 1985 V ZR 43/84 - NJW 1985, 2825, juris Rn. 23

¹⁴⁹ აღნიშნულთან დაკავშირებით იხ. Hagenloech, https://lawlibrary.info/ge/books/GIZ_CivilProcedureCode_Commentary.pdf, Art. 79 f., Seite 325 ff

¹⁵⁰ BGH, Urteil vom 07. Juli 2008 - II ZR 26/07 - MDR 2008, 1183, juris Rn. 14; BGH, Urteil vom 28. Juni 1985 V ZR 43/84 - NJW 1985, 2825, juris Rn. 23; Althammer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, Vorbemerkungen zu §§ 50-58, Rn. 51

¹⁵¹ როგორც არის, მაგალითად, თავდებსა და მთავარ მოვალეს შორის ურთიერთობაში, პერსონალური პასუხისმგებლობის საზოგადოების და პერსონალურად პასუხისმგებელ პარტნიორს შორის ურთიერთობაში ან მთავარ მოთხოვნასა და ამ მოთხოვნასთან დაკავშირებულ ინფორმაციის ან ანგარიშგების მოთხოვნის შორის ურთიერთობაში.

¹⁵² თავდებობასთან დაკავშირებით: BGH, Urteil vom 14. Juni 2016 - XI ZR 242/15 - BGHZ 210, 348, juris Rn. 21 und 32

¹⁵³ აღნიშნულთან დაკავშირებით დეტალურად: BGH, Urteil vom 14. Juni 2016 - XI ZR 242/15 - BGHZ 210, 348, juris Rn 18 ff.

სუალურ ქცევას თან სდევს კეთილსინდისიერებასთან შეუსაბამო გარემოება, კერძოდ, როდესაც ხანდაზმულობის ვადის გასვლა სულ მცირე აღსაქმელი იყო.¹⁵⁴

მსგავსი პრობლემა იკვეთებოდა ასევე წარსულში (2024 წლის დასაწყისიდან ძალაში შესულ ცვლილებებამდე) გერმანიის სავაჭრო სამართლის § 129 ძველი რედაქციის საფუძველზე; (მდრ. საქართველოს „მენარმეთა შესახებ კანონის“ 98-ე მუხლი), კერძოდ, პირადად პასუხისმგებელი პარტნიორის მიერ საზოგადოების ვალზე პასუხისმგებლობის ფარგლებში წარსადგენი შესაგებლების საკითხთან დაკავშირებით.¹⁵⁵

(4) სპეციალური ნორმები დაზღვევის ხელშეკრულების სამართალში:

გერმანიის დაზღვევის ხელშეკრულების სამართალი დაზღვევის ხელშეკრულების შესახებ კანონის § 124 პარაგრაფის საფუძველზე მოიცავს კანონიერი ძალის გავრცელებაზე სპეციალურ წესებს სავალდებულო დაზღვევის სფეროში:

დაზღვევის ხელშეკრულების შესახებ კანონის § 124 – კანონიერი ძალის გავრცელება

(1) თუ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით დგინდება, რომ მესამე პირს ზიანის ანაზღაურებაზე მოთხოვნის უფლება არ გააჩნია, მაშინ ეს გადაწყვეტილება, თუკი მიღებულია მესამე პირსა და დაზღვევის გამცემს შორის, ვრცელდება დაზღვეულის სასარგებლოდაც, ხოლო თუ გადაწყვეტილება მიღებულია მესამე პირსა და დაზღვეულს შორის — მაშინ ის ვრცელდება დაზღვევის გამცემის სასარგებლოდაც.

(2) თუ მესამე პირის მოთხოვნა დაზღვევის გამცემის მიმართ დადასტურდა სამართლებრივი ძალის მქონე გადაწყვეტილებით, აღიარებით

ან შეთანხმებით, მაშინ დაზღვეული პირის წინააღმდეგაც, რომლის მიმართაც დაზღვევის გამცემი § 116 I 2-ის საფუძველზე აყენებს მოთხოვნებს, აღნიშნული დასკვნები შეიძლება იყოს გამოყენებული. გამონაკლისია მხოლოდ ის შემთხვევა, როცა დაზღვევის გამცემმა ბრალეულად დაარღვია თავისი ვალდებულება — არ შეინააღმდეგა დაუსაბუთებელ კომპენსაციის მოთხოვნებს, თანხის შემცირებას ან არ დაადგინა ზიანის ობიექტური მოცულობა.

(3) პირველი და მეორე პუნქტები არ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც მესამე პირს არ შეუძლია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის წარდგენის მიზნით მიმართოს დაზღვევის გამცემს § 115 I-ის საფუძველზე.

თუმცა, მოცემული ნორმა აქ დეტალურად არ განიხილება, რადგან იგი ძირითადად წარმოადგენს დაზღვევის ხელშეკრულების შესახებ კანონის § 115-ით გათვალისწინებული სავალდებულო დაზღვევის გამცემის მიმართ პირდაპირი მოთხოვნის შედეგს, ხოლო ქართულ სამართალში ამგვარი რეგულაციები მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში გვხვდება.¹⁵⁶

პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის სამართალში დაზარალებულსა და დაზღვეულ ზიანის მიმყენებელს შორის არსებული კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ბოჭავს მხარეებს მის ფაქტობრივ საფუძველებში (მაგრამ არა სამართლებრივ კლასიფიკაციაში) წაგებულ დაზღვეულსა (ზიანის მიმყენებელსა) და მისი პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევს შორის შემდგომში წარმოშობილ სადაზღვევო შემთხვევის ანაზღაურების პროცესში (Deckungsprozess). თუმცა ეს მხოლოდ მაშინ ხდება, როცა სადაზღვევო შემთხვევის ანაზღაურების პროცესისთვის (Deckungs-prozess) გადამწყვეტი საკითხი იგივეა, რაც განიხილებოდა პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის

¹⁵⁴ BGH, Urteil vom 14. Juni 2016 - XI ZR 242/15 - BGHZ 210, 348, juris Rn 14, „ein einem Einredeverzicht nach § 768 Abs. 2 BGB vergleichbares Prozessverhalten“; BGH, Urteil vom 12. März 1980 - VIII ZR 115/79 - BGHZ 76, 222, juris Rn. 27, „bewusste Nichterhebung“ der Verjährungseinrede

¹⁵⁵ იხ. BGH, Urteil vom 08. November 2004 - II ZR 362/02 - NJW-RR 2005, 338, juris Rn. 8

¹⁵⁶ Art. 9 Law of Georgia on Compulsory Civil Liability Insurance of an Owner of the Motor Vehicle Registered in a Foreign Country Driven in the Territory of Georgia; <https://www.matsne.gov.ge/en/document/view/3949505?publication=0>

პროცესში და ის დამოუკიდებლად, ობიექტურად სწორი სამართლებრივი შეფასებითაც გადამწყვეტად ითვლებოდა იმ სასამართლოს მიერ მიღებული სამართლებრივი არგუმენტაციის შესაბამისად (ე.წ. წინაპირობის იდენტურობა).¹⁵⁷ მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ბოჭვის ეფექტი არ წარმოადგენს კანონიერი ძალის გავრცელებას, არამედ არის მატერიალურ-სამართლებრივი ეფექტი პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის ხელშეკრულების მიზნიდან გამომდინარე,¹⁵⁸ მაგრამ არ ვრცელდება სამართლებრივი უფლებების დაცვის დაზღვევაზე (Rechtsschutzversicherung).¹⁵⁹

გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო ამ საკითხთან დაკავშირებით აღნიშნავს:¹⁶⁰

„...პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევაში მოქმედი გამიჯვნის პრინციპის თანახმად, პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის პროცესში უნდა გადამწყვეტად, დაზღვევის მიმღები აგებს თუ არა პასუხს და თუ აგებს რა რა ოდენობით მესამე პირებთან მიმართებით (BGH VersR 2001, 1103). გამიჯვნის პრინციპის აუცილებელ შემავსებელ გარემოებას წარმოადგენს ის, რომ პასუხისმგებლობის დაზღვევის საქმეზე გამოტანილი კანონიერ ძალაში შესული გადანყვეტილების ბოჭვითი ეფექტი მოქმედებს შემდგომ სადაზღვევო შემთხვევის ანაზღაურების პროცესშიც (Deckungsprozess), რათა თავიდან ავიცილოთ პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის პროცესში მიღებული გადანყვეტილების და მის საფუძველზე არსებული ფაქტობრივი განსაზღვრებების ხელახალი გადამონმება (...). თუმცა აღნიშნული ბოჭვითი ეფექტი არ უნდა გავრცელდეს უფრო ფართოდ, ვიდრე გამართლებულია. აღნიშნული ბოჭვითი ეფექტი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია გამართლებული, როცა სადაზღვევო შემთხვევის ანაზღა-

ურების პროცესის (Deckungsprozess) გადანყვეტილების აღნიშნული საკითხი ასევე წარმოადგენდა გადამწყვეტ გარემოებას პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის პროცესშიც, თუ პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის განმხილველი სასამართლოს მიერ არჩეული სამართლებრივი საფუძველი და ობიექტურად სწორი სამართლებრივი შეფასება ამას ადასტურებს არსებობს ანუ ე.წ. წინაპირობის იდენტურობა. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში შეიძლება მივიჩნიოთ გამართლებულად, რომ ფაქტობრივი განსაზღვრება წარმოადგენდა პასუხისმგებლობის დაზღვევის პროცესის გადანყვეტილების საფუძველს. აღნიშნული ბოჭვითი ეფექტის შეზღუდვა მხოლოდ იმ შემთხვევებზე, როცა არსებობს წინაპირობის იდენტურობა, განსაკუთრებით აუცილებელია იმის გამო, რომ დაზღვევის მიმღებსა და დაზღვევის გამცემს არ აქვთ გავლენა იმაზე, პასუხისმგებლობის სავალდებულო დაზღვევის განმხილველი სასამართლო შეიტანს თუ არა „ზედმეტ“, გადანყვეტილებისთვის არამნიშვნელოვან განსაზღვრებებს ან სამართლებრივ არგუმენტებს (...). ამგვარი „ზედმეტი“ დასაბუთებების წინააღმდეგ ვერ იქნება გამოყენებული სამართლებრივი საშუალებები, რადგან სამართლებრივი საშუალება, რომლითაც იგივე შედეგის არსებობის შემთხვევაში მხოლოდ გადანყვეტილების სხვანაირი დასაბუთება ხერხდება, საჩივრის უფლებამოსილების არარსებობის გამო დაუშვებელია (...).

2. გარდამქმნელი ეფექტი:

გარდამქმნელი სარჩელების (დანვრილებით ზემოთ B. II. 2. დ) აა) (4)) შემთხვევაში, კანონიერი ძალის ეფექტს გაცილებით აღემატება გარდამქმნელი ეფექტი, რომელიც მატერიალური სამართლის სპეციალური ნორმებიდან გამომ-

¹⁵⁷ BGH, Urteil vom 18. Mai 2011 IV ZR 168/09 - NJW 2011, 3303, juris Rn. 17; BGH, Urteil vom 8. Dezember 2010 - IV ZR 211/07 - NJW 2011, 610, juris Rn. 11

¹⁵⁸ BGH, Urteil vom 18. Mai 2011 - IV ZR 168/09 - NJW 2011, 3303, juris Rn. 15 ff.; BGH, Urteil vom 8. Dezember 2010 - IV ZR 211/07 - NJW 2011, 610, juris Rn 10; BGH, Urteil

vom 24. Januar 2007 - IV ZR 208/03 - NJW-RR 2007, 827, juris Rn. 8

¹⁵⁹ BGH, Urteil vom 20. Mai 2021 - IV ZR 324/19 - NJW 2021, 2584, juris Rn. 37; BGH, Urteil vom 18. März 1992 - IV ZR 51/91 - BGHZ 117, 345, juris Rn. 9 ff.

¹⁶⁰ BGH, Urteil vom 18.02.2004 - IV ZR 126/02 - NJW-RR 2004, 676, juris Rn. 10

დინარეობს, ნაწილობრივ კი (ცალსახად კანონით გაუთვალისწინებელ შემთხვევაში) გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის სახეობიდან. აღნიშნული გარდამქმნელი ეფექტი განაპირობებს იმას, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებით შექმნილი სამართლებრივი მდგომარეობა ნებისმიერი პირის მიმართ მოქმედებს.¹⁶¹ აღნიშნული გარდამქმნელი ეფექტი ძალაში შედის გარდაქმნით სარჩელზე მიღებული გადაწყვეტილების ფორმალურ კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან.¹⁶²

აღნიშნულის მაგალითებს წარმოადგენს სამეწარმეო სამართალში არსებული სარჩელები (პარტნიორთა კრების გადაწყვეტილების ბათილობის დადგენა,¹⁶³ საზოგადოების ლიკვიდაცია,¹⁶⁴ პარტნიორის გარიცხვა,¹⁶⁵ წილის ჩამორთმევა¹⁶⁶), სარჩელი, რომელიც ითხოვს შესრულების შინაარსის სასამართლო გზით დადგენას,¹⁶⁷ უღირსი მემკვიდრის დადგენის სარჩელი¹⁶⁸ ან გარკვეული პროცესები ბინათმესაკუთრეთა კანონის (*Wohnungseigentumsgesetz*) საფუძველზე.¹⁶⁹ სხვა გარდამქმნელ სარჩელზე მიღებული გადაწყვეტილების მაგალითია ე.წ. საზღვრის დადგენის სარჩელი (*Grenzscheidungsklage*), რომლის საშუალებითაც, გსკ-ის § 920 II თანახმად, მიწის ნაკვეთების გაურკვეველი საზღვრების არსებობის შემთხვევაში, განისაზღვრება საზღვრის ზუსტი წერტილები ყველასთვის სავალდებულოდ.¹⁷⁰

გარდა ამისა, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში არსებობს რამდენიმე ე.წ. პრო-

ცესუალური ხასიათის გარდაქმნითი სარჩელები, რომლებიც საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არ გვხვდება (მაგალითად, იძულებითი აღსრულების წინააღმდეგ მმართველი სარჩელი – გსსკ-ის § 767 (იხ. ზემოთ B. II. 2. ე) გგ)) და ე.წ. მესამე პირის წინააღმდეგობის სარჩელი – გსსკ-ის § 771.¹⁷¹ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს გარდაქმნითი ეფექტის მქონე ხასიათის გადაწყვეტილებებს საოჯახო სამართლის სფეროში (განქორწინება, ქორწინების გაუქმება, უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობა); თუმცა, ეს სამართლებრივი პროცესები გერმანიაში რეგულირდება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღმა „ოჯახური საქმეებისა და არასავალდებულო სასამართლო წარმოების შესახებ კანონის“ (*FamFG*) საფუძველზე და, შესაბამისად, არ ექვემდებარება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის იმ დებულებებს, რომლებიც ეხება დავების განხილვას სამოქალაქო პროცესებში.¹⁷²

გარდა ამისა, არსებობს სასამართლო გადაწყვეტილებები, რომლებსაც ე.წ. სტატუსის ძალა (*Statuswirkung*) გააჩნიათ. ეს განსაკუთრებით ეხება ბავშვის წარმოშობის დადგენის საქმეებს („ოჯახური საქმეებისა და არასავალდებულო სასამართლო წარმოების შესახებ კანონის § 169; შდრ. სსსკ-ის 312 Nr.2), რომელთა საშუალებითაც დგინდება მამობის არსებობა ან არარსებობა და რომლებიც „ყველასთვის სავალდებულო ძალას“ იძენენ (ოჯახური საქმეებისა და არასავალდებულო სასამართლო წარმოების შესახებ კანონის § 184 II).

¹⁶¹ G. Vollkommer in: Zöller, Zivilprozessordnung, 35. Auflage 2024, § 322 ZPO, Rn. 3

¹⁶² BGH, Urteil vom 10. November 2023 - V ZR 51/23 - NJW 2024, 1183, juris Rn. 37

¹⁶³ BGH, Urteil vom 9. Oktober 2006 - II ZR 46/05 - BGHZ 169, 221, juris Rn. 14

¹⁶⁴ BGH, Urteil vom 23. Oktober 2006 - II ZR 162/05 - BGHZ 169, 270, juris Rn. 16

¹⁶⁵ BGH, Versäumnisurteil vom 11. Juli 2023 - II ZR 116/21 - juris Rn. 6; BGH, Urteil vom 17. Dezember 2001 - II ZR 348/99 - NZG 2002, 176, juris Leitsatz 1

¹⁶⁶ BGH, Urteil vom 20. Februar 1995 - II ZR 46/94 - NJW-RR 1995, 667, juris Rn. 8

¹⁶⁷ etwa §§ 315, 319 BGB; BGH, Urteil vom 28. Mai 2020 - III ZR 138/19 - BGHZ 226, 161, juris Rn. 27

¹⁶⁸ BGH, Beschluss vom 26. April 2023 - IV ZB 11/22 - NJW 2023, 2721, juris Rn. 8; BGH, Urteil vom 11. März 2015 - IV ZR 400/14 - BGHZ 204, 258, juris Rn. 7

¹⁶⁹ BGH, Urteil vom 9. Februar 2024 - V ZR 6/23 - NJW-RR 2024, 815, juris Rn. 19; BGH, Urteil vom 16. September 2022 - V ZR 180/21 - NJW 2022, 3577, juris Rn. 15

¹⁷⁰ BGH, Urteil vom 23. Februar 2024 - V ZR 111/23 - NJW-RR 2024, 797, juris Rn. 14

¹⁷¹ საჩივრები, რომლებითაც მესამე პირი აღსრულების პროცესში იცავს საკუთარ უფლებებს (განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც მის საკუთრებაში, თუმცა აღსრულების მოვალის მფლობელობაში არსებული ნივთი დაყადაღებულია).

¹⁷² იხ.: Hagenlocher, https://lawlibrary.info/ge/books/GIZ_CivilProcedureCode_Commentary.pdf, Art. 243, Seite 985

VIII. ზნეობის ნორმების სანინააღმდეგოდ განზრახ ზიანის მიყენება

ძალიან ვიწრო წინაპირობების არსებობისას, გერმანიის სასამართლო პრაქტიკა უშვებს, რომ მატერიალური კანონიერი ძალის ეფექტი ნაწილობრივ გაუქმდეს იმ ზიანის ანაზღაურების სარჩელით, რომელიც წარდგენილია გსკ-ის § 826 საფუძველზე, ანუ ზნეობის ნორმების სანინააღმდეგოდ განზრახ ზიანის მიყენების გამო.

სასამართლო გადაწყვეტილების მატერიალურმა კანონიერმა ძალამ შეიძლება მხოლოდ მაშინ გადაინაცვლოს უკანა პლანზე, თუ მისი მოპოვება ან აღსრულება კონკრეტული შემთხვევის გარემოებებიდან გამომდინარე განიხილება, როგორც ზნეობის ნორმების სანინააღმდეგოდ განზრახ ზიანის მიყენება გსკ-ის § 826 მნიშვნელობით. ამგვარი (მატერიალურ დელიქტური სამართლიდან გამომდინარე) კანონიერი ძალის უკუგდება დაშვებულია მხოლოდ განსაკუთრებულად მძიმე, მკაცრად შეზღუდულ გამონაკლის შემთხვევებში, როდესაც სამართლიანობის პრინციპთან ყოვლად შეუთავსებელია იმ კრედიტორისთვის, ვინც გადაწყვეტილების საფუძველზე მიიღო ფორმალური უფლებრივი მდგომარეობა, შეინარჩუნოს ეს მდგომარეობა. ამ ფარგლებს მიღმა ნებისმიერი გაფართოება შეარყევს მატერიალური კანონიერი ძალის არსს და დააზიანებს სამართლებრივ უსაფრთხოებას.¹⁷³

ამიტომ, მხოლოდ ის გარემოება, რომ კრედიტორს გადაწყვეტილების მატერიალური არასწორობის შესახებ ჰქონდა ცოდნა, არ კმარა, არამედ საჭიროა დამატებითი გარემოებები, რომლებიც უკავშირდება გადაწყვეტილების ტიტულის მიღების ხერხს ან იძულებითი აღსრულების ბოროტად გამოყენებას და რომელთა მეშვეობითაც გამართლებულად გამოიყურება, რომ კრედიტორმა, რომელმაც მატერიალურად დაუმსახურებელი სამართლებრივი პოზიცია მოიპოვა, ეს მდგომარეობა დაკარგოს. ასეთი

გამონაკლისი ვითარება შესაძლოა არსებობდეს მაგალითად მაშინ, როდესაც მოსარჩელე, რომელმაც იცის, რომ მას მატერიალური მოთხოვნა არ გააჩნია, მაინც იღებს სასამართლო გადაწყვეტილებას,¹⁷⁴ მაგალითად, იმაზე დაყრდნობით, რომ დაუცველი ან პირად პრობლემებში მყოფი მოპასუხე სასამართლოში თავის დაცვას ვერ შეძლებს.

XI. საჩვენებელი პროცესი:

სულ უფრო მეტად მატულობს საჩვენებელი პროცესების სამოქალაქო საპროცესო განხილვის პრაქტიკული მნიშვნელობა.

გსკ-ის § 325ა და კაპიტალის განმათავსებელ პირთა საჩვენებელი პროცესების შესახებ კანონის § 25 პარაგრაფის მიხედვით, არსებობს სპეციალური სამართლებრივი რეგულაციები, რომლებიც ეხება საჩვენებელი გადაწყვეტილების ეფექტს კაპიტალდაბანდებას საქმეში. ეს საპროცესო წესები კაპიტალის განმათავსებელ პირთა საჩვენებელი პროცესების შესახებ კანონის § 1 მიხედვით ვრცელდება, მათ შორის, იმ სამოქალაქო სამართლებრივ დავებზე, სადაც დაყენებულია სარჩელი ზიანის ანაზღაურებაზე ცრუ, შეცდომაში შემყვანი ან გამოუქვეყნებელი საჯარო კაპიტალის ბაზრის ინფორმაციის გამო, ან ცრუ, შეცდომაში შემყვანი საჯარო ინფორმაციის გამოყენების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზე. ამგვარ პროცესში გამოტანილ საჩვენებელ გადაწყვეტილებას აქვს შემდეგი ეფექტი:

§ 25 – საჩვენებელი გადაწყვეტილების ეფექტი:

(1) საჩვენებელი გადაწყვეტილება ბოჭავს ყველა იმ პროცესის განმხილველ სასამართლოს, რომლებმაც § 10-ის საფუძველზე შეარჩერეს საქმის განხილვა საჩვენებელი პროცესის განმავლობაში. მე-3 აბზაცისთვის ზიანის მიყენების გარეშე, საჩვენებელი გადაწყვეტილება მოქმედებს ყველა მხარის მიმართ, რომლებიც

¹⁷³ BGH, Urteil vom 01. Dezember 2011 - IX ZR 56/11 - NJW-RR 2012, 304, juris Rn. 15; BGH, Urteil vom 11.07.2002 - IX ZR 326/99 - BGHZ 151, 316, juris Rn. 26 f; BGH, Urteil vom 03.07.1990 - XI ZR 302/89 - BGHZ 112, 54, juris Rn. 10 ff.

¹⁷⁴ BGH, Urteil vom 01. Dezember 2011 - IX ZR 56/11 - NJW-RR 2012, 304, juris Rn. 15 f.

მონაწილეობდნენ საჩვენებელ პროცესში — მიუხედავად იმისა, მტკიცებულებად თავად წამოაყენა თუ არა ამ პირებმა ყველა ის ფაქტი, რომელიც საჩვენებელ პროცესში დადგინდა. აღნიშნული ვრცელდება ასევე იმ შემთხვევაშიც, თუ საჩვენებელი გადაწყვეტილების მოსარჩელე ან პროცესში შედგომში ჩართული პირი (*Beigeladene*) შესავალი პროცესის ფარგლებში სარჩელს უკან გაიწვევს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს მოხდა § 18 I განსაზღვრულ ვადაში ან § 18 II განსაზღვრული პირობების ფარგლებში.

...

გარდა ამისა, მომხმარებელთა უფლებების განხორციელების შესახებ კანონი (<https://www.gesetze-iminternet.de/vdug/>) ითვალისწინებს სამოქალაქო დავებში მრავალი მომხმარებლის მოთხოვნებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების გაერთიანებას ერთ საქმეში ერთსა ან იმავე მეწარმის წინააღმდეგ — ე.წ. დაკავშირებული სარჩელების (*Abhilfeklagen*) ფორმით. ასეთი სარჩელის დაყენება შეუძლია მაგალითად მომხმარებელთა უფლებების დაცვის კვალიფიციურ ორგანიზაციას, რომელიც რეგისტრირებულია გერმანიის ფედერალური იუსტიციის სააგენტოსთან, იმ შემთხვევაში, თუ საქმე ეხება მინიმუმ 50 მომხმარებლის არსებობად ერთგვაროვან მოთხოვნებს. დაზარალებულ მომხმარებლებს შეუძლიათ ონლაინ დარეგისტრირდნენ სპეციალურ ერთიან რეესტრში (*Verbandsklageregister*) ამ პროცესისთვის.¹⁷⁵ ასეთ დაკავშირებულ სარჩელებზე გამოტანილი კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებები, მომხმარებელთა უფლებების განხორციელების შესახებ კანონის § 11 III თანახმად, სავალდებულოა იმ სასამართლოსთვისაც, რომელიც შემდეგ განიხილავს ცალკეულ სამართლებრივ დავას დარეგისტრირებულ მომხმარებელსა და იმავე მეწარმეს შორის, თუ ეს დავა

ეხება იმავე ფაქტობრივ ვითარებასა და მოთხოვნას, რაც წარმოდგენილი იყო პირველ სარჩელში ან შეეხება იმ მიზანს, რომელიც წამოყენებული იყო საჩვენებელი აღიარებითი სარჩელის (*Musterfest-stellungsklage*) ფარგლებში.

C: სამოქალაქო პროცესში სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლებრივი და სავალდებულო მოქმედება

მართლმსაჯულების სისტემის ეფექტურობა სამართლებრივი წესრიგის განმტკიცებასა და სამართლებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფუნდამენტური წინაპირობაა. მართლმსაჯულების ეფექტურობა დამოუკიდებელ, მიუკერძოებელ, სამართლიან და დროულ სამართალწარმოებაში ჰპოვებს გამოხატულებას. სასამართლო გადაწყვეტილება — ესაა კანონით დადგენილი წესით საქმის განხილვის შედეგად სასამართლოს მიერ მიღებული მართლმსაჯულების აქტი,¹⁷⁶ რომლითაც საქმე არსებითად წყდება.¹⁷⁷

„მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად დიდია საჯარო ინტერესი სამოქალაქო დავის ცალკეულ შემთხვევებში, საზოგადოებას აქვს უფლება იცოდეს, თუ რა გადაწყვეტილებები გამოაქვთ მათი სახელით და რა არის მათი საფუძველი. მხოლოდ დამაჯერებლად დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას აქვს შანსი, მიღებული იქნეს საზოგადოების მიერ და რომ დასაბუთებული გადაწყვეტილება ემსახურება არა ცალკეული მოსამართლის გამართლებას, არამედ ზოგადად ქმნის წარმოდგენას მართლმსაჯულებაზე.“¹⁷⁸

სასამართლო გადაწყვეტილებათა სახეებად დაყოფა სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით ხდება. სასარჩელო მოთხოვნის შინაარსის მიხედვით განასხვავებენ: ა) მიკუთვნებით (აღსრულებითი); ბ) აღიარებით და გ) გარდაქმნით გადაწყვეტილებებს. იმის მიხედვით, თუ რა მოცულობით

¹⁷⁵ https://www.bundesjustizamt.de/DE/Themen/Verbraucherrechte/VerbandsklageregisterMusterfeststellungsklagenregister/Verbandsklagenregister/Verbandsklagen/Verbandsklagen_node.html

¹⁷⁶ ბოელინგი/ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, GIZ, თბილისი, 2003 წ. გვ.3.

¹⁷⁷ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 2005 წ. გვ.360.

¹⁷⁸ ბოელინგი/ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, GIZ, თბილისი, 2003 წ. გვ.70.

არის გადაწყვეტილი სასარჩელო მოთხოვნა, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა განასხვავებს გადაწყვეტილებათა ისეთ სახეებს, როგორიცაა: 1. სრული გადაწყვეტილება; 2. ერთობლივი გადაწყვეტილება; 3. ნაწილობრივი გადაწყვეტილება; 4. წინასწარი (შუალედური) გადაწყვეტილება, 5. დამატებითი გადაწყვეტილება; 6. დაუსწრებელი გადაწყვეტილება.¹⁷⁹

სასამართლო გადაწყვეტილების, როგორც მართლმსაჯულების აქტის დანიშნულებაა მატერიალურ სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა შორის დავების გადაწყვეტა. **გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ, იგი იძენს საბოლოო, სავალდებულო და შეუქცევად ხასიათს.**¹⁸⁰ „ნებისმიერი სასამართლო გადაწყვეტილება არის მართლმსაჯულების აქტი, რომლის მეშვეობითაც წესრიგდება მოდავე მხარეებს შორის სამართლებრივი ურთიერთობები. გადაწყვეტილება სასამართლო საქმიანობის საბოლოო პროდუქტად მიიჩნევა“.¹⁸¹ **სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლა უკავშირდება ორ პრინციპს: პირველი - „დავა გადაწყვეტილია“ (Res Juticata) და მეორე - ფაქტების პრეიუდიცია (collateral estoppel, issue preclusion).**¹⁸²

დოქტრინა - „დავა გადაწყვეტილია“ გამორიცხავს ერთხელ უკვე განხილული სარჩელის ხელახლა განხილვას (გამონაკლისია სსსკ-ის 265-ე და 421-ე მუხლებით გათვალისწინებული შემთხვევები).¹⁸³ სასამართლოს მიერ უკვე განხილულ და გადაწყვეტილ დავაზე სამართალწარმოება აღარ გაიმართება, სარჩელი არ მიიღება არსებითად განსახილველად სწორედ იმიტომ, რომ სასამართლომ ამ საკითხზე უკვე მიიღო საბოლოო და შესასრულებლად სავალდებულო

გადაწყვეტილება. **საპროცესო-სამართლებრივი პრინციპი - პრეიუდიცია, გამორიცხავს იმ ფაქტების ხელახალ დადგენას, რაც დამტკიცებულია სხვა საქმეზე მიღებული კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებით. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 266-ე მუხლი განამტკიცებს, როგორც Res Juticata-ს, ისე პრეიუდიციის პრინციპს.**¹⁸⁴

I. სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა

I.1. სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმალური კანონიერი ძალა

სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა – ესაა გადაწყვეტილების თვისება, რომელსაც იგი იძენს კანონით განსაზღვრული პირობების საფუძველზე, რის შემდეგადაც ამ გადაწყვეტილების გასაჩივრება დაუშვებელია. ერთმანეთისაგან განასხვავებენ სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმალურ და მატერიალურ კანონიერ ძალას. სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმალური კანონიერი ძალა გულისხმობს, რომ გადაწყვეტილება აღარ შეიძლება გასაჩივრდეს. სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმალური კანონიერი ძალის საკითხი მოწესრიგებულია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის (შემდეგ -სსსკ) 264-ე მუხლით.

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ კასაციის საკასაციო მოთხოვნას წარმოადგენს გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილების მიღებით სარჩელის დაკმაყოფილება. აღნიშნულთან დაკავშირებით

¹⁷⁹ თოდუა/ ძლიერიშვილი/ ბერეკაშვილი/ საფომია/ ბაქრაძე/ თოდრია/ ჩხაიძე/ კვანტალიანი, სასამართლო გადაწყვეტილების სტრუქტურა პირველ და მეორე ინსტანციებში. პრაქტიკული სახელმძღვანელო სამოქალაქო სამართლის საქმეების განმხილველი მოსამართლეებისთვის, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.7.

¹⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-675-675-2018, 08 აპრილი, 2020 წ.

¹⁸¹ სულხანიშვილი, სასამართლო გადაწყვეტილება, როგორც საპროცესო დოკუმენტი და მისი გასაჩივრების ფორმები მოქმედი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის

მიხედვით, „მართლმსაჯულება და კანონი“, № 4(47), 2015, გვ.19.

¹⁸² ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1034.

¹⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-461-2024, 14 ივნისი, 2024 წ.

¹⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე: №ა-6389-ა-16-2021, 15 აპრილი, 2022 წ., პ.13; №ას-78-2023, 18 მაისი, 2023 წ., პ.15.

საკასაციო სასამართლომ განმარტა, რომ მოსარჩელის თავდაპირველ სასარჩელო მოთხოვნას წარმოადგენდა მოპასუხისათვის 240 398 აშშ დოლარის გადახდის დაკისრება. პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით სასარჩელო ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა და მოპასუხეს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 230 780,34 აშშ დოლარის გადახდა. ეს გადაწყვეტილება მოსარჩელეს არ გაუსაჩივრებია, შესაბამისად, სასარჩელოს დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის ნაწილში (240 398-230 780,34 = 9617,66) გადაწყვეტილება შესულია კანონიერ ძალაში, ხოლო საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-10 და 266-ე და მუხლების ანალიზიდან გამომდინარე, მოსარჩელე მოკლებულია შესაძლებლობას საკასაციო საჩივრით ამ ნაწილში სადავოდ გახადოს სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება.¹⁸⁵

„საკასაციო პალატამ დასაბუთებულად მიიჩნია კასატორის მოთხოვნა მიუღებელი შემოსავლის ნაწილშიც. მოცემულ შემთხვევაში გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით დადგენილია, რომ მიუღებელი შემოსავალი წარმოადგენს დაყოვნებული თანხის წლიურ 10%-ს. ამ ნაწილში სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება დადგენილ ვადაში მოპასუხის მიერ არ გასაჩივრებულა და იგი შევიდა კანონიერ ძალაში (სსსკ-ის 264.2 მუხლი). საკასაციო პალატამ იხელმძღვანელა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 266-ე მუხლით, ქვემდგომი სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტებით და მიიჩნია, რომ კასატორის მოთხოვნა გადაწყვეტილების აღსრულებამდე ბლოკირებული ბონუსის წლიური 10%-ის დაკისრების მოთხოვნის ნაწილში, ასევე საფუძვლიანია.¹⁸⁶

II. სასამართლო გადაწყვეტილების მატერიალური კანონიერი ძალა

სასამართლო გადაწყვეტილების მატერიალური კანონიერი ძალა გულისხმობს, რომ

გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ მხარეებს, აგრეთვე მათ უფლებამონაცვლეებს არ შეუძლიათ ხელახლა განაცხადონ სასამართლოში იგივე სასარჩელო მოთხოვნები იმავე საფუძველზე, აგრეთვე სადავო გახადონ სხვა პროცესში გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები (ე.წ. პრეიუდიციული ფაქტები) და სამართლებრივი ურთიერთობანი. (სსსკ-ის 266-ე მუხლი).¹⁸⁷

„საკასაციო პალატამ აღნიშნა, სასამართლო გადაწყვეტილების, როგორც მართლმსაჯულების აქტის დანიშნულებაა მატერიალურ სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა შორის დავების გადაწყვეტა. გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ, იგი იძენს საბოლოო, სავალდებულო და შეუქცევად ხასიათს. საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ „დავა გადაწყვეტილია“ პრინციპიდან გამონაკლისს ითვალისწინებს სსსკ-ის 265-ე და 421-ე მუხლები, რომლებიც ითვალისწინებენ საქმის წარმოების განახლების შესაძლებლობას კანონით გათვალისწინებული საფუძვლის არსებობის შემთხვევაში. სასამართლო გადაწყვეტილება, ობიექტური და სუბიექტური ფარგლების გათვალისწინებით, კანონიერ ძალაში შესვლის შემდგომ, სავალდებულოა როგორც მოდავე მხარეთათვის, ისე ნებისმიერი სხვა პირისათვის, რომელთაც ერთმევათ უფლება, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოება თუ სამართლებრივი შედეგი კვლავ გახადონ სადავო (სსსკ-ის მე-10 მუხლი, XXVIII-ე თავი). საგამონაკლისო შემთხვევა, როდესაც დასრულებული საქმის წარმოება შესაძლოა განახლდეს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაუქმების გზით, გათვალისწინებულია ამავე კოდექსის მე-11 კარით და აღნიშნული, თავისი მიზნებიდან გამომდინარე, წარმოადგენს არა კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებისა თუ მართლმსაჯულების სხვა აქტის შემდგომი გასაჩივრების შესაძლებლობას, არამედ მიმართულია მხარის უფლებაზე,

¹⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-168-2022, 16 სექტემბერი, 2022 წ.

¹⁸⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-164-164-2018, 25 იანვარი, 2019 წ.

¹⁸⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-166-156-2014, 21 თებერვალი, 2014 წ.

კანონით ზუსტად განსაზღვრული შემთხვევების არსებობისას, საპროცესო წესების დაცვით მოითხოვოს საქმის წარმოების განახლება. საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ საპროცესო კოდექსით დადგენილი მოწესრიგება, რომელიც იმპერატიულად ადგენს ფორმალურ წესებს, სავალდებულოა არა მხოლოდ მხარეებისათვის, არამედ სასამართლოსათვისაც და ამ რეგულაციების შეცვლა ან განსხვავებული ინტერპრეტაცია მხარეთა ნებაზე ან სასამართლოს მიხედულებაზე ვერ იქნება დამოკიდებული.¹⁸⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება უნდა განიმარტოს კონვენციის პრეამბულის კონტექსტით, რომლის თანახმადაც, კანონის უზენაესობა უნდა წარმოადგენდეს მაღალ ხელშემკვრელ მხარეთა საერთო მემკვიდრეობას. კანონის უზენაესობის ერთ-ერთი ფუნდამენტური ასპექტი არის სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპი, რომლის თანახმად, სასამართლო თუ გადაწყვეტს საკითხს, მისი განჩინება არ უნდა დადგეს ეჭვქვეშ (იხ. *Brumărescu v. Romania* [GC], no. 28342/95, § 61, ECHR 1999-VII). ეს პრინციპი ნიშნავს, რომ არცერთ მხარეს არ უნდა ჰქონდეს საბოლოო და ძალაში შესული გადაწყვეტილების გადახედვის მოთხოვნის უფლება მხოლოდ იმიტომ, რომ მიაღწიოს საქმის ხელახლა მოსმენასა და ახალ გადაწყვეტილებას. უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოების მიერ საქმის გადახედვა არ უნდა იქცეს შენიღბულ აპელაციად და საკითხზე ორი შეხედულების არსებობა არ წარმოადგენს საქმის გადასინჯვის საფუძველს. ამ პრინციპიდან გადახვევა დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამის აუცილებლობა გამოწვეულია არსებითი და გარდაუვალი ხასიათის გარემოებების წარმოშობით (იხ. *Ryabykh v. Russia*, no. 52854/99, § 52, ECHR 2003-IX)¹⁸⁹

„საბოლოო გადაწყვეტილების გაბათილების უფლებამოსილება უნდა განხორციელდეს განსაკუთრებული სიფრთხილით ისე, რომ შეძლებისდაგვარად მაქსიმალურად იქნას დაცული სამართლიანი ბალანსი სხვადასხვა ინტერესებს შორის“ (იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, მეორე სექცია, საქმე „ჭიჭინაძე საქართველოს წინააღმდეგ“, განაცხადი №18156/05, სტრასბურგი, 2010 წლის 27 მაისი, საბოლოო გახდა 2010 წლის 27 აგვისტოს, § 53; § 58; იხ. აგრეთვე : *Mitrea v. Romania*, no. 26105/03, § 25, 29 July 2008; *Nikitin v. Russia*, no. 50178/99, § 57, ECHR 2004-VIII); შესაბამისად, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების გაუქმებას საფუძველად შეიძლება დაედოს ისეთი გარემოების სათანადოდ დადასტურება, რომელიც მხარის ინტერესების სასარგებლოდ არსებითად გავლენას მოახდენდა საქმის შედეგზე და მხარე ასეთ მტკიცებულებას საქმის განხილვის დროს ვერ წარადგენდა მისგან დამოუკიდებელი ობიექტური გარემოების გამო.

II.1. სასამართლო გადაწყვეტილების წინასწარ განსაზღვრულობა (პრეიუდიციულობა)

კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობა ვლინდება სსსკ-ის 266-ე მუხლის შემდეგ დანაწესში - გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ მხარეებს, აგრეთვე მათ უფლებამონაცვლებს არ შეუძლიათ, სადავო გახადონ სხვა პროცესში გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები და სამართლებრივი ურთიერთობანი. გადაწყვეტილების პრეიუდიციული ძალის შესახებ მითითებულია სსსკ-ის 246-ე მუხლშიც (თუ სადავოა სასარჩელო მოთხოვნის როგორც ფაქტობრივი საფუძველი, ასევე ამ მოთხოვნის მოცულობა (ოდენობა), სასამართლოს შეუძლია, გამოიტანოს წინასწარი გადაწყვეტილება სასარჩელო მოთხოვნის ფაქტობრივი საფუძვლის შესახებ. კანონიერ ძალაში

¹⁸⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-742-2021, 02 დეკემბერი, 2021 წ. სუსგ №ა-2739-2024, 13 ივნისი, 2024 წ; №ას-461-2024,

14 ივნისი, 2024 წ; №ა-2856-ა-8-2024, 12 ივლისი, 2024 წ.

¹⁸⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-342-2019, 25 აპრილი, 2019 წ.

შესვლის შემდეგ ამ გადაწყვეტილებას ექნება პრეიუდიციული ძალა სასამართლოს მეორე გადაწყვეტილებისათვის, რომელიც მოთხოვნის მოცულობას განსაზღვრავს). კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტების პრეიუდიციაზე საუბარია ასევე სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტში. ამ ნორმის მიხედვით, დამტკიცებას არ საჭიროებენ ფაქტები, რომლებიც დადგენილია ერთ სამოქალაქო საქმეზე სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, თუ სხვა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ.

სამოქალაქო საქმეზე კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტებს აქვთ პრეიუდიციული მნიშვნელობა და ისინი აღარ უნდა დამტკიცდეს ხელახლა სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვის დროს, რომელშიც იგივე მხარეები მონაწილეობენ. იგივე მხარეებში იგულისხმებიან კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დასრულებულ საქმეში მონაწილე პირები, მიუხედავად იმისა, თუ რა სტატუსით მონაწილეობენ ისინი სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას (მაგ. ახალ დავაში მოსარჩელე შეიძლება მოპასუხე იყოს, ეს უკანასკნელი კი, პირიქით - მოსარჩელე). მთავარია, რომ სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას იგივე სუბიექტები მონაწილეობდნენ. აქედან გამომდინარე, თუ ერთ-ერთი მხარე მაინც სხვა პირია, გადაწყვეტილებას არ შეიძლება ჰქონდეს პრეიუდიციული ძალა და ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები ვერ დაედება საფუძვლად სხვა საქმეზე ადრე გამოტანილ გადაწყვეტილებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ, ასეთ შემთხვევაში, იგივე ფაქტები, რაც დადგენილია სხვა საქმეზე ადრე გამოტანილი გადაწყვეტილებით, ხელმეორედ უნდა დადგინდეს და დადასტურდეს.¹⁹⁰

„საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ, სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, წინასწარ დადგენილი ძალის მქონე ფაქტებად კანონმდებელი განიხილავს კანონიერ ძალაში შესული

სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტებს და მხარეს მათ დასადასტურებლად მტკიცებულებათა წარდგენის ვალდებულები-საგან ათავისუფლებს იმ შემთხვევაში, თუ სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ, ანუ პრეიუდიციული ძალის მქონედ ფაქტობრივი გარემოების მიჩნევისათვის, სავალდებულოა, არსებობდეს სამოქალაქო საქმეზე მიღებული, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება და ამ გადაწყვეტილების სუბიექტები სხვა სამოქალაქო საქმის მხარეებად უნდა გვევლინებოდნენ. თავად პრეიუდიციულ ფაქტებში იგულისხმება ისეთი იურიდიულად მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებითაც განსაზღვრულია მხარეთა მატერიალურ-სამართლებრივი ურთიერთობით გათვალისწინებული უფლებები და ვალდებულებები, რაც საფუძვლად დაედო გადაწყვეტილების გამოტანას. პრეიუდიციული ძალის მქონე არ არის გადაწყვეტილები-ს/განჩინების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ყველა გარემოება, ასევე, პრეიუდიციული ძალა არ ვრცელდება ამ ფაქტების სამართლებრივ შეფასებაზე. ეს საკითხი უნდა განისაზღვროს იმის მიხედვით, თუ გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში მითითებული, სასამართლოს მიერ დადგენილი რომელი ფაქტები ამართლებს სარეზოლუციო ნაწილში ჩამოყალიბებულ დასკვნებს. გადაწყვეტილების კანონიერ ძალას გააჩნია კანონით განსაზღვრული სუბიექტური და ობიექტური ფარგლები, რომელიც აზუსტებს გადაწყვეტილების მოქმედების საზღვრებს. გადაწყვეტილების კანონიერ ძალა ვრცელდება საქმის განხილვაში მონაწილე პირთა წრეზე (სუბიექტური ფარგლები) და გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე (ობიექტური ფარგლები). შესაბამისად, გასაჩივრებას ექვემდებარება გადაწყვეტილება, თუ სადავოა მისი სარეზოლუციო ნაწილით და არა აღწერილობითი ან სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ფაქტი“. ფაქტების პრეიუდიციულობის შემოწმების დროს მნიშვნელობა

¹⁹⁰ ლილუაშვილი/ხრუსტალი, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, მუხლი 266, თბილისი, 2007 წ., გვ. 205.; იხ. სუსგ №ას-1502-1422-2017, 20 თებერვალი, 2018 წ.

ენიჭება არა მარტო იმ პროცესუალურ-სამართლებრივ კრიტერიუმებს, რომლითაც განისაზღვრება კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების ფორმალური მოთხოვნები (კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოება თუ სხვა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ), არამედ ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოების შინაარსს (რომელი ფაქტობრივი გარემოებების საფუძველზეც იქნა მიღებული გადაწყვეტილება. **ამდენად, პრეიუდიციული ძალის მქონე არ არის გადაწყვეტილების/განჩინების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ყველა გარემოება, ასევე, პრეიუდიციული ძალა არ ვრცელდება ამ ფაქტების სამართლებრივ შეფასებაზე.** ეს საკითხი უნდა განისაზღვროს იმის მიხედვით, თუ გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში მითითებული, სასამართლოს მიერ დადგენილი რომელი ფაქტები ამართლებს სარეზოლუციო ნაწილში ჩამოყალიბებულ დასკვნებს. მატერიალურსამართლებრივი თვალსაზრისით, პრეიუდიცია მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება მიენიჭოს ფაქტს, თუკი, სწორედ მას დაეყრდნო გადაწყვეტილების იურიდიული შედეგი (სარეზოლუციო ნაწილი). პრაქტიკულად, ეს უნდა იყოს იურიდიული შედეგის განმაპირობებელი აუცილებელი ფაქტი. მატერიალური ასპექტი ნათლად წარმოაჩენს, რომ სასამართლომ უპირობოდ არ უნდა მიიღოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით მიჩნეული ფაქტები, როგორც პრეიუდიციული ძალის მქონე. სასამართლომ უნდა შეამოწმოს მისი მატერიალური მხარე და გამოარკვიოს ნამდვილად ამ ფაქტს ეყრდნობა თუ არა კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება (განჩინება). მხოლოდ ამის შემდეგ შეგვიძლია მხარის მიერ მითითებული ფაქტი შეფასდეს პრეიუდიციულად და ამოირიცხოს მტკიცების საგნიდან. შესაბამისად, ფაქტის პრეიუდიციულად მიჩნევა სასამართლოს უფლებაა. სასამართლო უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი ეფუძნება სწორედ

ამ ფაქტს ეფუძნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ წარმოადგენს პრეიუდიციულ ფაქტს და ჩვეულებრივ ექვემდებარება მტკიცებას ისევე, როგორც მხარეთა მიერ შედავებული დანარჩენი ფაქტები. ასეთი მიდგომა ემსახურება მართლმსაჯულების განხორციელებისას მიღებული სასამართლო აქტის სავალდებულო ძალის, ასევე, ამ აქტისადმი სანდოობის პრინციპის შენარჩუნებას და რაც მთავარია, განსაზღვრულობის პრინციპს.¹⁹¹

„საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ კანონიერ ძალაში შედის გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი მხოლოდ ის ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებიც, კანონის თანახმად, ასაბუთებენ, ამართლებენ სარეზოლუციო ნაწილს. **შემოწმება უნდა განხორციელდეს როგორც პროცესუალური (პროცესუალური წინაპირობებია: (1) კანონიერ ძალაშია თუ არა შესული სასამართლო გადაწყვეტილება (განჩინება); (2) გამოტანილია თუ არა იგი სამოქალაქო საქმეზე; (3) თუ არა იგივე მხარეები მონაწილეობენ თუ არა განსახილველ საქმეშიც, რომელთა მიმართ გამოტანილია გადაწყვეტილება (განჩინება), ასევე, მატერიალური კომპონენტების კუთხით (ესაა ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოების შინაარსი (რომელი ფაქტობრივი გარემოებების საფუძველზეც იქნა მიღებული გადაწყვეტილება, ე.ი. რაც გახდა გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის საფუძველი).** მხოლოდ ამის შემდეგ შეგვიძლია მხარის მიერ მითითებული ფაქტი შეფასდეს პრეიუდიციულად და ამოირიცხოს მტკიცების საგნიდან. შესაბამისად, ფაქტის პრეიუდიციულად მიჩნევა სასამართლოს უფლებაა. სასამართლო უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი ეფუძნება სწორედ ამ ფაქტს ეფუძნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ წარმოადგენს პრეიუდიციულ ფაქტს და ჩვეულებრივ ექვემდებარება მტკიცებას ისევე, როგორც მხარეთა მიერ შედავებული დანარჩენი ფაქტები. ასეთი მიდ-

¹⁹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1181-2018, 18 თებერვალი, 2021წ.

გომა ემსახურება მართლმსაჯულების განხორციელებისას მიღებული სასამართლო აქტის სავალდებულო ძალის, ასევე, ამ აქტისადმი სანდოობის პრინციპის შენარჩუნებას და რაც მთავარია, განსაზღვრულობის პრინციპს. ივარაუდება, რომ იმ სასამართლომ, რომელმაც ერთხელ უკვე იმსჯელა მხარეებს შორის არსებულ სამართალურთიერთობაზე და დაადგინა გარკვეული ფაქტები, სასამართლოს დასკვნები ამ ფაქტებთან მიმართებაში ემყარება მტკიცებულებათა ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური შემოწმების შედეგს.¹⁹²

შესაბამისად, თუ იგივე ფაქტები მათი შეფასება-დადგენის კუთხით კვლავ გახდებოდა სხვა სასამართლოს მიერ სხვა სამართალწარმოების პროცესში მსჯელობის საგანი, ამით სერიოზული საფრთხე შეექმნებოდა, როგორც დასახელებული პრინციპების დაცვას, ასევე, ზოგადად მართლმსაჯულების სტაბილურობას.¹⁹³

ფაქტის პრეიუდიციულად მიჩნევა სასამართლოს უფლებაა. სასამართლო უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი სწორედ ამ ფაქტს ეფუძნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ წარმოადგენს პრეიუდიციულ ფაქტს და ჩვეულებრივ ექვემდებარება მტკიცებას ისევე, როგორც მხარეთა მიერ შედავებული დანარჩენი ფაქტები.¹⁹⁴ „გაზიარებული იქნა სააპელაციო სასამართლოს დასკვნა, რომ გადახდისუნარიანობის საქმის მწარმოებელი თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის განჩინების სარეზოლუციო ნაწილი, რომლითაც დადგინდა უფლებამონაცვლეობის საკითხი და ცვლილება შევიდა კრედიტორთა მოთხოვნების რეესტრში, არ ექცევა სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ პუნქტისა და სსკ-ის 266-ე მუხლის რეგულირების სფეროში, რადგან გარდა იმისა, რომ მოსარჩელეს პროცე-

სში მონაწილეობა არ მიუღია და სასამართლოსათვის მისი სამართლებრივი პოზიცია აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით არ წარუდგენია, ასევე აღნიშნული განჩინების გამოტანისას, სასამართლოს კვლევისა და შეფასების საგანი არ გამხდარა ცესიის ხელშეკრულების შესაბამისობა კანონთან.¹⁹⁵

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, დავაში მონაწილე მხარეების მიმართ სხვა სამოქალაქო საქმეზე მიღებულ, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ფაქტისათვის პრეიუდიციული ძალის მინიჭების საკითხის გადაწყვეტისას სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი ეფუძნება იმ ფაქტს, რომელიც იურიდიულად ამართლებს მას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას პრეიუდიციულად და ის უნდა იქნას შეყვანილი მტკიცების საგანში. „საკასაციო პალატამ დაუსაბუთებლობისა და არარელევანტურობის გამო, არ გაიზიარა პირველი კასატორის (მოპასუხე) პრეტენზია განსახილველ საქმეზე სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის დანაწესის გავრცელების შესახებ და დამატებით მიუთითა, რომ მოსარჩელის მიერ მოპასუხის ნაცვლად ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე თანხის გადახდის ფაქტი დასტურდება საქმეში არსებული დოკუმენტით, კერძოდ გამყიდველი კომპანიის მიერ გაცემული ცნობით, ხოლო მოპასუხეს (პირველი კასატორი) კი არ წარმოუდგენია სსკ-ის 429-ე, 430-ე მუხლების დანაწესის მოთხოვნათა დაცვით გაცემული წერილობითი მტკიცებულება ავტომანქანის ნასყიდობის ფასის უშუალოდ მყიდველის მიერ გადახდასთან დაკავშირებით.“¹⁹⁶

¹⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1173-2023, 10 იანვარი, 2024 წ.; სუსგ №ას-1298-2028, 22 მარტი, 2019 წ.;

¹⁹³ გაგუა, მტკიცებულებები და მტკიცების პროცესი კერძო ხასიათის სამართლებრივ დავებზე, თბილისი, 202 წ, გვ. 193.

¹⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები: №ას-ას-1190-2018, 12 აპრილი, 2019 წ; №ას-

578-2019, 28 ივნისი, 2019 წ; №ას-879-2018, 23 ივლისი, 2019 წ; №ას-1705-2019, 27 ნოემბერი, 2020 წ; №ას-1181-2018, 18 თებერვალი, 2021 წ; №ას-1198-2019, 25 ივნისი, 2021 წ, №ას-793-793-2018, 14 აპრილი, 2022 წ.

¹⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-483-2023 18 ოქტომბერი, 2023 წ.

¹⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1298-2018, 22 მარტი, 2019 წ.

“განსახილველ შემთხვევაში საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განჩინებით საქმეზე დადგენილია, რომ მოდავე მხარეთა შორის დადებული დავალების ხელშეკრულებები ითვალისწინებდა გასამრჯელოს ოთხი ნებისმიერი ბინის გადაცემით სახით. შესაბამისად კასატორის პირველ საკასაციო პრეტენზიასთან მიმართებით ამ ფაქტს სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე საკასაციო პალატისათვის პრეიუდიციული მნიშვნელობა გააჩნია.“¹⁹⁷ „მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა, რომ მიზარების ხელშეკრულებიდან წარმოიშვა, დადგენილია კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებითაც (სსსკ-ის 266-ე მუხლი).“¹⁹⁸

„კანონიერ ძალაში შედის გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი მხოლოდ ის ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებიც, კანონის თანახმად, ასაბუთებენ, ამართლებენ სარეზოლუციო ნაწილს. მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ იმ პროცესუალურ-სამართლებრივ კრიტერიუმებს, რომლითაც განისაზღვრება კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების ფორმალური მოთხოვნები, არამედ მატერიალურ-სამართლებრივ კრიტერიუმებსაც (გადაწყვეტილებით დადგენილი იმ ფაქტობრივი გარემოებების შინაარსს, რომელი გარემოებების საფუძველზეც იქნა მიღებული გადაწყვეტილება). მოპასუხემ შესაგებელს დაურთო თბილისის საქალაქო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომლითაც დადგენილია, რომ მოპასუხეების მიერ დაკავებული საცხოვრებელი ბინა წარმოადგენს კასატორის საკუთრებას, არ არსებობს რაიმე სამართლებრივი საფუძველი მესაკუთრის შეზღუდვისათვის. შესაბამისად, საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ ამ ნაწილში კასატორმა წარმოადგინა დასაბუთებული და დასაშვები საკასაციო პრეტენზია.“¹⁹⁹

„კასატორი მიუთითებდა, რომ სააპელაციო სასამართლომ დაარღვია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 264-266-ე მუხლები, რადგან თავის დროზე, სააპელაციო სასამართლოს მიერ არ დაკმაყოფილდა სარჩელის მოთხოვნა მხარეთა შორის სამისდღემშოო რჩენის ხელშეკრულების დადგენის შესახებ. საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა კასატორის პრეტენზია, განსახილველ შემთხვევაში სააპელაციო პალატის მიერ, სსსკ-ის 266-ე მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით.“²⁰⁰

„სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილია, რომ შუამავალმა (მოსარჩელემ) სარჩელი აღძრა საქალაქო სასამართლოში მოპასუხე საწარმოს წინააღმდეგ, ამ უკანასკნელისათვის რეალიზებული ფართებიდან მიღებული მოგებიდან თანხის დაკისრების მოთხოვნით. სწორედ აღნიშნული თანხა დაეკისრა გადასახდელად მოპასუხეს მოსარჩელის სასარგებლოდ. განსახილველ შემთხვევაში სადავო საკითხს წარმოადგენდა მოპასუხე საწარმოსათვის დაკისრებული თანხა და მისი გაანგარიშების წესი. საკასაციო სასამართლომ მიუთითა, სსსკ-ის 106-ე მუხლის გამოყენებისას, უპირველესად უნდა განიმარტოს, რომ პრეიუდიციული მნიშვნელობა გააჩნია სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილ იმ ფაქტებს, რომლებიც ამართლებენ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილს, რაც შეეხება სამართლებრივ შეფასებას, იგი საერთოდ ვერ დაექვემდებარება დასახელებულ ნორმას. შეად. სუსგ №ას- 1299-2018, 29.11.2019წ.).“²⁰¹

„საკასაციო პრეტენზიების შესწავლის შედეგად, საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ კასატორის მიერ მითითებული კანონიერ შესული გადაწყვეტილებით სადავო იყო მოპასუხის - გამყიდველის მფლობელობა უძრავი ნივთის მიმართ და დადგენილი იქნა, რომ მოსარჩელე იყო ნივთის

¹⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1281-2018, 27 მარტი, 2019 წ.

¹⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-362-362-2018, 12 ნოემბერი, 2018 წ.

¹⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-680-2021, 26 იანვარი, 2022 წ.

²⁰⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1181-2018, 18 თებერვალი, 2021 წ.

²⁰¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-436-2019, 11 დეკემბერი, 2020 წ.

მესაკუთრე და მოპასუხეს (გამყიდველს) არ გააჩნდა ნივთის ფლობის უფლება, რადგან გამოსყიდვის ვადაში არ ჰქონდა გამოსყიდვის უფლება რეალიზებული და გამოსყიდვის ვადა გასული იყო. წინამდებარე დავაში ამავე უძრავი ნივთის საფასურის სრულად გადახდაა სადავოდ ქცეული და უძრავი ნივთის საფასურის დარჩენილი ნაწილის გადახდის მოთხოვნით აღძრული სარჩელის წარმატებულობა განაპირობებულია უმეტესად გადახდის დამადასტურებელი მტკიცებულების (სსკ-ის 429-ე მუხლი) მყიდველის მიერ წარუდგენლობით. **მაშასადამე, განსახილველი დავის საგანსა და კასატორს მიერ მითითებულ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დამდგარ იურიდიულ შედეგს შორის არსებობს იმგვარი კავშირი, რაც არ უარყოფს მოცემულ საქმეზე სადავო ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ პრეიუდიციის გავრცელების შესაძლებლობას.** საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ საქმის ხელახლა განხილვისას სააპელაციო სასამართლომ საკასაციო სასამართლოს განმარტებების გათვალისწინებით, სწორად უნდა გაანალიზოს მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთი, ყურადღება გაამახვილოს სადავო ფაქტების მიმართ სსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული პრეიუდიციის გავრცელების იურიდიულ შედეგზე და მხოლოდ ამის შემდეგ დაადგინოს მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტები ისე, რომ არ დაირღვეს მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპი.²⁰²

„სასამართლომ გასაჩივრებული განჩინების დასაბუთებისას პრეიუდიციული მნიშვნელობა მიანიჭა სხვა სამოქალაქო საქმეზე დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს (სსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ პუნქტი), რომლებშიც იგივე მხარეები მონაწილეობდნენ. საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ საფუძველს მოკლებულია კასატორის პრეტენზია იმასთან დაკავშირებით, რომ მოსარჩელესთან მიმართებაში ადგილი ჰქონდა რა პროგრამულ ხარვეზს (ტექნიკური შეცდომა), წარმოშობილად უნდა ჩაითვალოს ფსონის გაუქმების შესახებ მოპასუხის გადაწყვეტილების ნი-

ნაპირობები. როგორც სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული განჩინებითაა დადგენილი, ფსონის გაუქმების საფუძველად მითითებული „no spin“ გარემოება ნიშნავს ისეთ სათამაშო სიტუაციას, როდესაც ელექტრონული პროგრამის მიერ შეუძლებელი ხდება მოგება მოხვედრილი ციფრის განსაზღვრა და ეკრანზე გატანა; როდესაც დილერის მიერ მოძრაობაში მოყვანილი სათამაშო ბურთულა მოძრაობაში მოყვანის შემდეგ რჩება ერთ ადგილას და არ ვარდება არცერთ ციფრში; როდესაც ბურთულის მოძრაობაში მოყვანიდან ფსონის დახურვამდე მოხდება ბურთულის ციფრში ჩავარდნა და მას შემდეგ მოხდება მოთამაშის მიერ ამ ან სხვა ციფრზე ფსონის დადება. მოცემულ შემთხვევაში, სათამაშო სიტუაციის „გაუქმებული ფსონი“ არსებობის დადასტურებისთვის, წინამდებარე საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, აუცილებელია დადგინდეს, რომ ბურთულა ციფრში ჩავარდა ფსონის დახურვამდე და მოთამაშის მიერ ფსონის დადება განხორციელდა ბურთულის ციფრში ჩავარდნის შემდეგ. განსახილველ საქმეში, გათამაშების ცხრილებით არ დადგინდა, რომ მოსარჩელემ ფსონი დადო ბურთულის ციფრში ჩავარდნის შემდეგ. მოპასუხის მიერ მიცემული ახსნა-განმარტებით დადგენილი იქნა, რომ იგი მექანიკურ ხარვეზში დილერის ბრალეულობას გულისხმობდა. **თუმცა, საგულისხმოა, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით, რომელსაც მოცემულ საქმეზე სადავო ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ პრეიუდიციული მნიშვნელობა მიენიჭა დადგენილად იქნა მიჩნეული, რომ მოსარჩელეს არ ჰქონია კავშირი დილერ-ისნაპექტორთან;**²⁰³

„კასატორი მიუთითებდა, სააპელაციო სასამართლო არ მსჯელობს და არ ასაბუთებს, თუ რატომ არ მიიჩნია კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი გარემოება ძირითადი ხელშეკრულების დადების ვადის გასვლასთან დაკავშირებით ისეთ ფაქტობრივ გარემოებად, რომელიც ასაბუთებს და ამართლებს სარეზოლუციო ნაწილს და შესაბამისად, წარ-

²⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1344-2018, 05 აპრილი 2019 წ.

²⁰³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-187-2019, 07 მაისი, 2019 წ.

მოადგენს პრეიუდიციული ძალის მქონეს განსახილველ შემთხვევაში. კასატორის მოსაზრებით, გასაჩივრებული გადაწყვეტილება სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულია სსსკ-ის 106 „ბ“ და 266-ე მუხლების მოთხოვნათა დარღვევით, რადგან კანონიერ ძალაში შესული საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილებით დადგენილია წინამდებარე საქმისათვის პრეიუდიციული მნიშვნელობის მქონე ფაქტები. საკასაციო საჩივრის ფარგლებში, საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ **მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით, პრეიუდიცია მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება მიენიჭოს ფაქტს, თუკი, სწორედ მას დაეყრდნო გადაწყვეტილების იურიდიული შედეგი (სარეზოლუციო ნაწილი).** საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ საქალაქო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებაში, სასამართლომ კონტრაპირების იძულების აკრძალვა მიიჩნია სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის სამართლებრივ საფუძვლად, ანუ კონტრაპირების იძულების აკრძალვა წარმოადგენს სამართლებრივ არგუმენტაციასა და დასაბუთებას განხილულ შემთხვევაში სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმისათვის, ხოლო კანონიერ ძალაში შედის გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი მხოლოდ ის ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებიც, კანონის თანახმად, დასაბუთებენ, ამართლებენ სარეზოლუციო ნაწილს. შესაბამისად, საკასაციო პალატამ გაიზიარა კასატორის პრეტენზია, სააპელაციო სასამართლოს მიერ საქმეში არსებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობაში შეუფასებლობის თაობაზე.²⁰⁴

„ფაქტი, რომ მხარეთა შორის ქორწინება ფაქტობრივად 2013 წლის 19 აგვისტოს შეწყდა, მოცემულ დავაში დადგენილია პრეიუდიციულად (სსსკ-ის 106 მუხლის „ბ“ პუნქტი), კერძოდ, საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილება (თანაცხოვრების პერიოდში შეძენილი ქონების განკარგვით მიღებული სარგებლიდან

წილის კომპენსაციის, ალიმენტის დაკისრებისა და დამატებით ხარჯებში მონაწილეობის, ნასყიდობისა და ჩუქების ხელშეკრულებების თვალთმაქცურად ცნობის, ნასყიდობის ხელშეკრულების მხარედ ა.გ-ის მიჩნევისა და უძრავი ქონების წილზე მესაკუთრედ ცნობის თაობაზე), რომელშიც იგივე მხარეები მონაწილეობდნენ, წინამდებარე დავის მიმართ პრეიუდიციული ძალისაა. ფაქტის პრეიუდიციულობის შემოწმებისას საჭიროა, შეფასდეს არა მხოლოდ ფორმალურ-პროცესუალური წინაპირობები (არსებობდეს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომლის სუბიექტებიც სხვა სამოქალაქო საქმეში იღებენ მონაწილეობას), არამედ, მნიშვნელობა ენიჭება ასევე ამ გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტობრივ გარემოების შინაარსს - კერძოდ, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები უნდა ამართლებდეს ამ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილს, ანუ განსაზღვრავდეს მხარის მატერიალურსამართლებრივ უფლებებსა და ვალდებულებებს, რაც საფუძვლად დაედო გადაწყვეტილების გამოტანას (სუსგ №ს-547-510-2017, 04.05.2018წ.). მოცემულ შემთხვევაში, სასამართლოს ზემოაღნიშნული მსჯელობებიდან გამომდინარეობს, რომ მხარეები ფაქტობრივად 2013 წლის 19 აგვისტოს განქორწინდნენ და ეს ფაქტი მოცემული დავის მიმართ პრეიუდიციულია. რაც შეეხება ბავშვების მამიდასთან ცხოვრების ფაქტს, როგორც აღინიშნა, საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები მოცემული დავის მიმართ პრეიუდიციულია. კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით კი დადგენილია, რომ ბავშვები 2003 წლის ივნისიდან 2011 წლამდე ცხოვრობდნენ დედასთან, თბილისში. შესაბამისად, 2009-2010 წლებში ბავშვების დედასთან ცხოვრების ფაქტი მოცემულ დავაზე მტკიცების საგანში არ შედის, ის დამტკიცებულად მიიჩნევა. (სსკ-ის 1168.1 მუხლი)“.²⁰⁵

²⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1726-2019, 09 დეკემბერი, 2021 წ.

²⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-260-2020, 13 ოქტომბერი, 2021 წ.

„პალატამ დადგენილად მიიჩნია, რომ მოსარჩელეს ფაქტობრივი ფლობით მიღებული აქვს დედის (მამკვიდრებელი) დანაშთი სამკვიდრო ქონება. აღნიშნული დასკვნის გაკეთების საფუძველად პალატამ მიიჩნია კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით **პრეიუდიციულად დადგენილი ფაქტობრივი გარემოება, რომ მოსარჩელე დედის გარდაცვალების შემდეგ ფლობდა სადავო უძრავ ქონებას. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებას პრეიუდიციული ძალა აქვს, რადგან ახალი საქმის განხილვაში იგივე მხარეები მონაწილეობენ.** საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1469-ე მუხლის თანახმად, სამკვიდროს გაყოფის თაობაზე თანამემკვიდრებს შორის შეუთანხმებლობისას დავას განიხილავს სასამართლო, რომელმაც ქონების გაყოფისას მხედველობაში უნდა მიიღოს გასაყოფი ქონების ხასიათი, თითოეული თანამემკვიდრის საქმიანობა და სხვა კონკრეტული გარემოებანი. შესაბამისად, სასარჩელო მოთხოვნა დედის სამკვიდრო ქონების 1/16 წილის მემკვიდრედ და მესაკუთრედ ცნობის თაობაზე მართლზომიერადაა დაკმაყოფილებული.²⁰⁶

„საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა კასატორის პრეტენზია მხარეთა შორის დადებული იჯარის ხელშეკრულების შეწყვეტის თარიღთან და საფუძველთან დაკავშირებით და განმარტა, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, წინამდებარე საქმეში პრეიუდიციულ ფაქტად მიჩნეულია მხოლოდ ის ფაქტობრივი გარემოება, რომ მხარეთა შორის დადებული იჯარის ხელშეკრულება შეწყდა 2016 წლის 24 მაისს, ქალაქ თბილისის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს მიერ N14-39 დადგენილების მიღების დღიდან, როდესაც იჯარის საგანი ხელშეკრულებით განსაზღვრული მიზნით გამოყენებისათვის

უვარგისი გახდა, რაც არ არის დაკავშირებული მოსარჩელის მიერ საიჯარო ქირის გადახდის ვალდებულების დარღვევასთან, წინამდებარე საქმეში სასამართლოს ეს გარემოება არ დაუდგენია. ამასთან, ვინაიდან მოცემულ შემთხვევაში დადგენილია, რომ მხარეთა შორის დადებული იჯარის ხელშეკრულება შეწყდა არა მოიჯარის მიერ ვალდებულების დარღვევის გამო, არამედ იმ საფუძველზე, რომ საკანონმდებლო ცვლილებებიდან გამომდინარე შეუძლებელი გახდა იჯარის საგნის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიზნით გამოყენება, სახეზე არ არის „ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული ქონების სარგებლობის უფლებით გაცემის წესის“ მე-3 მუხლის მე-12 პუნქტით განსაზღვრული ბეს უკან დაბრუნებაზე უარის თქმის წინაპირობები.²⁰⁷

პრეიუდიციულად დადგენილი ფაქტები არ საჭიროებენ მტკიცებას იმიტომ, რომ ისინი უკვე დადგენილია სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით და, შესაბამისად, აღარ არსებობს არავითარი აუცილებლობა მათ ხელახლა დასადგენად, ე.ი. არ შეიძლება, საექვო გახდეს ეს ფაქტები.²⁰⁸ ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ პრეიუდიციული მნიშვნელობის ფაქტები შეუდავებელი ფაქტებია და სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, სხვა დავაში მხედველობაში მიიღოს ამ ფაქტების წინააღმდეგ წარდგენილი შედავება.²⁰⁹ სხვა საქმეში კი, საკასაციო პალატამ მიუთითა: **ისეთ ვითარებაში, როდესაც ერთმა მხარემ წარმოადგინა კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, ხოლო მეორე მხარემ - მტკიცებულება, რომელიც გამორიცხავს ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი პრეიუდიციული ფაქტის არსებობას, პრიორიტეტი პრეიუდი-**

²⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-844-794-2015, 02 დეკემბერი, 2015 წ.

²⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1421-2023, 23 სექტემბერი, 2024 წ.

²⁰⁸ ქურდაძე/ ხუნაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2015წ., გვ. 277.

²⁰⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-547-510-2017, 04 მაისი, 2018 წ.

ციულ ფაქტს უნდა მიენიჭოს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს უკანასკნელი არ უნდა შევიდეს მტკიცების საგანში.²¹⁰

მტკიცების ტვირთისაგან მხარის გათავისუფლების სსსკ-ის 106-ე მუხლში მოცემულ საფუძველში ვლინდება პრეიუდიციულობა, როგორც სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის თვისება. სასამართლო გადაწყვეტილები-სათვის პრეიუდიციული მნიშვნელობის მინიჭების მიზანია ამ გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მოქმედების, მისი საავლენტულობისა და სტაბილურობის უზრუნველყოფა, სასამართლოს სხვადასხვა აქტებს შორის კონფლიქტის გამო-რიცხვა.²¹¹

II.2. სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ობიექტური ფარგლები. სასამართლო გადაწყვეტილების მხოლოდ სამოტივაციო ნაწილის გასაჩივრების დაუშვებლობა

გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი, როგორც ამ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის საფუძველი და მასთან ორგანულად დაკავშირებული, არ შეიძლება სარეზოლუციო ნაწილისგან დამოუკიდებლად გასაჩივრდეს, რადგან მისი გაუქმებით სარეზოლუციო ნაწილს გამოეცლება საფუძველი და მის ფაქტობრივ გაუქმებას გამოიწვევს. კერძოდ, თუ საჩივრის საფუძველზე, ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო გადაწყვეტილების მხოლოდ სამოტივაციო ნაწილს გააუქმებს, მან სხვა ისეთი ფაქტები და სამართლებრივი ურთიერთობები უნდა დაადგინოს, რომლებიც გადაწყვეტილების უცვლელად დატოვებული სარეზოლუციო ნაწილის დასაბუთება-გამართლებას ემსახურება. მაგრამ თუ ეს ვერ მოხერხდა იმის გამო, რომ ეს სხვა ფაქტები ვერ დადასტურდა, მაშინ გადაწყვეტილება სამოტივაციო ნაწილის

გარეშე რჩება, შესაბამისად, იგი აღარ პასუხობს კანონით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, კარგავს სასამართლო გადაწყვეტილების მნიშვნელობას და მისი აღსრულება აღარ შეიძლება.²¹²

ფაქტების პრეიუდიციასთან დაკავშირებული ძირითადი პრობლემა, რომელიც პრაქტიკაში გვხვდება, უკავშირდება არასწორად დადგენილი ფაქტობრივი გარემოების გამო მოგებული მხარის მიერ გადაწყვეტილების გასაჩივრების შეუძლებლობას, რამდენადაც პრეიუდიციულად დადგენილი გარემოება, შესაძლოა, არახელსაყრელი აღმოჩნდეს მისთვის ახალ დავაში, მხოლოდ სამოტივაციო ნაწილს კი მოგებული მხარე ვერ გასაჩივრებს.²¹³

მოქმედებს პრეზუმფცია, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით, საადვო საკითხი მხარეთა შორის სწორად გადაწყდა და ისინი ამ საკითხთან, უფლებასთან, სიკეთესთან, ქონებასთან დაკავშირებით შემდგომ სამართლებრივ ურთიერთობებს გააგრძელებენ გადაწყვეტილებით დადგენილი სინამდვილის გათვალისწინებით, მასზე დაყრდნობით ან მისგან გამომდინარე.²¹⁴ აღნიშნულს ეხმიანება თავად პრინციპის- *praejudicio* სახელწოდებაც, რომელიც „წინასწარ გადაწყვეტას“, „წინასწარ დადგენას“ ნიშნავს, ე.ი. მართლზომიერად გადაწყვეტილი საკითხი, რომელზეც შემდგომი სასამართლო გადაწყვეტილებაა დამოკიდებული. ამდენად, მიიჩნევა, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით ფაქტი დადგენილია სწორად, მიუხედავად იმისა, ხელსაყრელია თუ არა ის მხარისათვის; მეორეც, აღნიშნული პრინციპი გამორიცხავს სასამართლოს გადაწყვეტილება-თა ურთიერთწინააღმდეგობას, რაც, თავის მხრივ, სასამართლოსადმი ნდობასა და მართლმსაჯულების განჭვრეტადობას უზრუნველყოფს. ერთი და იმავე ფაქტის ხელმეორედ განხილვის

²¹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-144-137-2013, 04 მაისი, 2015 წ.

²¹¹ ქურდაძე/ ხუნაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 2015წ., გვ. 278.

²¹² ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ. 1045.

²¹³ სულხანიშვილი, პრეიუდიციის განმაპირობებელი ფაქტორები და მათი მნიშვნელობა სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების დროს, მართლმსაჯულება და კანონი, N3(42), 44

²¹⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის 2013 წლის 05 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №31/531

დაუშვებლობა ხელს უწყობს ეფექტურ, ობიექტურ და სამართლიან მართლმსაჯულებას და სასამართლო რესურსს ზედმეტად ან ბოროტად გამოყენებისგან იცავს. ეს საჯარო-სამართლებრივი ინტერესები პრეიუდიციის იმ უარყოფით მხარეს გადანონის, რომელმაც, ცალკეულ შემთხვევებში, შესაძლოა, მოგებული მხარის სანინალმდეგოდ იმოქმედოს.²¹⁵

ერთ-ერთ საქმეზე სარჩელის დაკმაყოფილებული ნაწილის მიმართ წარდგენილი სააპელაციო საჩივრის თაობაზე, პალატამ დადგენილად ცნო, რომ მხარე მოითხოვდა არა გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის გაუქმებას, არამედ მისი დასაბუთების შეცვლას იმ საფუძვლით, რომ სადავო ნაწილში გადაწყვეტილების სამართლებრივი დასაბუთება არასწორი იყო, არ ეფუძნებოდა შიდა სახელმწიფოებრივი საუკეთესო სასამართლო პრაქტიკის განზოგადებას, გაანალიზება-შესწავლას, არაფერი იყო ნათქვამი განვითარებული ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკის ანალიზზე, არ იყო მსჯელობა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დასკვნებზე, განზოგადებულ პრეცედენტულ სამართალზე, უარყოფილი იყო შედარებითი კვლევა, დასაბუთების ფარგლები ჩაკეტილი იყო შიდაეროვნულ სივრცეში. აპელანტის მოსაზრებით, თუნდაც დაკმაყოფილებული სასარჩელო მოთხოვნა მისი დასაბუთების გამო, შესაძლებელია იყოს სააპელაციო პრეტენზიის საგანი, სასამართლო გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობის თვისებიდან გამომდინარე, ვინაიდან თუნდაც სწორად, მაგრამ არასწორი შეფასებებით მიღებული გადაწყვეტილება მბოჭავი ხასიათისაა სხვა სამოქალაქო საქმეზე წარმოებული დავის ფარგლებში იმავე მხარეთა მიმართ, როგორც ფაქტისა, რომელსაც აღარ ესაჭიროება დამტკიცება. სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა მსგავსი კატეგორიის საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დამკვიდრებულ პრაქტიკაზე, რომლის თანახმადაც, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 364-ე მუხლით პირველი ინსტანცი-

ის სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე სააპელაციო საჩივრის შეტანა შეუძლიათ კანონით ზუსტად განსაზღვრულ სუბიექტებს სათანადო საპროცესო ვადის დაცვით, თუმცა ნორმა არ შეიცავს მითითებას იმის თაობაზე გადაწყვეტილების რომელიმე ნაწილის გასაჩივრება დასაშვებია თუ არა გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის გარეშე. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით დადგენილია გადაწყვეტილების ფორმალური (სსსკ-ის 264-ე მუხლი) და მატერიალური (სსსკ 266-ე მუხლი) კანონიერი ძალა, რომელიც პირველ შემთხვევაში გულისხმობს მიმდინარე პროცესში დავის განხილვის დამთავრებას, ხოლო მატერიალური კანონიერი ძალა უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების საბოლოო ხასიათსა და სავალდებულობას არა მარტო კონკრეტული პროცესისათვის, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც, კერძოდ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 266-ე მუხლის შესაბამისად, გადაწყვეტილების კანონიერ ძალას გააჩნია კანონით განსაზღვრული სუბიექტური და ობიექტური ფარგლები, რომელიც აზუსტებს გადაწყვეტილების მოქმედების საზღვრებს. გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა ვრცელდება საქმის განხილვაში მონაწილე პირთა წრეზე (სუბიექტური ფარგლები) და გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე (ობიექტური ფარგლები), შესაბამისად, გასაჩივრებას ექვემდებარება გადაწყვეტილება, თუ სადავოა მისი სარეზოლუციო ნაწილით და არა აღწერილობითი ან სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ფაქტი. მართალია, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 364-ე მუხლი არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას გადაწყვეტილების მხოლოდ სარეზოლუციო ნაწილის გასაჩივრების თაობაზე, თუმცა ასეთი შეზღუდვის პირდაპირ მიუთითებლობა ნორმის ზემოაღნიშნულისაგან განსხვავებული განმარტების წინაპირობას არ იძლევა. სამოქალაქო საპროცესო სამართლის პრინციპებისა და კოდექსის ნორმათა ურთიერთშეჯერებითა და ერთობლიობაში განმარტებით დგინდება, რომ გადაწყვეტილების კანონიერი

²¹⁵ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ. 1045.

ძალა ვრცელდება მის სარეზოლუციო ნაწილზე. გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი თავისი არსით წარმოადგენს პირდაპირ და ზუსტ პასუხს სარჩელზე. გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი უნდა შეიცავდეს სასამართლოს დასკვნას სარჩელის დაკმაყოფილების ან სარჩელზე მთლიანად ან ნაწილობრივ უარის თქმის შესახებ (სსსკ 249-ე მუხლის მეხუთე ნაწილი). ამდენად, პირი, სარჩელის შეტანის გზით იცავს რა თავის უფლებას და შელახულ ინტერესებს, სასარჩელო მოთხოვნის თაობაზე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება იწვევს მისი პრეტენზიის აღმოფხვრას, ვინაიდან სადავოდ მიჩნეული უფლება მოდავე პირის სასარგებლოდაა დაცული და, შესაბამისად, მხარის იურიდიული ინტერესიც დაკმაყოფილებულია. ნიშანდობლივია, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილებით სამართლებრივი წესრიგის დადგენა შესაძლებელია რა მხოლოდ გადაწყვეტილების აღსრულებით, აღსასრულებლად წარემართება მხოლოდ სარეზოლუციო ნაწილი და არა სამოტივაციო ნაწილი, თუნდაც ეს უკანასკნელი ადგენდეს რაიმე უფლების ან ვალდებულების არსებობას („სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლი). სასამართლო გადაწყვეტილება მართლმსაჯულების აქტია და მისი სამართლებრივი შედეგები თვით კონსტიტუციითაა რეგლამენტირებული. სასამართლო გადაწყვეტილების სავალდებულობა დღის წესრიგში აყენებს მისი აღსრულებადობის უზრუნველყოფის საკითხს. თუ პირი, რომლის მიმართაცაა სასამართლო აქტი გამოცემული, თავისი ნებით არ შეასრულებს ამ გადაწყვეტილებას, კრედიტორის განცხადების საფუძველზე, საქმეში ერთვება საამისოდ უფლებამოსილი ადმინისტრაციული ორგანო – სააღსრულებო ბიურო, რომელიც უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების აღსრულებას „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად. ამასთან, სასამართლო გადაწყვეტილება აუცილებლად უნდა შეიცავდეს კანონით გათვალისწინებულ ყველა ნაწილს (სსსკ-ის 249-ე მუხლი) და რომელიმე მათგანის სათანადოდ ან საერთოდ არარსებობა, ხშირ შემთხვევაში იწვევს მის გაუქმებას (სსსკ-ის 393-ე, 394-ე მუხლები).

გადაწყვეტილების აღწერილობითი და სამოტივაციო ნაწილები წარმოადგენს ამ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის ფუნდამენტს. მასში უნდა აისახოს სასამართლოს შემეცნებითი მსჯელობა ფაქტების არსებობა-არარსებობის შესახებ (ფაქტობრივი დასაბუთება) და შეფასებითი მსჯელობა ამ ფაქტების იურიდიული ძალისა და მნიშვნელობის შესახებ (სამართლებრივი დასაბუთება). კანონის იმპერატიული დათქმა გადაწყვეტილების დასაბუთების აუცილებლობაზე, განპირობებულია მართლმსაჯულების ერთ-ერთი ძირითადი მიზნით, დაარწმუნოს მხარეები დავის კანონიერად და სამართლიანად გადაწყვეტაში და ამავდროულად გადაწყვეტილების დასაბუთებით რეალიზებულია საზოგადოების უფლება იცოდეს, თუ რა გადაწყვეტილებები გამოაქვთ მათი სახელით და რა არის მათი საფუძველი. სააპელაციო პალატის შეფასებით, აღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, ნათლად დასტურდება, რომ გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილის დამოუკიდებლად გასაჩივრების შესაძლებლობას კანონმდებლობა, მიუხედავად პირდაპირი მითითების არარსებობისა, არ ითვალისწინებს. **ამ წესის საწინააღმდეგოდ, სააპელაციო საჩივრის დაშვების წინაპირობა ვერ გახდება ის გარემოება, რომ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემთხვევაში, დადგენილ გარემოებას პრეიუდიციული მნიშვნელობა მიენიჭება ამავე მხარეთა შორის სხვა დავის წარმოების შემთხვევაში.** მოსარჩელეს კერძო საჩივრის ფარგლებში, საკასაციო პალატამ მიზანშეწონილად მიიჩნია, **განემართა პრეიუდიციული მნიშვნელობის ფაქტის ცნება.** სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, დავაში მონაწილე მხარეების მიმართ სხვა სამოქალაქო საქმეზე მიღებულ, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ფაქტისათვის პრეიუდიციული ძალის მინიჭების საკითხის გადაწყვეტისას სასამართლო უნდა დაარწმუნდეს, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი ეფუძნება იმ ფაქტს, რომელიც იურიდიულად ამართლებს მას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას პრეიუდიციულად

და ის უნდა იქნას შეყვანილი მტკიცების საგანში. ამდენად, მხარის პრეტენზია, რომ ფაქტის არასწორად დადგენა იძლევა მისი გასაჩივრების შესაძლებლობას, სამართლებრივ დასაბუთებას მოკლებულია, ვინაიდან სარჩელის დაკმაყოფილებული ნაწილი ყოველთვის მოსარჩელის სასარგებლოდ დადგენილ ფაქტს ემყარება და მისი სხვა პროცესში პრეიუდიციულად არსებობა მხარის სასარგებლოდ გამოტანილი გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობას არ იძლევა. საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა გასაჩივრებული განჩინების სამართლებრივი დასაბუთება იმ ნაწილში, რომლითაც სააპელაციო სასამართლომ განმარტა სააპელაციო საჩივრის სუბიექტები და ობიექტი და მიიჩნია, რომ იგი აბსოლუტურად შეესაბამება როგორც მოქმედ კანონმდებლობას, ისე არსებულ სასამართლო პრაქტიკას. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 364-ე მუხლი, ლოგიკური განმარტების საფუძველზე, სამართალწარმოების იმ მხარეს მოიაზრებს, ვისაც სამართალწარმოების აქტის აღსრულება უნარიანი ნაწილით დაუდგინდა გარკვეული ვალდებულება ან უარი ეთქვა უფლების იმგვარ რეალიზაციაზე, ვიდრე მას მიაჩნია. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გამოდის, რომ მხარე სადავოდ სწორედ მის სასარგებლოდ გამოტანილ გადაწყვეტილებას ხდის. დამკვიდრებული ეთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, „გადაწყვეტილების მხოლოდ აღწერილობითი და სამოტივაციო ნაწილების გასაჩივრება დაუშვებელია, რადგან მოქმედი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს მხარის მიერ სააპელაციო წესით პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილების მხოლოდ სარეზოლუციო ნაწილის ან მისი რომელიმე პუნქტის გასაჩივრების შესაძლებლობას“. შესაბამისად, გასაჩივრებას ექვემდებარება გადაწყვეტილება, თუ სადავოა მისი სარეზოლუციო ნაწილით და არა აღწერილობითი ან სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ფაქტი” (იხ. სუსგ №ას-710-1011-09, 07 სექტემბერი, 2009 წელი, №ას-797-750-2012, 4 ივნისი, 2012 წელი).²¹⁶

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა: 1). სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ობიექტური ფარგლები ვრცელდება ამ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე, რომელიც შეიცავს სასამართლოს დასკვნას სასარჩელო მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე, ან მასზე უარის თქმის შესახებ, აგრეთვე სასამართლოს მიერ დადგენილ სამართლებრივ ურთიერთობაზე და ფაქტებზე, რომლებიც საფუძვლად დაედო სარეზოლუციო ნაწილს, ანუ გადაწყვეტილების აღწერილობით და სამოტივაციო ნაწილზე. **2).** გადაწყვეტილების აღწერილობითი და სამოტივაციო ნაწილები ფაქტების არსებობა-არარსებობის შესახებ, როგორც ამ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის საფუძველი და მასთან ორგანულად დაკავშირებული, არ შეიძლება ამ სარეზოლუციო ნაწილისაგან მოწყვეტით და მისგან დამოუკიდებლად გასაჩივრდეს, რადგან მისი გაუქმებით საფუძველი გამოეცლება სარეზოლუციო ნაწილს, გამოიწვევს მის ფაქტიურ გაუქმებასაც. **3).** გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილის კანონიერი ძალის შედეგი მდგომარეობს იმაში, რომ ამ გადაწყვეტილებით დადგენილ სამართლებრივ ურთიერთობებს და ფაქტებს აქვთ პრეიუდიციული (წინასწარგადამწყვეტი) მნიშვნელობა სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას, რომელშიც იგივე მხარეები მონაწილეობენ.²¹⁷

II.3. წინასწარი (შუალედური) გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობა

სსსკ-ის 246-ე მუხლის თანახმად, თუ სადავოა სასარჩელო მოთხოვნის როგორც ფაქტობრივი საფუძველი, ასევე ამ მოთხოვნის მოცულობა (ოდენობა), სასამართლოს შეუძლია გამოიტანოს წინასწარი გადაწყვეტილება სასარჩელო მოთხოვნის ფაქტობრივი საფუძვლის შესახებ.

წინასწარი (შუალედური) გადაწყვეტილება მიიღება სარჩელის მხოლოდ ერთ-ერთი ელემენტი

²¹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-74-68-2015, 27 თებერვალი, 2015 წ.

²¹⁷ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 194.

ნტის, კერძოდ, მისი საფუძვლის მიმართ. სარჩელის საფუძველში შედიან და მას ქმნიან ფაქტობრივ გარემოებები, რომლებსაც ემყარება და რომლებიც ასაბუთებენ (ამართლებენ) მის მეორე ელემენტს – სარჩელის საგანს (სასარჩელო მოთხოვნას).²¹⁸

“სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლის შესახებ შუალედური გადაწყვეტილების გამოტანა შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოთხოვნის საფუძველი ან ოდენობა სადავოა და ძირითადად ყველა კითხვაზე, რომლებიც მოთხოვნის საფუძველს ეხება, პასუხი გაცემულია სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლის შესახებ შუალედურ გადაწყვეტილებაში, ასევე, საქმის და დავის ვითარებიდან გამომდინარე, სულ მცირე, სავარაუდოა, რომ რაღაც ოდენობის მოთხოვნა არსებობს.”²¹⁹

ასეთი წინასწარი გადაწყვეტილების გამოტანა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მოთხოვნის ფაქტობრივი საფუძველი დადგენილია, ხოლო თვითონ მოთხოვნის მოცულობის (ოდენობის) დადგენა დაკავშირებულია დამატებითი მასალების შეგროვებასთან, მრავალრიცხოვან გაანგარიშებებთან, მოთხოვნილი საგნების ოდენობის და ხარისხის განსაზღვრასთან და ა.შ.²²⁰

წინასწარი გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს არა მარტო სააპელაციო წესით, არამედ საკასაციო წესითაც, თუ იგი გამოტანილია სააპელაციო სასამართლოს მიერ.²²¹

წინასწარი გადაწყვეტილებას აქვს პრეიდიციული მნიშვნელობა, რადგან ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები აღარ საჭიროებენ კვლავ დადგენას მეორე გადაწყვეტილების გამოტანისას, რომელიც მოთხოვნის მოცულობას განსაზღვრავს. (სსსკ-ის 246.2 მუხლი).²²²

გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის შინაარსი დამოკიდებულია იმაზე, სასამართლოს გამოაქვს სრული, ნაწილობრივი თუ წინასწარი (შუალედური) გადაწყვეტილება (სსსკ-ის 243-ე, 245-ე, 246-ე მუხლები). საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ წინასწარი გადაწყვეტილება. წინასწარი ანუ შუალედური გადაწყვეტილება, გამოდის სარჩელის მხოლოდ ერთ-ერთი ელემენტის – მისი საფუძვლის მიმართ ანუ იმ ფაქტების მიმართ, რომლებიც საფუძველად უდევს მოსარჩელის მოთხოვნას. ასეთ გადაწყვეტილებას აქვს პრეიდიციული (წინასწარგადამწყვეტი) ძალა სასამართლოს მომდევნო მეორე გადაწყვეტილებისათვის, რომელიც მოთხოვნის მოცულობას განსაზღვრავს. აქედან გამომდინარე, წინასწარი გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილში უნდა ზუსტად და ამომწურავად მიეთითოს, თუ ამ საქმის საბოლოო გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე რომელი ფაქტიური გარემოება ცნო სასამართლომ დადგენილად.²²³

“საფუძვლის შესახებ შუალედური გადაწყვეტილების მავალდებულებელი ძალა უნდა განისაზღვროს გადაწყვეტილების სარეზოლუციო და სამოტივაციო ნაწილების განმარტებით. შესაბამისად, საფუძვლის შესახებ შუალედური გადაწყვეტილების კონკრეტული შინაარსის საშუალებით, ასევე მიეთითება, თუ რომელი გარემოებებია ოდენობის შესახებ გადაწყვეტილებისთვის უკვე მავალდებულებლად გარკვეული და რომელი - არა. ეს მავალდებულებელი ეფექტი, იმავდროულად, ხაზს უსვამს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია, საფუძვლის შესახებ შუალე-

²¹⁸ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023 წ., გვ. 169.

²¹⁹ ჰაგენლოხი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 246, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ. 991.

²²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-433-416-2016, 03 ნოემბერი, 2017 წ.

²²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-406-383-2014, 17 აპრილი, 2015 წ.

²²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-623-586-2012, 25 დეკემბერი, 2013 წ.

²²³ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023 წ., გვ. 178.

დურ გადაწყვეტილებაში არაორაზროვნად ჩამოყალიბდეს, რაზეა მიღებული გადაწყვეტილება და რაზე - არა.”²²⁴

III. დაუსრულებელი გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობა

რადგან დაუსრულებელი გადაწყვეტილება წარმოადგენს მართლმსაჯულების აქტს,²²⁵ ამიტომაც, დაუსრულებელი გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის სამართლებრივი შედეგები ისეთივეა, როგორც ჩვეულებრივი გადაწყვეტილებისა.²²⁶ მხარეთა ეფექტიანი დაცვა კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების ვალდებულებასაც გულისხმობს.²²⁷

სსსკ-ის 234-ე მუხლის თანახმად, მართალია დაუსრულებელი გადაწყვეტილების ჩამოყალიბება ხდება სამოტივაციო ნაწილის გარეშე, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ დაუსრულებელი გადაწყვეტილება საერთოდ არ უნდა შეიცავდეს დასაბუთებას.²²⁸

დასაბუთების აუცილებლობა თვალსაჩინოა მაშინ, როდესაც სასამართლოს მოპასუხის გამოუცხადებლობის გამო, სსსკ-ის 230-ე მუხლის საფუძველზე, გამოაქვს დაუსრულებელი გადაწყვეტილება სარჩელის დაკმაყოფილების შესახებ. ასევე მხედველობაშია მისაღები დაუსრულებელი გადაწყვეტილების გამოტანა სსსკ-ის 232¹ -ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევაში.

მითითებულ ნორმათა შინაარსიდან გამომდინარე, სარჩელის დაკმაყოფილების შესახებ დაუსრულებელი გადაწყვეტილების გამოტანისას,

სასამართლო ვალდებულია, გამოარკვიოს, სარჩელში მითითებული და დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები, იურიდიული თვალსაზრისით ამართლებენ თუ არა მოთხოვნას. მოსარჩელის მოთხოვნის იურიდიული მართებულობის კვლევა კი, სასამართლოს მიერ მოთხოვნის დამფუძნებელი მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმის სწორად მოძიებას მოიპოვებს. ამის შემდეგ კი სასამართლო ადგენს, სარჩელში მითითებული და კანონის ძალით დადგენილად მიჩნეული ფაქტები, აკმაყოფილებენ თუ არა დამფუძნებელი ნორმის აბსტრაქტულ აღწერილობას, რაც დაუსრულებელი გადაწყვეტილების გამოტანით სარჩელის დაკმაყოფილების აუცილებელი წინაპირობაა.²²⁹

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სსსკ-ის 230-ე და 232¹-ე მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, დაუსრულებელ გადაწყვეტილებას დადგენილად მიჩნეული ფაქტების ნაწილში, პრეიუდიციული ძალა გააჩნია სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას, სადაც იგივე მხარეები მონაწილეობენ.²³⁰

განსხვავებული ვითარებაა სსსკ-ის 229-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევაში. ასეთი დაუსრულებელი გადაწყვეტილება მიიღება მხოლოდ იმის გამო, რომ მოსარჩელე სასამართლო სხდომაზე (როგორც მოსამზადებელი, ისე მთავარი სხდომა) არ გამოცხადდა. მოსარჩელის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში, სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ დაუსრულებელი გადაწყვეტილება, მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით დასაბუთებას არ შეიცავს, კერძოდ, სასამართლო არ იკვლევს სარჩელში მითითებულ გარემოებებს და იურიდიული თვალსაზრისით არ აფასებს მათ.²³¹

²²⁴ ჰაგენლოხი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 246, GIZ, თბილისი, 2020 წ. გვ. 995.

²²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 02 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-953-2020.

²²⁶ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი (რჩეული მუხლები), , მუხლი 266, GIZ, 2020, გვ. 1046.

²²⁷ ბერეკაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი (რჩეული მუხლები), სარჩელის უზრუნველყოფა, მუხლი 191, GIZ, 2020 გვ. 730.

²²⁸ თოდუა/ძლიერიშვილი/ ბერეკაშვილი/ ხაჭომია / თოდორია/ ჩხაიძე/ კვანტალიანი, სასამართლო გადაწყვეტილების სტრუქტურა პირველ და მეორე ინსტანციაში, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, GIZ, 2020, გვ.29.

²²⁹ ძლიერიშვილი, დაუსრულებელი გადაწყვეტილება(თეორია და პრაქტიკა), თბილისი, 2022 წ. გვ. 319.

²³⁰ ქათამაძე, , სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი (რჩეული მუხლები), მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ.,გვ. 1047.

²³¹ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბ., 2005, გვ. 399.

აქედან გამომდინარე, მოსარჩელის გამოუცხადებლობის გამო, მის წინააღმდეგ გამოტანილი დაუსწრებელი გადაწყვეტილება რაკი არ შეიცავს ფაქტებზე მითითებას, შესაბამისად, მას ვერ ექნება პრეიუდიციული ძალა.²³² ამასთან, ასეთ დაუსწრებელ გადაწყვეტილებაზეც ვრცელდება გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ის თვისება, რომელიც კრძალავს საქმის განმეორებით განხილვას.²³³

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რადგან დაუსწრებელი გადაწყვეტილება წარმოადგენს მართლმსაჯულების აქტს, ამიტომაც, დაუსწრებელი გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის სამართლებრივი შედეგები ისეთივეა, როგორც ჩვეულებრივი გადაწყვეტილებისა. მხარეთა ეფექტიანი დაცვა კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების ვალდებულებასაც გულისხმობს. სსსკ-ის 234-ე მუხლის თანახმად, მართალია დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ჩამოყალიბება ხდება სამოტივაციო ნაწილის გარეშე, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ დაუსწრებელი გადაწყვეტილება საერთოდ არ უნდა შეიცავდეს დასაბუთებას დასაბუთების აუცილებლობა თვალსაჩინოა მაშინ, როდესაც სასამართლოს მოპასუხის გამოუცხადებლობის (სსსკ-ის 230-ე მუხლი) ან მოპასუხის მიერ შესაგებლის წარუდგენლობის გამო (სსსკ-ის 232¹-ე) გამოაქვს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება სარჩელის დაკმაყოფილების შესახებ. მითითებულ ნორმათა შინაარსიდან გამომდინარე, სარჩელის დაკმაყოფილების შესახებ დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანისას, სასამართლო ვალდებულია, გამოარკვიოს, სარჩელში მითითებული და დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები, იურიდიული თვალსაზრისით ამართლებენ თუ არა მოთხოვნას. მოსარჩელის მოთხოვნის იურიდიული მართებულობის კვლევა კი, სასამართლოს მიერ მოთხოვნის დამფუძნებელი მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმის სწორად მო-

ძიებას მოიაზრებს. ამის შემდეგ კი სასამართლო ადგენს, სარჩელში მითითებული და კანონის ძალით დადგენილად მიჩნეული ფაქტები, აკმაყოფილებენ თუ არა დამფუძნებელი ნორმის აბსტრაქტულ აღწერილობას, რაც დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანით სარჩელის დაკმაყოფილების აუცილებელი წინაპირობაა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სსსკ-ის 230-ე და 232¹ -ე მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, დაუსწრებელ გადაწყვეტილებას დადგენილად მიჩნეულ ფაქტების ნაწილში, პრეიუდიციული ძალა გააჩნია სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვისას, სადაც იგივე მხარეები მონაწილეობენ. **განსახილველ საქმეში სარჩელის მოთხოვნას კვლავ იგივე ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავალიანების გადახდა წარმოადგენს, ხოლო საფუძველი იგივე სახელშეკრულებო ურთიერთობაა, რასაც კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება ემყარება, განსხვავებაა მხოლოდ მოთხოვნის ოდენობაში**“.²³⁴

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, პრეიუდიციული ძალა ვრცელდება სხვა სამოქალაქო საქმეში იმავე მხარეთა შორის მტკიცებითი საქმიანობის განხორციელების შედეგად სასამართლოს მიერ დადგენილ იმ ფაქტობრივ გარემოებებზე, რომლებსაც მნიშვნელობა გააჩნდათ მხარეთა უფლება-მოვალეობების განსაზღვრისათვის და ზეგავლენა იქონია სარეზოლუციო ნაწილით გათვალისწინებული შედეგის დადგომაზე. **საქმის მასალებში წარმოდგენილია კანონიერ ძალაში შესული დაუსწრებელი გადაწყვეტილება იმავე მხარეებს შორის, რომლითაც დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს წარმოადგენს, რომ მხარეთა შორის გაფორმდა ხელწერილი, რომლითაც მოპასუხემ დაადასტურა სესხის თანხის მიღება; მოპასუხის მიერ არ მოხდარა ხელშეკრულებით ნა-**

²³² ძლიერიშვილი, დაუსწრებელი გადაწყვეტილება(თეორია და პრაქტიკა), თბილისი, 2022 წ., გვ. 320.

²³³ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი (რჩეული მუხლები), მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ. 1048.

²³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-483-2023, 18 ოქტომბერი, 2023 წ., პ.76.

კისრი ვალდებულების შესრულება და მისი დავალიანება მოსარჩელის მიმართ შეადგენს 14 000 აშშ დოლარს. ხსენებული ფაქტების ერთობლიობით, პრეიუდიციულად დასტურდება, რომ სარჩელის აღძვრის წინარე პერიოდში მოპასუხე დავალების ხელშეკრულების (მინდობილობის) ფარგლებში მესამე პირისგან ამოღებულ თანხებს გადასცემდა მოსარჩელეს, ხოლო ნებაყოფლობით გადაუცემელმა თანხამ შეადგინა 14 000 აშშ დოლარი. ამ მიმართულებით კი კასატორს მტკიცების ტვირთი დაძლეული არ აქვს.²³⁵

IV. უდავო წარმოების წესით განხილულ საქმეებზე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობა

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებს სამართალწარმოების ისეთ სახეს, როგორიცაა უდავო წარმოება.²³⁶ უფლებებისა და კანონით დაცული ინტერესების დაცვის საჭიროება წარმოიშობა არა მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც ეს უფლებები და ინტერესები ირღვევა ან სადავო ხდება, არამედ ზოგჯერ წარმოიშობა იმ გარემოებათა დადგენის საჭიროებაც, რომელიც წარმოადგენს ამ უფლებათა განხორციელების საფუძველს. პირს, რომელსაც გააჩნია რაიმე უფლება, არ შეუძლია განახორციელოს იგი იმასთან დავკავშირებით, რომ ის ფაქტები, რომელიც ადასტურებს ამ უფლებას, არ არის თვალნათელი და მოითხოვს შესაბამისი მტკიცებულებების მეშვეობით შემოწმებასა და დადასტურებას. ამიტომაც, სამოქალაქო პროცესში გვხვდება სამართალწარმოების ისეთი სახე, რომელიც განმცხადებელს სშუალებას აძლევს სასამართლო წესით დაადგინოს ის იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტები, რომელიც დაინტერესებული პირის შესაბამისი უფლებების განხორციელების

საფუძველია.²³⁷

უდავო წარმოების წესით განხილვა მოქალაქეთა და ორგანიზაციათა (იურიდიული პირები) განცხადებები იმ ფაქტების დადგენის შესახებ, რომლებსაც იურიდიული მნიშვნელობა აქვთ, ასევე იმ გარემოებების დადგენის შესახებ, რომლებზეც დამოკიდებულია დაინტერესებული პირის ქონებრივი და პირადი არაქონებრივი უფლებების წარმოშობა, შეცვლა ან შეწყვეტა, ან უდავო უფლების დადასტურება.

უდავო წარმოება - ეს ისეთი წარმოებაა, რომელშიაც არ არის დავა უფლებაზე, როცა არ არის ერთი პირის მიერ მეორისადმი მიმართული მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა. თუმცა კი, თუ უდავო წარმოების წესით საქმის განხილვისას აღიძვრება დავა სასამართლოსადმი უწყებრივად ქვემდებარე უფლებების შესახებ, სასამართლო განცხადებას განუხიველად დატოვებს და დაინტერესებულ პირებს განუმარტავს, რომ მათ უფლება აქვთ წარადგინონ სარჩელი საერთო საფუძველზე.

ძირითად ნიშანს, რომლითაც უდავო წარმოება განსხვავდება სასარჩელო წარმოებისაგან, წარმოადგენს უფლების თაობაზე დავისა და ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესების მქონე მოდავე მხარეების არარსებობა.²³⁸ “აღიარებითი სარჩელის დროსაც დგინდება უფლება და ამ ასპექტში, აღიარებითი სარჩელი, უდავო წარმოების წესით იურიდიული ფაქტის დადგენას ჰგავს, თუმცა აღიარებითი სარჩელი მკვეთრად განსხვავებული სამართლებრივი ინსტიტუტია. აღიარებითი სარჩელის აღძვრისას შესაძლებელია უფლება არც იყოს დარღვეული და არც ინტერესი იყოს შელახული, თუმცა აუცილებელია, რომ უფლება სადავო იყოს”.²³⁹ უდავო სამართალწარმოების წესით სასამართლო არ იხილავს საკითხს უშუალოდ უფლების შესახებ.²⁴⁰

²³⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1121-2022, 5 თებერვალი, 2023 წ.

²³⁶ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ზრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 339.

²³⁷ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბილისი, 2007 წ., გვ.24.

²³⁸ გაგუა, მტკიცებულებები და მტკიცების პროცესი კერძო სამართლებრივ დავებზე, თბილისი, 2020, გვ.310.

²³⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-747-699, 15 დეკემბერი, 2017 წ, პ.10.3.

²⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე № 911-869-2013, 24 იანვარი, 2014 წ.

სსსკ-ის 310-ე მუხლის თანახმად, უდავო წარმოების წესით სასამართლო განიხილავს საქმეებს: ა) იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დადგენის შესახებ; ბ) მოქალაქის უგზო-უკვლოდ დაკარგულად აღიარებისა და მოქალაქის გარდაცვლილად გამოცხადების შესახებ; გ) ამოღებულია); დ) დაკარგულ საწარმდგენლო ფასიან ქალაქსა და საორდერო ფასიან ქალაქლზე უფლების აღდგენის შესახებ (გამონვევითი წარმოება); ე) ქონების უპატრონოდ ცნობის შესახებ; ვ) ამოღებულია; ზ) შვილად აყვანის შესახებ; თ) ბავშვის მიტოვებულად აღიარების შესახებ; ი) ცოცხალ დონორობაზე თანხმობის შესახებ.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დადგენილი პრაქტიკის მიხედვით, უდავო წარმოების საქმეებზე მიღებულ გადაწყვეტილებას, როგორც წესი, არ გააჩნია პრეიუდიციული ძალა.

„საქმეზე დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებებიდან ირკვევა, რომ მართალია, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე მოპასუხის მეუღლეს გაუგრძელდა მამკვიდრებლის სამკვიდროს მიღების ვადა, შემდგომ კი გაიცა სამკვიდრო მონაწილეობა მოპასუხის მეუღლის, როგორც მამკვიდრებლის პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრის - შვილის სასარგებლოდ მამკვიდრებლის დანაშთი ქონების 1/2 ნაწილზე, თუმცა აღნიშნულ გადაწყვეტილებას მოცემული დავის გადაწყვეტისას ვერ ექნება პრეიუდიციული მნიშვნელობა. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის მოთხოვნიდან გამომდინარე, პრეიუდიციულად დადგენილია ფაქტები, რომლებიც დადგენილია კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით, მხოლოდ ერთი აუცილებელი პირობით - თუ სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვაში იგივე პირები, ე.ი. იგივე მოსარჩელე, იგივე მოპასუხე ან იგივე მესამე პირი დამოუკიდებელი მოთხოვნით მონაწილეობს. იმის გათვალისწინებით, რომ მოპასუხის მეუღლის მიერ წარდგენილი განცხადება არ განხილულა სასარჩელო

წარმოების წესით (განცხადება განხილულია უდავო სამართალწარმოების წესით და მისი განხილვის თაობაზე ინფორმირებული არ ყოფილა კანონისმიერი მემკვიდრე), რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებას ვერ ექნება პრეიუდიციული ძალა და ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები საფუძველად ვერ დაედება მოცემული დავის გადაწყვეტას.²⁴¹

„პალატის განმარტებით, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის თანახმად, მხარეები თავისუფლდებიან მტკიცებულებათა წარმოდგენისაგან ისეთი ფაქტების დასადასტურებლად, რომლებსაც თუმცა ემყარება მათი მოთხოვნები, თუ შესაგებელი, მაგრამ დამტკიცებას არ საჭიროებენ. ესენია, ფაქტები, რომლებიც დადგენილია ერთ სამოქალაქო საქმეზე სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, თუ სხვა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ; ამ ნორმის მოთხოვნიდან გამომდინარე, პრეიუდიციულად დადგენილია ფაქტები, რომლებიც დადგენილია კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით, მხოლოდ ერთი აუცილებელი პირობით - თუ სხვა სამოქალაქო საქმის განხილვაში იგივე პირები, ე.ი. იგივე მოსარჩელე, იგივე მოპასუხე, ან იგივე მესამე პირი დამოუკიდებელი მოთხოვნით მონაწილეობს.

სააპელაციო სასამართლოს შეფასებით, იმის გათვალისწინებით, რომ ანდერძისმიერი მემკვიდრის მიერ სამკვიდროს მიღების ვადის გაგრძელების მიზნით სასამართლოში წარდგენილი განცხადება არ განხილულა სასარჩელო წარმოების წესით (განცხადება განხილულია უდავო სამართალწარმოების წესით და მისი განხილვის თაობაზე ინფორმირებული არ ყოფილა ერთადერთი პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე), სასამართლოს გადაწყვეტილებას ვერ ექნება პრეიუდიციული ძალა და ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები საფუძველად ვერ დაედება მოცემული დავის გადაწყვეტას.“²⁴²

²⁴¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 368-2020, 20 დეკემბერი, 2022წ.

²⁴² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-911-869-2013, 24 იანვარი, 2014 წ.

გარკვეული თავისებურებები არსებობს პირის უგზო-უკვლოდ დაკარგულად აღიარების ან გარდაცვლილად გამოცხადების შესახებ გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ობიექტური ფარგლების მიმართ. ასეთი გადაწყვეტილება განმცხადებლის მიერ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არა მარტო განცხადებაში მითითებული უფლებების დაცვის მიზნით (სასამართლოში მიმართვის მიზანი), არამედ სხვა უფლებების დაცვის მიზნითაც, რომელიც არ იყო მითითებული განცხადებაში. მაგალითად, თუ გამოტანილია გადაწყვეტილება მოქალაქის უგზო-უკვლოდ დაკარგულად აღიარების შესახებ საქმეზე, სადაც განმცხადებლის მიზანი იყო უგზო-უკვლოდ დაკარგულ პირთან დადებული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება (მაგალითად, სესხად გაცემული თანხის დაბრუნება), ეს გადაწყვეტილება შეიძლება ასევე გამოყენებულ იქნეს უგზო-უკვლოდ დაკარგული მშობლის თანხმობის გარეშე, ბავშვის შვილად აყვანის მიზნით (სსკ-ის 1254-ე მუხლი). ან თუ გამოტანილია სასამართლო გადაწყვეტილება მოქალაქის გარდაცვლილად გამოცხადების შესახებ, სადაც განმცხადებლის მიზანი იყო სამკვიდროს მიღება, ეს გადაწყვეტილება ასევე შეიძლება გამოყენებული იქნეს ქორწინების შეწყვეტის მიზნით (სსკ-ის 1122¹-ე მუხლი).²⁴³

სსკ-ის 328-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, პირს საწარმდგენლო ფასიანი ქაღალდის ან საორდერო ფასიანი ქაღალდის დაკარგვისას ან განადგურებისას, კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში შეუძლია სთხოვოს სასამართლოს დაკარგული ან განადგურებული ფასიანი ქაღალდის ძალადაკარგულად გამოცხადება და მათზე უფლების აღდგენა.

გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილში სასამართლო მიუთითებს დოკუმენტის ძალადაკარგულად ცნობის შესახებ. ეს გადაწყვეტილება უფლებას აძლევს განმცხადებელს მიიღოს ანაბარი ან ახალი დოკუმენტი ძალადაკარგულად გამოცხადებული საბუთის ნაცვლად. თუ

საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებები სასამართლოს აზრით არ არის საკმარისი, მაშინ იგი გამოიტანს გადაწყვეტილებას განცხადების დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ.

არ არის გამორიცხული, რომ საბუთის ხელთმქონემ რაიმე საპატიო მიზეზით (ავადმყოფობა და ა.შ.) საბუთის დაკარგულად გამოცხადების შესახებ შეიტყოს, მხოლოდ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ. ასეთი გადაწყვეტილება არ წარმოადგენს სასამართლოს მიერ დადასტურებული განმცხადებლის უფლებების შესახებ სხვა პირთა მიერ დავის აღძვრის დამაბრკოლებელ ფაქტორს. ძალადაკარგულად გამოცხადებული საბუთის ხელთმქონეს უფლება აქვს გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ აღძვრას სარჩელი ქონების უსაფუძვლოდ დაზოგვის ან შეძენის თაობაზე (კონდუქციური სარჩელი) იმ პირის მიმართ (განმცხადებელი), რომელსაც მიენიჭა დაკარგულის ნაცვლად ახალი საბუთის მიღების უფლება.²⁴⁴

VI. საქმის წარმოების შეწყვეტა სსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის საფუძველზე

სსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის თანახმად, სასამართლო მხარეთა განცხადებით ან თავისი ინიციატივით, შეწყვეტს საქმის წარმოებას, თუ არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან განჩინება, რომელიც გამოტანილია დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველით.

გადაწყვეტილების მატერიალური კანონიერი ძალის კონკრეტული გამოვლინებაა სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით განმტკიცებული წესი, რომლის თანახმად, სასამართლო არ მიიღებს სარჩელს, ან თუ შეცდომით მიიღებს – შეწყვეტს საქმის წარმოებას, თუ არსებობს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველით (სსკ-ის 186-ე და

²⁴³ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 384.

²⁴⁴ ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბილისი, 2007 წ., გვ. 577.

272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი).²⁴⁵ სსსკ-ის 266-ე მუხლის თანახმად, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების არსებობა გამოიწვევს დაინტერესებული პირის სასამართლოსათვის განმეორებით მიმართვას იგივე მოთხოვნით და სასამართლოს მიერ მის ხელმეორედ განხილვასა და გადაწყვეტას. შესაბამისად, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების განსაკუთრებულობა წარმოადგენს ორმხრივად სავალდებულო აკრძალვას, რომელიც ეხება როგორც საქმეში მონაწილე პირებს, ასევე სასამართლოს.²⁴⁶

გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის არსი სწორედ მისი „საბოლოობაა“. თავის მხრივ, საბოლოობის პრინციპი გადაწყვეტილების გასაჩივრებისა თუ გადასინჯვის, შესაბამისად, შეცვლის შეუძლებლობასა (კანონმდებლობით დადგენილი გამონაკლისის გარდა) და მისი შედეგების შეუქცევადობას გულისხმობს. ამ კონსტიტუციურ პრინციპს აქვს როგორც საჯარო, ისე - კერძო სამართლებრივი ფუნქცია. ის ემსახურება ისეთ საჯარო სამართლებრივ ინტერესებს, როგორიცაა: სამართლებრივი განსაზღვრულობა, სამართლებრივი უსაფრთხოება, სტაბილურობა და მართლმსაჯულებისადმი სანდოობა. ბუნებრივია, დაუბლირებული სამართალწარმოება საფრთხეს შეუქმნიდა მთლიანად სამართლებრივ წესრიგს. საჯარო ინტერესებს შორის არის ეკონომიკური ინტერესიც, რომ არ გაიფლანგოს სასამართლო რესურსი. ამასთან, გადაწყვეტილების საბოლოობის პრინციპი ემსახურება პირის კერძო ინტერესსა და უფლებას, დაცული იყოს განმეორებითი სამართალწარმოებისაგან.

ამდენად, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება სამართლებრივი ბარიერია ხელახალი სამართალწარმოებისათვის, თუმცა იმისათვის, რომ სასამართლომ ამ საფუძვლით უარი თქვას სარჩელის მიღებაზე, უნდა არსებობდეს გარკვეული წინაპირობები. გადაწყვეტილების

მატერიალური კანონიერი ძალის ამ ნიშნის კონკრეტული გამოვლინებაა სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით განმტკიცებული წესი, რომლის თანახმად, სასამართლო არ მიიღებს სარჩელს, თუ არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება გამოტანილი დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით (სსსკ-ის 186.1 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი), ხოლო, თუ სასამართლო წარმოებაში მიიღებს ასეთ სარჩელს და შემდგომ აღმოაჩენს, რომ არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან განჩინება, რომელიც გამოტანილია დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით, მხარეთა განცხადებით ან თავისი ინიციატივით, შეწყვეტს საქმის წარმოებას (სსსკ-ის 187.2 მუხლი და 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტი).

ზემოთაღნიშნული ნორმებით დადგენილი მონესრიგებისათვის აუცილებელია არსებობდეს შემდეგი წინაპირობები: ა) სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომელიც გამოტანილია იმავე მხარეებს შორის; ბ) დავის საგნისა და სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლის იგივეობა. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკით, სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე საქმის წარმოების შეწყვეტისათვის განმსაზღვრელია, რომ სასარჩელო მოთხოვნები და სარჩელის ფაქტობრივი დასაბუთება უკვე გადაწყვეტილი დავის იდენტური იყოს.“²⁴⁷

საქმის წარმოების შეწყვეტას კანონმდებელი უკავშირებს სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტით ზუსტად განსაზღვრული წინაპირობების არსებობას, კერძოდ, საქმის წარმოების შეწყვეტა დასაშვებია, თუ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებით დასრულდა დავა იმავე მხარეებს შორის, ანალოგიური სასარჩელო მოთხოვნისა და სარჩელის იმავე ფაქტობრივ-სამართლებრივი საფუძვლების გამო.

²⁴⁵ თოდუა/ ძლიერიშვილი, ბერეკაშვილი/ ხაყოშია/ ბაქრაძე/ თოდრია/ ჩხაიძე/ კვანტალიანი, სასამართლო გადაწყვეტილების სტრუქტურა პირველ და მეორე ინსტანციებში. პრაქტიკული სახელმძღვანელო სამოქალაქო სამართლის საქმეების განმხილველი მოსამართლეებისთვის, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.11.

²⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-78-2023, 18 მაისი, 2023 წ., პ.16., სუსგ №ას1113-2020, 15 ოქტომბერი, 2020 წ.

²⁴⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-434-417-2018, 26 აგვისტო, 2016 წ.

„სარჩელის საფუძვლები“ მოცემული ნორმის მიზნებისათვის გულისხმობს სასარჩელო მოთხოვნის როგორც ფაქტობრივ, ისე სამართლებრივ დასაბუთებას, თუმცა, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ გადამწყვეტი მნიშვნელობა სარჩელის ფაქტობრივ საფუძვლებს უნდა მიენიჭოს, ვინაიდან, კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ გამოსაყენებელ სამართლის ნორმას თავად სასამართლო განსაზღვრავს, თუნდაც მხარეს იგი მითითებული არ ჰქონდეს. ამასთან, ზემოაღნიშნული წანამძღვრები წარმოდგენილ უნდა იქნეს კუმულაციურად, რაც ნიშნავს, რომ ერთ-ერთის არარსებობის შემთხვევაში სასამართლო ვერ შეწყვეტს საქმის წარმოებას”.²⁴⁸

„მოთხოვნათა იგივეობა მატერიალური სამართლის საკითხია და არა - საპროცესო სამართლის. მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა წარმოადგენს სამართლის ნორმით/ნორმებით უზრუნველყოფილ პირის უფლებას კონკრეტული მოვალისაგან მოითხოვოს შესრულება, ასევე მოქმედებისაგან თავის შეკავება (სსკ-ის 316.1 მუხლი). ამ უფლების ძალით კრედიტორს (მოსარჩელეს), კონკრეტულ ფაქტობრივ გარემოებებზე დაყრდნობით, კონკრეტული მიზნის მისაღწევად, მხოლოდ ერთხელ შეუძლია აღძრას სარჩელი.“²⁴⁹

„განსახილველ შემთხვევაში დგინდება, რომ ორივე შემთხვევაში მოსარჩელემ (მყიდველმა საწარმომ) მოპასუხისაგან (გამყიდველი საწარმოსაგან) ერთი და იმავე ხელშეკრულების საფუძველზე მოითხოვა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება, საკასაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ ორივე სარჩელის დავის საგანი ერთი და იგივეა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ვლდებულობთ ასეთ მოცემულობას, რომ მყიდველს (მოსარჩელეს) აქვს უფლება, თავისი მიხედვლებით, სხვადასხვა ეპიზოდებად (თეორიულად თუნდაც უსასრულოდ) დაანაწევროს (დაყოს) ერთიანი მოთხოვნა და თითოეულ ეპიზოდზე ახალ-ახალი სარჩელით მიმართოს სასამართლოს. ეს ეწინააღმდეგება

არა მარტო ვადამოსული სახელშეკრულებო მოთხოვნის, როგორც ერთი მთლიანი და განუყოფადი მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის შინაარსს, არამედ - საპროცესო ეკონომიის პრინციპსაც, რაც დაუშვებელია. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ მოსარჩელე მხარემ ხელმეორედ წარადგინა იგივე სარჩელი იგივე საფუძველით, რაც ამ სარჩელზე საქმის წარმოების შეწყვეტის წინაპირობაა. ამ სარჩელის განხილვის დაშვება ნიშნავს, არა მარტო ერთი მოთხოვნის არაბუნებრივ დანაწევრებას, არამედ პროცესის დუბლირებასაც, რაც შეუთავსებელია კანონიერი ძალის ინსტიტუტის მიზნებთან - შექმნას სამართლებრივი სტაბილურობა, სამართლებრივი განსაზღვრულობა და მხარეთა ნდობა, რომ „დავა გადაწყვეტილია“. სსსკ-ის 272-ე მუხლში გამოხატული კანონმდებლის ნება სრულად შეესაბამება, როგორც საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებულ უფლების დასაცავად სასამართლოსათვის მიმართვის უფლებას, ასევე ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციით დადგენილ სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლებას. მართალია, სსსკ-ის მე-2 მუხლი განამტკიცებს ზოგად პრინციპს, რომლის მიხედვითაც ყოველი პირისათვის უზრუნველყოფილია უფლების სასამართლო წესით დაცვა. თუმცა, ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, განცხადების მიღებასა და საქმის განხილვაზე უარის თქმა სასამართლოს შეუძლია მხოლოდ ამ კოდექსით დადგენილი საფუძვლებითა და წესით. სწორედ სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების შეზღუდვას აწესებს ამავე კოდექსის 272-ე მუხლი ისეთი გარემოებების არსებობისას, როდესაც მხარემ ერთხელ უკვე ისარგებლა ამ უფლებით და სასამართლომ არსებითად გადაწყვიტა დავა. შესაბამისად, იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველით საქმის კვლავ განხილვა საფრთხეს შეუქმნიდა სასამართლო გადაწყ-

²⁴⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1089-2018, 24 დეკემბერი, 2018 წ.; სუსგ №ას-1014-934-2017, 04 მაისი, 2018 წ.

²⁴⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-268-255-2016, 27 ოქტომბერი, 2016 წ.; სუსგ-ები: №ას-391-2019, 27 ნოემბერი, 2020 წ.; №ას-1003-2019, 14 დეკემბერი, 2020 წ.

ვეტილებათა სავალდებულო ძალას და სამოქალაქო უფლებათა სტაბილურობას.²⁵⁰

„სარჩელის პასუხად მოპასუხებ ნარადგინა როგორც მატერიალური, ისე საპროცესო შესაგებელი, კერძოდ, მან მოთხოვნის გამომრიცხველი შესაგებლით სარჩელის დაუსაბუთებლობაზე მიუთითა, ამასთან საპროცესო-სამართლებრივი კუთხით (საპროცესო შესაგებელი) საქმის წარმოების შეწყვეტა მოითხოვა სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე. საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ საქმის განმხილველმა სასამართლომ პირველ რიგში ყურადღება უნდა გაამახვილოს საპროცესო და შემდეგ მატერიალურ შესაგებებელზე, რადგან თუ გამოვლინდა, რომ საპროცესო შესაგებელი დასაბუთებულია, საქმის იურიდიული შედეგი სამოქალაქო-საპროცესო ნორმებს დაეფუძნება და მატერიალური სამართლის ნორმების განხორციელების წინაპირობების შემოწმების საჭიროება აღარ არსებობს საკასაციო სასამართლომ მიუთითა, რომ სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე საქმის წარმოების შეწყვეტა უნდა ეფუძნებოდეს კანონით განსაზღვრულ მკაფიო კრიტერიუმებს: „სარჩელი იგივეა, თუ იგივეა სასარჩელო მოთხოვნა (სარჩელის საგანი), სარჩელის საფუძველი და იგი აღძრულია იმავე მხარეებს შორის. თუ ერთ-ერთი ელემენტი სხვაა, მაგალითად მოთხოვნა იგივეა, მაგრამ მოპასუხე სხვაა და ა.შ. სასამართლომ საქმე უნდა განიხილოს“ (იხ. თენგიზ ლილუაშვილი, ვალერი ხრუსტალი - საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი; გვ. 478-481; თბილისი, 2007). შესაბამისად, იმავე მხარეებს შორის, იმავე საფუძველით სარჩელის ინიცირება გამორიცხებულია. ასეთი სარჩელის დასაშვებობის შემთხვევაში, მაშინ, როდესაც სასამართლოსათვის სარჩელის დასაშვებობის შემოწმების დროს უცნობია ამავე დავაზე კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების არსებობის ფაქტი, სასამართლო ახლად ინიცირებულ სარჩელზე შეწყვეტს წარმოებას.

„სარჩელის საფუძველები“ მოცემული ნორმის მიზნებისათვის გულისხმობს სასარჩელო მოთხოვნის როგორც ფაქტობრივ, ისე სამართლებრივ დასაბუთებას, თუმცა, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ გადაწყვეტი მნიშვნელობა სარჩელის ფაქტობრივ საფუძველებს უნდა მიენიჭოს, ვინაიდან, კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ გამოსაყენებელ სამართლის ნორმას თავად სასამართლო განსაზღვრავს, თუნდაც მხარეს იგი მითითებული არ ჰქონდეს. ამასთან, ზემოაღნიშნული წინამძღვრები წარმოდგენილ უნდა იქნეს კუმულაციურად, რაც ნიშნავს, რომ ერთ-ერთის არარსებობის შემთხვევაში სასამართლო ვერ შეწყვეტს საქმის წარმოებას. კანონმდებლის ამგვარი ნება გამომდინარეობს სსსკ-ის 266-ე მუხლის შინაარსიდანაც და განპირობებულია მითითებულ ნორმაში ასახული აკრძალვით, რომლითაც გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ მხარეებს, აგრეთვე მათ უფლებამონაცვლებს, არ შეუძლიათ ხელახლა განაცხადონ სასამართლოში იგივე სასარჩელო მოთხოვნები იმავე საფუძველზე. კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით მოგვარებულ დავაზე სამართალწარმოების პროცესის ინიცირების დაშვებით ილახება სამართლიანი სასამართლოს უფლება, ვინაიდან კანონის უზენაესობა სამართლებრივი განჭვრეტადობის პრინციპს ემყარება, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით მოწესრიგებული საკითხი აღარ შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს, გარდა შიდა სამართლით მკაცრად განსაზღვრული კრიტერიუმებისა. სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა იურიდიული წესრიგის სიმტკიცეს უზრუნველყოფს, ანუ სასამართლოს მიერ საბოლოოდ და შეუცვლელად დადასტურებული ფაქტებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების, ასევე, მათგან გამომდინარე სუბიექტური უფლებების, თავისუფლებებისა და კანონიერი ინტერესების სტაბილურობასა და მდგრადობას, შესაბამისად, სასამართლოს მიერ მათ რეალურ დაცვას.²⁵¹

²⁵⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-392-2019, 27 ნოემბერი, 2020 წ.; სუსგ №ას-123-117-2013, 13 მაისი, 2013 წ.

²⁵¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 1089-2018, 24 დეკემბერი, 2018 წ., პ.26;34.

„საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ სამართლებრივი სახელმწიფოს ქვაკუთხედს მართლმსაჯულების განხორციელების სტაბილურობა წარმოადგენს, რაც სასამართლო გადაწყვეტილების ე.წ მუდმივობის პრინციპით ხასიათდება. აღნიშნული პრინციპი გარანტირებულია არაერთ შიდასახელმწიფოებრივ თუ საერთაშორისო სამართლის დანაწესში, რომელთაგან ერთ-ერთს სსსკ-ის 272-ე მუხლი წარმოადგენს. განსახილველი ნორმა გარკვეული „ინკვიზიციურობით“ ხასიათდება და მიუხედავად იმისა, შუამდგომლობს თუ არა მხარე საქმის წარმოების შეწყვეტის თაობაზე, სასამართლოს ავალდებულებს, გამოიკვლიოს, სახეზე ხომ არ არსებობს ნორმით გათვალისწინებული რომელიმე წინაპირობა. იმისათვის, რომ სწორად შეფასდეს მოხმობილი ნორმის „ბ“ ქვეპუნქტის გამოყენების განმაპირობებელი გარემოებები, პალატამ მიზანშეწონილად მიიჩნია, განმარტა, თუ რას წარმოადგენს ნორმის მიზნებისათვის სარჩელის/დავის „საგანი“ და „საფუძველი“: ა) სარჩელის/დავის საგანი არის მოსარჩელის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა მოწინააღმდეგე მხარისადმი, რომელიც უნდა განიხილოს სასამართლომ და რომლის მიმართაც უნდა გამოიტანოს შესაბამისი გადაწყვეტილება (განჩინება), უფრო კონკრეტულად „საგანი“ არის მოთხოვნის შინაარსი და არა მისი მატერიალური ობიექტი; ბ) რაც შეეხება „საფუძველს“, ეს არის გარემოებები, რომელზეც მხარე ამყარებს საკუთარ მოთხოვნებს და რომელთა დადასტურებაც სწორედ მისი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას ემსახურება მიზნად. მოცემულ შემთხვევაში, პალატამ მიიჩნია, რომ უნდა გაუქმდეს გასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სააპელაციო სასამართლოს, რომელმაც საკასაციო პალატის წინამდებარე განჩინებაში მოცემული მსჯელობების შესაბამისად, უნდა იმსჯელოს სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საქმის წარმოების შეწყვეტის წინაპირობებზე.“²⁵²

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 273-ე მუხლის მე-2 ნაწილის დანაწესის გათვალისწინებით, საქმის წარმოების შეწყვეტის შემთხვევაში სასამართლოსათვის ხელმეორედ მიმართვა დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველით, არ შეიძლება. ამდენად, გასაზიარებელია სააპელაციო სასამართლოს შეფასება, რომ მოსარჩელები კრების ოქმებს, სადავოდ ველარ გახდიან, რაც მიუთითებს აღნიშნული ოქმების იურიდიულ ძალმოსილებას. ამდენად, საქმეში არსებული მტკიცებულებების და კანონიერ ძალაში შესული რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებების გათვალისწინებით, დაუსაბუთებელია წინამდებარე განჩინებაში მითითებული კასატორების პრეტენზია.“²⁵³

„პალატამ აღნიშნა, რომ წინამდებარე სარჩელი აღძრულია მოსარჩელის, როგორც ამ საწარმოს უმცირესობაში მყოფი პარტნიორის მიერ, საზოგადოების ნაცვლად და საზოგადოების სასარგებლოდ. პალატამ ყურადღება მიაქცია საქმეში წარმოდგენილ პირველი ინსტანციის სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებას, რომლითაც ირკვევა, რომ დირექტორს უარი აქვს ნათქვამი საზოგადოების სახელით კონტრაგენტის მიმართ დავალიანების გადახდევინების შესახებ აღძრულ სარჩელზე, რის გამოც, საქმის წარმოება შეწყდა. იმ პირობებში, როდესაც წინამდებარე სარჩელი საზოგადოების პარტნიორის მიერ აღძრულია საზოგადოების სასარგებლოდ, ამასთან, დგინდება, რომ საზოგადოებამ უფლების დაცვის მიზნით კონკრეტულ საკითხთან მიმართებით სარჩელით უკვე მიმართა სასამართლოს, რომელზეც დირექტორის მიერ სარჩელზე უარის თქმის გამო შეწყდა საქმის წარმოება და აღნიშნულის თაობაზე განჩინება შესულია კანონიერ ძალაში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახეზე იყო სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საქმის წარმოების შეწყ-

²⁵² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 483-2023, 18 ოქტომბერი, 2023 წ.

²⁵³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 1251-2021, 11 თებერვალი, 2022 წ.

ვეტის ფაქტობრივ-სამართლებრივი საფუძველი.²⁵⁴

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ რადგან მოცემულ შემთხვევაში გამოვლენილია **სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საქმის წარმოების შეწყვეტის საფუძველი, მოხმობილი ნორმისა და სსსკ-ის 187.2-ე მუხლის** „თუ სარჩელის მიღებაზე უარის თქმის საფუძველი გამოვლინდება ამ სარჩელის წარმოებაში მიღების შემდეგ, მაშინ იმის მიხედვით, თუ როგორია ეს საფუძველი, სასამართლო შეწყვეტს საქმის წარმოებას ან სარჩელს განუხილველად დატოვებს“ **საფუძველზე**, საკასაციო სასამართლო უფლებამოსილია, შეწყვიტოს საქმის წარმოება სარჩელზე. კერძოდ, უნდა გაუქმდეს ქვემდგომი ინსტანციების სასამართლოების გადაწყვეტილებები და სარჩელზე შეწყდეს საქმის წარმოება.“²⁵⁵

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ დასკვნა, რომ **ვინაიდან განსახილველი სარჩელის საგანი და საფუძველი იდენტურია იმ კანონიერ ძალაში შესული დაუსწრებელი გადაწყვეტილების საგნისა და საფუძვლისა, რომელიც გაუქმებული არ არის და მიღებულია ამავე მხარეებს შორის, არსებობს საქმის წარმოების შეწყვეტის წინაპირობები**, შესაბამისად, უნდა გაუქმდეს გასაჩივრებულ ნაწილში ქვემდგომი სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები, ამასთანავე, რადგანაც განსახილველი სარჩელი, მისი დაუშვებლობის მიუხედავად, სასამართლოს წარმოებაშია, პალატა ხელმძღვანელობს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, რომლის თანახმადაც, თუ სარჩელის მიღებაზე უარის თქმის საფუძველი გამოვლინდება ამ სარჩელის წარმოებაში მიღების შემდეგ, მაშინ იმის მიხედვით, თუ როგორია ეს საფუძველი, სასამართლო შეწყვეტს საქმის წარმოებას ან სარჩელს განუხილველად დატოვებს (ამ კოდექსის 272-ე და 275-ე მუხლები).“²⁵⁶

VII. სამართლებრივი ძალის ეფექტი აკრძალვის განჩინებაზე

საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის პირველ პუნქტის თანახმად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება უზრუნველყოფილია. დასახელებული დებულებით განმტკიცებულია სამართლიანი სასამართლოს უფლება, რომლის ერთ-ერთ შემადგენელ ელემენტსაც სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დროული, სწრაფი და სათანადო აღსრულება წარმოადგენს. ხსენებული მიზნის მიღწევის ერთ-ერთ საპროცესო გარანტიას კი სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებათა მოწყობა ქმნის.

სამართლიანი სასამართლოს უფლება ორგანულ კავშირშია კონსტიტუციით განსაზღვრული სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპთან და ამ უფლების სრულყოფილ რეალიზაციას ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ფუნქციონირებისათვის (**საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2022 წლის 17 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე №1/3/1377,II-3**). სასამართლოსათვის სარჩელის წარდგენის უფლება არ არის თეორიული უფლება და არ უზრუნველყოფს მხოლოდ უფლების აღიარებას საბოლოო გადაწყვეტილების მეშვეობით, არამედ შეიცავს ლეგიტიმურ მოლოდინსაც იმასთან დაკავშირებით, რომ გადაწყვეტილება აღსრულდება (**ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 28 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საბოლოო გახდა 28/02/2007)**, საქმეზე „აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ“ (საჩივარი №40765/02), 54). ამდენად, სამართლიანი სასამართლოს უფლება, როგორც ინსტრუმენტული უფლება, მოიცავს არა მხოლოდ სასამართლოსადმი ფორმალურად მიმართვას, არამედ სასა-

²⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-687-658-2016, 06 ნოემბერი, 2018 წ.

²⁵⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-551-2023, 24 ოქტომბერი, 2023 წ.

²⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1014-934-2017, 04 მაისი, 2028 წ., პ.1.2.6.

მართლოს შესაძლებლობას, უფლების დარღვევის ფაქტზე მოახდინოს ეფექტიანი რეაგირება. აღნიშნული გულისხმობს სახელმწიფოს მხრიდან იმგვარი რეგულაციის შექმნის ვალდებულებას, რომელიც უზრუნველყოფს სასამართლოს გადაწყვეტილების ეფექტიან აღსრულებას (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 1 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №2/6/746, II-6).

საქართველოს კონსტიტუციის 62-ე მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, სამართალწარმოება ხორციელდება მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის საფუძველზე. **საპროცესო უზრუნველყოფა სამოქალაქო მართლმსაჯულების მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომელიც, თავის მხრივ, საპროცესო სამართლის პრინციპებს ეფუძნება. შეჯიბრებითობის პრინციპი, მხარეთა თანასწორობის პრინციპთან ერთად, ნამდვილად წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, საქართველოს კონსტიტუციისა და სსსკ-ით გათვალისწინებული სამართლიანი სასამართლო უფლების მნიშვნელოვან კომპონენტს. ხაზგასასმელია, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოება მიმდინარეობს სწორედ შეჯიბრებითობის საფუძველზე, რაც ნიშნავს იმას, რომ პროცესის მიმდინარეობა, მხარეთა არგუმენტების წარმოდგენა, მათი დასაბუთება და შესაბამის მტკიცებულებებზე მითითება სრულად შეჯიბრებითია, თუმცა მხარეები არიან თანასწორი მათ უფლება-მოვალეობებში პროცესუალურსამართლებრივი მექანიზმებით აღჭურვის თვალსაზრისით.** აქედან გამომდინარე, იმ პირობებში, როდესაც სახეზეა მხარის [მოსარჩელის] უფლება, გამოიყენოს სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიება, მოპასუხეს, ბუნებრივია, უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა – თავი დაიცვას ზიანის მომტანი უზრუნველყოფის ღონისძიებისგან. სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებაც და ამ ღონისძიების გამოყენების შედეგად მოპასუხისთვის მოსალოდნელი ზარალის ანაზღაურების უზრუნ-

ველყოფის გარანტიაც (ე.წ. საპროცესო უზრუნველყოფა) ქმნის სამართლიანი სასამართლოს უფლებით ეფექტიანად სარგებლობის ერთ-ერთ საპროცესო გარანტიას და, შესაბამისად, წარმოადგენს საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის პირველი პუნქტით დაცული სფეროს ნაწილს. (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2022 წლის 17 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე №1/3/1377, II-22,23.).

სსსკ-ის 191-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილების თანახმად, მოსარჩელეს შეუძლია მართოს სასამართლოს სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ განცხადებით, რომელიც უნდა შეიცავდეს მითითებას იმ გარემოებებზე, რომელთა გამოც სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებათა განუხორციელებლობა გააძნელებს ან შეუძლებელს გახდის გადაწყვეტილების აღსრულებას და შესაბამის დასაბუთებას, თუ სარჩელის უზრუნველყოფის რომელი ღონისძიების გატარება მიაჩნია მოსარჩელეს აუცილებლად. თუ სასამართლოს გაუჩნდება დასაბუთებული ვარაუდი, რომ უზრუნველყოფის ღონისძიებათა განუხორციელებლობა გააძნელებს ან შეუძლებელს გახდის გადაწყვეტილების აღსრულებას, იგი გამოიტანს განჩინებას სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ. სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენება ემყარება მოსამართლის ვარაუდს, რომ მხარის სასარჩელო მოთხოვნა შეიძლება დაკმაყოფილდეს. ასეთი ვარაუდი გავლენას არ ახდენს სასამართლოს მიერ შემდგომი გადაწყვეტილების გამოტანაზე.²⁵⁷

სსსკ-ის 191-ე მუხლში მოხსენიებული „გამოუსწორებელი და პირდაპირი ზიანი“, რომლის არსებობის ან წარმოშობის საფრთხეც უნდა შეაფასოს სასამართლომ უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენების აუცილებლობაზე მსჯელობისას, უნდა უკავშირდებოდეს სასამართლოს მიერ კონკრეტულ დავაზე მისაღები გადაწყვეტილების აღსრულების შესაძლო ხელშეშლას და შეფასდეს მხოლოდ ამ თვალსაზრისით. აქ არ იგულისხმება ზოგადად ყველა პოტენცი-

²⁵⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-406-2024, 12 აპრილი, 2024 წ.; სუსგ-ები: №ას-829-775-2017, 26 ივნისი, 2017 წ.; №ას-538-2022, 16 ივნისი, 2022 წ.

ური ზიანი, რომელიც შეიძლება მოდავე მხარეებს მიადგეთ მათი ურთიერთობიდან, არამედ, მოსარჩელე უნდა ადასტურებდეს, რომ სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოუყენებლობა გამოიწვევს გადაწყვეტილების აღსრულების ხელშეშლას იმგვარად, რომ მოსარჩელეს მიადგება გამოუსწორებელი და პირდაპირი ზიანი ან ისეთი ზიანი, რომელიც კომპენსირებული ვერ იქნება მოპასუხისათვის ზიანის ანაზღაურების დაკისრებით.²⁵⁸

შესაბამისად, სარჩელის უზრუნველყოფის საკითხის გადაწყვეტისას და ერთ-ერთი მხარის უფლებების თუნდაც კანონისმიერ ფარგლებში შეზღუდვისას, სასამართლო უნდა ემყარებოდეს დასაბუთებულ ვარაუდს, რომ აღნიშნული საპროცესო ღონისძიების გატარების გარეშე შეუძლებელი გახდება ან მნიშვნელოვნად გართულება საქმის განხილვის სამართლებრივი შედეგის - სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება.²⁵⁹

საკუთრების ნებისმიერი შეზღუდვის შემთხვევაში, შეზღუდვა უნდა განხორციელდეს მხარის ინტერესთა შორის სამართლიანი ბალანსისა და პროპორციულობის პრინციპის გათვალისწინებით.**(საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №1/5/675,681.)** საკუთრების უფლებაში ჩარევა უნდა პასუხობდეს დასახულ მიზანს და იმდენად უნდა ინვესტირდეს მესაკუთრის უფლებების შეზღუდვას, რამდენადაც ეს აუცილებელია ამ მიზნის მისაღწევად.²⁶⁰

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო თავის არაერთ გადაწყვეტილებაში ხაზს უს-

ვამს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების აღსრულების მნიშვნელობას და განმარტავს, რომ „სასამართლოსათვის სარჩელის წარდგენის უფლება არ არის თეორიული უფლება და არ უზრუნველყოფს მხოლოდ უფლების აღიარებას საბოლოო გადაწყვეტილების მეშვეობით, არამედ ასევე შეიცავს ლეგიტიმურ მოლოდინს იმასთან დაკავშირებით, რომ გადაწყვეტილება აღსრულდება“ **(იხ. Burdov v. Russia, no. 59498/00, §34, ECHR 2002-III; Hornsby v. Greece, judgment of 19 March 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-II, p. 510, §40 Hornsby; Mutishev and Others v. Bulgaria, 18967/03, §129, 3 December 2009; Antonetto v. Italy, no. 15918/89, §28, 20 July 2000).**

სსსკ-ის 194-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ განცხადების დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში სასამართლოს გამოაქვს განჩინება სარჩელის უზრუნველყოფაზე უარის თქმის თაობაზე. სასამართლოსათვის იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით ხელმეორედ მიმართვის შემთხვევაში მიიღება განჩინება განცხადების განუხილველად დატოვების შესახებ.²⁶¹

„განსახილველ შემთხვევაში, საჩივრის ავტორის ძირითადი პრეტენზია იმას ეხებოდა, რომ რადგან არსებობდა საქალაქო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განჩინება, რომელიც მიღებული იყო იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით აღძრულ შუამდგომლობაზე, სააპელაციო სასამართლოს უნდა ეხელმძღვანელა ანალოგიის წესით და სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის თანახმად, შეენიშნა

²⁵⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეებზე №ას-403-2023, 02 ივნისი, 2023 წ.; სუსგ №ას-1016-2021, 25 მაისი, 2022 წ.;

²⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-923-2023, 20 ივლისი, 2023 წ.; სუსგ-ები: №ას-403-2023, 02 ივნისი, 2023, №ას-1016-2021, 25 მაისი, 2022 წ.; №ას-258-2022, 17 მაისი, 2022 წ.; №ას-587-2019, 20 თებერვალი, 2020 წ.

²⁶⁰ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი (მეორე გამოცემა), თბილისი, 2005 წ. გვ.299. ბოელინგი /ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდთა, თბილისი, 2004 წ., გვ.37.

²⁶¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-636-2024, 14 ივნისი, 2024 წ.; სუსგ-ები: №ას-1373-2023, 05 დეკემბერი, 2023 წ.; №ას-362-2022, 15 ივლისი, 2022 წ.; №ას-14-2022, 10 მარტი, 2022 წ.; №ას-618-2020, 28 ივნისი, 2021 წ.; №ას-441-2021, 22 მაისი, 2021 წ.; №ას-141-2020, 10 დეკემბერი, 2020 წ.; №ას-310-2020, 30 სექტემბერი, 2020 წ.; №ას-485-2020, 30 სექტემბერი, 2020 წ.; №ას-835-2020, 23 სექტემბერი, 2020 წ.; №ას-99-2020, 12 თებერვალი, 2020 წ.; №ას-1109-1066-2016, 31 მარტი, 2017 წ.; №ას-228-217-2017, 14 მარტი, 2017 წ.; №ას-908-874-2016, 02 დეკემბერი, 2016 წ.

მოპასუხის მიერ სააპელაციო სამართალწარმოების ეტაპზე წარდგენილ შუამდგომლობაზე საქმის წარმოება, რადგან მოპასუხის ანალოგიური შინაარსის შუამდგომლობა ერთხელ უკვე არ დააკმაყოფილა საქალაქო სასამართლომ. **საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ სსსკ-ის 194-ე მუხლის მე-5 ნაწილი აწესრიგებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ განცხადების დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში სასამართლოს გამოაქვს განჩინება სარჩელის უზრუნველყოფაზე უარის თქმის თაობაზე. სასამართლოსათვის იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით ხელმეორედ მიმართვის შემთხვევაში, მიიღება განჩინება განცხადების განუხილველად დატოვების შესახებ და თუ ასეთი ფაქტობრივი გარემოებები დასტურდება, სამართლებრივი შედეგი გათვალისწინებულია დასახელებული ნორმით, შესაბამისად, არ დგება საჩივრის ავტორის მიერ მითითებული რეგულაციის - სსსკ-ის 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის ანალოგიით გამოყენების საკითხი.**²⁶²

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ წინამდებარე განჩინების ფარგლებში სასამართლოს შეფასების საგანია - სარჩელის უზრუნველყოფით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურების (უზრუნველყოფის გარანტიის) თაობაზე განცხადების (სსსკ-ის მუხლი 199), განმეორებით მიმართვის საფუძვლით, განუხილველად დატოვების თაობაზე განჩინების გასაჩივრების წესი. პალატამ აღნიშნულთან დაკავშირებით განმარტა, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკით, სარჩელის უზრუნველყოფით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურების თაობაზე განცხადების განუხილველად დატოვების განჩინება საჩივრდება საჩივრით და არა კერძო საჩივრით. სარჩელის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული პროცესუალური საკითხები რეგლამენტირებულია სსსკ-ის 191-199¹ მუხლებში. კანონმდებელი პირდაპირ არ არეგულირებს უზრუნველყოფის გარანტიის თაობაზე განცხადებით განმეორებით მიმართვის შემთხვევაში განცხადების განხილვის/თუ განუხილველად დატოვების/

წესს და მიღებული განჩინების გასაჩივრების პროცედურას, მაგრამ, საკასაციო სასამართლო იზიარებს მიდგომას, რომ ამ დროს გამოყენებულ უნდა იქნეს სსსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის დანაწესი, რომლის თანახმად, თუ არ არსებობს სამოქალაქო საპროცესო ნორმა, რომელიც არეგულირებს სასამართლო წარმოების დროს წარმოშობილ ურთიერთობას, სასამართლო იყენებს საპროცესო სამართლის იმ ნორმას, რომელიც აწესრიგებს მსგავს ურთიერთობას (კანონის ანალოგია), ხოლო თუ ასეთი ნორმაც არ არსებობს, სასამართლო ემყარება სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ზოგად პრინციპებს (სამართლის ანალოგია). **ამდენად, სადავო ურთიერთობაზე უნდა გავრცელდეს სსსკ-ის 194-ე მუხლის მეხუთე ნაწილი, რომელიც მსგავს ურთიერთობას არეგულირებს და ადგენს, რომ სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ განცხადების დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში სასამართლოს გამოაქვს განჩინება სარჩელის უზრუნველყოფაზე უარის თქმის თაობაზე. სასამართლოსთვის იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით ხელმეორედ მიმართვის შემთხვევაში მიიღება განჩინება განცხადების განუხილველად დატოვების შესახებ, რაც გასაჩივრდება საჩივრით.** შესაბამისად, სარჩელის უზრუნველყოფით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურების (უზრუნველყოფის გარანტიის) თაობაზე განცხადების განუხილველად დატოვების თაობაზე განჩინება საჩივრდება საჩივრით (იხ.: სუსგ. საქმეზე №ას-228-217-2017, 14.03.2017წ.; №ას-430-402-2017, 19.05.2017წ., პუნქტი 5.1., 6).“²⁶³

„ერთ-ერთ საქმეში პალატამ დაადგინა, რომ შუამდგომლობის ავტორი, როგორც პირველი ინსტანციის სასამართლოში, ასევე სააპელაციო სასამართლოში წარდგენილ განცხადებაში გარანტიის გამოყენების საფუძვლად უთითებდა ერთსა და იმავე გარემოებას, **კერძოდ, გარანტიის გამოყენების თაობაზე მოპასუხის ყველა განცხადების საფუძველი იყო ქონების გაუსხვისებლობის ფაქტი და მის შედეგად დამ-**

²⁶² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-984-947-2016, 23 დეკემბერი, 2016 წ.

²⁶³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება საქმეზე №ას-441-2021, 24 მაისი, 2021 წ.

დგარი ზიანი. განსხვავება წინამორბედ და ამჟამინდელ გაცხადებებს შორის არის მხოლოდ ზიანის ოდენობის გაანგარიშება, რაც არსობრივად არ ცვლის მოთხოვნის საფუძველს, ფაქტს იმის თაობაზე, რომ აკრძალვის გამო, ვერ ხდება ქონების გასხვისება, რის შედეგადაც განმცხადებელს ადგება ზიანი. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ვინაიდან სასამართლომ უკვე იმსჯელა და არ დააკმაყოფილა განმცხადებლის ანალოგიური მოთხოვნა იდენტური საფუძვლით, პალატამ მიიჩნია, რომ სსსკ-ის 194-ე მუხლის მეხუთე ნაწილის შესაბამისად, მოპასუხის განცხადება სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურების უზრუნველყოფის (უზრუნველყოფის გარანტიის) გამოყენების თაობაზე უნდა დარჩეს განუხილველად.²⁶⁴

VIII. სამართლებრივი ძალის ეფექტი არასრული მოთხოვნის სარჩელებზე

მოსარჩელის მოთხოვნის შინაარსის განმსაზღვრელია სარჩელში მითითებული ფაქტები და გარემოებები. სარჩელის ინდივიდუალიზაცია სარჩელის ელემენტების მეშვეობითაა შესაძლებელი. სსსკ-ის მე-3, მე-4, 83-ე და 178-ე მუხლების ანალიზით შესაძლებელია, დავასკვნათ, რომ სარჩელი შედგება ორი ელემენტისგან: სარჩელის საგნისა და სარჩელის საფუძვლისგან. სარჩელის საგანია მოსარჩელის მოთხოვნა მოპასუხისადმი (სსსკ-ის 178.1 მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტი), ხოლო სარჩელის საფუძველი - კონკრეტული ფაქტები და გარემოებები, რომლებზედაც მოსარჩელე ამყარებს თავის მოთხოვნას (სსსკ-ის 178.1 მუხლის „ე“ ქვეპუნქტი). საქმის გარემოებათა ანალიზის საფუძველზე მოსარჩელის მოთხოვნის შინაარსის დადგენა და მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძვლის მოძიება კი, სასამართლოს ვალდებულებაა.

სარჩელი წარმოადგენს სადავო ან დარღვეული უფლების დაცვის საპროცესო საშუალებას, ხოლო სარჩელით დასახელებული მოპასუხე

არის პირი, რომელმაც მოსარჩელის კერძო-სამართლებრივი უფლება მართლსაწინააღმდეგოდ დაარღვია ან გახადა სადავო. სასამართლო სარჩელს იხილავს და გამოაქვს გადაწყვეტილება სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებში იმ პირის წინააღმდეგ, რომლის მიმართაცაა სარჩელი აღძრული. სასამართლო ვერ გაცდება სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებს, კერძოდ, სსსკ-ის 248-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს არა აქვს უფლება მიაკუთვნოს თავისი გადაწყვეტილებით მხარეს ის, რაც მას არ უთხოვია, ან იმაზე მეტი, ვიდრე ის მოითხოვდა (*ne eat iudex ultra petita partium*).

„ერთ-ერთ საქმეში საკასაციო სასამართლომ მიუთითა, საქმის მასალებით დადგენილია, რომ საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით დასაქმებულის სარჩელი დაკმაყოფილდა; ბათილად იქნა ცნობილი დამსაქმებლის ბრძანება მოსარჩელის დაკავებული თანამდებობიდან გათავისუფლების შესახებ; დასაქმებული აღდგენილ იქნა თანამდებობაზე. მოპასუხეს მოსარჩელის სასარგებლოდ ასევე დაეკისრა გათავისუფლების დღიდან, სარჩელის აღძვრამდე (33 თვე) იძულებითი განაცდური თვეში 640 ლარი (ხელზე მისაღები) სულ 21 120 ლარი. სსსკ-ის 264-ე მუხლის თანახმად საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება შევიდა კანონიერ ძალაში, ხოლო ამავე კოდექსის 267-ე მუხლის თანახმად გადაწყვეტილების იძულებითი აღსრულება დასაშვებია მხოლოდ მისი კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ. მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით დადასტურებულია, რომ კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ დამსაქმებელმა გადაწყვეტილება აღასრულა. დასაქმებულს მიაჩნია, რომ მას სარჩელის აღძვრიდან (2013 წლის 10 მაისი) გადაწყვეტილების აღსრულებამდე (2015 წლის 8 მაისი) პერიოდისათვის იძულებითი განაცდური უნდა მიეკუთვნოს და ამ მოთხოვნას ახალი სარჩელის წარდგენით აყენებს. საკასაციო სასამართლოს მოსაზრებით, მოსარჩელის ამგვარი მოთხოვნა ყოველგვარ ფაქტობრივ და სამართლებრივ საფუძ-

²⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება საქმეზე №ას-228-217-2017, 24 მაისი, 2021 წ.

ველს არის მოკლებულია. **საკასაციო სასამართლომ სსსკ-ის 266-ე მუხლზე დაყრდნობით განმარტა**, რომ მოსარჩელე საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ იგივე სასარჩელო მოთხოვნა განაცხადა იმავე საფუძველზე, ვინაიდან დასაქმებულმა მოითხოვა იძულებითი განაცდურის ანაზღაურება იმ საფუძველით, რომ ის სამსახურიდან უკანონოდ დაითხოვეს. **საკასაციო სასამართლომ მიუთითა**, რომ მოსარჩელეს თავდაპირველი სარჩელის წარდგენის დროს შეძლო მოთხოვა იძულებითი განაცდურის ანაზღაურება გადაწყვეტილების აღსრულებამდე და არა მას შემდეგ, რაც საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში შევიდა. განსახილველ შემთხვევაში, სახეზე არ არის ახალი სარჩელი, არამედ დასაქმებულმა ფაქტობრივად თავდაპირველი მოთხოვნა გაზარდა და იძულებითი განაცდურის ანაზღაურება, გათავისუფლებიდან სარჩელის აღძვრამდე პერიოდის ნაცვლად, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების აღსრულებამდე პერიოდისათვის მოითხოვა, რაც დაუშვებელია. სასარჩელო მოთხოვნის დაზუსტების ან გაზრდის უფლებას სსსკ-ის 83.2-ე მუხლი ითვალისწინებს და ამგვარი შესაძლებლობა მოსარჩელეს საქმის წინასწარი სასამართლო განხილვისათვის მომზადების დამთავრებამდე აქვს და ამის შესახებ სასამართლო მოპასუხეს აცხობინებს, რათა არ დაირღვეს კანონის წინაშე მხარეთა თანასწორობის პრინციპი. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ კასატორის (დამსაქმებლის) მოთხოვნა დასაბუთებულია, რაც გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმებისა და დასაქმებულის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველია.²⁶⁵

„განსახილველ შემთხვევაში ირკვევა, რომ სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, დავის საგანი იყო მხარეთა შორის დადებული ნასყიდობისა ხელშეკრულებით ნაკისრი, როგორც ძირითადი ვალდებულების

შესრულება - თანხის გადახდა, ისე ვალდებულების ვადაში შეუსრულებლობის გამო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ზიანის (პროცენტის) ანაზღაურება. სასამართლოს გადაწყვეტილებით, მყიდველს დაეკისრა ნასყიდობის საფასურის გადახდა. **იქიდან გამომდინარე, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დამტკიცებულად მიჩნეული შედეგის განმაპირობებელი ფაქტობრივი გარემოებები წინამდებარე დავის მიმართ პრეიუდიციული ძალისაა**, სააპელაციო პალატამ გაიზიარა გასაჩივრებული განჩინების დასკვნა, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 266-ე მუხლის წინაპირობების არსებობასთან დაკავშირებით. კასატორის მტკიცებით, სააპელაციო სასამართლოს არ უნდა გამოეყენებინა სსსკ-ის 106-ე მუხლი „ბ“ ქვეპუნქტი და 266-ე მუხლი. მართალია, მხარეთა შორის არსებობდა დავა, თუმცა გამყიდველმა პირველი სარჩელით მოითხოვა მხოლოდ ნასყიდობის საფასურის დაკისრება დღგ-ს გარეშე, რაც არ გულისხმობს იმას, რომ ამით უარი თქვა დღგ-ს თანხის დაკისრებაზე. ამდენად, წინამდებარე სარჩელის ეს მოთხოვნა არ არის იგივე სასარჩელო მოთხოვნა, რაც სასამართლოს გადაწყვეტილებით დაკმაყოფილდა. შესაბამისად, გაუგებარია, რატომ მიიჩნია სააპელაციო სასამართლომ, რომ გამყიდველს აღარ ჰქონდა დღგ-ს დაკისრების მოთხოვნის უფლება. საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა კასატორის ეს მსჯელობა და, პირველ რიგში, მიუთითა, საქალაქო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებაზე, რომლითაც დადგენილია, რომ მყიდველის მიერ შესრულებულია თანხის გადახდის ვალდებულება და სრულად არის გადახდილი ნასყიდობის საგნის დარჩენილი საფასური. **სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე, მიიჩნევა, რომ მყიდველმა გამყიდველს გადაუხადა შეთანხმებული ფასი და გახდა ნასყიდობის საგნის მესაკუთრე. შესაბამისად, იმავე ნივთებზე სხვა დამატებითი თანხის (დღგ-ის) მოთხოვნა ეწინააღმდეგება სსსკ-ის 266-ე მუ-**

²⁶⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეებზე №ას-1190-2018, 12 აპრილი, 2019 წ.

ხლის იმ დანაწესს, რომლის მიხედვითაც იგივე მხარეები სხვა პროცესში სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტებსა და სამართლებრივ ურთიერთობას სადავოდ ვერ გახდიან. ფაქტია, რომ ხსენებული გადაწყვეტილებით სადავო ნივთებთან დაკავშირებით სამართლებრივი ურთიერთობა მოწესრიგდა.²⁶⁶

IX. აღიარებითი სარჩელის სამართლებრივი ძალის მოქმედება

სსსკ-ის 177-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, სარჩელი უნდა პასუხობდეს ამ კოდექსით დადგენილ მოთხოვნებს და საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ დამტკიცებული ფორმის ნიმუშს და შედგენილი უნდა იყოს ამ ნიმუშში მითითებული წესების დაცვით. სარჩელში სრულყოფილად და თანამიმდევრობით უნდა იყოს ასახული მოსარჩელის მოსაზრებები საქმის თითოეულ ფაქტობრივ გარემოებასა და მტკიცებულებასთან დაკავშირებით. სსსკ-ის 178.1 მუხლის „ლ“ ქვეპუნქტის თანახმად, სარჩელში უნდა აღინიშნოს ამ კოდექსის 180-ე მუხლით გათვალისწინებული იურიდიული ინტერესი, თუ აღძრულია აღიარებითი სარჩელი, ხოლო სსსკ-ის 180-ე მუხლის თანახმად კი, სარჩელი შეიძლება აღიძრას უფლებისა თუ სამართლებრივი ურთიერთობების არსებობა-არარსებობის დადგენის, დოკუმენტების ნამდვილობის აღიარების ან დოკუმენტების სიყალბის დადგენის შესახებ, თუ მოსარჩელეს აქვს იმის იურიდიული ინტერესი, რომ ასეთი აღიარება სასამართლოს გადაწყვეტილებით მოხდეს.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდმა პალატამ სსსკ-ის 180-ე მუხლის განმარტებისას, დაასკვნა, რომ „აღიარებითი სარჩელის დაკმაყოფილებით, მოსარჩელემ უნდა განახორციელოს კონკრეტული უფლება და ამ უფლების

განხორციელება დაკავშირებული უნდა იყოს უშუალოდ აღიარებითი სარჩელით მოთხოვნილი უფლების აღიარებასთან. სხვა საკითხია იურიდიული შედეგის არსებობის ან არარსებობის დადგენის სურვილი. იურიდიული ინტერესის არსებობის დადგენისათვის უპირატესად უნდა გაირკვეს, გაუმჯობესდება თუ არა მოსარჩელის სამართლებრივი მდგომარეობა მისი აღიარებითი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემთხვევაში.“²⁶⁷ „აღიარებითი სარჩელის იურიდიული ინტერესის არსებობა სარჩელის დასაშვებობის ეტაპზე უნდა შემოწმდეს, თუმცა, დასაშვებობის ეტაპის გადალახვა, სასამართლოს არ ართმევს უფლებას საქმის განხილვის ნებისმიერ ეტაპზე, თავისი ინიციატივით, შეამოწმოს აღნიშნული პროცესუალური საკითხი [სსსკ-ის 178.1. „ლ“ და 186.1. „თ“ მუხლი].“²⁶⁸

აღიარებითი სარჩელის შემთხვევაში, იურიდიული ინტერესის არსებობა განპირობებულია არა ზოგადად მხარის ინტერესით, არამედ მატერიალურ-სამართლებრივი დანაწესით, რომლის შედეგის რეალიზაცია შესაძლებელია აღიარებითი სარჩელის აღძვრით. მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმით განსაზღვრული უფლების დაცვას უნდა ემსახურებოდეს აღიარებითი სარჩელი.²⁶⁹

სსსკ-ის 180-ე მუხლი ადგენს აღიარებითი სარჩელის იურიდიული ინტერესის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს, კერძოდ: ა) მოსარჩელეს უნდა ედავებოდნენ უფლებაში; ბ) დავის არსებობა უნდა ქმნიდეს მოსარჩელის უფლების მომავალში დარღვევის რეალურ საშიშროებას; გ) აღიარებითი სარჩელის გადაწყვეტა დავის გადაწყვეტის საუკეთესო საშუალება უნდა იყოს, კერძოდ, გადაწყვეტილების შედეგად სრულად გარკვეული შედეგი უნდა დგებოდეს მხარისათვის, აღიარებითი სარჩელის დაკმაყოფილება უნდა ქმნიდეს იმ უფლებისა თუ ურთიერთობის

²⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეებზე: №ას-1237-2023, 14 თებერვალი, 2024 წ.

²⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-121-117-2016, 17 მარტი, 2016 წ., პ.226-227.

²⁶⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-140-132-2017, 24 მარტი, 2017 წ. სუსგ №ას-819-770-2015, 04 ნოემბერი, 2015 წ.

²⁶⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-375-359-2016, 17 ივნისი, 2016 წ.; სუსგ-ები: №ას-383-2022, 06 ოქტომბერი, 2022 წ.; №ას-698-2023, 24 ივლისი, 2023 წ.; №ას-321-2024, 26 ივნისი, 2024 წ.

განსაზღვრულობას, რაც მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის წარმოშობილი დავის გამო ირღვევა.²⁷⁰ „აქედან გამომდინარე, თუ არსებობს სარჩელის აღძვრის ყველა წინაპირობა, რომლებიც გათვალისწინებულია 178-ე მუხლით, მაგრამ არ არსებობს იურიდიული ინტერესი, მოსარჩელეს უარი უნდა ეთქვას აღიარებითი სარჩელის მიღებაზე და განხილვაზე“.²⁷¹

გასათვალისწინებელია, რომ დავის მიმართ იურიდიული ინტერესის არსებობის შემოწმება განეკუთვნება სამართლის საკითხს, როდესაც პასუხი უნდა გაეცეს მთავარ კითხვებს: აქვს მოსარჩელეს ნამდვილი იურიდიული ინტერესი დავის მიმართ? უზრუნველყოფს მოსარჩელის მოთხოვნა ამ ინტერესის დაკმაყოფილებას? აღიარებითი სარჩელის დაკმაყოფილებით, მოსარჩელემ უნდა განახორციელოს კონკრეტული უფლება და ამ უფლების განხორციელება დაკავშირებული უნდა იყოს უშუალოდ აღიარებითი სარჩელით მოთხოვნილი უფლების აღიარებასთან.²⁷²

„საკასაციო პალატამ არაერთ საქმეზე განმარტა, რომ მტკიცების ტვირთი დამოკიდებულია არა მხარის როლზე პროცესში, არამედ მოთხოვნის საფუძველზე. ის ვინც ითხოვს ვალდებულების შესრულებას, უნდა დაამტკიცოს მოთხოვნის საფუძვლის არსებობა არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი ითხოვს თავისი მოთხოვნის შესრულებას, ან აღიარებას, **არამედ მაშინაც, როდესაც იგი თავს იცავს მოწინააღმდეგე მხარის ნეგატიური აღიარებითი სარჩელისაგან (მოთხოვნისაგან).**“²⁷³

ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ დაუსაბუთებელია ასევე მოსარჩელის ნამდვილი იურიდიული ინტერესი ამხანაგობის წევრად აღიარების მოთხოვნის ნაწილშიც. **საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ მოცემულ სა-**

ქმეზე წარმოება დამთავრდა გადაწყვეტილების გამოტანის გარეშე (სარჩელი დატოვებულ იქნა განუხილველად), ამასთან, ამხანაგობის ხელშეკრულების შეწყვეტა/არშენყვეტის ფაქტი არ არის განუხილველად დატოვების შედეგის განმაპირობებელი სამართლებრივად რელევანტური გარემოება და ვერ ექნება პრეიუდიციული მნიშვნელობა სხვა საქმეზე.“²⁷⁴

„საკასაციო სასამართლო არ დაეთანხმა საპელაციო სასამართლოს მსჯელობას საქმის მასალებში მოთავსებულ სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილ გარემოებებთან დაკავშირებით და მიუთითა, რომ განსახილველ შემთხვევაში, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების საფუძველზე დადგენილია, რომ გარდაცვლილი დედის დანაშთ ქონებაზე, მისმა შვილმა (რომელიც წინამდებარე დავის პირველი მოპასუხეა) მოიპოვა 1/2 ნაწილზე საკუთრების უფლება (იხ. კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი), რაც, ცხადია, არ ნიშნავს იმას, რომ ძმის დანაშთ ქონებაზე მეორე რიგის მემკვიდრეებს აღარ შეუძლიათ მოთხოვნის გაცხადება. მოცემულ საქმეში მითითებული სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები ცალსახად არ წარმოადგენს განსახილველი დავისათვის პრეიუდიციულ ფაქტებს იმ კრიტერიუმების მიხედვით, რაც ასახულია საკასაციო სასამართლოს არაერთ გადაწყვეტილებაში/განჩინებაში, არამედ იმ სამართლებრივი საფუძველების გამო, რაც მემკვიდრეობითი სამართლის ნორმებიდან გამომდინარეობს და განსაზღვრავს მოცემულ შემთხვევაში კანონის რიგითობის მიხედვით განსაზღვრული წესით მამკვიდრებლის მემკვიდრეთა მიერ მემკვიდრეობის მიღების წინაპირობებს. საკასაციო სასამართლოს

²⁷⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-838-802-2024, 19 მარტი, 2015 წ.; სუსგ-ები: №ას-244-232-2017, 19 მაისი, 2017 წ.; №437-409-2017, 29 სექტემბერი, 2017 წ.; №1089-1009-2017, 05 დეკემბერი, 2017 წ.; №595-554-2017, 15 დეკემბერი, 2017 წ.; №ას-955-2018, 16 ნოემბერი, 2018 წ.; №ას-1518-2022, 01 მარტი, 2023 წ.

²⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-698-2023, 24 ივლისი, 2023 წ.

²⁷² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-315-2020, 10 ნოემბერი, 2022 წ.

²⁷³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე: №ას-661-2021, 20 აპრილი, 2022 წ., პ.9.2.; №ას-1433-2019, 06 აგვისტო, 2021 წ., პ.27; №1133-2019, 30 ივლისი, 2021 წ., პ.23; №ას-1815-2018, 24 აპრილი, 2020 წ., პ.16.

²⁷⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-509-2023, 19 დეკემბერი, 2023 წ.

შეფასებით, გასაზიარებელია საკასაციო პრეტენზია, რადგან დადგენილია, რომ მოსარჩელემ სამართლებრივი პრეტენზია განაცხადა არა დედის დანაშთ სამკვიდროზე, არამედ გარდაცვლილი ძმის დანაშთი სამკვიდროს 1/2 ნაწილზე, რომელიც ფაქტობრივი ფლობით მიიღო.²⁷⁵

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ პრეიუდიციული ძალის მქონე არ არის გადაწყვეტილების/განჩინების სამოტივაციო ნაწილით დადგენილი ყველა გარემოება, ასევე, პრეიუდიციული ძალა არ ვრცელდება ამ ფაქტების სამართლებრივ შეფასებაზე. სასამართლო უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი სწორედ ამ ფაქტს ეფუძნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ფაქტი არ წარმოადგენს პრეიუდიციულ ფაქტს და ჩვეულებრივ ექვემდებარება მტკიცებას ისევე, როგორც მხარეთა მიერ შედავებული დანარჩენი ფაქტები. **ზემოსხენებულიდან გამომდინარე საკასაციო ცხადია, რომ მოცემული სამოქალაქო საქმისათვის პრეიუდიციული მნიშვნელობის მქონედ არ შეიძლება იქნეს განხილული სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რადგან არ აკმაყოფილებს პრეიუდიციულად მიჩნევის კრიტერიუმებს** (იხ. სუსგ-ები: N ას-1416-2020, 23.07.2021წ; N ას-1122-2019, 23.07.2021წ; N ას-1198-2019, 25.06.2021წ.), თუმცა, ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი სადავო და დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებების სამართლებრივად დაძლევა, სხვა მტკიცებულებებთან შედარებით, უფრო რთულია (შეად. სუსგ-ებს: N ას-136-466-09, 28.07.2009წ; N ას-788-842-2011, 03.11.2011წ; N ას-1341-1359-2011, 23.02.2012წ; N ას-600-566-2012, 21.05.2012წ; N ას-1452-1370-2012, 03.12.2012წ; N ას-648-615-2014, 27.04.2015წ; N ას-251-239, 2016. 14.06.2016წ; N ას-526-502-2016, 01.03.2017წ; N ას-535-501-2017, 30.06.2017წ; N ას-1158-1078-2017, 24.11.2017წ; N ას-114-1034-2017, 16.01.2018წ; N ას-1168-1123-2016, 26.03.2018წ; N ას-1133-

2019, 30.07.2021წ; N ას-1433-2019, 06.08.2021წ.). **ზემოსხენებული სამართლებრივი მოტივაციით, საკასაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ გამოვლენილია სსკ-ის 829-ე და 842-ე მუხლების წინაპირობები, რაც სადაზღვევო კომპანიის პასუხისმგებლობას გამოიწვავს.**²⁷⁶

X. სამოქალაქო სამართალწარმოებისას სისხლის სამართლის საქმეებზე მიღებული განაჩენის კანონიერი ძალის ობიექტური ფარგლები

სსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, მხარეები თავისუფლდებიან მტკიცებულებათა წარმოდგენისაგან ისეთი ფაქტების დასადასტურებლად, რომლებსაც თუმცა ემყარება მათი მოთხოვნები, თუ შესაგებელი, მაგრამ დამტკიცებას არ საჭიროებენ. ესენია ფაქტები, რომლებიც დადგენილია ერთ სამოქალაქო საქმეზე სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, თუ სხვა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ. **სსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, პრეიუდიციულობით დაკავშირებულია მხოლოდ სამოქალაქო საქმეზე მიღებული სასამართლოს გადაწყვეტილებები.**²⁷⁷

2010 წლის 24 სექტემბრის საკანონმდებლო ცვლილებამდე, სსკ-ის 106-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი და კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადგენილ ფაქტებსაც გააჩნდა პრეიუდიციული ძალა, როცა სასამართლო იხილავდა იმ პირის სამოქალაქოსამართლებრივი შედეგების შესახებ, ვის მიმართაც გამოტანილი იყო განაჩენი. 2010 წლის 15 დეკემბერს, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში განხორციელებული ცვლილების შესაბამისად, V-ე კარს დაემატა ახალი XXXIV³ თავი – ცალკეული დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვის გამარტივებული

²⁷⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1198-2019, 25 ივნისი, 2021 წ.

²⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-661-2021, 20 აპრილი, 2022 წ.

²⁷⁷ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1048.

ნესი. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXXIV³ თავით გათვალისწინებული წესები გამოიყენება მაშინ, როდესაც სახეზეა კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, ანუ როდესაც დანაშაულის ჩადენის შედეგად პირისათვის ზიანის მიყენების ფაქტი დასტურდება კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით. ასეთ შემთხვევაში, სამოქალაქო საქმის განმხილველი მოსამართლე აღარ იკვლევს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის ფაქტსა და მიზეზობრივ კავშირს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. დადასტურებულად ითვლება მართლსაწინააღმდეგო ქმედება და მიზეზობრივი კავშირი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. აღნიშნული დასკვნის სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309²⁰-ე მუხლი, რომლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვისას სასამართლო დადგენილად მიიჩნევს ზიანის მიყენების ფაქტს, რომელიც დასტურდება კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო განაჩენით ან ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით.²⁷⁸

“საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ 2010 წლის 24 სექტემბერს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებებით გაუქმებული იქნა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტი, კერძოდ, სისხლის სამართლის საქმეზე კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადგენილ ფაქტებს აღარ გააჩნიათ პრეიუდიციული ძალა, როცა საქმეს

იხილავს სასამართლო იმ პირის მოქმედების სამოქალაქო-სამართლებრივი შედეგების შესახებ, ვის მიმართაც გამოტანილია განაჩენი, თუმცა სსსკ-ის 309²⁰ მუხლის, ფორმულირებით, დანაშაულის მიყენების ფაქტი პრეიუდიციის რანგშია აყვანილი ანუ მიჩნეულია ფაქტად, რომელიც მტკიცებას არ საჭიროებს, რაც იმას გულისხმობს, რომ კანონიერ ძალაში შესულ განაჩენში მითითებული სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ფაქტები ხელახლა არ დგინდება, ანუ ისინი დადგენილად მიიჩნევა”.²⁷⁹

სსსკ-ის 309¹⁷ და 309²⁰ მუხლების შინაარსიდან გამომდინარე, პრეიუდიციული მნიშვნელობისაა ზიანის მიყენების ფაქტი და ზიანის ოდენობა, რომელიც დასტურდება კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო განაჩენით ან ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით.²⁸⁰

„ამ კატეგორიის საქმეების განხილვის თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადგენილ ფაქტებს პრეიუდიციული მნიშვნელობა გააჩნიათ (სსსკ-ის 309²⁰ მუხლის მე-2 ნაწილი), რაც იმას გულისხმობს, რომ დამტკიცებულად და განხორციელებულად ითვლება დელიქტური სამართლის დამფუძნებელი ნორმის, სსკ-ის, 992-ე მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგის განმაპირობებელი ყველა სამართლებრივი წანამძღვარი: მოქმედების მართლსაწინააღმდეგობა, ზიანი, ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირი და ბრალი.“²⁸¹

²⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-322-2018, 04 აპრილი, 2019 წ.

²⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-638-605-2014, 22 აპრილი, 2016 წ.

²⁸⁰ მესხიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 106, თბილისი, 2020 წ.

²⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-176-163-2015, 04 ოქტომბერი, 2016 წ.; შდრ: სუსგ-ები: №ას-187-2019, 07 მაისი, 2019 წ.; №ას-1447-1367-2017, 14 ივნისი, 2019 წ.; №ას-382-

2019, 14 ივნისი, 2019 წ.; №ას-1542-2018, 31 ოქტომბერი, 2019 წ.; №ას-1252-2019, 22 ნოემბერი, 2019 წ.; №ას-1790-2019, 24 თებერვალი, 2020 წ.; №ას-1461-2020, 05 მარტი, 2021 წ.; №ას-771-2020, 15 ოქტომბერი, 2020 წ.; №ას-47-2021, 17 მაისი, 2021 წ.; №ას-94-2021, 06 ივლისი, 2021 წ.; №ას-112-2021, 07 ივლისი, 2021 წ.; №ას-725-2021, 29 ოქტომბერი, 2021 წ.; №ას-1232-2021, 18 თებერვალი, 2022 წ.; №ას-352-2022, 20 აპრილი, 2022 წ.; №ას-967-2022, 30 სექტემბერი, 2022 წ.; №ას-273-2023, 13 ივლისი, 2023 წ.; №ას-752-2023, 14 ივლისი, 2023 წ.; №ას-1273-2023, 29 თებერვალი,

თუ რა უნდა ჩაითვალოს დადასტურებულად ანუ ე.წ. პრეიუდიციად, მითითებული სსსკ-ის 309²⁰ მუხლის მე-2 ნაწილის პირველ წინადადებაში ნათლად და მკაფიოდ იკითხება: ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვისას სასამართლო დადგენილად მიიჩნევს ზიანის მიყენების ფაქტს, რაც იმას ნიშნავს, რომ პრეიუდიციული მნიშვნელობა მხოლოდ ზიანის ფაქტსა და მიზეზობრივ კავშირს გააჩნია. იმ პირობებში, როდესაც საქმის მასალებში წარმოდგენილი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დასტურდება, რომ მოსარჩელემ მის მიერ კომპანიისთვის სესხად გადაცემული თანხა სწორედ მოპასუხეთა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შესაბამისად ვერ მიიღო, გასაჩივრებული განჩინებით მართებულად დადგინდა, რომ მოპასუხეთა ქმედებები დელიქტური ვალდებულების წარმოშობის წინაპირობებს შეიცავს და „მენარმეთა შესახებ“ კანონით რეგულირებულ სფეროს არ განეკუთვნება.“²⁸²

„საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს შეფასება, რომ წარმოდგენილი განაჩენებით ზიანის ოდენობა არ დგინდებოდა. საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ საქმეში წარდგენილი განაჩენით ერთმნიშვნელოვნად დასტურდება ის გარემოება, რომ მოპასუხეთა მიერ ჩადენილი დანაშაულის შედეგად (6 ეპიზოდი) მოსარჩელეს მიაღდა მატერიალური ზიანი. ზემოაღნიშნული გარემოება პრეიუდიციის რანგში რომც არ იქნეს განხილული, მოპასუხეს არ წარმოუდგენია განაჩენით დადასტურებული ფაქტების გამაქარწყლებელი სამართლებრივად ვარგისი რაიმე მტკიცებულება (იხ. სუსგ. №ას-94-2021,06 ივლისი, 2021 წელი). ამასთან, საკასაციო პალატამ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მითითება, რომ, მოცემულ შემთხვევაში, დანაშაულის მაკვალიფიცირებელ ერთ-ერთ გარემოებას

ზიანის ოდენობა წარმოადგენდა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 77-ე მუხლის შენიშვნის თანახმად კი, ამავე კოდექსის 25-ე თავის მიზნებისათვის დიდ ოდენობად ითვლება ნივთის (ნივთების) ღირებულება 10 000 ლარის ზევით. შესაბამისად, პალატამ მიიჩნია, რომ განაჩენით მოპასუხეების მიერ მოსარჩელისთვის 10000 + 1 ლარის ოდენობით ზიანის მიყენების ფაქტი დასტურდებოდა.“²⁸³

„მოცემულ შემთხვევაში, საკასაციო პალატამ ყურადღება მიაპყრო საქმეში წარმოდგენილ კანონიერ ძალაში შესულ განაჩენზე, რომლითაც მოპასუხეები მოსარჩელის კუთვნილი თანხის გაფლანგვის გამო, დამნაშავეებად არიან ცნობილი. სსსკ-ის 309²⁰ მუხლი ადგენს, თუ რა უნდა ჩაითვალოს დადასტურებულად ანუ ე.წ. პრეიუდიციად. საკასაციო პალატამ სრულად გაიზიარა ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოების სამართლებრივი შეფასება ზიანის ოდენობასთან მიმართებით და განმარტა, რომ ვინაიდან განაჩენით დადგენილმა დანაშაულებრივმა ქმედებამ გამორიცხა მოსარჩელეების მიერ მსესხებლისათვის სესხად გაცემული თანხის და მასზე დარიცხული პროცენტის უკან დაბრუნება, ზიანის ოდენობად სწორად იქნა განსაზღვრული.“²⁸⁴

„საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ სსსკ-ის 106-ე მუხლზე მითითება ამავე კოდექსის 309²⁰-ე მუხლის მეორე ნაწილის გაუთვალისწინებლად არ შეიძლება. ვინაიდან, სასამართლოს განაჩენში მითითებული ფაქტობრივი გარემოების გასაბათილებელი სარწმუნო, უტყუარი მტკიცებულება კასატორის მიერ წარმოდგენილი ვერ იქნა, დადგენილად იქნა მიჩნეული, რომ დავალების შესრულების პროცესში, კასატორმა მიითვისა პირველი მოსარჩელის კუთვნილი თანხა. შესაბამისად, საფუძვლიანი და მტკიცებულებებით გამყარებულია თავდაპირველი სარჩელის

2024 წ.; №ას-5-2024, 27 მარტი, 2024 წ.; №ას-540-2024, 10 ივნისი, 2024 წ.; №ას-921-2024, 26 ივლისი, 2024 წ.; №ას-1213-2024, 22 ნოემბერი, 2024 წ.; №ას-755-2023, 27 ნოემბერი, 2024 წ.; №ას-1039-2024, 29 ნოემბერი, 2024 წ.

²⁸² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-273-2023, 13 ივლისი, 2023 წ.

²⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-199-2020, 28 აპრილი, 2020 წ.; სუსგ-ები: №ას-1122-2019, 23 ივლისი, 2021 წ.; №ას-1393-2019, 16 ნოემბერი, 2021 წ.

²⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-637-2023, 05 ივლისი, 2023 წ.

მოთხოვნა თანხის დაკისრების თაობაზე და ამ ნაწილში სარჩელი დაკმაყოფილებულ იქნა.²⁸⁵

თუ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო განაჩენი ან ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტი არ შეიცავს მიყენებული ზიანის გაანგარიშებას, ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელს შეიძლება ასევე დაერთოს უფლებამოსილი პირის/ორგანოს მიერ შედგენილი დოკუმენტი, რომელშიც განსაზღვრული იქნება მიყენებული ზიანის ოდენობა. აღნიშნული ნორმები განხილულ უნდა იქნეს სისტემური, ლოგიკური და შინაარსობრივი ანალიზის შედეგად. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309¹⁷ მუხლი განსაზღვრავს სარჩელზე დასართავ მტკიცებულებათა წრეს, კერძოდ, სარჩელი უნდა შეიცავდეს ზიანის ოდენობის ამსახველ მტკიცებულებას. აღნიშნულს შეიძლება მოიცავდეს თვით განაჩენი ან კიდევ, შესაძლებელია, მითითებული მტკიცებულების დამოუკიდებლად შექმნა და სარჩელზე დართვა. რაც შეეხება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309²⁰ მუხლს, აღნიშნული ნორმა ადგენს დელიქტით მიყენებული ზიანის თაობაზე წარდგენილი სარჩელის განხილვის წესს. მითითებული მუხლი იმპერატიულად ადგენს ასევე, თუ რა უნდა ჩაითვალოს დადასტურებულად ანუ ე.წ. პრეიუდიციად.²⁸⁶

„ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვისას სასამართლო დადგენილად მიიჩნევს ზიანის მიყენების ფაქტს, რაც იმას ნიშნავს, რომ პრეიუდიციული მნიშვნელობა მხოლოდ ზიანის ფაქტსა და მიზეზობრივ კავშირს გააჩნია და სსსკ-ის 309²⁰ მუხლის მეორე ნაწილის შესაბამისად, მათ სამოქალაქო საქმის განმხილველი მოსამართლე ხელახლა არ ადგენს. რაც შეეხება საპროცესო შეთანხმებას, საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ საპროცესო შეთანხმება მსჯავრდებულებს არ

ათავისუფლებს სამოქალაქო პასუხისმგებლობისაგან. მოცემულ შემთხვევაში, წარმოდგენილი სარჩელი აკმაყოფილებს კანონის ფორმალურ მოთხოვნებს, შესაბამისად, როგორც დელიქტური ქმედების შემადგენლობა, ისე - ზიანის ოდენობა დადგენილად მიიჩნევა, რაც შეეხება მოპასუხეებს, მათ, როგორც აღინიშნა, ოდენობასთან მიმართებით დასაბუთებული პრეტენზია არ წარმოუდგენიათ, ხოლო განაჩენის კანონიერების გადასინჯვა სამოქალაქო საქმის განხილვის ფარგლებს სცდება.“²⁸⁷

X.1. დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ საქმეთა განხილვის თავისებურებანი

ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს ცალკეული დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვის გამარტივებული წესი, დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების თაობაზე წარდგენილი სარჩელის ჩვეულებრივი წარმოებისაგან.²⁸⁸ კანონით მინიჭებული შესაძლებლობა, საქმე განხილულ იქნას გამარტივებული წესით შემჭიდროვებულ ვადებში, მოსარჩელე მხარის დისპოზიციური უფლებაა და მას არ ეკრძალება სარჩელის წარდგენა საერთო საფუძველზე. გამარტივებული წარმოებით საქმის განსახილველად კი, მოსარჩელეს კანონი ვალდებულებას აკისრებს, სარჩელს თან დაურთოს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო განაჩენი (თუ დანაშაული გვაქვს სახეზე) ან ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტი, რითაც სასამართლო დადგენილად მიიჩნევს ზიანის მიყენების ფაქტს (სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309¹⁷ მუხლის 1-ლი ნაწილი). გამარტივებული წარმოე-

²⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1281-2018, 27 მარტი, 2019წ.

²⁸⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-937-888-2012, 13 დეკემბერი, 2012 წ.

²⁸⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-199-2020, 19 მარტი, 2022 წ.

²⁸⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-555-2024, 23 დეკემბერი, 2024 წ.

ბის თავისებურება იმაშია, რომ საქმე განიხილება დაჩქარებულად და მარტივად, რაც უპირველესად საქმის განხილვის ვადებში აისახება. კონკრეტულად, სარჩელის შეტანიდან 3 დღის ვადაში წყდება მისი წარმოებაში მიღების საკითხი, მოპასუხისათვის შესაგებლის წარმოსადგენად დადგენილი ვადა კი, არ უნდა აღემატებოდეს 7 დღეს. სასამართლო ვალდებულია, საქმე განიხილოს სარჩელის წარმოებაში მიღებიდან ერთი თვის ვადაში (იხ.სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309¹⁹, 309²⁰ მუხლები). გამარტივებული წესით განსახილველ საქმეთა კატეგორია კანონით ზუსტად არის განსაზღვრული და იგი მხარის მოთხოვნის საფუძველზე მიმდინარეობს, ანუ კანონით გათვალისწინებული წინაპირობების არსებობისას, სარჩელი ამ წესით საქმის განხილვაზე მხარემ უნდა წარადგინოს და, შესაბამისად, სასამართლო ვალდებულია საქმის გამარტივებული წესით განხილვის თაობაზე.²⁸⁹

რაც შეეხება განსხვავებას დელიქტით მიყენებული ზიანის გამარტივებული და ჩვეულებრივი სასარჩელო წესით განხილვას შორის, აღნიშნულთან მიმართებით, აღსანიშნავია, რომ გამარტივებული წესით საქმის განხილვის დროს სახეზეა კანონიერ ძალაში არსებული განაჩენი, რომლითაც უტყუარად დასტურდება ზიანის ფაქტი და მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, შესაბამისად, სასამართლო აღარ იკვლევს აღნიშნულ საკითხებს და დამატებითი მტკიცებულებების წარმოდგენის გარეშე დადასტურებულად მიიჩნევს მათ. სასამართლო კვლევისა და შეფასების საგანია მხოლოდ ზიანის ოდენობა იმ შემთხვევაში, როდესაც განაჩენით/ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციული აქტით იგი არ არის დადგენილი.

ასეთ დროს ზიანის ოდენობის დამადასტურებელი მტკიცებულება მოსამარჩელემ უნდა წარადგინოს.²⁹⁰ ჩვეულებრივი სასარჩელო წესით დელიქტის შედეგად მიყენებული ზიანის შესახებ სარჩელის განხილვის დროს კი, მხარეები სსსკ-ის 102-ე და 103-ე მუხლების შესაბამისად წარუდგენენ, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების, ასევე ზიანის ფაქტის, მიზეზობრივი კავშირისა და ზიანის ოდენობის ამსახველ მტკიცებულებებს, ხოლო სასამართლო წარმოდგენილ მტკიცებულებებს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის შესაბამისად აფასებს.²⁹¹

„იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა არა გამარტივებული, არამედ საერთო წესით მიმდინარეობს, კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი პრეიუდიციის რანგის მტკიცებულებას არ წარმოადგენს, არამედ იგი მტკიცებულებათა ზოგადი სტანდარტით შეფასებას ექვემდებარება.“²⁹²

„მოცემულ შემთხვევაში, საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოების მიერ განვითარებული მსჯელობა და აღნიშნულის საწინააღმდეგოდ მიიჩნია, რომ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, მოცემულ დავაზე ვერ შეფასდება 309¹⁷-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით განსაზღვრულ იმ მტკიცებულებად, რომელიც საკმარისი იქნებოდა მოპასუხის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით მოსარჩელისათვის ზიანის მიყენების ფაქტი დასადგენად, რამეთუ ხსენებული განაჩენით არ დგინდება მოპასუხის პასუხისმგებლობა უშუალოდ მოსარჩელის მიმართ დამდგარ ზიანში. კერძოდ, დასახელებული განაჩენით, მოსარჩელე არ ყოფილა ცნობილი დაზარალებულად; ამასთან, ამავე განაჩენით დასტურდება, რომ მოპასუხის დანაშაულებრივი

²⁸⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 1319-1245-2012, 22 ოქტომბერი, 2012 წ.

²⁹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-256-2023, 01 დეკემბერი, 2023 წ.

²⁹¹ მესხიშვილი, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების თაობაზე წარდგენილი სარჩელების სასამართლოს წესით განხილვის ზოგიერთი

თავისებურებების პრაქტიკული ანალიზი, GIZ, თბილისი, 2012 წ.

²⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-555-2024, 23 დეკემბერი, 2024 წ; სუსგ №ას-1010-2021, 30 ნოემბერი, 2021 წ.

ქმედებების შედეგად, ქონების მესაკუთრისათვის ყალბი საგადასახადო დოკუმენტების დამზადება-გამოყენებით, სახელმწიფოსათვის მოტყუებით ზიანის მიყენების შედეგად, **ბიუჯეტს მიაღდა** დიდი ოდენობით მატერიალური ზიანი. **მაშასადამე, კონკრეტულ სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დასტურდება მოპასუხის მხრიდან სახელმწიფოსთვის და არა მოსარჩელისთვის ზიანის მიყენების ფაქტი, რაც ერთმნიშვნელოვნად გამორიცხავს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXXIV³ თავით გათვალისწინებული გამარტივებული წარმოების წესით, მხოლოდ განაჩენზე დაყრდნობით, მოპასუხის მხრიდან მოსარჩელე კომპანიისათვის ზიანის მიყენების ფაქტობრივი გარემოების დამტკიცების შესაძლებლობას.** საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ სისხლის სამართლის საქმეზე მიღებული კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი ამ კონკრეტულ დავაში წარმოადგენს მხოლოდ ერთ-ერთ მტკიცებულებას, რომელიც საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის შესაბამისად, საჭიროებს მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილ სხვა მტკიცებულებებთან ერთობლიობაში შეფასებას, რაც ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოებს არ განუხორციელებიათ. შესაბამისად, საერთო სასარჩელო წარმოების წესით დელიქტური ურთიერთობისათვის დამახასიათებელი ცალკეული ელემენტების მტკიცების ნაწილში, ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოს მიერ, ხელახლა დასადგენ გარემოებას წარმოადგენს მოპასუხის დანაშაულებრივი ქმედებების შედეგად, მიაღდა თუ არა მოსარჩელეს ზიანი.²⁹³

მნიშვნელოვანია საკითხი იმის შესახებ, თუ ვინ იღებს გადაწყვეტილებას, თუ რა წესით უნდა იქნეს განხილული დანაშაულით მიყენებული ზიანის თაობაზე წარმოდგენილი სარჩელი. აღსანიშნავია, რომ მითითებული საკითხი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით პირდაპირ მოწესრიგებული არ არის, თუმცა, საპროცესო ნორმათა ერთობლივი ანალიზი იძლევა გარკვეული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას, კერძოდ, აღნიშნული საკითხი წყდება სარჩელის შეტანის ეტაპზე. „საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ უფლების დაცვის საშუალებებს შორის არჩევანის თავისუფლება დაზარალებულს ეკუთვნის.“²⁹⁴

„საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ მოსარჩელის (დაზარალებული) მიერ მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების დაცვა სასარჩელო და არა გამარტივებული წარმოების წესით, შეიძლება განპირობებული იქნეს სხვადასხვა გარემოებით, კერძოდ, ჯერ ერთი, ყოველთვის ვერ ხერხდება სავარაუდო დამნაშავის დროული იდენტიფიცირება, რაც აბრკოლებს მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგომას. შესაძლოა, პირი კიდევაც იქნას ცნობილი ბრალდებულად, მაგრამ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილებით განსაზღვრული რომელიმე საფუძვლის არსებობისას შეწყდეს გამოძიება ან/და სისხლისსამართლებრივი დევნა, მაგალითად, პროკურორმა უარი თქვა ბრალდებაზე, ბრალდების მხარემ პირის მიმართ გამოიყენა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ან განრიდების მექანიზმი და ა.შ. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ შესაძლებელია, სისხლის სამართლის საქმეზე არსებითი განხილვის ეტაპამდეც მიაღწიოს, მაგრამ ბრალდებამ ვერ შეძლოს გონივრულ ეჭვს მიღმა მტკიცებულებათა სტანდარტით ბრალდებულის დამნაშაულობის დამტკიცება და ამის გამო გამოტანილი იქნას გამამართლებელი განაჩენი. სწორედ ამიტომაც, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმ გარემოებას, რომ ყველა ზემოთ განხილულ შემთხვევაში დაუცველი არ დარჩეს კონკრეტული დაზარალებული, მისი ინტერესები და ანაზღაურდეს ის ზიანი, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით იქნა მიყენებული. ცხადია, თუკი დანაშაულებრივი ქმედებით მიყენებული ზიანის არსებობისას,

²⁹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-256-2023, 01 დეკემბერი, 2023 წ.

²⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-200-2022, 30 მარტი, 2022 წ.

სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაკისრების აუცილებელ წინაპირობად, ზიანის მიმყენებლის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგომას ჩავთვლიდით, ამით უხეშად დაირღვეოდა დაზარალებულის უფლებები. გამოვიდოდა, რომ უფრო უპირატეს მდგომარეობაში იქნებოდა ის დაზარალებული, რომელსაც ზიანი არა დანაშაულებრივი, არამედ სხვაგვარი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით/სამოქალაქო-სამართლებრივი დელიქტით მიაღება.“²⁹⁵

გარდა ამისა, ამავე ეტაპზე წყდება სახელმწიფო ბაჟის საკითხიც.²⁹⁶ სსსკ-ის 46-ე მუხლის „გ“ პუნქტის ფორმულირებით, მოსარჩელის ბაჟისაგან გასათავისუფლებლად უნდა არსებობდეს შემდეგი კუმულატიური პირობები: 1. დანაშაული დადასტურებული უნდა იყოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით; 2. მოთხოვნა მხოლოდ მატერიალური ზიანის ანაზღაურებას უნდა ეხებოდეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულით მიყენებულ მორალურ ზიანთან დაკავშირებული მოთხოვნა სახელმწიფო ბაჟისაგან არ თავისუფლდება.²⁹⁷

ამდენად, თუ არ არსებობს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, შესაბამისად, არ არსებობს დანაშაულის ჩადენისა და დანაშაულის შედეგად ზიანის მიყენების პრეიუდიცია, რაც იმას ნიშნავს, რომ არ არსებობს საქმის გამარტივებული წესით განხილვისა და სახელმწიფო ბაჟის გადახდისაგან მოსარჩელის გათავისუფლების კანონით გათვალისწინებული საფუძველი.²⁹⁸

საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ დანაშაულის შედეგად დაზარალებულ პირს, საქართველოს კანონმდებლობით გააჩნია შესაძლებლობა, დარღვეული უფლების დასაცავად (ზიანის ანაზღაურება) მიმართოს სასამართლოს და მოითხოვოს საქმის განხილვა ჩვეუ-

ლებრივი სასარჩელო წესით ან გამარტივებული წარმოების წესით. ამასთან, გამარტივებული წესით საქმის განსახილველად აუცილებელია მოსარჩელის შუამდგომლობა და სარჩელზე მოპასუხის მიმართ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის დართვა. რაც შეეხება ისეთ შემთხვევებს, როდესაც მოპასუხის მიმართ გამოტანილია გამამართლებელი განაჩენი ან მოპასუხის მიმართ სახეზე არაა სისხლის სამართლის საქმეზე არსებითი განხილვის შედეგად გამოტანილი შემაჯამებელი აქტი, აღნიშნული არ წარმოადგენს საერთო სასარჩელო წესით ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დამაბრკოლებელ გარემოებას, თუკი მოსარჩელის (დაზარალებული) მიერ წარდგენილი მტკიცებულებები სსსკ-ის 105-ე მუხლის მოთხოვნათა შესაბამისად, საკმარისია სამოქალაქო დავის ფარგლებში ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის დაკმაყოფილებისათვის. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ზემოთ აღნიშნული პრაქტიკაც ნათლად ადასტურებს, რომ ცალკე აღებული, დაზარალებულის სასარებლოდ კომპენსაციის დაკისრება იმ პირისათვის, რომლის მიმართაც სისხლის სამართლის საქმეზე გამოტანილი იქნა გამამართლებელი განაჩენი, არ წარმოადგენს უდანაშაულობის პრეზუმფციის დარღვევას და არ ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტს.²⁹⁹

„განსახილველ შემთხვევაში, კასატორს მიაჩნდა, რომ სახეზეა დანაშაულით მიყენებული ზიანის სრული მოცულობით ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოებები და ეყრდნობა კანონიერ ძალაში შესულ განაჩენს, რომელიც ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებლობას აკისრებს ზიანის მიმყენებელ პირს - მოცემულ შემთხვევაში, ნოტარიუსს. კასატორმა მიიჩნია, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო

²⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1322-2018, 04 აპრილი, 2019 წ.

²⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-256-2023, 01 დეკემბერი, 2023 წ.

²⁹⁷ მესხიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 106, თბილისი, 2020 წ.

²⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-256-2023, 01 დეკემბერი, 2023 წ.; შდრ: სუსგ-ები: №ას-1426-2018, 11 აპრილი, 2019 წ.; №ას-199-2020, 28 დეკემბერი, 2022 წ.

²⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1322-2018, 04 აპრილი, 2019 წ.

კოდექსის 309²⁰ მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად სასამართლო შეზღუდულია და ეყრდნობა მხოლოდ განაჩენს, მას არ აქვს უფლება ეძიოს ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელი სხვა პირები გარდა უშუალოდ დამნაშავეისა. სასამართლოს არ აქვს უფლება ამხილოს სხვა პირი შერეულ ბრალში ან მისი არაგულისხმიერი ქმედება, მინდობილობის გაუქმების შეუტყობინებლობა, მინდობილი პირისათვის დააკვალიფიციროს შერეულ ბრალად და უფრო მეტად ზიანის გამომწვევად მიიჩნიოს ვიდრე ამავე განაჩენით დადგენილი ერთ-ერთი დამნაშავე. კასატორმა მიუთითა, რომ სააპელაციო სასამართლომ არ გამოიყენა კანონი, რომელიც უნდა გამოეყენებია, კერძოდ, სსკ-ის 309¹⁶, 309¹⁷, 309²⁰. საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა კასატორის აღნიშნული პრეტენზია და ყურადღება მიაქცია დავის საგანს, რომელსაც წინამდებარე შემთხვევაში დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება წარმოადგენდა. განსახილველ შემთხვევაში, სასამართლომ დაადგინა, რომ მხარეთა შორის სამართლებრივი ურთიერთობა გამომდინარეობდა დელიქტური ურთიერთობიდან და იმავდროულად, იმსჯელა მოპასუხე ნოტარიუსის მიერ დანაშაულებრივი ქმედებით ზიანის წარმოშობაზე დაზარალებულის - მოსარჩელის მოქმედების ან უმოქმედობის საკითხზე, რაც ასეთის დადასტურების შემთხვევაში, მოითხოვდა გარკვევას იმაში უფრო მეტად, რომელი მხარის ბრალით იყო ზიანი გამოწვეული. საკასაციო პალატამ მიაჩნია, რომ აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობა იყო მართებული, ვინაიდან, თუ ზიანის დადგომაში არსებობდა დაზარალებულის მხრიდან გამომწვეული მოქმედება თუ უმოქმედობა, ზიანის ანაზღაურება არ შეიძლება ტვირთად დაჰკისრებოდა მხოლოდ ვალდებულ პირს. განსახილველ შემთხვევაში, კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადგენილია, რომ მოსარჩელის არაგულისხმიერმა ქმედებამ, კერძოდ, მინდობილობის გაუქმების შესახებ რწმუნებულისათვის - შვილისათვის შეუტყობინებლობამ, რომელმაც თითქოსდა არ იცოდა, რომ გაუქმებული მინდობილობის საფუძველზე გაასხვისა დედის ქონება (თითქმის 4 თვეზე მეტი

ხნის განმავლობაში მან ვერ მოახერხა შვილისათვის ეთქვა მინდობილობის გაუქმების შესახებ) გარკვეულწილად ხელი შეუწყო ნოტარიუსის მხრიდან მოვალეობის არაჯეროვან შესრულებას. იმავდროულად, დადგენილადაა მიჩნეული, რომ მოსარჩელეს აღებული ჰქონდა ვალდებულება, თავად ეცნობებინა მინდობილობის გაუქმების თაობაზე თავისი შვილისათვის (იხ., მინდობილობა). ასეთის განხორციელების შემთხვევაში კი, არსებობდა გონივრული ვარაუდის საფუძველი, რომ მოსარჩელე/მარწმუნებელი/მესაკუთრე მთლიანად აიცილებდა მისი ნების საწინააღმდეგოდ საკუთრების განკარგვას. მართალია, ნოტარიუსის ვალდებულებაც იმაში მდგომარეობს, რომ შეამოწმოს „ნოტარიატის შესახებ“ საქართველოს კანონის და „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ ინსტრუქციის“ შესაბამისად, სანოტარო მოქმედების მონაწილის, რწმუნებულის უფლებამოსილება, რომელი ვალდებულებაც მოცემულ შემთხვევაში შეასრულა არაჯეროვნად (იხ., განაჩენი), რაც გამოიხატა იმაში, რომ მან ვერ უზრუნველყო სანოტარო მოქმედების მონაწილე პირის უფლებამოსილების დადგენა, რის შედეგაც, ნოტარიუსმა იმავე დღეს, შეადგინა და გასცა ყალბი სანოტარო აქტი - უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულება. სწორედ იმიტომ რომ ნოტარიუსის მხრიდან დაღვეული იქნა ვალდებულება, მას „ნოტარიატის შესახებ“ კანონის 22-ე მუხლის მიხედვით ეკისრება ქონებრივი პასუხისმგებლობა ზიანისათვის, რომელიც გამოიწვია მისმა განზრახმა ან გაუფრთხილებელმა ქმედებამ. თუმცა, საგულისხმოა, რომ როდესაც დადგენილია დაზარალებულის ქმედების ან უმოქმედობის გარემოება, მხოლოდ ნოტარიუსი როდია პასუხისმგებელი სრული ზიანის ანაზღაურებაზე. სსკ-ის 415-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, თუ ზიანის წარმოშობას ხელი შეუწყო დაზარალებულის მოქმედებამაც, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ამ ანაზღაურების მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ უფრო მეტად რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული. ამდენად, მოქმედი სამოქალაქო კანონმდებლობა იცნობს ისეთ შემთ-

ხვევას, როდესაც მხარისათვის მიყენებული ზიანი შეიძლება გამოწვეული იყო ორივე მხარის მიზეზით და არსებობდეს მხარეთა ე.წ. „შერეული ბრალი“. ასეთ დროს სასამართლო ვალდებულია, დაადგინოს, რომელ მხარეს რა მოცულობით ეკისრებათ მიყენებულ ზიანზე პასუხისმგებლობა და მისი ანაზღაურების ოდენობაც აღნიშნული მოცულობის პროპორციულად განსაზღვროს.³⁰⁰

X.2. სამოქალაქო სამართალწარმოებისას ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეებზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის კანონიერი ძალის ობიექტური ფარგლები

როგორც აღინიშნა, 2010 წლის 15 დეკემბერს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში განხორციელებული ცვლილების შესაბამისად, V-ე კარს დაემატა ახალი XXXIV³ თავი – ცალკეული დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვის გამართივებული წესი. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXXIV³ თავით გათვალისწინებული წესები გამოიყენება არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახეზეა კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, ანუ როდესაც დანაშაულის ჩადენის შედეგად პირისათვის ზიანის მიყენების ფაქტი დასტურდება კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, არამედ მაშინაც როდესაც ადგილი აქვს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას.

სსსკ-ის 309¹⁷ და 309²⁰ მუხლების შინაარსიდან გამომდინარე, პრეიუდიციული მნიშვნელობისაა ზიანის მიყენების ფაქტი და ზიანის ოდენობა, რომელიც დასტურდება ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით.³⁰¹

თუ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტი არ შეიცავს მიყენებული ზიანის გაანგარიშებას, ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელს შეიძლება ასევე დაერთოს უფლებამოსილი პირის/ორგანოს მიერ შედგენილი დოკუმენტი, რომელშიც განსაზღვრული იქნება მიყენებული ზიანის ოდენობა. აღნიშნული ნორმები განხილულ უნდა იქნეს სისტემური, ლოგიკური და შინაარსობრივი ანალიზის შედეგად. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309¹⁷ მუხლი განსაზღვრავს სარჩელზე დასართავ მტკიცებულებათა წრეს, კერძოდ, სარჩელი უნდა შეიცავდეს ზიანის ოდენობის ამსახველ მტკიცებულებას. აღნიშნულს შეიძლება მოიცავდეს თვით ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტი ან კიდევ, შესაძლებელია, მითითებული მტკიცებულების დამოუკიდებლად შექმნა და სარჩელზე დართვა. რაც შეეხება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309²⁰ მუხლს, აღნიშნული ნორმა ადგენს დელიქტით მიყენებული ზიანის თაობაზე წარდგენილი სარჩელის განხილვის წესს. მითითებული მუხლი იმპერატიულად ადგენს ასევე, თუ რა უნდა ჩაითვალოს დადასტურებულად ანუ ე.წ. პრეიუდიციად. მითითებული მუხლის პირველი ნაწილის პირველ წინადადებაში ნათლად და მკაფიოდ იკითხება: ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვისას სასამართლო დადგენილად მიიჩნევენ ზიანის მიყენების ფაქტს, რაც იმას ნიშნავს, რომ პრეიუდიციული მნიშვნელობა მხოლოდ ზიანის ფაქტსა და მიზეზობრივ კავშირს გააჩნია.

საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული ამ სპეციალური წარმოების არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს აღარ უნევს ზიანის მიყენების ფაქტის,

³⁰⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-150-150-2018, 16 მარტი, 2018 წ.

³⁰¹ მესხიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 106, თბილისი, 2020 წ.

ე.ი. თავად მიყენებული ზიანის, ზიანის მიმყენებლის ბრალის, მის ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის კვლევა. რაც შეეხება ზიანის ოდენობას, აღნიშნულთან მიმართებით მსჯელობას შესაძლებელია შეიცავდეს თავად ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციული აქტი, სხვა შემთხვევებში, კი, ზიანის გაანგარიშება დასაშვებია უფლებამოსილი პირის/ორგანოს მიერ შედგენილი დოკუმენტით (საპროცესო კოდექსის 309¹⁷ მუხლის მე-2 ნაწილი).

“ერთ-ერთ საქმეში მოსარჩელემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში მოპასუხე სანარმოს მიმართ და მოითხოვა გარემოსთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. სააპელაციო სასამართლომ იხელმძღვანელა სამოქალაქო კოდექსის XXXIV³ თავით (რომელიც ითვალისწინებს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის გამარტივებული წესით განხილვის შესაძლებლობას) და დადასტურებულად მიიჩნია მოპასუხის მიერ დაბინძურებული წყლის მდინარეში ჩაშვებით, გარემოსათვის ზიანის მიყენების ფაქტი. შესაბამისად, დაასკვნა, რომ გამოვლენილი იყო დელიქტური ვალდებულების წარმოშობის წინაპირობები, რაც მოპასუხისათვის ზიანის თანხის დაკისრების საფუძველს ქმნიდა. რაც შეეხება მიყენებული ზიანის ოდენობას, სააპელაციო პალატამ მიუთითა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 309¹⁷-ე მუხლის პირველ და მეორე ნაწილებზე, ასევე, იხელმძღვანელა სსსკ-ის 102-ე, 105-ე მუხლებით და სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა. კასატორმა (მოპასუხე) სადავოდ გახადა როგორც, ზოგადად გარემოსთვის მიყენებული ზიანის არსებობა, ასევე, სასამართლოების მიერ დადგენილი ზიანის ოდენობის გამოთვლის წესი. მოპასუხე კასატორის საკასაციო პრეტენზიების პასუხად, საკასაციო სასამართლომ პირველ რიგში მიუთითა სააპელაციო პალატის მიერ დადგენილ იმ უდავო გარემოებაზე, რომ მოპასუხის მიერ გარემოსთვის ზიანის მიყენების ფაქტი

დადასტურებულია სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული დადგენილებით, რომლის მიხედვით, მოპასუხე ცნობილ იქნა სამართალდამრღვევად საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 79²-ე მუხლის საფუძველზე (გარემოზე ზემოქმედების ნებართვის (მათ შორის, გარემოსდაცვითი ნებართვის) პირობების ან ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნით (მათ შორის, სახელმწიფო ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნით) გათვალისწინებული პირობების დარღვევა). საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ დელიქტით მიყენებული ზიანის საერთო სასარჩელო წესით განხილვისგან განსხვავებით, გამარტივებული წესით საქმის განხილვის დროს (სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXXIV³ თავით განსაზღვრულია ცალკეული დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვის გამარტივებული წესი), ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განმხილველი ორგანოს/თანამდებობის პირის მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით უტყუარად დასტურდება ზიანის ფაქტი და მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის (სსსკ 309²⁰-ე მუხლი), შესაბამისად, სასამართლო აღარ იკვლევს აღნიშნულ საკითხებს და დამატებითი მტკიცებულებების წარდგენის გარეშე დადასტურებულად მიიჩნევს მათ. რაც შეეხება ზიანის გამოთვლის წესს და მის ოდენობას, ამ ნაწილშიც საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა სააპელაციო პალატის შეფასებები და დასკვნები და მიიჩნია, რომ ზიანის სახით მოპასუხისთვის დასაკისრებელი თანხა სააპელაციო პალატამ მართებულად დაიანგარიშა.³⁰²

³⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1288-2023, 28 თებერვალი, 2024 წ.

XI. სხვა სამართალწარმოების (სისხლის და ადმინისტრაციული) საქმეებიდან სამოქალაქო სამართალწარმოების საქმეზე მასალების გამოყენება

XI.1. სისხლის სამართლის საქმიდან მასალების გამოყენება

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დადგენილი პრაქტიკის მიხედვით, საგამოძიებო ორგანოთა წინაშე განხორციელებული წერილობითი ახსნა-განმარტება (გამოკითხვა) წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლით გათვალისწინებულ წერილობით მტკიცებულებას, ამდენად, მას აქვს იგივე მტკიცებულებითი ძალა, როგორიც უშუალოდ სასამართლო სხდომაზე მიცემულ ახსნა-განმარტებას. პოლიციაში მიცემული ახსნა-განმარტების ნამდვილობასთან დაკავშირებით სასამართლომ განმარტა, რომ ეს დოკუმენტი წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ წერილობით მტკიცებულებას, რომელიც შეიცავს ცნობებს საქმისათვის მნიშვნელოვან გარემოებათა შესახებ და საქმის განხილვის ეტაპზე მოსარჩელეს მისი სიყალბის თაობაზე არ განუცხადებია (სსსკ-ის 137-ე მუხლი).³⁰³

„ერთ-ერთ საქმეში საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ საქმის მასალებში განთავსებული საგამოძიებო ორგანოში გამოკითხვის ოქმი, სადაც პირველი მოპასუხე აღნიშნავს, რომ “სულ გადასახდელი დარჩა 1400 აშშ დოლარი. აღნიშნული შეთანხმება იყო ზეპირსიტყვიერი და არავითარი წერილობითი ხელშეკრულება არ გაგვიფორმებია.“ საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ საგამოძიებო ორგანოთა წინაშე განხორციელებული ახსნა-განმარტება წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლით გათვალისწინებულ წერილობით მტკიცებულებას, ამდენად, მას აქვს იგივე მტკიცებულებითი ძალა, როგორიც უშუალოდ სასამართლო სხდომაზე მიცემულ ახსნა-განმარტებას.“³⁰⁴

„ერთ-ერთ საქმეში საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 81-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, თუ პირი გარიგების დადების მიზნით მოატყუეს, იგი უფლებამოსილია მოითხოვოს ამ გარიგების ბათილობა. იმ გარემოებათა დამტკიცების ვალდებულება, რომელიც ქმნის მოტყუების შემადგენლობას, მტკიცების ტვირთის ობიექტური და სამართლიანი განაწილების წესის შესაბამისად, იმ მხარის ვალდებულებაა, რომლის ინტერესშიც შედის მოტყუების ფაქტის დადგენა. განსახილველ შემთხვევაში საგულისხმოა, რომ საგამოძიებო ორგანოთა წინაშე განხორციელებული ახსნა-განმარტება წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლით გათვალისწინებულ წერილობით მტკიცებულებას და მისი სიყალბის შესახებ კასატორს მითითება არასდროს განუხორციელებია, ამდენად, მას აქვს იგივე მტკიცებულებითი ძალა, როგორიც უშუალოდ სასამართლო სხდომაზე მიცემულ ახსნა-განმარტებას.“³⁰⁵

„საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებაში მითითებულ ფაქტობრივ-სამართლებრივ მსჯელობა და დამატებით აღნიშნა, ვინაიდან, განსახილველ შემთხვევაში დადგენილია, რომ ამჟამინდელი მდგომარეობით მოპასუხის მხრიდან მოსარჩელისთვის კომერციული ფართის გადაცემა შეუძლებელია, მოსარჩელეს მართებულად მიეცა ზიანის სახით ფულადი ანაზღაურება. ასევე მნიშვნელოვანია განემარტოს კასატორს, რომ სისხლის სამართლის საქმეზე დადგენილ ფაქტებს ამ შემთხვევაში პრეიუდიციული ძალა არ გააჩნიათ. სახელშეკრულებო ურთიერთობის სამართლებრივი ბუნება და იურიდიული შედეგები შეფასებული და

³⁰³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-542-514-2015, 10 სექტემბერი, 2015 წ., პ.1.4.

³⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1024-2013, 16 ნოემბერი, 2023 წ., პ.102.

³⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-975-2021, 08 ივნისი, 2022 წ., პ.43.2.

გადაწყვეტილია მიმდინარე სამოქალაქო საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებებისა და მხარეთა ახსნა-განმარტებების საფუძველზე.”³⁰⁶

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა მყიდველთან მიმართებაში „მტკიცების სტანდარტის მაღლა აწევისა” და „უტყუარად, სარწმუნოდ და ყოველგვარი ეჭვის გარეშე” მტკიცების ვალდებულების წარმოშობის შესახებ, რადგან მტკიცების ამგვარ სტანდარტს სამოქალაქო სამართალი არ იცნობს. სისხლის სამართალში პირის ბრალეულობის დასადგენად არსებობს „ერთმანეთთან შეთანხმებულ, აშკარა და დამაჯერებელ მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც გონივრულ ეჭვს მიღმა” უნდა ადასტურებდეს სადავო ფაქტს (იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 3.13, მუხლი 13, მუხლი 82). სამოქალაქო სამართალში კი მოქმედებს სადავო ფაქტის მაღალი ალბათობით დადასტურების ვალდებულება, რაც გულისხმობს იმას, რომ სამოქალაქო სამართალში სადავო ფაქტის დასადასტურებლად აუცილებელია ისეთი მტკიცებულებების არსებობა, რომლებიც ერთობლივად, მაღალი ალბათობით დაადასტურებენ კონკრეტულ ფაქტს (იხ. სუსგ №ას-872-830-2013, 2014 წლის 17 ოქტომბერი). ამრიგად, თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ რომელიმე მტკიცებულება მატერიალურად ან შინაარსობრივად ვარგისი არ არის, მაშინ მისი შემოწმების საგანია, წარმოადგინა თუ არა მყიდველმა სხვა მტკიცებულებები, რომლებიც ერთობლივად მაღალი ალბათობით ადასტურებს მის მიერ ნასყიდობის საფასურის გადახდის ფაქტს. საკასაციო სასამართლომ განმარტა, რომ სააპელაციო სასამართლომ სადავო ფაქტობრივი გარემოების დადგენისას დაეყრდნო სისხლის სამართლის საქმის მასალებში მოწმის სახით დაკითხული ნოტარიუს ჩვენებას, თუმცა საკასაციო პალატამ აღნიშნული მტკიცებულების შეფასების შედეგად მიიჩნია, რომ დოკუმენტი არ შეიცავს დამაჯერებელ, უტყუარ ცნობებს საქმისათვის

მნიშვნელობის მქონე გარემოებების შესახებ. ნოტარიუსის ახსნა-განმარტებით ცალსახად არ დასტურდება 70 000 აშშ დოლარის მიუღებლობის ფაქტი. აღნიშნული მტკიცებულებიდან გამომდინარეობს ერთმნიშვნელოვანი დასკვნა მხოლოდ იმის შესახებ, რომ ნოტარიუსის თანდასწრებით ნასყიდობის საგნის საფასურის ნაწილის - 70 000 აშშ დოლარის გადაცემა არ მომხდარა. სააპელაციო სასამართლო სადავო ფაქტობრივი გარემოების დადგენისას დაეყრდნო ასევე გამოძიებაში მოწმის სახით დაკითხული პირების ჩვენებებს, რომელთა თანახმად, სანოტარო ბიუროში თანხის გადაცემას არ დასწრებიან. საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოს მოწმეთა ჩვენებები უნდა შეეფასებინა იურიდიული დამაჯერებლობისა და სუბიექტური კრიტერიუმის გათვალისწინებით. განსახილველ შემთხვევაში, მოცემულ პირთა განმარტება მოსარჩელესთან მათი დამოკიდებულების გამო არ შეიძლება შეფასდეს მიუკერძოებლად, ხოლო მათი ჩვენებები - უტყუარ და სარწმუნო მტკიცებულებებად. ამრიგად, წარმოდგენილ მტკიცებულებათა შეფასების შედეგად, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლომ ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად არ გამოიკვლია საქმეში არსებული მტკიცებულებები მათი განკუთვნიადობის, სარწმუნოებისა და უტყუარობის თვალსაზრისით. შედეგად, არასწორი ფაქტობრივი გარემოების დადგენით მივიდა საქმის არასწორ გადაწყვეტამდე.”³⁰⁷

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ მოცემულ შემთხვევაში მხარეთა შორის წარმოშობილი იყო გრძელვადიანი ურთიერთობა, რომელიც ითვალისწინებდა მოგების მიღების მიზნით მრავალსართულიანი საცხოვრებელი კომპლექსის აშენებას, რაც მაღალი ალბათობით შესაძლებელია განხორციელდეს გასამრჯელოს სანაცვლოდ. გასამრჯელო ჩაითვლება უსიტყვოდ შეთანხმებულად, თუ გარემოებათა მიხედვით მოქმედების შესრულება მხოლოდ გასამრჯელოთი არის მოსალოდნელი. ამ თავისებურებაზე მიუთითებს საქართველოს სამოქალაქო

³⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1188-2019, 13 მარტი, 2020 წ.

³⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-970-935-2016, 18 დეკემბერი, 2017 წ.

კოდექსის 710-ე მუხლის მე-2 ნაწილი. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოხსენებული ნორმით გათვალისწინებული გარემოების გაქარწყლება შესაძლებელია თვით დაინტერესებული პირის მიერ, თუ იგი დაადასტურებს, რომ სადავო ურთიერთობა გასამრჯელოს არ ითვალისწინებდა. აღნიშნული კასატორმა ვერ დაადასტურა (სსსკ-ის 102-ე მუხლი). იგი უთითებს მხოლოდ დავალების ხელშეკრულებებში გასამრჯელოზე შეთანხმების არარსებობაზე, რაც სასამართლოს მოსაზრებით არ არის საკმარისი 710-ე მუხლის მე-2 ნაწილით მოცემული პრეზუმფციის გასაქარწყლებლად. ამავე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, თუ გასამრჯელოს ოდენობა არ არის განსაზღვრული, მაშინ რაიმე ნიხრის არსებობისას შეთანხმებულად მიიჩნევა სანიხრო გასამრჯელო, ისევე, როგორც ნიხრის არარსებობისას - ჩვეულებრივი გასამრჯელო. ამდენად, კანონი უშვებს შესაძლებლობას, რომ გასამრჯელოს თაობაზე ხელშეკრულებაში შესაბამისი დათქმის არარსებობის მიუხედავად მისი ოდენობა დადგინდეს ნიხრების ან ამ ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელი ჩვეულებების მიხედვით. **აღნიშნულთან ერთად, ყურადსაღებია, რომ გასამრჯელოს ოდენობის დადგენისას სასამართლო დაეყრდნო არა ნიხრის ან ჩვეულებრივი გასამრჯელოს პრინციპს, არამედ ბათუმის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის განაჩენით დადგენილ ფაქტს, რომლითაც განსახილველ საქმეში მოპასუხე აღიარებს, რომ დავალების ხელშეკრულების შესრულების შედეგად ის დაპირდა რწმუნებულს (განსახილველ საქმეში მოსარჩელე) მშენებარე საცხოვრებელ სახლში ნებისმიერი 4 ბინის გადაცემას. ამდენად, ზემოთ აღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, შესაძლებელია გამოტანილ იქნას დასკვნა, რომ მხარეთა შორის დავალების ხელშეკრულება ითვალისწინებდა გასამრჯელოს - ოთხი ნებისმიერი ბინის გადაცემით სახით.³⁰⁸**

„სადავო არ არის და საქმეში წარმოდგენილი წერილობითი მტკიცებულებით დასტურდება,

რომ პოლიტიკური ნიშნით დაპატიმრებულ და პოლიტიკური ნიშნით დევნილ პირთა შესახებ საქართველოს პარლამენტის 2012 წლის 5 დეკემბრის დადგენილების საფუძველზე, რაც, თავის მხრივ, ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 2012 წლის 3 ოქტომბრის N 1900 რეზოლუციას ეფუძნება, მოპასუხე პოლიტიკური ნიშნით დაპატიმრებულ პირად იქნა აღიარებული. **განსახილველ შემთხვევაში, მოპასუხის მიერ განაჩენის გადასინჯვის მოთხოვნისა და შესაბამისად, სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების შესახებ მტკიცებულებები წარმოდგენილი არ არის, რაც საქმის მასალებში წარმოდგენილ 2010 წლის 15 აპრილის კანონიერ ძალაში შესულ განაჩენს, ფორმალური თვალსაზრისით, პრეიუდიციულ ძალას უნარჩუნებს, თუმცა, სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მას შინაარსობრივად პრეიუდიციულ ძალას უკარგავს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ხსენებულ განაჩენს სასამართლო უდავო მტკიცებულებად ვერ მიიჩნევს და ზიანის დაკისრებისთვის საჭირო წინაპირობების (მართლწინააღმდეგობა, ზიანი, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი) უპირობო გაზიარების საფუძველი ვერ გახდება. იგი განხილულ უნდა იქნეს საქმეზე არსებულ სხვა მტკიცებულებებთან ერთობლივად, როგორც ერთ-ერთი მტკიცებულება. საწინააღმდეგო მსჯელობა, ანუ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის საფუძველზე, მოპასუხეებისთვის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაკისრება იმ პირობებში, როდესაც ხსენებული პირი პოლიტიკური ნიშნით დაკავებულად აღიარა სახელმწიფოს უმაღლესმა წარმომადგენლობითმა ორგანომ - პარლამენტმა, დაარღვევს მოპასუხეთა სამართლიანი სასამართლოს უფლებას. აქედან გამომდინარე, სავსებით დაუსაბუთებელი და არარელევანტურია კასატორის მითითება უდანაშაულობის პრეზუმფციაზე, ისევე, როგორც სამართლებრივად უადგილოა სასამართლოსაგან „ამნისტიის შესახებ“ კანონის განმარტების მოთხოვნა.³⁰⁹**

³⁰⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-739-707-2014, 10 სექტემბერი, 2015 წ; სუსგ №ას-1281-2018, 27 მარტი, 2019 წ.

³⁰⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1122-2019, 23 ივლისი, 2021 წ.

„საკასაციო სასამართლომ ნარდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე სამოქალაქო სამართალწარმოების გზით საქმის განხილვისას, არ გაიზიარა კასატორის მტკიცება, რომ გამოძიების ეტაპზე შედგენილ გასაუბრების ოქმში მითითებულ ფაქტს, სამოქალაქოსამართლებრივ დავებში პრეიუდიციული მნიშვნელობა ენიჭება.“³¹⁰

„განსახლეველ შემთხვევაში დადგენილია, რომ მხარეთა შორის არსებობდა ზეპირი ფორმით დადებული სესხის ხელშეკრულება, ხოლო მოსარჩელეს კი უარი ეთქვა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო. მოსარჩელე/კასატორი არ დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს დასკვნას მოთხოვნის ხანდაზმულობის თაობაზე და მიიჩნია, რომ მოპასუხის მიერ საგამოძიებო ორგანოს წინაშე აღიარება, არის ვალის აღიარება, რაც ქმნის ვალდებულების შესრულების დამოუკიდებელ საფუძველს და იწვევს ხანდაზმულობის დენის თავიდან დაწყებას. საკასაციო პალატამ გაიზიარა სააპელაციო პალატის დასკვნა, რომ განსახილველ საქმეზე მოსარჩელის მიერ 2020 წლის 10 თებერვალს შსს დიდუბეჩულურეთის სამმართველოსათვის განცხადებით მიმართვით, არ შეწყვეტილა ხანდაზმულობის ვადა. რაც შეეხება კასატორის პრეტენზიას, რომ მოპასუხესთან გამომძიებლის გასაუბრების ოქმი წარმოადგენს სსკ-ის 341-ე მუხლით გათვალისწინებულ ვალის აღიარებას, საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა შემდეგ გარემოებათა გამო: არაერთ საქმეზე უზენაესი სასამართლოს განმარტების თანახმად, ვალის აღიარება იმით განსხვავდება ნებისმიერი სხვა ფორმით გათვალისწინებული მოთხოვნის აღიარებისაგან, რომ იგი ახალი ხელშეკრულებაა და არა სხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობის ფარგლებში ნების გამოვლენა. ვალის არსებობის აღიარება არის ცალმხრივი და აბსტრაქტული ხელშეკრულება, რომლის თანახმად, ერთი მხარე მეორე მხარის სასარგებლოდ დამოუკიდებლად კისრულობს გარკვეულ მოქ-

მედებების შესრულებას. თუ მხარეები უკვე არსებული ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარე ან ადასტურებენ მას, ან მხარეები არსებული ვალდებულების შესასრულებლად ახალი ვალდებულების შესრულებას კისრულობენ, ვალის აღიარებად არ მიიჩნევა. ვალის არსებობის აღიარება მხოლოდ მაშინ ვლინდება, თუ იგი დამოუკიდებელია ძირითადი ვალდებულებითი ურთიერთობისაგან და ახალ, დამოუკიდებელ მოთხოვნას წარმოშობს (შდრ. სუსგ-ები №ას-839-890-2011, 08 ნოემბერი, 2011წ.; №ას-392-371-2013, 08 ნოემბერი, 2013წ.; №ას-1083-1040-2016, 26 აპრილი, 2018წ.; №ას-758-2019, 22 ოქტომბერი, 2019 წ.; №ას-87-2020, 18 ნოემბერი, 2021 წ.; №ას-400-2020, 15 თებერვალი, 2022 წ.; №ას-1210-2022, 01 მარტი, 2023 წ.). ვალის არსებობის აღიარება უნდა აკმაყოფილებდეს გარიგების ნამდვილობის პირობებს. ხელშეკრულებაში განერილი უნდა იყოს მისთვის მახასიათებელი ყველა არსებითი პირობა: კრედიტორისა და მოვალის მონაცემები, მოვალის მიერ კრედიტორის წინაშე შესასრულებელი კონკრეტული ვალდებულება და მომავალში მისი შესრულების განზრახვა (იხ. ე. ბალიშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბილისი 2019, მუხლი 341, ველი 12; შდრ. სუსგ №ას-1485-1401-2012, 11 ნოემბერი, 2013წ.). პირი უნდა აღიარებდეს გარკვეულ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობას და კისრულობდეს მისი შესრულების ვალდებულებას. ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების თავისებურება სწორედ ისაა, რომ მასში ვალდებულების შესრულების მზაობა იკვეთება (სუსგ №ას-1133-1079-2014, 30 სექტემბერი, 2015წ.; №ას-226-213-2015, 18. მაისი, 2015წ.). რადგან ვალის კონსტიტუტიური აღიარების დროს ახალი მოთხოვნა წარმოიშობა, ახალი ხანდაზმულობის ვადა იწყება. შესაბამისად, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ძველი ურთიერთობიდან გამომდინარე მოთხოვნა ხანდაზმულია, ახალი ვადა მაინც იწყებს ათვლას (შდრ. ე. ბალიშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III,

³¹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1815-2018, 20 აპრილი, 2020 წ.

თბილისი 2019, მუხლი 341, ველი 21). ვალის აბსტრაქტული (კონსტიტუციური) აღიარების, როგორც ვალდებულების წარმოშობის ახალი საფუძვლისაგან, უნდა გაიმიჯნოს ე.წ. ვალის დეკლარაციული (კაუზალური) აღიარება. დეკლარაციული ვალის აღიარების მიზანია არსებული ვალდებულების დადასტურება, მტკიცების პროცესის გამარტივება, შემდგომი დავის თავიდან აცილება, სადავო საკითხების მოწესრიგება, მათ შორის, ყველა იმ ფაქტისა, თუ არგუმენტის გაქარწყლება, რომელიც ვალის არსებობას გამორიცხავს, ან თუნდაც, ეჭვქვეშ დააყენებს (იხ. დამატებით: Sprau, in Palandt BGB Komm, 72. Aufl., 2013, §781, Rn. 2-6; ქ. მესხიშვილი, კერძო სამართლის აქტუალური საკითხები, თეორია და სასამართლო პრაქტიკა, ტომი I, თბილისი, 2020, გვ.11.; შდრ: სუსგ №ას-1529-2022, 01 მარტი, 2023 წ., პ.52.). ამდენად, კაუზალური აღიარების მიზანია ძველი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის დადასტურება და არა ახალი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობა, დავისა თუ გაურკვევლობის თავიდან აცილება (შდრ. იან კროპჰოლერი, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, თბილისი, 2014წ. §781, ველი 2-2.; სუსგ №ას-153-2022, 01 თებერვალი, 2023 წ.). საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ ვალის დეკლარაციული (კაუზალური) აღიარება ხანდაზმულობის ვადებთან მიმართებით ვალის კონსტიტუციური (აბსტრაქტული) აღიარებისგან განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს. კერძოდ, დეკლარაციული („კაუზალური“) აღიარება, სსკ-ის 137-ე მუხლის შესაბამისად (ხანდაზმულობის ვადის დენა წყდება, თუ ვალდებული პირი უფლებამოსილი პირის წინაშე ავანსის, პროცენტის გადახდით, გარანტიის მიცემით ან სხვაგვარად აღიარებს მოთხოვნის არსებობას), უკვე ხანდაზმული მოთხოვნის ვადას კი არ აღადგენს, არამედ ხანდაზმულობის მიმდინარე ვადის შეწყვეტას იწვევს (იხ.: ქ. მესხიშვილი, კერძო სამართლის აქტუალური საკითხები, თეორია და სასამართლო პრაქტიკა, ტომი I, თბილისი, 2020, გვ.12; შდრ. ე. ბალიშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბილისი 2019, მუხლი 341, ველი 24). შედეგად,

ამავე კოდექსის 141-ე მუხლის ძალით, შეწყვეტამდე განვლილი დრო მხედველობაში არ მიიღება, არამედ, ვადა დაიწყება თავიდან. სსკ-ის 137-ე მუხლის მიზნებისათვის მოვალის აღიარება სამართლებრივი ძალის მატარებელი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია, თუკი აღიარება ხანდაზმულობის ვადაში განხორციელდა, რადგანაც საფუძველს მოკლებული იქნება მსჯელობა იმაზე, რომ მოვალის იურიდიული მნიშვნელობის მქონე მოქმედებას შედეგად მოჰყვეს უკვე გასული ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა (შდრ: სუსგ-ები: №ას-1210-2022, 01 მარტი, 2023 წ. პ.18; №ას-87-2020, 18 ნოემბერი, 2020 წ.; №ას-1029-949-2017, 23 თებერვალი, 2018წ.).

სწორედ ზემოაღნიშნული კრიტერიუმების საფუძველზე უნდა შეფასდეს მოპასუხესთან 2020 წლის 12 თებერვლის გამომძიებლის გასაუბრების ოქმი. საკასაციო სასამართლოს არაერთ გადაწყვეტილებაში/განჩინებაშია მიითითებული, რომ ნების გამოვლენის განმარტებისას, ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად, და არა მარტოდენ გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან. ცხადია, რომ ეს „გონივრული განსჯა“ უნდა ემყარებოდეს გარკვეულ კრიტერიუმებს, კერძოდ, ნების გამოვლენის განმარტება უნდა განხორციელდეს ნების მიმდების შემეცნების (გაგების) შესაძლებლობათა გათვალისწინებით. ამგვარი განმარტების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს ყველა ხელშესახები გარემოება, რომელიც ამ შემთხვევას ახასიათებს. განსახილველ შემთხვევაში, საქმეში წარმოდგენილი შსს დიდუბე-ჩუღურეთის სამმართველოს მე-4 განყოფილების უფროსი გამომძიებლის მიერ შედგენილი გასაუბრების ოქმი, სადაც მითითებულია მოპასუხის განმარტებები, ვერ შეფასდება სსკ-ის 341-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარებად. შესაბამისად, არაა გასაზიარებელი კასატორის მოსაზრება, რომ აღნიშნული გასაუბრების ოქმი, წარმოადგენდეს ვალის აბსტრაქტული (კონსტიტუციური) აღიარების არსებობის დამადასტურებელ მტკიცებულებას. აღნიშნული დოკუმენტიდან დგინდება, რომ იგი არა ახალი ხელშეკრულება, არამედ სხვა, უკვე არსებული სახელშეკრულებო ურთიერთობის ფარგლებში ნების გამოვლენაა, ახალ,

დამოუკიდებელ მოთხოვნას არ წარმოშობს და უკვე არსებული სამართალურიერთობიდან გამომდინარე ვალს ეხება.³¹¹

„საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა კასატორის პრეტენზია სასარჩელო მოთხოვნის ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით, შემდეგ გარემოებათა გამო: საქმეში განთავსებულია ქალაქ თბილისის პროკურატურაში მოპასუხესთან მოსარჩელის განცხადების საფუძველზე გასაუბრების ოქმი, სადაც მოპასუხე ადასტურებს, რომ მან მოსარჩელისაგან ნამდვილად მიიღო სესხად 10000 აშშ დოლარი, რომელიც დღეის მდგომარეობით დაბრუნებული აქვს მისთვის უკან და არანაირი ვალი არ გააჩნია. გასაუბრების ოქმის სისწორეს მოპასუხე ადასტურებს ხელმოწერით. საკასაციო პალატამ საქმეზე დადგენილი გარემოებების და საქმეში არსებული მტკიცებულებების საფუძველზე დადგენილად მიიჩნია, რომ ზეპირი სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოსარჩელის მოთხოვნის ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადის დენა დაინყო მოპასუხესთან პროკურატურაში გასაუბრების მომდევნო დღიდან, როდესაც მოსარჩელემ შეიტყო ან უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ, ამიტომაც დაცულია სსკ-ით სესხის ხელშეკრულებისათვის დადგენილი ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადა.“³¹²

XI.3. სამოქალაქო სამართალწარმოებისას ადმინისტრაციული სამართალწარმოების საქმიდან მასალების გამოყენება

„განსახილველი დავის ფარგლებში საკასაციო სასამართლოს შეფასების საგანს წარმოადგენდა მოპასუხის (კასატორი) უკანონო მფლობელობიდან უძრავი ნივთის - მიწის ნაკვეთის გამოთხოვის წინაპირობების არსებობა. საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ ამ ტიპის სარჩელის წარმატებულობა, ბუნებრივია, უნდა შემოწმდეს მისი დამფუძნებელი ნორმის/ნორმების წინაპირობებთან მიმართებაში, რაც იმას ნიშნავს, რომ უპირველესად, სასამართლომ სწო-

რად უნდა განსაზღვროს მოთხოვნის მარეგულირებელი სამართლებრივი საფუძველი - კანონის ნორმა, გამოარკვიოს სარჩელში მითითებული ფაქტების შესაბამისობა დამფუძნებელი ნორმის აბსტრაქტულ ელემენტებთან (ფორმალური გამართულობა), დადებითი პასუხის შემთხვევაში, სარჩელსა და შესაგებელში გამოთქმული პოზიციების ურთიერთშეჯერებით გამოარკვიოს სადავო და უდავო ფაქტობრივი გარემოებები (მტკიცების საგანი) და გაანალიზოს მხარეთა შორის მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტების დადასტურების ტვირთი (მტკიცების ტვირთი). კასატორის განმარტებით, ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოებმა მხედველობაში არ მიიღეს, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციული საქმეთა პალატის გადაწყვეტილებით მოსარჩელის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რომლითაც იგი აპროტესტებდა მიწის საკუთრების აღიარების ფაქტს, წინა მესაკუთრის მიერ მოსარჩელის საკუთრებად რეგისტრირებულ ნახაზში შეჭრის მოტივით. საკასაციო პალატის მოსაზრებით, განსახილველი საკასაციო პრეტენზია წარმოდგენილი იქნა, საქმეში არსებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობაში შეუფასებლობის საპროცესო სამართლებრივი საფუძველით [სსსკ-ის 105-ე, 407.1 და 393-ე მუხლის მე-3 ნაწილი და 396-ე მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტი]. საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ მხარეთა შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის პრინციპების გათვალისწინებით წარმოდგენილ არცერთ მტკიცებულებას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. სასამართლო გადაწყვეტილებას იღებს საქმეში არსებული მტკიცებულებების ერთობლიობაში შეფასებაზე დაყრდნობით. ადმინისტრაციულ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილება, განსახილველ შემთხვევაში ვერ იქნება მიჩნეული პრეიუდიციული მნიშვნელობის მქონედ და განხილული უნდა იქნეს საქმეში არსებულ სხვა მტკიცებულებებთან ერთობლივად, როგორც ერთ-ერთი წერილობითი მტკიცებულება, რაც სამართლებრივი შემოწმების გარეშე

³¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-26-2024, 15 აპრილი, 2024 წ., პ.66-67.

³¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-193-2023, 20 სექტემბერი, 2023 წ., პ.91-92.

დატოვა ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლომ. შესაბამისად, უნდა გაუქმდეს გასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სააპელაციო სასამართლო, რომელმაც საკასაციო პალატის წინამდებარე განჩინებაში მოცემული მსჯელობების შესაბამისად, უნდა შეამოწმოს მოსარჩელის მოთხოვნის წინაპირობები და საქმეში არსებული მტკიცებულებების ყოველმხრივი კვლევის შედეგად, განსაზღვროს უფლების საკითხი.³¹³

„სხვა საქმეშიც საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ მოცემული სამოქალაქო საქმისათვის პრეიუდიციული მნიშვნელობის მქონედ არ შეიძლება იქნეს განხილული საქალაქო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება, რომლის საფუძველზე მოპასუხე საწარმოს, აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის, მიენიჭა ექსპროპრიაციის უფლება მოსარჩელის საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის ნაწილზე. მითითებული გადაწყვეტილება საქმის მასალებში მოთავსებულ ერთ-ერთ მტკიცებულებას წარმოადგენს, რომლის მიხედვით განსაზღვრულია, თუ ვინ არის ექსპროპრიატორი, დადგენილია საექსპროპრიაციო ქონებისა და მისი მესაკუთრის მონაცემები, შესაბამისად - ექსპროპრიაციას დაქვემდებარებული ქონება.“³¹⁴

„ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო სასამართლომ ადმინისტრაციულ დავაზე მიღებული გადაწყვეტილების სამოქალაქო საქმისათვის პრეიუდიციულად მიჩნევის ნაწილში სააპელაციო სასამართლოს შეფასებასთან დაკავშირებით განმარტა, რომ ადმინისტრაციულ სარჩელზე მიღებულ გადაწყვეტილებას, მოცემულ საქმეზე ვერ ექნება პრეიუდიციული მნიშვნელობა, რადგან იგი მიღებულია ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით განხილვის შედეგად და არა სამოქალაქო სამართალწარმოების ფარგლებში; ადმინისტრაციულ საქმეზე მი-

ღებული კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება პრეიუდიციული მნიშვნელობის ვერ იქნება სამოქალაქო დავისთვის, თუმცა, ის ერთ-ერთი მტკიცებულებაა და ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით დადგენილი გარემოებები შესაძლოა არსებითად გადამწყვეტი იყოს სამოქალაქო დავისთვის. სწორედ ამიტომ დაადგინა კანონმდებელმა სსსკ-ის სსსკ-ის 279-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტით სასამართლოს ვალდებულება, შეაჩეროს საქმის წარმოება, თუ საქმის განხილვა შეუძლებელია სხვა საქმის გადაწყვეტამდე, რომელიც განხილულ უნდა იქნეს სამოქალაქო სამართლის ან ადმინისტრაციული წესით.“³¹⁵

„საქმის მასალებშია საქალაქო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება, რომელიც მეორე კასატორის დირექტორად ყოფნის პერიოდში გასაჩივრებულ საგადასახადო შეთანხმების აქტს ეხება და პრაქტიკულად იმას ადასტურებს, რომ პირველ კასატორს მიაჩნდა, საწარმოს უნდა ემოქმედა არა შეთანხმებით, არამედ - სარჩელით; ცხადია, საწარმოს არ აქვს პრეტენზია იმაზე, რომ ადმინისტრაციულ საქმეზე მიღებულ სასამართლო გადაწყვეტილებას პრეიუდიციული ძალა უნდა ჰქონდეს სამოქალაქო დავაზე, თუმცა, ის ერთ-ერთი მტკიცებულებაა წინამდებარე დავაზე, რომელსაც სასამართლო შეაფასებს.“³¹⁶

„საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა და დასკვნა, რომ ავტოსაგზაო შემთხვევის შინაარსის გათვალისწინებით, მძღოლის ქმედება უხეშ გაუფრთხილებლობად უნდა იქნეს მიჩნეული. მართალია, ადმინისტრაციულ საქმეზე მიღებული სამართალდარღვევის ოქმს, პრეიუდიციული ხასიათი არ გააჩნია, მაგრამ იგი კასატორს სადავოდ არ გაუხდია, რაც გულისხმობს იმას, რომ ის ოქმში მოყვანილ გარემოებათა კვალიფიკაციას დაეთანხმა, კერძოდ, იმას, რომ მძღოლმა მანევრირების წესების დარღვევით იმოქმედა და ასკ-ის 125.10-ე მუხლის მიხედვით

³¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-719-2021, 04 ნოემბერი, 2021წ.

³¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1133-2019, 30 ივლისი, 2021წ.

³¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1413-2024, 20 დეკემბერი, 2024 წ.

³¹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-306-2023, 07 აგვისტო, 2024 წ.

დაჯარიმდა. ამრიგად, გამოვლენილია სსკ-ის 829-ე მუხლისა და ხელშეკრულებით დადგენილი საგამონაკლისო წინაპირობები, რაც მზღვე-ველს ანიჭებს უფლებამოსილებას, სადაზღვე-ვო შემთხვევიდან გამომდინარე, უარი განუცხადოს დამზღვევს ზიანის ანაზღაურებაზე.³¹⁷

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ მოცემულ შემთხვევაში, მოსარჩელის იურიდიულ ინტერესს უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლების მოპოვება წარმოადგენს. ამასთან მიმართებით, მნიშვნელოვანია ადმინისტრაციული სამართალწარმოების შედეგი, რომლის თანახმად, ბრძანება, რომლის საფუძველზეც მარეგისტრირებელმა ორგანომ სადავო ქონების სახელმწიფოს საკუთრებად დარეგისტრირების შესახებ გადაწყვეტილება მიიღო კანონიერია და ადმინისტრაციული წარმოების ფარგლებში სააგენტოს ბრძანებისა და მარეგისტრირებელი ორგანოს გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის შესახებ მოსარჩელის მოთხოვნა არ არის დაკმაყოფილებული. საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ ადმინისტრაციული წესით განხილული კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით უდავოა, რომ სახელმწიფომ სადავო უძრავი ქონება კანონიერად დაირეგისტრირა, შესაბამისად, სახელმწიფოს საკუთრებად აღრიცხვის შემდგომ სადავო უძრავ ქონებისათვის შესრულებული მოქმედებების ბათილად ცნობის მოთხოვნა არ აკმაყოფილებს მართლზომიერი იურიდიული ინტერესის ნორმატიულ პირობას. შესაბამისად, იმ მოქმედებების ბათილად ცნობით, რომელიც სადავო უძრავ ქონებას ეხება, მოსარჩელემ ვერ შეძლო, დაესაბუთებინა აღიარებითი მოთხოვნის მიმართ მისი ნამდვილი იურიდიული ინტერესის არსებობა. საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ მოსარჩე-

ლის სამართლებრივი შედეგის მიღწევა შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას შესაძლებელი იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუ ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით მოსარჩელისათვის სასურველი შედეგი დადგებოდა, რაც წინამდებარე განჩინებიდან გამომდინარე არ ვლინდება.“³¹⁸

XII. სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის სუბიექტური ფარგლები

XII.1. მხარეები

სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის სუბიექტური ფარგლები გულისხმობს იმ პირთა წრის განსაზღვრას, რომლებზედაც ვრცელდება გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა.³¹⁹ „გადაწყვეტილების კანონიერ ძალას გააჩნია კანონით განსაზღვრული სუბიექტური და ობიექტური ფარგლები, რომელიც აზუსტებს გადაწყვეტილების მოქმედების საზღვრებს. გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა ვრცელდება საქმის განხილვაში მონაწილე პირთა წრეზე (სუბიექტური ფარგლები) და გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე (ობიექტური ფარგლები).“³²⁰

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობის თანახმად, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა ვრცელდება მოსარჩელეზე, მოპასუხეზე, მესამე პირებზე დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით.

„სასამართლო დავაში მონაწილეობა უნდა ვცნოთ ისეთ აუცილებელ პირობად, რომლის მიხედვით შეიძლება განისაზღვროს იმ პირთა წრე, რომლებზეც ვრცელდება კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების მოქმედება და რომ საწინააღმდეგო მოსაზრება იქ-

³¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-865-2023, 29 სექტემბერი, 2023 წ.

³¹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-118-2021, 08 აპრილი, 2021 წ.

³¹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-866-833-2016, 28 თებერვალი, 2017 წ.; სუსგ №ას-769-737-2016, 20 ივნისი, 2018 წ.; №ას-461-2024, 14 ივნისი, 2024 წ.

³²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-74-68-2015, 27 თებერვალი, 2015 წ.; №ას-827-791-2014, 13 ნოემბერი, 2015 წ.; №ას-355-337-2015, 20 ივლისი, 2015 წ.; №ას-832-832-2018, 25 ივლისი, 2018 წ.; №ას-1181-2018, 18 თებერვალი, 2021 წ.; №ას-1344-2018, 05 აპრილი, 2019 წ.; №ას-1726-2019, 09 დეკემბერი, 2021 წ.; №ას-680-2021, 26 იანვარი, 2022 წ.; №ას-483-2023, 18 ოქტომბერი, 2023 წ.; №ას-1173-2023, 10 იანვარი, 2024 წ.

ნებოდა დიდი უსამართლობა, რამდენადაც გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა გავრცელდებოდა ისეთ პირებზე, რომლებიც არ მონაწილეობდნენ პროცესში, რომლებმაც შეიძლება არც კი იცოდნენ ამ გადაწყვეტილების არსებობის შესახებ.“³²¹

ამ მოსაზრებამ თავისი ასახვა ჰპოვა სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობაში, რომლის თანახმად, საქმის განხილვა და გადაწყვეტილების მიღება „ერთ-ერთი მხარის დაუსწრებლად, რომელსაც არ მიუღია შეტყობინება კანონით დადგენილი წესით“ წარმოადგენს ამ გადაწყვეტილების სააპელაციო (საკასაციო) წესით გაუქმების აბსოლუტურ საფუძველს (სსსკ-ის 394-ე მუხლის „ბ“ პუნქტი). ამავე კოდექსის 422-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ბ“ პუნქტის თანახმად კი, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება შეიძლება ბათილად იქნეს ცნობილი „თუ ერთ-ერთი მხარე, ან თუ მას კანონიერი წარმომადგენელი სჭირდება, ასეთი წარმომადგენელი არ იყო მოწვეული საქმის განხილვაში.“

ამრიგად, საქმის განხილვაში მონაწილეობა წარმოადგენს მხარეებზე და მესამე პირებზე დამოუკიდებელი მოთხოვნით გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის მოქმედების გავრცელების სავალდებულო პირობას.³²²

ერთ-ერთ საქმეზე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ გააუქმა სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება იმ საფუძველით, რომ განსახილველ შემთხვევაში, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების მოსარჩელე იყო საკუთრების მიმნდობი პირი, რომელიც ამ დავაში აღარ მონაწილეობს, ხოლო მოპასუხეებს წარმოადგენდნენ განსახილველი დავის მონაწილეები. აქედან გამომდინარე, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების მოცემული საქმისათვის უდავოდ მიჩნევა არასწორია.³²³

„რაც შეეხება კასაციის პრეტენზიას სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტებისთვის პრეიუდიციული ძალის მინიჭების საკითხთან დაკავშირებით, საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ განსახილველ შემთხვევაში სხვა სამოქალაქო საქმეში მონაწილე მხარეს არ წარმოადგენდა მოსარჩელე და, შესაბამისად, პირველი ინსტანციის სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილ ფაქტებს, სსსკ-ის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე, ვერ ექნება პრეიუდიციული მნიშვნელობა განსახილველი საქმისთვის.“³²⁴

„ერთ-ერთ საქმეში გადაწყვეტილება სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის ნაწილში (მიუღებელი შემოსავლის მოთხოვნის სრულად დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის ნაწილში) სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოსარჩელემ და მოითხოვა სარჩელის სრულად დაკმაყოფილება. გადაწყვეტილება სარჩელის დაკმაყოფილების ნაწილში მოპაუხეებს არ გაუსაჩივრებიათ. საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ სსსკ-ით დადგენილია გადაწყვეტილების ფორმალური (სსკ-ის 264-ე მუხლი) და მატერიალური (სსკ-ის 266-ე მუხლი) კანონიერი ძალა, რომელიც პირველ შემთხვევაში გულისხმობს მიმდინარე პროცესში დავის განხილვის დამთავრებას, ხოლო მატერიალური კანონიერი ძალა უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების საბოლოო ხასიათსა და სავალდებულოებას არამართო კონკრეტული პროცესისათვის, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. მითითებული ნორმის ანალიზი იძლევა შემდეგი დასკვნის საფუძველსაც: გადაწყვეტილების კანონიერ ძალას გააჩნია კანონით განსაზღვრული სუბიექტური და ობიექტური ფარგლები, რომელიც აზუსტებს გადაწყვეტილების მოქმედების საზღვრებს. გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა ვრცელდება საქმის განხილვაში

³²¹ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 195.

³²² ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1050.

³²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-508-475-2077, 12 სექტემბერი, 2017 წ.

³²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას- 1507-2019, 03 აგვისტო, 2021 წ.

მონაწილე პირთა წრეზე (სუბიექტური ფარგლები) და გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილზე (ობიექტური ფარგლები). შესაბამისად, გასაჩივრებას ექვემდებარება გადაწყვეტილება, თუ სადავოა მისი სარეზოლუციო ნაწილით დადგენილი შედეგი. მხარეს, რომლის წინააღმდეგ წარდგენილი სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, არა აქვს სააპელაციო სასამართლოს განჩინების გასაჩივრების უფლება, **შესაბამისად, განსახილველ საქმეში პირველი მოპასუხე არ არის სააპელაციო სასამართლოს განჩინების გასაჩივრების სუბიექტი.**³²⁵

„საქმის მასალებშია რაიონული სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომლის საფუძველზე გადაწყდა დავა, ერთი მხრივ, მოსარჩელესა და, მეორე მხრივ, მოპასუხებს შორის, **რომელშიც მესამე პირებად დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით ჩართული იყვნენ და მონაწილეობდნენ განსახილველი დავის მოსარჩელები.** ამ მიმართებით კასატორები აკრიტიკებენ სააპელაციო სასამართლოს, რომელიც თითქოსდა პრეიუდიციულად მიიჩნევს ადრე განხილულ საქმეზე დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს განსახილველი საქმისადმი, რაც არ არის გაზიარებული საკასაციო სასამართლოს მიერ, რადგან სააპელაციო სასამართლო სავსებით მართებულად და მკაფიოდ უთითებს, რომ, მართალია, რაიონული სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება არ წარმოადგენს პრეიუდიციული ძალის მქონეს განსახილველი დავის მიმართ, თუმცა, ამ გადაწყვეტილებით მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით, **რომლებიც განსახილველ დავაში მოსარჩელებს წარმოადგენენ,** ითხოვდნენ სადავო უძრავი ნივთის თანამესაკუთრებად ცნობას იმ საფუძველით, რომ მამკვიდრებლის კომლის წევრები იყვნენ, შესაბამისად, რაიონული სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება მოცემულ საქმეზე წარმოადგენს ერთ-ერთ მტკიცებულებას, რომლითაც დადგენილია, რომ მამ-

კვიდრებლის საკუთრებაში არსებული საცხოვრებელი სახლი და მიწის ნაკვეთი ადრე საკოლმეურნეო კომლს წარმოადგენდა, თუმცა, **სასამართლოს აღნიშნული დავის ფარგლებში არ დაუდგენია ფაქტობრივი გარემოება,** რომ განსახილველ საქმეში მოსარჩელები ან გარდაცვლილი მამკვიდრებელი საკოლმეურნეო კომლის წევრები იყვნენ და მათ კომლის ქონებაზე თანასაკუთრების უფლება წარმოეშვათ. მოცემულ შემთხვევაში ადრე განხილულ დავაში დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნის მქონე მოსარჩელებმა, სსსკ-ის 178-ე მუხლით დადგენილი წესით განაცხადეს სასარჩელო პრეტენზია, რაც არ დაკმაყოფილდა დადგენილი ფაქტობრივი გარემოების საფუძველზე. **ცხადია, ეს გადაწყვეტილება არ წარმოადგენს პრეიუდიციული ძალის მქონეს განსახილველი დავისადმი, რადგან ვერ აკმაყოფილებს პრეიუდიციულად მიჩნევის კრიტერიუმებს** (იხ. სუსგ-ები: № ას-1416-2020, 23.07.2021წ; №ას-1122-2019, 23.07.2021წ; №ას-1198-2019, 25.06.2021წ.), თუმცა, ამ გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებების სამართლებრივად დაძლევა, სხვა მტკიცებულებებთან შედარებით, უფრო რთულია.³²⁶

XII.2. მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნის გარეშე

დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირებზე ვრცელდება გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მხოლოდ ერთი პირობით, კერძოდ, თუ ისინი ჩაბმული იყვნენ პროცესში (საქმის განხილვაში).³²⁷ ეს იმას ნიშნავს, რომ ფაქტების დადგენის ნაწილში გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა ვრცელდება მესამე პირზე დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე, თუ იგი ჩაბმული იყო

³²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-55-2020, 27 იანვარი, 2020 წ.

³²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1433-2019, 06 აგვისტო, 2021 წ.

³²⁷ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 197.

საქმის განხილვაში.³²⁸ სწორედ ამიტომ, იმ შემთხვევაში, თუ მის მიმართ იქნება აღძრული რეგრესული სარჩელი, მას აღარ შეუძლია ამტკიცოს, რომ მისი მონაწილეობით განხილულ საქმეზე გამოტანილი გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები არ შეესაბამება სინამდვილეს (ანუ მოითხოვოს ამ ფაქტების ხელმეორედ დადგენა). ამით ამოიწურება გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის ფარგლები დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირის მიმართ. მესამე პირი არ არის მხარე და მას არ შეიძლება დაეკისროს რაიმე მოქმედების შესრულება რომელიმე მხარის მიმართ და მას არ შეიძლება რაიმე მიეკუთვნოს რომელიმე მხარისაგან. მის წინააღმდეგ ან მის მიერ რომელიმე მხარის წინააღმდეგ აღძრული სარჩელის იგივეობრიობის საკითხი ადრე განხილულ და გადაწყვეტილ სარჩელთან არ შეიძლება დაისვას.³²⁹

ზემოხსენებული მოსაზრებებიდან შემდეგი დასკვნა გამომდინარეობს: მესამე პირებზე დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე ვრცელდება სსსკ-ის 266-ე მუხლის მხოლოდ ის დათქმა, რომლის ძალითაც, მათ არ შეუძლიათ სადავო გახადონ სხვა პროცესში გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტები და სამართლებრივი ურთიერთობანი. რაც შეეხება ამავე მუხლით დადგენილ საქმის განმეორებით განხილვის აკრძალვას, ის მხოლოდ მხარეებზე, დამოუკიდებელი მოთხოვნის მქონე მესამე პირებზე და მათ უფლებამონაცვლეებზე ვრცელდება. დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირების მიმართ კი, ადრე განხილულ სარჩელთან ახალი სარჩელის იგივეობრიობის საკითხი ვერ დაისმება, რადგან მესამე პირი მხარე არ არის და არ შეიძლება მას რაიმე მოქმედების შესრულება დაეკისროს რომელიმე მხარის მიმართ ან რაიმე მიეკუთვნოს რომელიმე მხარისგან. **მიიჩნევა, რომ კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობა, როგორც წესი, ე.წ. რეგრესული**

ლი სარჩელის განხილვისას გამოიყენება, რომელიც დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე აღძრული მესამე პირის მიმართ, რომელიც ამ სტატუსით ზიანის ანაზღაურების შესახებ ძირითადი სარჩელის განხილვაში იყო ჩაბმული.

პრეიუდიციულობის დამდგენ ნორმათა ფართოდ განმარტებისა და დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირებზე მათი გავრცელების შემთხვევაში, რამდენიმე პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხი წამოიჭრება, კერძოდ: უნდა გავრცელდეს თუ არა მესამე პირებზე გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხემ, რომლის მხარეზეც მესამე პირია ჩაბმული, სარჩელი სცნო, ან კიდევ მის წინააღმდეგ გამოტანილი გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება არ გამოიყენა. მართალია, მესამე პირებს დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მნიშვნელოვანი საპროცესო უფლებები აქვთ (სსსკ-ის 91-ე მუხლი), მაგრამ მათ გადაწყვეტილების გასაჩივრება არ შეუძლიათ. შესაბამისად, თუ მოპასუხე არ გაასაჩივრებს გადაწყვეტილებას, რომელსაც არ ეთანხმება მის მხარეზე ჩაბმული დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირი, გაუგებარია, როგორ უნდა დაიცვას თავი ამ უკანასკნელმა მოსალოდენელი რეგრესული სარჩელისგან. სამართლიანია, ამ შემთხვევაში, მოპასუხის წინააღმდეგ გამოტანილი გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მესამე პირზე არ უნდა გავრცელდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საქმის განხილვაში ჩაბმის მიუხედავად, დაირღვევა მისი უფლება, შეედავოს გადაწყვეტილებას და ამტკიცოს, რომ მოპასუხისთვის ზიანის დაკისრების საფუძველი არ არსებობს. იმ შემთხვევაში კი, თუ მოპასუხე და მის მხარეზე საქმეში ჩაბმული მესამე პირი კანონით მინიჭებული ყველა უფლებით ისარგებლებენ, მაგრამ საქმეს მაინც წააგებენ, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მესამე პირზეც უნდა გავრცელდეს, სხვაგვარად, საქმეში მის ჩაბმას აზრი დაეკარგება.³³⁰

³²⁸ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1051.

³²⁹ ლილუაშვილი/ლილუაშვილი/ხრუსტალი/ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II ნაწილი, თბილისი, 2023, გვ. 198.

³³⁰ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1054.

XII.3. უფლებამონაცვლები

სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა მხარეთა უფლებამონაცვლებზეც ვრცელდება. ამის შესახებ პირდაპირაა მითითებული სსსკ-ის 266-ე მუხლში. საპროცესო უფლებამონაცვლეობა – ესაა მხარეების და მესამე პირების შეცვლა იმ პირებით, რომლებზეც მათი უფლებები და მოვალეობები გადავიდა. ამდენად, საპროცესო უფლებამონაცვლეობა მთლიანად ეფუძნება უფლებამონაცვლეობას მატერიალურ სამართალში. უფლებამონაცვლეობის საფუძველია არა საქმიდან ერთ-ერთი მხარის გასვლა, არამედ სამართლებრივი ურთიერთობიდან ერთ-ერთი მხარის გასვლა.³³¹

სსსკ-ის 92-ე მუხლის მიხედვით, უფლებამონაცვლეობა დასაშვებია პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე, კერძოდ, სარჩელის წარმოებაში მიღებიდან გადაწყვეტილების გამოტანამდე, გადაწყვეტილების გამოტანიდან მის კანონიერ ძალაში შესვლამდე და გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლიდან მის აღსრულებამდე.³³² თუ უფლებამონაცვლეობის საფუძველები სასამართლოში საქმის წარმოების დროს წარმოიშვა, სასამართლო ვალდებულია, საქმის წარმოება უფლებამონაცვლის დადგენამდე შეაჩეროს, ხოლო ამ უკანასკნელის დადგენის შემდეგ, საქმეში ჩააბას იგი (სსსკ-ის 92-ე მუხლი, 279-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი). **თუ უფლებამონაცვლეობა წარმოიშვა გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ - აღსრულების სტადიაზე, მაშინ მის მიმართ გადაწყვეტილების აღსრულების საკითხები შეიძლება მოგვარდეს გადაწყვეტილების განმარტების წესით (სსსკ-ის 262-ე მუხლი).**³³³

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის მე-6

მუხლი ამკვიდრებს რა სამართლიანი სასამართლოს პრინციპს, იგი არა მხოლოდ საქმის სამართლიანი განხილვის, არამედ, ამ განხილვის შედეგად მოპოვებული უფლების რეალიზაციასაც მოიცავს. ამავე კონვენციის მე-13 მუხლით რეგულირებულია ქმედითი სამართლებრივი მისაგებლის უფლება, რომელიც აღიარებულ ძირითად უფლებასთან, მათ შორის მე-6 მუხლთან შესაბამისობაში შემოწმებას ექვემდებარება და თუკი გადაწყვეტილების აღსრულების ეტაპზე დაირღვა კრედიტორის ინტერესები, მე-6 მუხლით გარანტირებული უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა გაუმართლებლად მიიჩნევა.³³⁴

„ნებისმიერი სასამართლო გადაწყვეტილება არის მართლმსაჯულების აქტი, რომლის მეშვეობითაც წესრიგდება მოდავე მხარეებს შორის სამართლებრივი ურთიერთობები. გადაწყვეტილება სასამართლო საქმიანობის საბოლოო პროდუქტად მიიჩნევა“.³³⁵ **სასამართლო გადაწყვეტილება, ობიექტური და სუბიექტური ფარგლების გათვალისწინებით, კანონიერ ძალაში შესვლის შემდგომ, სავალდებულოა როგორც მოდავე მხარეთათვის, ასევე მათი უფლებამონაცვლებისათვის.**³³⁶

სსსკ-ის მე-10 მუხლის თანახმად, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებები (განჩინებები, დადგენილებები), აგრეთვე თავისი უფლებამოსილების განსახორციელებლად სასამართლოს მიერ აღძრული მოთხოვნები და განკარგულებები სავალდებულოა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ყველა სახელმწიფო, საზოგადოებრივი თუ კერძო სანარმოსათვის, დაწესებულებისათვის, ორგანიზაციისათვის, თანამდებობის პირისა თუ მოქალაქისათვის და ისინი უნდა შესრულდეს.

„სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლის მეორე პუნქტ-

³³¹ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 2005 წ. გვ.137.

³³² ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1051.

³³³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1314-2022,03 ოქტომბერი, 2023 წ.

³³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-684-638-2021,07 ივლისი, 2017 წ.

³³⁵ სულხანიშვილი, სასამართლო გადაწყვეტილება, როგორც საპროცესო დოკუმენტი და მისი გასაჩივრების ფორმები მოქმედი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, „მართლმსაჯულება და კანონი“, № 4(47), 2015, გვ.19.

³³⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ა4569-2023, 03 ოქტომბერი, 2023 წ.

ტის თანახმად, სააღსრულებო ფურცელს გადაწყვეტილების გამომტანი ორგანო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ გადასცემს კრედიტორს. ამავე კანონის მე-20 მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტებით, სააღსრულებო წარმოება არ დაიშვება სააღსრულებო ფურცლის (დედნის) გარეშე. სააღსრულებო ფურცელი გაიცემა იმ გადაწყვეტილებაზე, რომელიც ამ კანონით ექვემდებარება აღსრულებას. იმავე კანონის 24-ე მუხლის თანახმად, სააღსრულებო ფურცელი შეიძლება გაცემულ იქნეს გადაწყვეტილებაში დასახელებული კრედიტორის უფლებამონაცვლე პირის სასარგებლოდ ან მოვალის უფლებამონაცვლე პირის საწინააღმდეგოდ, თუ უფლებამონაცვლეობა ნათელია ან ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი შეადგინა სათანადოდ უფლებამოსილმა ორგანომ ან დაამოწმა ნოტარიუსმა.

მითითებული ნორმის ანალიზით ირკვევა, რომ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ (აღსრულების სტადიაზე) სააღსრულებო ფურცელი შეიძლება ამ გადაწყვეტილებაში დასახელებული კრედიტორის უფლებამონაცვლე პირის სასარგებლოდ ან მოვალის უფლებამონაცვლე პირის საწინააღმდეგოდ გაიცეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ კრედიტორისა და მოვალის უფლებამონაცვლე პირებზე ვრცელდება სსსკ-ის 266-ე მუხლის დანაწესი, რომლის მიხედვით ისინი შებოჭილი არიან როგორც კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების საბოლოოობით, ისე მისი პრეიუდიციულობით.³³⁷

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის სუბიექტური ფარგლები გულისხმობს იმ პირთა წრის განსაზღვრას, რომლებზედაც ვრცელდება გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა (მხარეები, მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით, მათი უფლებამონაცვლეები). „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ კანონის 24-ე მუხლის თანახმად, სააღსრულებო ფურცელი შეიძლება გაცემულ იქნეს გადაწყვეტილებაში

დასახელებული კრედიტორის უფლებამონაცვლე პირის სასარგებლოდ ან მოვალის უფლებამონაცვლე პირის საწინააღმდეგოდ, თუ უფლებამონაცვლეობა ნათელია ან ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი შეადგინა სათანადოდ უფლებამოსილმა ორგანომ ან დაამოწმა ნოტარიუსმა. რამდენადაც განმცხადებელმა (კრედიტორის მეუღლე-მემკვიდრე) საკასაციო სასამართლოში წარმოადგინა კრედიტორის გარდაცვალების მოწმობა, ასევე სანოტარო წესით დამოწმებული სამკვიდრო მოწმობა, რომლის თანახმად, გარდაცვლილი კრედიტორის კანონისმიერი პირველი რიგის მემკვიდრე არის განმცხადებელი, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ იგი ცნობილი უნდა იქნას კრედიტორის უფლებამონაცვლედ და მასზე გაიცეს სააღსრულებო ფურცელი.³³⁸

„საკასაციო პალატამ აღნიშნა, როგორც განსახილველ შემთხვევაში საქმის მასალებით ირკვევა, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებით დამთავრებულ საქმეზე განხილვის საგანი იყო მოსარჩელის კუთვნილი საცხოვრებელი ბინიდან მოპასუხის გამოსახლება და ნივთის უკანონო მფლობელობა. ის, რაც სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული აღნიშნული გადაწყვეტილებით დადასტურებულია კონკრეტული მოპასუხის მიმართ, ავტომატურად დადასტურებულად ვერ ჩაითვლება საქმეში არამონაწილე სხვა მოპასუხის მიმართაც და ვერ განაპირობებს მის საპროცესო უფლებამონაცვლედ მიჩნევას, რამდენადაც ეს უკანასკნელი სამართლებრივი საფუძვლით ფლობს თუ არა სადავო ფართს, ცალკე შემთხვევების საგანია. საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, მასში მითითებული კონკრეტული მოპასუხის გარდა, სხვა პირების მიერ რაიმე ვალდებულების შესრულება არ განსაზღვრულა.³³⁹

³³⁷ ქათამაძე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის რჩეული მუხლების კომენტარი, მუხლი 266, GIZ, თბილისი, 2020 წ., გვ.1052.

³³⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1314-2022, 03 ოქტომბერი 2023 წ.

³³⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ა-4569-2023, 03 ოქტომბერი 2023 წ.

საფრთხეზე დაფუძნებული დელიქტები: ნორმატიული ჩარჩო და სასამართლო პრაქტიკა

ია უჯმაჯურიძე

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, თბილისის საქალაქო სასამართლოს მთავარი კონსულტანტი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ქართული ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქციის მინვეული სპეციალისტი

1. შესავალი

ზოგადად, შეიძლება აღინიშნოს, რომ დელიქტი წარმოადგენს პასუხისმგებლობის საფუძველს მართლსაწინააღმდეგოდ სხვა პირისათვის ზიანის მიყენების შემთხვევაში.

„დელიქტური სამართლის საფუძველია პასუხისმგებლობის პრინციპი, აგრეთვე იდეა, რომ ზიანის მიყენებელმა დაზარალებულს უნდა აუნაზღაუროს იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ რომელიც სპეციალურ საფუძველზე დგინდება ზიანისთვის «პასუხისმგებლობა». სწორედ დელიქტური სამართალი გამოავლენს იმ საფუძვლებს, რომლებიც ამართლებენ ზიანის «შერაცხვას».“¹

„delict“ (მომდინარეობს „delinquere“-დან, აქედან – ასევე „delinquent“) სამოქალაქო ტერმინია, რომელიც ზოგადად გამოიყენება სამოქალაქოსამართლებრივი (სისხლისსამართლებრივის საპირისპირო) სამართალდარღვევის მნიშვნელობით. საერთო სამართლის სისტემაში მისი

ანალოგია „tort“, რომელსაც, თავის მხრივ, ეტიმოლოგიური ფესვები აქვს ლათინურ ტერმინ „tortus“-ში, „მრუდე“-ს ან „დეფორმირებული“-ს მნიშვნელობით. დელიქტი და ტორტი ფუნქციური ეკვივალენტებია, ორივე აღნიშნავს რაიმე უსწორო ქმედებას, რომელიც სამართალმა უნდა გამოასწოროს ნატურით ანაზღაურების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებით ან ანაზღაურების მიკუთვნებით.²

თანამედროვე სამართალში გაიმიჯნება ერთი მხრივ, სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი – დელიქტი და ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი, როგორიც არის: ადმინისტრაციული გადაცდომა ან დანაშაული. თუ პირველის მთავარი მიზანი ზიანის ანაზღაურებაა, მეორის ამოცანა პასუხისმგებლობის სუბიექტზე ზემოქმედებაა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზემოქმედების ობიექტი თვით პიროვნე-

¹ ცვაიგერტი კ., კოტცი ჰ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, ხელშეკრულება, უსაფუძვლო გამდიდრება, დელიქტი, ნინიძე თ. (რედ.), სუმბათაშვილი ე. (მთარგმნელი), თბილისი, 2001, 370.

² Zimmermann R., The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford, 1996, 907.

ბაა, სამოქალაქო სამართლებრივისა კი – ამ პიროვნების ქონებრივი მდგომარეობა, ქონება.“³

დელიქტური სამართლის და სისხლის სამართლის საერთო საფუძვლები სამართლებრივი სისტემის ერთიანობის პრინციპშია ასახული, რაც გამომდინარეობს კანონის უზენაესობის პრინციპიდან. ამასთან, როგორც კანონის უზენაესობის პრინციპს, ასევე ერთიანობის პრინციპს კონსტიტუციური სტატუსი აქვთ. სამართლებრივი სისტემის ერთიანობის პრინციპის თანახმად, სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობა ქმნის თანმიმდევრულ სისტემას. ეს თანმიმდევრულობა არა მხოლოდ თეორიული დაშვება ან კანონმდებლის სახელმძღვანელოა, არამედ მას პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს კანონის განმარტებისთვის. ერთიანობის პრინციპის მიხედვით, სამართლის ნორმა ისე უნდა განიმარტოს, რომ შენარჩუნდეს სამართლებრივი სისტემის თანმიმდევრულობა.⁴

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 317-ე მუხლის პირველი ნაწილიდან გამომდინარე ზიანის მიყენების (დელიქტის) გამო წარმოშობილი ვალდებულება სამოქალაქო სამართლებრივი ვალდებულების ერთ-ერთი სახეა. დელიქტი სისხლის სამართლის მეცნიერებისთვისაც არ არის უცხო, იმის მიუხედავად, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი დელიქტი-ს ცნებას არ იცნობს.

ამ სტატიაში ძირითადად განხილული იქნება მომეტებული საფრთხის წყაროდან მომდინარე ზიანის მიყენების საკითხები, რაც დელიქტურ სამართალში მკაცრი პასუხისმგებლობის ფორმად განიხილება და ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობას მოიაზრებს.⁵ შედარებისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ სისხლის სამართალში „საფრთხის დელიქტები, თავისი არსითა და დანიშნულებით, მკვეთრად განსხვავდებიან სხვა დანაშაულებისაგან. მათი სპეციფიკურობა, პირველ

რიგში, გამოიხატება სწორედ მათ საკანონმდებლო აგებულებაში, რომელიც, თავის მხრივ, ხაზს უსვამს დასაცავი სამართლებრივი სიკეთის მნიშვნელობას, ადრეულ ეტაპზე მისი დაცვის საჭიროებას.“⁶

სისხლის „სამართლის განვითარების ადრეულ ეტაპზე მეცნიერები საფრთხის ცნებას მხოლოდ მცდელობის ცნების დადგენისთვის იყენებდნენ. პირველი, ვინც დააყენა საკითხი საფრთხის შემქმნელი დამოუკიდებელი ტიპის დანაშაულებრივი შემადგენლობის არსებობის შესახებ, ეს იყო მე-19 საუკუნის გერმანელი მეცნიერი კარლ ბინდინგი.“⁷

მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში პროფესორი თინათინ წერეთელი აღნიშნავდა, რომ: „საფრთხის შემქმნელ დელიქტთა შეტანა სისხლის სამართლის კოდექსში ზოგჯერ განპირობებულია იმით, რომ ევენტუალური განზრახვით ჩადენილი მცდელობა, ..., არ შეიძლება იწვევდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას; ამავე დროს კანონმდებელს არ სურს დაუსჯელად დატოვოს ისეთი შემთხვევები, როდესაც ადამიანი საფრთხეს ქმნის რაიმე სიკეთისათვის, მაგალითად, უმწეო მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის სიცოცხლისათვის, ითვალსწინებს და შეგნებულად უშვებს ასეთ შედეგს მაგრამ შედეგი არ განხორციელდება. ... ასეთი შემადგენლობების შექმნა საკანონმდებლო პოლიტიკის მოსაზრებებითაც შეიძლება იყოს გამოწვეული. სახელდობრ, კანონმდებელს სურს, დამთავრების მომენტის უფრო ადრინდელ სტადიაზე გადატანით, უფრო მკაცრად დასაჯოს ესა თუ ის ქმედობა. სწორედ ამ მოსაზრებით ხელმძღვანელობს საბჭოთა კანონმდებელი, როდესაც ყაჩაღობას დამთავრებულად თვლის პიროვნებაზე

³ ზოიძე ბ., ქონებრივი პასუხისმგებლობა ვალდებულებათა დარღვევისათვის, თბილისი, 1989, 26-27.

⁴ Hellwege P., Wittig P., Delictual and criminal liability in Germany. In: Dyson M., (ed.) Comparing Tort and Crime: Learning from across and within Legal Systems, Cambridge University Press, 2015, 123.

⁵ ქოჩიაშვილი ქ., ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა – გამოწვევის კერძო სამართლის ზოგადი წესიდან, „სამართლის ჟურნალი“ N2, 2023, 67.

⁶ გამხიტაშვილი გ., The Issue of the Compatibility of Intent and Negligence in Torts of Danger, Herald of Law, 7/2021, N3, 149 <https://heraldoflaw.com/wp-content/uploads/2021/08/3-Giorgi-Gamkhitashvili-1.pdf> [25.11.2025].

⁷ ცქიტიშვილი თ., ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, თბილისი, 2015, 20.

თავდასმის მომენტიდან.⁸ საფრთხის დელიქტების „განხორციელების დროს, დამნაშავე თავისი დანაშაულებრივი ქმედებით სამართლებრივ სიკეთეს მხოლოდ საფრთხეს უქმნის.“⁹

თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში „საფრთხის შემქმნელი დელიქტების სამ სახეს გამოიყოფენ: 1. აბსტრაქტული; 2. კონკრეტული და 3. აბსტრაქტულ-კონკრეტული საფრთხის დელიქტები.

აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტებში კანონმდებელი დასჯადად აცხადებს საკუთრივ ქმედებას, რომელიც ხასიათდება საშიში თვისებებით. დანაშაულის შემადგენლობა მთავრდება საკანონმდებლო შემადგენლობაში აღწერილი ქმედების განხორციელებით და არ მოითხოვს შემდგომი შედეგის დადგომას ხელყოფის ან კონკრეტული საფრთხის სახით.

აბსტრაქტული საფრთხის დელიქტებში მოსამართლეს არ ევალება მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ქმედებასა და საფრთხეს შორის, ვინაიდან აღნიშნულ დელიქტებში, როგორც წესი, საფრთხე ქმედების შემადგენლობის არა ნიშანი, არამედ მისი შექმნის საკანონმდებლო მოტივია. მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ქმედებასა და აბსტრაქტულ საფრთხეს შორის, როგორც წესი, შეუძლებელია, რამეთუ ადგილი აქვს ქმედების განხორციელებით არა კონკრეტული საფრთხის შექმნას, არამედ საშიში, სახიფათო ქმედების განხორციელებას. კანონმდებელი იმიტომ კრძალავს ასეთი ქმედების განხორციელებას, რომ მათ, ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, შეუძლია საფრთხის შექმნა ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის.“¹⁰

ამ სტატიის მიზანი არ არის საფრთხის დელიქტების სისხლისსამართლებრივი ასპექტების ანალიზი. შემოვიფარგლებით საფრთხის დელიქტებში სამართლის სუბიექტის პასუხისმგებლობის ფარგლების განსაზღვრით, ამ პასუხისმგებლობის სამოქალაქოსამართლებრივი მნიშვნელობით. საფრთხის დელიქტების გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს შევხებით იმ პრობლემის გამოკვეთის მიზნით, თუ რატომ ეკისრება პირს პასუხისმგებლობა მხოლოდ ნივთზე სანივთო უფლების, მაგალითად, მფლობელობის, განხორციელების გამო.

ნაშრომში გამოყენებულია ანალიტიკური კვლევის მეთოდი, როგორც სამართლის სკოლების თანამედროვე მიდგომა, რომელიც „იურისტიკით აზროვნების“ კონცეფციას ეფუძნება და აფასებს იმას, თუ რას ამბობს კანონი ფაქტებისა და გარემოებების გარკვეული ერთობლიობის შესახებ.¹¹ ასევე გამოყენებულია შედარებითი კვლევის მეთოდი, როგორც სამართლის კონკრეტული ინსტიტუტის არსის შესწავლის საუკეთესო გზა.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლის მიხედვით, „რომელიც გენერალური დათქმის სახით არის ფორმულირებული“, ¹² ზიანის გამო პასუხისმგებლობის აუცილებელი ელემენტია ბრალი. მაშინ, როდესაც ზოგიერთ ვითარებაში, „ნაგებობიდან და ნივთიდან გამომდინარე, მომეტებული საფრთხით გამონეული ზიანისათვის პასუხისმგებლობა დადგება ბრალის გარეშე.“¹³ ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის სამართლებრივ საფუძველად მიჩნეულია, მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე და მე-1000 მუხლები.

⁸ წერეთელი თ., დანაშაულის მომზადება და მცდელობა, წიგნი - წერეთელი თ., სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. 1, ხუბუა გ. (მთ. რედაქტორი), თბილისი, 2007, 350, 351-352.

⁹ ცეციტიშვილი თ., ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, თბილისი, 2015, 23.

¹⁰ ცეციტიშვილი თ., ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, თბილისი, 2015, 30, 24.

¹¹ Haak D. M, Thinking Like a Practicing Lawyer as a Legal Research Methodology, Canadian Legal Education

Annual Review, 2024, 76,

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5213866 [25.11.2025].

¹² რუსიაშვილი გ., სუფთა ქონებრივი ზიანი – გულისხმირი ქცევის ვალდებულების თუ დამცავი ნორმის დარღვევა? „შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი“, N4, 2019, 3 <https://lawjournal.ge/wp-content/uploads/2020/03/2019giz-ge-shedarebiti-samartlis-jurnali-IV-8-16.pdf> [27.11.2025].

¹³ ჩიკვაშვილი მ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი II, თბილისი, 2001, 412.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში ჩამოყალიბებული განმარტების მიხედვით, „რაც შეეხება დელიქტურ სამართალს, კანონი ადგენს, ასევე, ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობას. ეს არის პასუხისმგებლობა საფრთხის შემქმნელი დელიქტებისთვის, უმართლობისა და ბრალეულობისაგან დამოუკიდებლად (სსკ-ის 999-ე, 1000-ე, 1004-ე, 1009-ე მუხლები).“¹⁴

„სამოქალაქო სამართალში მომეტებული საფრთხის წყაროს მფლობელის ბრალი ივარაუდება.“¹⁵ ამიტომაც, ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის კონცეფციასთან შედარებით, უფრო ზუსტი უნდა იყოს საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობა. თუ ბრალი „სამართლებრივი კატეგორიაა, რომლისთვისაც უმთავრესია სამოქალაქო ბრუნვისათვის ჩვეული ყურადღებებიანობის მოთხოვნის დაცვა“,¹⁶ საფრთხის შემცველი ნივთის ოპერირება, ცხადია, გულისხმობს ამ ყურადღებებიანობის სტანდარტის დაცვას, მაგრამ პასუხისმგებლობის საფუძველი ყურადღებებიანობის სტანდარტის დაცვის ვითარებაშიც შეიძლება წარმოიშვას და ის ნივთით სარგებლობას დაუკავშირდეს. საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის კონცეფციის გამოყენების უპირატესობის შესახებ მოსაზრება ასევე ეფუძნება ვენის უნივერსიტეტის სრული პროფესორის დოქტორ ერნსტ კერნერის მსჯელობას: „როდესაც კონტინტური სამართლის სისტემის იურისტი მკაცრი პასუხისმგებლობის კონცეფციას განმარტავს, იგი თავის ყურადღე-

ბას მაშინვე მიაქცევს ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობაზე განსაკუთრებით საშიში ნივთების გამო. ამ კატეგორიაში შედის: ძრავიანი სატრანსპორტო საშუალებები, რკინიგზა, საჰაერო ხომალდი და ბირთვული მოწყობილობა. ყველა მათგანიდან გამომდინარე, დგება ხოლმე ხშირი ზიანი (სატრანსპორტო საშუალებები) ან განსაკუთრებული ზიანი (ბირთვული მოწყობილობები). იმის გათვალისწინებით, რომ პასუხისმგებლობის ამ რეჟიმებს ყოველთვის თან ერთვის კონკრეტული საშიშროება, უფრო მართებული იქნებოდა დასახელება საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობა, ვიდრე ენიგმატური იდეის მქონე „მკაცრი პასუხისმგებლობა.“¹⁷

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში მყარად ჩამოყალიბებული განმარტების მიხედვით, ნივთის მფლობელის პასუხისმგებლობა აიხსნება იმით, რომ ის შეიცავს მომეტებული საფრთხის წყაროს. საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, „საფრთხე მომეტებულად უნდა ჩაითვალოს, თუ ის ქმნის ზიანის მიყენების მომეტებულ ალბათობას იმის გამო, რომ შეუძლებელია მასზე ადამიანის მხრივ სრული კონტროლის განხორციელება.“¹⁸

მომეტებული საფრთხის წყაროს „მფლობელის ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა განპირობებულია ნივთის სპეციფიკური თვისებებით - გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ან გამოუსწორებელი ზიანი (ადამიანის სიცოცხლის ხელყოფა, ნივთის დაზიანება და ა.შ.).“¹⁹ აღნიშნულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ცალკეულ დელიქტში პასუხისმგებლობის დანესების საფუძველია

¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება (სუსგ) N ას-812-2022, 05.10.2022, §187 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/69108/1> [27.11.2025].

¹⁵ კოჩიაშვილი ქ., ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა - გამონაკლისი კერძო სამართლის ზოგადი წესიდან, „სამართლის ჟურნალი“, N2, 2023, 76.

¹⁶ ჩიტაშვილი ნ., ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისთვის, „სამართლის ჟურნალი“, N1, 2009, 148.

¹⁷ Karner E., Strict liability – Opening Remarks in: Fault-Based and Strict Liability, Chinese and European Perspectives, Karner E., Messner-Kreuzbauer D. (eds.), Jan Sramek Verlag, 2024, 4.

¹⁸ სუსგ: N 3კ/731-01, 15.08.2001, სამოტივაციო ნაწილი <<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/48898/1>>

[27.11.2025], N ას-668-635-2013, 16.06.2015, §39 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/56338/1>

[27.11.2025], N ას-217-207-2016, 20.05.2016, §34 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/57910/1>

[27.11.2025], N ას-1293-2020, 18.12.2020, §22 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65711/1>

[27.11.2025] და სხვ.

¹⁹ სუსგ: N ას-1187-2018, 30.04.2020, §14 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65560/1> [27.11.2025], N ას-1242-2022, 28.12.2022, §35, <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/69855/1> [27.11.2025], N ას-1224-2023, 16.11.2023 წ., §7 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/71710/1> [27.11.2025] და სხვ.

თვით ნივთის ბუნება, რაც შეუძლებელს ხდის სათანადო ყურადღებიანობის გამოჩენის შემთხვევაშიც კი, მისი სახიფათო თვისების გამოვლენის თავიდან აცილებას.

საფრთხეზე დაფუძნებულ პასუხისმგებლობასთან ახლოს არის ბრალეულობის უარყოფად პრეზუმფციაზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობა. მაგალითად, გერმანიაში დელიქტური პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი კატეგორია სამართალდამრღვევის ბრალეულობის უარყოფად პრეზუმფციას ეფუძნება. ამ კატეგორიას მიეკუთვნება ბგბ-ს §§ 831, 832, 833 (II), 834, 836-838.²⁰

1. საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის სამართლებრივი საფუძვლების მიმოხილვა

1.1. ზოგადად საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე და მე-1000 მუხლების შესახებ

კონტინენტური ევროპის სამართლის უნიფიცირებისკენ გადადგმული ნაბიჯების მიუხედავად, ევროპის სამოქალაქო კოდექსის მიღება კვლავ მომავლის საკითხად ფასდება,²¹ ხოლო არასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის სამართალში დღეისათვის ევროპის მასშტაბით ჰარმონიზებულია მხოლოდ წუნდებული პროდუქტით მიყენებული ზიანის გამო პასუხისმგებლობის ძირითადი ასპექტები.²² ამიტომ საქართველოს კანონმდებლობის ნორმებზე მითითებით შემოვიფარგლებით, მით უფრო, რომ „ქართული სამართალი არასდროს არ იყო ჩაკეტილი ნაციონალურ ციხესიმაგრეში, იგი მუდმივად ისწრაფოდა ყოფილიყო თანხმობაში სამართლის საერთო სულთან, ე.ი. ერთგვარად (შეფარდებით) მეტაფიზიკურ ფასეულობებთან. მაშასადამე,

სამართალალქმა საქართველოში სულ იყო სამართლის საერთო სულის გამოხატულება.“²³

საფრთხეზე დაფუძნებული დელიქტების მომწესრიგებელი ნორმებიდან, საქართველოს კანონმდებლობაში შეიძლება გამოიკვეთოს ორი ძირითადი სამართლებრივი საფუძველი. პირველი ეხება სატრანსპორტო საშუალებებიდან წარმოშობილ საფრთხეებს (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლი). მეორე საფუძველი უკავშირდება ნაგებობასთან დაკავშირებულ საფრთხის წყაროებს, მათ შორის, ნაგებობაში წარმოებულ, მოთავსებულ ან მინოდებულ ენერგიას, ანდა ხანძარსაშიშ, აფეთქებასაშიშ, შხამიან და მომნამვლელ ნივთიერებებს (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლი).

ამავე დროს, მე-1000 მუხლის მე-3 ნაწილი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობის გამორიცხვას დაუძლეველი ძალის მოქმედების ვითარებაში, გარკვეული გამონაკლისების დაწესებით.

ამასთან, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლით დაწესებული პასუხისმგებლობის სახისგან უნდა განვასხვავოთ 1004-ე მუხლით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა. 1004-ე მუხლის პირველი ნაწილის შემადგენლობის გამო პასუხისმგებლობა უნდა განვიხილოთ, როგორც პასუხისმგებლობა ბრალეულობის უარყოფადი პრეზუმფციიდან გამომდინარე. ამ მუხლის პირველ წინადადებაში დაშვებულია პასუხისმგებლობის პრეზუმფცია: „შენობის მესაკუთრე ვალდებულია აანაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც შენობის ჩამოცეცვის ან მისი ცალკეული ნაწილების ჩამონგრევის შედეგად წარმოიშვა“, ხოლო მე-2 ნაწილში მოცემულია ვალდებული პირის სამტკიცებელი, ანუ პრეზუმფციის უარსაყოფად აუცილებელი გარემოებები: „გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ზიანი არ არის გამოწვეული შენობის არასათანადო მოვ-

²⁰ Koch H., The Law of Torts, in: Introduction to German Law, ed. by Zekoll J., Wagner G., 3rd edition, Alphen aan den Rijn, 2019, 272.

²¹ Wagner G., Comparative Tort Law, in: The Oxford Handbook of Comparative Law, Edited by Reimann M., Zimmermann R., Oxford, Second Edition, 2019, 995.

²² საბჭოს 85/374/EEC 1985 წლის 25 ივლისის დირექტივა წევრი ქვეყნების კანონების, რეგულაციების და ადმინისტრირების ნორმების აპროქსიმაციის შესახებ წუნდებული პროდუქტის გამო პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით.

²³ ზოიდე ბ., სამართლის ეროვნულობის საკითხი ევროპულ სამართალთან ჰარმონიზაციის პროცესში, „სამართლის ჟურნალი“, N1, 2025, 54.

ლით ან შენობის ნაკლით,“ ამ ნორმიდან გამომდინარე, მოპასუხემ უნდა დაამტკიცოს, რომ იგი სათანადოდ ასრულებდა შენობის მოვლის ვალდებულებას და ასევე არ დასტურდება შენობის კონსტრუქციული ნაკლი.

1.2. მფლობელის პასუხისმგებლობის ფარგლები 999-ე მუხლის საფუძველზე

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლი რამდენიმე ნაწილისგან შედგება და არეგულირებს დელიქტური პასუხისმგებლობის სხვადასხვა ვარიანტს. კერძოდ, მუხლი განასხვავებს მფლობელის და მოსარგებლის პასუხისმგებლობას. ამასთან, არსებობს გარკვეული ორაზროვნება ამ პირთა სამართლებრივი სტატუსის შინაარსის დადგენასთან დაკავშირებით.

აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მგზავრების გადაყვანისა და ტვირთების გადაზიდვისთვის გათვალისწინებული სატრანსპორტო საშუალების მფლობელი, თუ მისი სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციას მოჰყვა ადამიანის სიკვდილი, დასახიჩრება ან ჯანმრთელობის მოშლა, ანდა ნივთის დაზიანება, ვალდებულია დაზარალებულს აუნაზღაუროს აქედან წარმოშობილი ზიანი.

მე-4 ნაწილის მიხედვით კი, თუ პირი სატრანსპორტო საშუალებას იყენებს მფლობელის ნებართვის გარეშე, იგი ვალდებულია მფლობელის ნაცვლად აანაზღაუროს ზიანი. ამასთან, მფლობელი ვალდებულია აანაზღაუროს მიყენებული ზიანი, თუ სატრანსპორტო საშუალების გამოყენება შესაძლებელი გახდა მისი ბრალის გამო. ამ ნაწილის პირველი წინადადება არ გამოიყენება, თუ მოსარგებლე მფლობელის მიერ დანიშნულია სატრანსპორტო საშუალების სამართავად, ან თუ ეს სატრანსპორტო საშუალება მას გადაცემული ჰქონდა მფლობელისაგან

„ქართული სასამართლო პრაქტიკა სწორად აიდენტიფიცირებს ავტომობილის მფლობელის

ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის საფუძველებს. თუმცა აწყდება პრობლემებს მფლობელის ცნების სწორად განსაზღვრისას, რაც განპირობებულია იმით, რომ ქართველმა კანონმდებელმა (სხვა „თავისუფალი“ ტერმინის არარსებობის/ვერ მოძებნის გამო) გერმანული „Halter“ (სიტყვა-სიტყვით: „ავტომობილის მპყრობელი/მეპატრონე“) „მფლობელად“ თარგმნა. მოცემულ სიტუაციაში სასამართლოს ცალსახად უნდა გაემიჯნა სანივთო სამართლებრივი მფლობელის ცნება სკ-ის 999-ე მუხლის გაგებით მფლობელის ცნებისაგან.“²⁴ ამ გამიჯვნის არარსებობისას ბუნდოვანია, მფლობელის, რომელსაც ამ უფლების დასადასტურებლად რეგისტრაციის მონმობა გააჩნია და იმ პირის, ვისაც დროებით ჰყავს გადაცემული ავტომანქანა, იჯარის, თხოვების ან სხვა ხელშეკრულების საფუძველზე თუ მის გარეშე, პასუხისმგებლობის საკითხი, ასევე მოსარგებლის მიმართ დაწესებული პასუხისმგებლობის ფარგლები.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სამოქალაქო „კოდექსი მხოლოდ უძრავი ნივთების ცნებას იძლევა (მ.149) და ამით დუმილით გვამცნობს, რომ მოძრავად უნდა ჩაითვალოს ყველა ის ნივთი, რომელიც არ ითვლება უძრავად.“²⁵ ამასთან „იურიდიული ფიქციის წყალობით სავსებით შესაძლებელია, ფიზიკური აზრით მოძრავი ნივთი ჩავთვალოთ უძრავ ნივთად. საამისოდ აუცილებელია აღნიშნული ნივთი გაფორმდეს საჯარო რეესტრში, როგორც უძრავი ნივთი და ამით მასზე გავრცელდეს უძრავი ქონების სამართლებრივი რეჟიმი.“²⁶

ავტოსატრანსპორტო საშუალებები საქართველოს პრაქტიკაში ექვემდებარება სავალდებულო რეგისტრაციას სსიპ საქართველოს შინა-

²⁴ რუსიაშვილი გ., ჰაგენლოხი უ., ავტომობილის მფლობელის პასუხისმგებლობის ზოგადი მიმოხილვა გერმანული და ქართული სამართლის მიხედვით, „შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი“, 1/2024, თბილისი, 2024, 16 <https://lawjournal.ge/234234234-2/> [27.11.2025].

²⁵ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მეორე გადაამუშავებული და სრულყოფილი გამოცემა, თბილისი, 2003, 32.

²⁶ იქვე.

გან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოში.²⁷ ამ რეგისტრაციის შედეგად, მათ მიმართ არ მოქმედებს უძრავი ქონების სამართლებრივი რეჟიმი, როგორც ფიქცია, თუმცა, საკუთრების უფლების დადასტურების მიზნისთვის, მაგალითად, სანოტარო მოქმედების განხორციელებისას, აუცილებელია სარეგისტრაციო მოწმობის წარდგენა.²⁸

აქვე აღსანიშნავია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში ჩამოყალიბებული განმარტების მიხედვით: „საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ამომწურავადაა დადგენილი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით, რომელიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს მოძრავ და უძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის სამართლებრივ რეჟიმს. ამავე კოდექსის 186-197-ე მუხლებით განსაზღვრულია რა მოძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის საფუძვლები, ეს წესები თანაბრად ვრცელდება ყველა მოძრავ ნივთზე და იგი არ ადგენს მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად სავალდებულო რეგისტრაციას. რეგისტრაციის განხორციელება არ წარმოადგენს სამოქალაქოსამართლებრივ აქტს, იგი მხოლოდ საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სამართლებრივ საფუძველს ქმნის და თავისი არსით ადმინისტრაციული სამართლის სფეროს განეკუთვნება (იხ. სუსგ N ას-914-954-2011, 27.10.2011).“²⁹ ანალოგიურ საქმეზე კი საკასაციო სასამართლომ დამატებით ისიც აღნიშნა, რომ „რეგისტრაციის არსებობა-არარსებობის ფაქტს არ შეუძლია დააბრკოლოს მოძრავი ნივთის ნამდვილი მესაკუთრის უფლება ამავე ნივთის ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის თვალსაზრისით.“³⁰ რაც სანოტარო მოქმედების

შესრულების წესის ნორმას აშკარად ეწინააღმდეგება, თუმცა ასეც რომ არ იყოს, აღსანიშნავია, რომ სხვა საქმეზე საკასაციო სასამართლომ დაუშვებლად ცნო საკასაციო საჩივარი და უცვლელად დატოვა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება. ამ საქმეზე სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად ცნო შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები: მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება, ... რეგისტრირებული იყო ი. ტ-ის სახელზე. 2010 წლის 1 სექტემბერს ავტოსაგზაო შემთხვევის ფაქტზე შედგენილ იქნა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ოქმი, რომლითაც ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა დაეკისრა მოპასუხე ვ. დ-ას. სააპელაციო სასამართლომ გაიზიარა აპელანტის პრეტენზია იმის თაობაზე, რომ საქმეში არ მოიპოვებოდა მტკიცებულება, რომლითაც დადასტურდებოდა ი. ტ-ის მიერ დ-ასათვის საკუთრების უფლების გადაცემა ავტომანქანაზე.

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ ციტირებული განჩინებებისგან განსხვავებით, ამ განჩინებაში საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა ის მსჯელობა, რომლის მიხედვით, სატრანსპორტო საშუალების ი.ტ-ს სახელზე რეგისტრაციის ფაქტი, გახდა მისი, როგორც „კანონიერი მფლობელისა და მესაკუთრის“ პასუხისმგებლობის საფუძველი 999-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე. სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ „მართალია ი. ტ-ს საგზაო შემთხვევის დადგომაში ბრალი არ მიუძღვოდა, თუმცა იგი, როგორც ამ ავტოსატრანსპორტო საშუალების მფლობელი, პასუხისმგებელი იყო დამდგარი საგზაო შემთხვევით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებაზე, ვინაიდან მისი კუთვნილი მანქანის ექსპლოატაციის დროს და ამ მანქანის გამოყენე-

²⁷ იხ. „საავტომობილო ტრანსპორტის შესახებ“ საქართველოს კანონი, პარლამენტის უწყებანი, 27-30, 28/04/1995, მე-9¹ მუხლი.

²⁸ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 31 მარტის N 71 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქციის „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ 48-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, სანოტარო მოქმედების შესრულების მიზნით, საქართველოში რეგისტრირებული ავტოტრანსპორტის მესაკუთრე დგინდება ავტოტრანსპორტის სარეგისტრაციო მოწმობით,

ან მარეგისტრირებელი ორგანოს მიერ გაცემული ცნობით.

²⁹ სუსგ: N ას-836-2024, 17.10.2024, § 26.1, <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/74687/1> [26.11.2025], N ას-658-625-2014, 05.12.2014, სამოტივაციო ნაწილი <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/54869/1> [26.11.2025].

³⁰ სუსგ N ას-1633-2022, 06.04.2023, § 20.2 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/71174/1> [26.11.2025].

ბის (მოხმარების) გამო განხორციელდა ავტოსაგზაო შემთხვევა, საიდანაც წარმოიშვა ზიანი.³¹

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სხვა საქმეზე საკასაციო სასამართლომ ასევე დაუშვებლად მიიჩნია საკასაციო საჩივარი და გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს შეფასებები და დასკვნები, რომელმაც „15. ... არ გაიზიარა აპელანტის პრეტენზია და მიიჩნია, რომ გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით სადავო ავტომანქანაზე გ. კ.-ის საკუთრების უფლება სწორად იქნა დადგენილი. გ. კ.-ის განმარტების თანახმად, სადავო ავტომანქანა შეიძინა დ. კ.-თან დადებული ზეპირი გარიგების (ნასყიდობის) საფუძველზე, რასაც დ. კ.-იც ადასტურებს. ... 16. სადავო არ არის გარემოება, რომ აღნიშნული ავტომანქანა და მისი სარეგისტრაციო მოწმობა 2014 წლის ოქტომბრიდან გ. კ.-ის მფლობელობაშია. ... 17. სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში – სსკ) 158-ე მუხლის პირველ ნაწილზე, რომლის მიხედვით, ივარაუდება, რომ ნივთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე. ... 20. ... სააპელაციო პალატამ მიუთითა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დამკვიდრებულ ერთგვაროვან სასამართლო პრაქტიკაზე, ... : „საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ამომწურავადაა დადგენილი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით, რომელიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს მოძრავ და უძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის სამართლებრივ რეჟიმს. ამავე კოდექსის 186-197-ე მუხლებით განსაზღვრულია რა მოძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის საფუძვლები, ეს წესები თანაბრად ვრცელდება ყველა მოძრავ ნივთზე და იგი არ ადგენს მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად სავალდებულო რეგისტრაციას.“ ... 22. ზემოაღნიშნულ

ფაქტობრივ და სამართლებრივ გარემოებათა ანალიზის საფუძველზე სააპელაციო პალატამ დაასკვნა, რომ 2014 წლის ოქტომბრიდან, მას შემდეგ, რაც ავტოსატრანსპორტო საშუალება და მისი სარეგისტრაციო მოწმობა გ. კ.-ს გადასცა, დ. კ.-ს ამ ნივთზე საკუთრების უფლება აღარ გააჩნდა, მიუხედავად იმისა, რომ შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოში ავტომანქანა კვლავ მის სახელზე ირიცხებოდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით სარჩელი დ. კ.-ის მიმართ სწორად არ დაკმაყოფილდა.“³²

როგორც გამოჩნდა, სასამართლომ მხარეთა განმარტება ზეპირი ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმების შესახებ საკმარის საფუძველად მიიჩნია იმისთვის, რომ პირს, ვის სახელზეც ჯერ კიდევ იყო რეგისტრირებული სატრანსპორტო საშუალება, არ დაკისრებოდა პასუხისმგებლობა, თუმცა სხვა საქმეზე ავტომანქანის რეგისტრაციის ფაქტის საფუძველზე დადგინდა პირის პასუხისმგებლობა.

საკასაციო სასამართლოს პრაქტიკის არაერთგვაროვნების ვითარებაში, მფლობელი 999-ე მუხლის სისტემური ანალიზის შედეგად უნდა განიმარტოს, როგორც კანონიერი უფლების საფუძველზე, ნივთის პირდაპირი ან არაპირდაპირი მპყრობელი.³³ მფლობელად მიჩნეულ უნდა იქნეს ის პირი, ვისაც გააჩნია მის სახელზე სსიპ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოს მიერ გაცემული სატრანსპორტო საშუალების სარეგისტრაციო მოწმობა.

არსებობს მოსაზრება, რომ ავტოსაგზაო შემთხვევის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების დაკისრების მოთხოვნა შეიძლება გამომდინარეობდეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლიდან.³⁴

³¹ სუსგ N ას-458-434-2012, 30.04.2012
<<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/51051/1>>
[27.11.2025].

³² სუსგ N ას-237-225-2016, 06.05.2016
<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/57634/1>
[26.11.2025].

³³ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ასევე. რუსიაშვილი გ., ჰაგენლოხი უ., ავტომობილის მფლობელის პასუხისმგებლობის ზოგადი მიმოხილვა გერმანული და ქართული სამართლის მიხედვით, „შედარებითი სამართლის

ქართულ-გერმანული ჟურნალი“, N 1/2024, თბილისი, 2024, 17
<https://lawjournal.ge/234234234-2/> [27.11.2025].

³⁴ იხ. მაგ. ძლიერიშვილი ზ., სატრანსპორტო საშუალების ექსპლოატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება (სასამართლო პრაქტიკის კომენტარი), „სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი“, თბილისი, 2012, 108.

2010 წლის 9 ნოემბრის განჩინებაში საკასაციო სასამართლომ განმარტა შემდეგი: „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მგზავრების გადაყვანისა და ტვირთების გადაზიდვისათვის გათვალისწინებული სატრანსპორტო საშუალების მფლობელი, თუ მისი სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციას მოჰყვება ადამიანის სიკვდილი, დასახიჩრება ან ჯანმრთელობის მოშლა, ან და ნივთის დაზიანება, ვალდებულია, დაზარალებულს აუნაზღაუროს აქედან წარმოშობილი ზიანი. აღნიშნული ნორმა ითვალისწინებს სამოქალაქო სამართლის ზოგადი პრინციპიდან (პასუხისმგებლობა მიყენებული ზიანის გამო პირს ეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი მოქმედება არის ბრალეული) განსხვავებულ – სატრანსპორტო საშუალების მომხმარებლის ისეთ განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას, რა დროსაც მისი დაკისრებისათვის ბრალეულობა სავალდებულო არ არის. ამ გამოწვევის საფუძვლად უდევს ის გარემოება, რომ სატრანსპორტო საშუალება პოტენციური საფრთხის წყაროა და მისი მოხმარება განაპირობებს შედარებით მაღალი ხარისხით საზიანო შედეგების დადგომის შესაძლებლობას, ვიდრე სხვა ჩვეულებრივი საქმიანობისას. ავტოსატრანსპორტო საშუალების ამგვარი თვისების გამო იგი მომეტებული საფრთხის წყაროა და მიჩნეული და, მიუხედავად იმისა, რომ მისი მოხმარება სამართლებრივად ნებადართულია, პასუხისმგებლობა მომეტებული საფრთხის წყაროდან მომდინარე ზიანისათვის, ჩვეულებრივი სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობასთან შედარებით უფრო მკაცრია – ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება მომეტებული საფრთხის წყაროს მფლობელს ბრალის მიუხედავად ეკისრება. აღნიშნული გამოწვეულია იმ მატერიალური ობიექტების ფლობითა და სარგებლობით (ექსპლუატაციით ან ნებისმიერი ფორმით

მისი გამოყენებით), რომელსაც განსაკუთრებული ხარისხობრივი თვისება აქვთ და ადამიანის მხრიდან მასზე სრული კონტროლის დამყარება შეუძლებელია. ამავდროულად, სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლით გათვალისწინებული ზიანის ანაზღაურების დაკისრებისას სატრანსპორტო საშუალების მფლობელის პასუხისმგებლობა უნდა გამოირიცხოს, თუ ზიანი გამოწვეულია თუნდაც ნივთის ექსპლუატაციის დროს, მაგრამ სხვა გარე ფაქტორების ზემოქმედებით და არა მომეტებული საფრთხის წყაროს თვისებებიდან გამომდინარე. პასუხისმგებლობის მთლიან ან ნაწილობრივ გამომრიცხველ გარემოებად უნდა ჩაითვალოს როგორც დაუძლეველი ძალა (სამოქალაქო კოდექსის 394-ე მუხლის პირველი ნაწილი), ასევე დაზარალებულის ბრალი.“³⁵ ეს დასაბუთება შემდეგ არაერთ განჩინებაში იქნა გამეორებული.³⁶

საკასაციო სასამართლოს ამ არგუმენტაციაზე დაყრდნობით უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლი ასახავს იმ თავისებურებებს, რაც მომეტებული საფრთხის წყაროს გამო პასუხისმგებლობას უკავშირდება. შესაბამისად, 992-ე მუხლის გამოყენება უმართებულოდ უნდა ჩაითვალოს იმ საქმეში, რომელიც შეეხება სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად მიყენებულ ზიანს. აღსანიშნავია ისიც, რომ 999-ე მუხლის ნაწილები პასუხისმგებლობის დაკისრების სხვა წინაპირობებსაც მოიცავს და ის არ ტოვებს ხარვეზს კანონმდებლობაში, რაც 992-ე მუხლის გამოყენებით უნდა შეივსოს.

დამატებით მივუთითებთ კომენტარზე, რომლის მიხედვით, გაზიარებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ის განმარტება, რომლის მიხედვით, სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად მიყენებული ზიანის გამო პასუხისმგებლობის დაწესებისთვის არ

³⁵ სუსგ N ას-494-463-2010, სამოტივაციო ნაწილი <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/39510/1> [26.11.2025].

³⁶ იხ. მაგ.: სუსგ N ას-81-71-2011, 18.04.2011, სამოტივაციო ნაწილი, < <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/39937/1>>

[26.11.2025], N ას-95-90-2013, 14.06.2013, სამოტივაციო ნაწილი, <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/52956/1> [26.11.2025], N ას-594-562-2015, 06.11.2015, სამოტივაციო ნაწილი, § 1.4. <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/56927/1> [26.11.2025].

მოითხოვება 992-ე მუხლით გათვალისწინებული ელემენტების: მართლწინააღმდეგობის, ბრალის, მიზეზობრივი კავშირის დადგენა. „საკასაციო სასამართლომ ... სრულიად მართებულად და დასაბუთებულად არ გაიზიარა სააპელაციო პალატის მოსაზრებები გ.მ-ძის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის თაობაზე იმ საფუძველით, რომ თითქოსდა ბ.ბ-ის მიერ მართლწინააღმდეგო ბრალეული მოქმედების ჩადენა ვერ დადგინდა, შესაბამისად, დელიქტური ვალდებულების წარმოშობის ერთ-ერთი მთავარი პირობა, ზიანის მიმყენებლის ქმედების ბრალეული ხასიათი არ დგინდება. ზიანის ანაზღაურების დაკისრების წინაპირობის – პირის ბრალეულობის არსებობა მოცემულ შემთხვევაში აუცილებელი სრულიადაც არ არის. ამასთან, საკასაციო სასამართლომ ასევე სწორად მიუთითა, რომ სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის დაკისრებისას უტყუარად უნდა დადგინდეს ზიანის ანაზღაურების დაკისრების მოთხოვნის გამომრიცხავ გარემოებათა არარსებობა, კერძოდ, პასუხისმგებლობის მთლიან ან ნაწილობრივ გამომრიცხველ გარემოებად უნდა ჩაითვალოს როგორც დაუძლეველი ძალა, ასევე დაზარალებულის ბრალი.“³⁷

საპროცესოსამართლებრივი თვალსაზრისით, საკითხთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად მიყენებული ზიანის საქმეზე არ უნდა იყოს აუცილებელი სასამართლოს წარედგინოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შესახებ ოქმი (დაჯარიმების ქვეთარი) ან სისხლის სამართლის საქმეზე მიღებული კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, რაც პირის მიერ მართლწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედების ჩადენას ადასტურებს. შესაბამისად, სამოქალაქო საქმის განმხილველი სასამართლოს მიერ საქმის განხილვის შეჩერება, მაგალითად, იმ საფუძველით, რომ მძღოლის მიერ გასაჩივრებულია ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის

გამო მიღებული გადაწყვეტილება (ოქმი), არ შეიძლება ჩაითვალოს გამართლებულად, ხოლო თუ სამართალდამრღვევად ცნობილი პირის საჩივრის არგუმენტი დაზარალებულის მართლწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედების ჩადენაზე მითითებაა, ეს შესაგებელი მას შეუძლია სამოქალაქო საქმის განმხილველ სასამართლოს წარუდგინოს.

1.3. მოსარგებლის პასუხისმგებლობის ფარგლები მფლობელის პასუხისმგებლობასთან კომბინაციაში 999-ე მუხლის საფუძველზე

როგორც საქართველოში, ისე სხვა „იურისდიქციებში ავტომანქანისა და მოტოციკლეტის საგზაო შემთხვევაში მონაწილეობა პასუხისმგებლობის პრეზუმფციას ქმნის.“³⁸ საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის მომეტებული საფრთხის წყაროს საგნის ფლობასთან გაიგივების ვითარებაში, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმ მფლობელის პასუხისმგებლობის ფარგლების განსაზღვრას, ვინც თავად არ მართავს სატრანსპორტო საშუალებას.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში ჩამოყალიბებული განმარტების მიხედვით, „სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის მე-4 ნაწილის მესამე წინადადების თანახმად შესაძლებელია გამოვყოთ ორი შემთხვევა, როდესაც პასუხისმგებლობა ეკისრება სატრანსპორტო საშუალების მფლობელს: როდესაც მოსარგებელე მფლობელის მიერ დანიშნულია სატრანსპორტო საშუალების სამართავად, ან თუ ეს სატრანსპორტო საშუალება მას გადაცემული ჰქონდა მფლობელისაგან. ამ შემთხვევაში, მნიშვნელობა ენიჭება მომეტებული საფრთხის წყაროთი ზიანის მიყენების ინსტიტუტის თავისებურებას, რომლის შესაბამისად, სამოქალაქო პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს პირს (მფლობელს), რომელიც არ წარმოადგენს ზიანის მიმყენებელს, არ მიუძღვის ბრალი ზიანის დადგენაში.“³⁹

³⁷ ძლიერიშვილი ზ., სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება (სასამართლო პრაქტიკის კომენტარი), „სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი“, თბილისი, 2012, 119.

³⁸ Bussani M., Sebok A. J., Infantio M., Common Law and Civil Law Perspectives on Tort Law, Oxford University Press, 2022, 49-50.

³⁹ სუსგ N ას-254-239-2010, 20.07.2010, სამოტივაციო ნაწილი

ნორმის პრაქტიკული გამოყენების შედეგების ანალიზის საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ 999-ე მუხლის მე-4 ნაწილი პირთა პასუხისმგებლობის განაწილების რამდენიმე ვარიანტს აწესებს, სხვადასხვაგვარია პასუხისმგებლობა, როდესაც: 1. არსებობს მფლობელი, რომელმაც დანიშნა სხვა პირი სატრანსპორტო საშუალების სამართავად; 2. მფლობელმა გადასცა სატრანსპორტო საშუალება სხვა პირს იჯარის, თხოვების ან სხვა ხელშეკრულების საფუძველზე; 3. მფლობელმა გადასცა სატრანსპორტო საშუალება სხვა პირს ერთჯერადი ან ხანმოკლე გამოყენების მიზნით; 4. სხვა პირი მფლობელის ნების გარეშე დაეუფლა სატრანსპორტო საშუალებას.

ამ ვარიანტების მიხედვით, ზიანის გამო პასუხისმგებლობა ეკისრება მფლობელს, მძღოლს (მოსარგებლეს) ან ორივე მათგანს, სოლიდარულად.

„საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, დაზარალებულ პირს არ ეკრძალება, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა ერთობლივად წაუყენოს როგორც ავტოსატრანსპორტო საშუალების მფლობელს, რომელიც ზიანის მიმყენებელია სსკ-ის 999.4. მუხლის მესამე წინადადების საფუძველზე, ისე - სატრანსპორტო საშუალების მოსარგებლეს, რომელიც ბრალეულად მოქმედებდა და ზიანის მიმყენებელია სსკ-ის 992-ე მუხლის საფუძველზე (შდრ. იხ. სუსგ საქმე №ას-254-239-2010, 20.07.2010 წელი).“⁴⁰

ეს განმარტება გარკვეულწილად ეწინააღმდეგება ზემოთ ჩამოყალიბებულ დასკვნას 999-ე მუხლის გამოყენებასთან დაკავშირებით, მაგრამ მოთხოვნის დაკმაყოფილების სამართლებრივ საფუძვლად 992-ე მუხლის გამოყენების საკითხზე აქ აღარ შეეჩერდებით.

საკასაციო სასამართლომ ასევე განმარტა, რომ: „სსკ-ის 999.4. მუხლის პირველი წინადადება იურიდიულ მფლობელს ათავისუფლებს პასუხისმგებლობისგან იმ შემთხვევისათვის, როცა მოსარგებლე მისი ნებისგან დამოუკიდებლად დაეუფლა სატრანსპორტო საშუალებას, თუმცა კანონმდებელი აქვე შემდგომი წინადადებების სახით პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებას უპირისპირებს შემთხვევას, როდესაც იურიდიული მფლობელის ბრალით მოხდა ავტოსატრანსპორტო საშუალების დაუფლება მოსარგებლის მხრიდან ან მოსარგებლე თავად იურიდიული მფლობელის გადაწყვეტილებით აღმოჩნდა ავტოსატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატატორი (იხ. სუსგ საქმე №ას-630-2019, 30 სექტემბერი, 2020 წელი). სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის მე-4 ნაწილის მესამე წინადადების თანახმად შესაძლებელია გამოვყოთ ორი შემთხვევა, როდესაც პასუხისმგებლობა ეკისრება სატრანსპორტო საშუალების მფლობელს: როდესაც მოსარგებლე მფლობელის მიერ დანიშნულია სატრანსპორტო საშუალების სამართავად, ან თუ ეს სატრანსპორტო საშუალება მას გადაცემული ჰქონდა მფლობელისაგან. ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა ენიჭება მომეტებული საფრთხის წყაროთი ზიანის მიყენების ინსტიტუტის თავისებურებას, რომლის შესაბამისად, სამოქალაქო პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს პირს (მფლობელს), რომელიც არ წარმოადგენს ზიანის მიმყენებელს, არ მიუძღვის ბრალი ზიანის დადგომაში (იხ. სუსგ საქმე №ას-254-239-2010, 20 ივლისი, 2010წ.)“⁴¹

ამავე საქმეებზე საკასაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი პრაქტიკით სოლიდარული პასუხისმგებლობის საფუძველია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 463-ე მუხლი, რომელიც

<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/59423/1> [26.11.2025].

⁴⁰ სუსგ: N ას-302-2023 8 თებერვალი, 2024, §16 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73144/1> [27.11.2025], N ას-995-2021, 31.05.2023, §16 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73114/1> [27.11.2025], N ას-476-2025, 09. 07.2025, §26 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/75050/1> [27.11.2025], ას-1376-2024, 16.12.2024, §22 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73828/1> [27.11.2025] და სხვ.

⁴¹ სუსგ: N ას-995-2021, 31.05.2023, §16 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73114/1> [27.11.2025], N ას-476-2025, 09. 07.2025, §26 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/75050/1> [27.11.2025], N ას-1376-2024, 16.12.2024, §22 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73828/1> [27.11.2025] და სხვ.

წარმოადგენს სოლიდარული პასუხისმგებლობის დამდგენ ზოგად საფუძველს. აღსანიშნავია, რომ სასამართლო არ იყენებს 998-ე მუხლის პირველ ნაწილს, რომლის მიხედვით, თუ ზიანის დადგომაში მონაწილეობს რამდენიმე პირი, ისინი პასუხს აგებენ, როგორც სოლიდარული მოვალეები. ეს მიდგომა მართებულად უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან 998-ე მუხლი შეეხება ზიანის მიყენებაში რამდენიმე მართლსაწინააღმდეგოდ და ბრალეულად მოქმედი პირის ერთობლივ მონაწილეობას, ხოლო, სატრანსპორტო საშუალების მფლობელის და მოსარგებლის პასუხისმგებლობის სოლიდარულობის დასადგენად მათი ერთობლივი მართლსაწინააღმდეგოდ და ბრალეული ქმედების დადასტურება არ არის აუცილებელი.

ცალკე უნა გამოიყოს იმ პირის პასუხისმგებლობა, რომელიც სატრანსპორტო საშუალებას მალულად ან ძალის გამოყენებით, მფლობელის ნების საწინააღმდეგოდ, დაეუფლა. ამ მოსარგებლის მიერ ზიანის მიყენების შემთხვევაში, ანაზღაურება მხოლოდ მას დაეკისრება, მისი პასუხისმგებლობა დაეფუძნება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის პირველ ნაწილს, რომლითაც განისაზღვრება მფლობელის პასუხისმგებლობა, რადგან იგი „მფლობელის ნაცვლად“ ანაზღაურებს ზიანს.

999-ე მუხლის მე-4 ნაწილის პირველი წინადადების განმარტებასთან დაკავშირებით, უნდა დავეყრდნოთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინებას, რომელშიც ჩამოყალიბებულია შემდეგი მსჯელობა: „თუ პირი, რომელიც იყენებს სატრანსპორტო საშუალებას მისი მფლობელის ნებართვის გარეშე (არამართლზომიერი მფლობელი), სხვას მიაყენებს ზიანს ამ სატრანსპორტო საშუალების გამოყენებით, სამოქალაქო პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ პირს (არამართლზომიერ მფლობელს) და არა სატრანსპორტო საშუალების მფლობელს. სწორედ ასეთ რეგულირებას შეიცავს 999-ე მუხლის მე-4 ნაწილის პირველი წინადადება.“⁴²

2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლი, როგორც მომეტებული საფრთხის წყაროს შემცველი ნაგებობის მფლობელის პასუხისმგებლობის საფუძველი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის ფარგლების დადგენის მიზნით, უპრიანი იქნება იმის გახსენება, რომ გერმანიაში საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის დაწესება გამოიწვია ინდუსტრიული სანარმოების განვითარებამ მე-19 საუკუნეში. თავდაპირველად მკაცრი პასუხისმგებლობა ვინცო იყო და წარმოადგენდა ბრალეულობის პრინციპიდან მკაფიო გამონაკლისს. თანამედროვე სამრეწველო და სხვა ბიზნეს აქტორების მიერ ზრუნვის მოვალეობების ისეთ დონემდე გაზრდის ნაცვლად, რომლის მიღწევაც პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო, გერმანიის კანონმდებელმა ნაწილობრივ გსკ-ის ამოქმედებამდე კი, 1900 წ-ს, კანონმდებლობით შემოიღო პასუხისმგებლობა განსაკუთრებულად მაღალ საფრთხეებთან დაკავშირებით, როგორიცაა: რკინიგზები: (1871 წ-ის კანონი), საგზაო მიმოსვლა (1909 წ-ის კანონი) და საჰაერო მიმოსვლა (1929 წ-ის კანონი). მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ზოგადი ნორმები მკაცრ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით გერმანულ სამოქალაქო სამართალში, ამ კანონებს აერთიანებს საერთო ლოგიკა, რომ გარკვეული რისკების (სულ მცირე, ფინანსური) შედეგები უნდა დაეკისროთ მათ, ვინც მათ აკონტროლებს და მათგან სარგებელს იღებს.“⁴³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლი აწესებს პასუხისმგებლობას ნაგებობიდან გამომდინარე მომეტებული საფრთხით გამონვეული ზიანისთვის.

ამ მუხლის პირველი ნაწილით, თუ ამა თუ იმ ნაგებობიდან გამომდინარეობს მომეტებული საფრთხე ამ ნაგებობაში წარმოებული, მოთავსებული ან მიწოდებული ენერგიისაგან, ანდა ხანძარსაში ან აფეთქებასაში, შხამიანი ანდა

⁴² სუსგ N ას-254-239-2010, 20.07.2010, სამოტივაციო ნაწილი
<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/59423/1>
 [26.11.2025], N ას-1129-2023, 26.12.2023, §65, იქ არსებული მითითებებით,

<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/71712/1>
 [27.11.2025].

⁴³ Koch H., The Law of Torts in: Introduction to German Law, ed. by Zekoll J., Wagner G., 3rd edition, Alphen aan den Rijn, 2019, 272, 282.

მომწამვლელი ნივთიერებისაგან, მაშინ ამ ნაგებობის მფლობელი ვალდებულია, თუკი ამ საფრთხის პრაქტიკულ განხორციელებას მოჰყვა ადამიანის სიკვდილი, სხეულის ან ჯანმრთელობის დაზიანება ანდა ნივთის დაზიანება, აუნაზღაუროს დაზარალებულს აქედან წარმოშობილი ზიანი. იგივე პასუხისმგებლობა გამოიყენება ხანძარსაში ან აფეთქებასაში, შხამიანი ან მომწამვლელი ნივთიერების მფლობელების მიმართ, როცა ამ ნივთიერებებიდან მომეტებული საფრთხე გამომდინარეობს.

ხოლო მე-2 ნაწილის მიხედვით, თუ ამა თუ იმ ნაგებობიდან ან ნივთიდან გამომდინარეობს მომეტებული საფრთხე სხვაგვარი საფუძვლით, ვიდრე ამ მუხლის პირველ ნაწილშია აღნიშნული, ნაგებობის ან ნივთის მფლობელი ვალდებულია ანაზღაუროს საფრთხის განხორციელების შედეგად წარმოშობილი ზიანი.

კანონმდებელმა პასუხისმგებელი პირის განსხვავებული სტატუსი განსაზღვრა რადიაციული ნივთიერების შედეგად მიყენებულ ზიანთან დაკავშირებით, მე-1000 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, რადიაციული ნივთიერების გამოყენებით გამოწვეული ზიანი უნდა აანაზღაუროს მისმა გამომყენებელმა.

მე-1000 მუხლის განმარტებასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, რომ 2001 წელს განხილულ საქმეში საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ აღნიშნა შემდეგი: „სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლი ადგენს პასუხისმგებლობას ნაგებობიდან გამომდინარე მომეტებული საფრთხით გამოწვეული ზიანისათვის. მომეტებული საფრთხის წყაროს არსებობაში იგულისხმება ისეთი ობიექტების გამოყენება, რომლებიც ტექნიკის განვითარების ამ ეტაპზე მისი თვისებებიდან გამომდინარე არ ექვემდებარება სრულ კონტროლს. საფრთხე მომეტებულად უნდა ჩაითვალოს, თუ ის ქმნის ზიანის მიყენების მომეტებულ ალბათობას იმის გამო, რომ შეუძლებელია მასზე ადამიანის მხრივ სრული კონტროლის განხორციელება.“⁴⁴ ამ განმარტების შემდეგ, მოულოდნელობად შეიძლება შეფასდეს, რომ საკასაციო სასამართლომ მიუთითა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლზე, შემდეგ კი აღნიშნა, რომ: „მოცემულ შემთხვევაში დავის გადანაცვებისათვის მნიშვნელოვანია ის გარემოება, თუ ვისი ბრალით მიადგა პირს ზიანი და არა ის თუ ვის ბალანსზეა და ვის მფლობელობაში იმყოფებოდა ობიექტი.“⁴⁵ საკასაციო სასამართლომ საქმეზე სოლიდარული პასუხისმგებლობის საფუძველზე მიუთითა და ზიანში თანამონაწილე პირის პასუხისმგებლობა იმ გარემოებას დაუკავშირა, „რომ სს „თ.-ის“ მიერ სატრანსფორმატორო ჯიხურში სამუშაოების ჩატარებისას უხეშად არის დარღვეული „ელექტროენერგიის მოხმარების დროებითი წესები“. სს „თ.-ის“ მიერ დადგენილი წესების დარღვევის შედეგად ჯიხურის კარები დარჩა ღია, რაც გახდა ბავშვის დაზიანების უშუალო მიზეზი.“⁴⁶

უნდა აღინიშნოს, რომ „კარის ღია დატოვება“ მიზეზობრივი კავშირის დასადგენად აუცილებელი ელემენტია. იქ, სადაც მიზეზობრივი კავშირი დგინდება, პასუხისმგებლობა „გენერალური დათქმის“ შემცველ 992-ე მუხლის საფუძველზე პასუხისმგებლობას ემსგავსება, რაც საკამათოდ უნდა შეფასდეს.

ამ საქმისგან განსხვავებით, წყლის ჩადინების საქმეზე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ, იგივე მე-1000 მუხლის გამოყენებისას აღნიშნა, რომ მის ბინაში წყლის ჩადინებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით წარდგენილ სარჩელში მოსარჩელის მტკიცების საგანს შეადგენს მხოლოდ „ზიანის დადგომის ფაქტი და ის, რომ ეს ზიანი სწორედ მოპასუხის ნაგებობიდან მომდინარეობდა.“⁴⁷

მიუხედავად იმისა, რომ ეს პრაქტიკა საკმაოდ მყარია, უზენაესი სასამართლოს მიერ არის მიღებული სხვაგვარი განჩინებებიც. ერთ-ერთ

მიუხედავად იმისა, რომ ეს პრაქტიკა საკმაოდ მყარია, უზენაესი სასამართლოს მიერ არის მიღებული სხვაგვარი განჩინებებიც. ერთ-ერთ

⁴⁴ სუსგ N 3კ/731-01, 15.08.2001, სამოტივაციო ნაწილი <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/48898/1> [27.11.2025].

⁴⁵ იქვე.

⁴⁶ იქვე.

⁴⁷ სუსგ N ას-322-2021, 21.10.2021, § 11 იქ არსებული მითითებებით. <
<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/67248/1>> [27.11.2025].

განჩინებაში საკასაციო სასამართლომ ბინიდან წყლის ჩასვლა, რომელიც მოსარჩელის მიერ დაზღვეული მაღაზიის თავზე მდებარეობდა, დაუკავშირა ბინის მესაკუთრის ბრალეულობას და განმარტა: „31. ... 992-ე მუხლით გათვალისწინებულ ... ნორმა ითვალისწინებს დელიქტურ პასუხისმგებლობას, რომელიც დგება ზიანის მიყენების შედეგად. თავისთავად დელიქტური პასუხისმგებლობა, როგორც იურიდიული პასუხისმგებლობის ერთერთი სახე, წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით ზიანის მიყენების შედეგად წარმოშობილ ვალდებულებას, რომლის სტრუქტურულ ელემენტს წარმოადგენს მიზეზშედეგობრივი კავშირი და ბრალი. შესაბამისად, პასუხისმგებლობის დაკისრებისათვის აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას მიზეზშედეგობრივი კავშირი დამქირავებლის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. 32. კონკრეტულ შემთხვევაში სამართლებრივი სიკეთე (შპს „ა-ას“ ქონება) ხელყოფილი უნდა ყოფილიყო ბინის მესაკუთრის ქმედებით, რაც წინამდებარე საქმის მასალებით არ დგინდება.“⁴⁸ ამ საქმესთან დაკავშირებით, სხვა ფაქტობრივ გარემოებებს შორის, დადგენილია, რომ: მოპასუხემ „4. ... წყლის ჩასვლის თაობაზე შეიტყო ერთი თვის შემდეგ შპს „ა-ას“ წერილით, რომელიც ითხოვდა ზიანის ანაზღაურებას.“

სხვა საქმეზე, რომელიც ასევე მრავალბინიანი სახლში, მოსარჩელე „ნ. ქ.“-ს ბინაში, წყლის ჩასვლის გამო გამოწვეულ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით იყო აღძრული, მოპასუხე „ნ. შ.“-ს მიმართ, სასამართლომ დაადგინა, რომ „მე-2 სართულზე მდებარე №3 ბინაში წყლის ჩამოსვლა გამოწვეული იყო წყალსანრეტი მილის გაჭედვის შედეგად შენობის პარაპეტთან წყლის დაგროვებით, რომელიც ჩავიდა ნ. შ.-ის ბინაში, ხოლო შემდგომ ნ. ქ.-ის ბინაშიც. დაზიანების წყარო მდებარეობს სახურავზე, წყალსანრეტ მილთან, ქანობიანი სახურავების დამაკავშირებელ

ტიხართან, რომელიც არასათანადოდ მოწყობილია შავი თუნუქით. დაზიანების წყარო მდებარეობს არა ნ. შ.-ის ბინაში, არამედ მისი ბინის თავზე მდებარე სახურავზე,“⁴⁹ ასევე დადგენილია, რომ „ნ. შ“-მ „მანსარდის მოწყობისას შეცვალა შენობის სახურავი და სახლი პროექტით გათვალისწინებული მასალითა და წესით არ გადახურა. სახურავი დამონტაჟდა უხარისხოდ. ახალი სახურავი მანამდე არსებულ თუნუქის სახურავთან კარგად მიერთებული არ არის, გადაბმის ადგილებში დარღვეულია ჰერმეტიკობა და წარმოქმნილია ღრიჭობები, ძლიერი წვიმის დროს ბინაში ყოველთვის ჩადის წყალი.“⁵⁰ ამ საქმეზე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ მიუთითა, რომ: „სავსებით იზიარებს სააპელაციო პალატის მსჯელობას, რომ სადავო შემთხვევაში დადასტურებულია მოსარჩელე ნ. ქ.-ის უძრავი ქონებისათვის ზიანის მიყენების ფაქტი, ამასთან, მითითებული ზიანი გამოწვეულია ამაჟამად ნ. შ.-ის კუთვნილი ბინის სახურავზე არამართლზომიერად ნაწარმოები სარემონტო სამუშაოების შედეგად. შესაბამისად, არსებობს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლით განსაზღვრული ყველა საჭირო კომპონენტი, რათა მოპასუხე ნ.შ.-ეს დაეკისროს მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.“⁵¹ ანალოგიურად გადანაცვითა საკასაციო სასამართლომ დავა 2015 წლის 17 ივლისის განჩინებითაც.⁵²

ის გარემოება, რომ ქართველი სამართალშემფარდებელი მომეტებული საფრთხის წყაროდან მომდინარე ზიანის გამო პასუხისმგებლობას ზოგიერთ საქმეზე სხვა პირთა ქმედებას უკავშირებს, შეიძლება, არც იყოს გასაკვირი. მაგალითად, ფრანგული სამართლისთვის მომეტებული საფრთხის წყაროს მესაკუთრის ან მფლობელის სპეციალურ ნორმების სპექტრი უცხოა. სამოქალაქო კოდექსის 1384-ე მუხლის მიხედვით, რომელიც საკმაოდ ფართო გამოყენებისაა, „პასუხისმგებლობის წარმოშობისათვის,

⁴⁸ იხ. სუსგ. N ას-809-776-2016, 04.04.2017 წ., <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/59164/1> [27.11.2025].

⁴⁹ იხ. სუსგ. N ას-718-683-2015, 09.09.2015 წ., სამოტივაციო ნაწილი <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/56648/1> [27.11.2025].

⁵⁰ იქვე, აღწერილობითი ნაწილი.

⁵¹ იქვე, სამოტივაციო ნაწილი.

⁵² იხ. სუსგ. N ას-1126-1073-2014 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/56383/1> [27.11.2025].

უნდა დადგინდეს მეტი, ვიდრე ნივთის შემთხვევითი «ქმედება». უნდა არსებობდეს წუნი (*défaut*), ამასთან პასუხისმგებლობა მისგან გათვალისწინებული მრავალგვარი საფუძვლის ვითარებაში დგება, ასეთია, „განვითარების რისკის“ (*risqué de développement*), რომლის მიხედვითაც პასუხისმგებლობა გამორიცხულია იმ წუნის შემთხვევაში, რომლის აღმოჩენაც შეუძლებელი იყო პროდუქტის მიმოქცევაში ჩაშვების დროს არსებული სამეცნიერო და ტექნიკური ცოდნის გათვალისწინებით. ამ დაცვის აღიარება ძალიან ახლოს არის ბრალეულობის პრეზუმფციაზე დამყარებულ პასუხისმგებლობის რეჟიმთან. (...)

ნებისმიერი პასუხისმგებლობის შემთხვევაში, ბრალზეა დაფუძნებული, სხვა პირის ქმედებაზე, თუ საფრთხისშემთცველ საქმიანობაზე, ის ყოველთვის დამოკიდებულია ზიანის დადასტურებაზე, რომელიც გამომწვეული იყო შესაბამისი «ქმედებით», სწორედ ეს იწვევს ზიანის ანაზღაურების დაკისრებას.⁵³

მომეტებული საფრთხის წყაროდან მომდინარე პასუხისმგებლობის ფარგლების შეფასებისას ვალდებული პირის პასუხისმგებლობის შეზღუდვის საფუძველია დაზარალებულის ქმედება. დაზარალებულის მონაწილეობით დამდგარი ზიანის საქმეებს დოქტრინაში *შერეული ბრალის* სახელით მოიხსენიებენ. „შერეული ბრალის არსებობისას სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრა გულისხმობს არა ზიანის ანაზღაურებას დაზარალებულის მიერ, არამედ ზიანის მიმყენებლის პასუხისმგებლობის შემცირებას და ზიანის შესაბამისი ნაწილის დაზარალებულზე დაკისრებას. ამ ვითარებაში არსებული ზიანი მოვალისა და დაზარალებულის ერთობლივი მოქმედების განუყოფელი შედეგია. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ანაზღაურების მოცულობა განისაზღვრება მხარეთა ბრალეულობის ხარისხით – უფრო მეტად თუ რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული.“⁵⁴

შერეულ ბრალთან დაკავშირებით ყურადღებას მივაქცევთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში ჩამოყალიბებულ განმარტებას ზიანის მიყენებაში დაზარალებულის მონაწილეობის საკითხზე, რომლის მიხედვით, დაზარალებულის უმოქმედობის გამო, მცირდება ვალდებული პირის პასუხისმგებლობა ნაგებობიდან მომდინარე ზიანთან დაკავშირებით. ნაგებობის ჩამოქცევის ან მისი ცალკეული ნაწილების ჩამონგრევის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1004-ე მუხლს ემყარება. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, მტკიცების ტვირთის თვალსაზრისით, ის არ უთანაბრდება მე-1000 მუხლს. საკასაციო სასამართლოს პრაქტიკის ნიმუშის მოხმობა მიზნად ისახავს იმ განსხვავების გამოვლენას, რომელიც არსებობს მოსარჩელის სამტკიცებელ გარემოებებს შორის მაშინ, როდესაც დავა ერთი მხრივ ეხება ნაგებობაში არსებულ მომეტებულ საფრთხეს, ხოლო მეორე მხრივ – ნაგებობის ჩამოქცევას ან მისი ცალკეული ნაწილების ჩამონგრევას.

„პალატა საკასაციო პრეტენზიის ფარგლებში შეფასებას აძლევს შესაგებელში გამოთქმულ არსებით შედავებასა და სააპელაციო პალატის მიერ დადგენილ იმ ფაქტს, რომ დაზარალებული საფრთხის განხორციელებამდე სიტყვიერად იქნა გაფრთხილებული, შეეცვალა ავტომობილის მდებარეობა, რადგანაც მოსალოდნელი იყო სახურავიდან თოვლის ჩამოქცევა და მისი ნივთის დაზიანება. ბუნებრივია, ხსენებული ფაქტი წარმოადგენს ზიანზე პასუხისმგებელი პირის მხრიდან საფრთხის აღკვეთის მცდელობას, თუმცა, არასაკმარისია. ნივთის მოვლის (სახურავის გადმოთოვლის) ვალდებულების დარღვევიდან, ასევე, საფრთხის აშკარა და სერიოზული ხასიათიდან გამომდინარე (იხ. სამოტივაციო ნაწილის პ.პ. 1.2.6.-1.2.7.), არ გამოირიცხება მისი პასუხისმგებლობა. მიუხედავად ამისა, საკასაციო პალატის დასკვნით, ხსენებული შედავება იმდენად არსებითი ხასიათისაა, რომ გავლენას

⁵³ Viney G., Tort Liability, in Introduction to French Law, ed. By: Bermann G. A., Picard E., Alphen aan den Rijn, 2008, 255-256.

⁵⁴ ძლიერიშვილი ზ., „სატრანსპორტო საშუალების ექსპლოატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება“ (სასამართლო პრაქტიკის კომენტარი), სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი, თბილისი, 2012, 116.

ახდენს პასუხისმგებლობის ოდენობაზე. ამ თვალსაზრისით, სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა ე.წ. შერეული ბრალის საკითხი და არასწორადვე არ დააკისრა მოპასუხეებს ვალდებულების დარღვევის თანაზომიერი პასუხისმგებლობა. საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ მოცემულ შემთხვევაში სწორედ შერეული ბრალია სახეზე, რამდენადაც მოსარჩელეს ავტომობილის ადგილმდებარეობის შეცვლით შეეძლო თავიდან აერიდებინა საფრთხე, ხოლო მოპასუხეებს – არ დაეშვათ მისი განხორციელება, შესაბამისად, მხარეთა პასუხისმგებლობა ვალდებულებათა დარღვევაში უნდა განისაზღვროს 50-50%-ით.⁵⁵

ამავე საქმეზე საკასაციო სასამართლომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1004-ე მუხლის რეგულირების ფარგლებშიც განმარტა: „სამოქალაქო კოდექსის 1004-ე მუხლის ... თანახმად, შენობის მესაკუთრე ვალდებულია აანაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც შენობის ჩამოცევის ან მისი ცალკეული ნაწილების ჩამონგრევის შედეგად წარმოიშვა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ზიანი არ არის გამომწვეული შენობის არასათანადო მოვლით ან შენობის ნაკლით. მოხმობილი ნორმა არ შეიცავს მისი განხორციელების წინაპირობების ამომწურავ ჩამონათვალს და მასში მოიაზრება მათ შორის შენობის ექსპლუატაციიდან მომდინარე ყველა ის საფრთხე, რომელთა თავიდან აცილება დასაშვებია შენობის მოვლის წესების დაცვის შემთხვევაში.“⁵⁶

ცხადია, აღწერილ საქმეში ორივე მხარის: როგორც ზიანის მიმცემელის, ისე დაზარალებულის პასუხისმგებლობა მათ ბრალეულობას ეფუძნება. ორივეს მიერ დარღვეულია წინდახედულების სტანდარტი. ერთმა არ შეასრულა ნაგებობის მოვლის ვალდებულება, ხოლო მეორემ არ დაიცვა საკუთარი ქონება საფრთხისგან, რომელიც განჭვრეტადი იყო, რადგან მის შესახებ გარკვევით მიეწოდა ინფორმაცია.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ 1004-ე მუხლის საფუძველზე პასუხისმგებლობის დაკისრების შემთხვევაში მოპასუხე (ნაგებობის მესაკუთრე) ვალდებულია დაადასტუროს, რომ სათანადო ყურადღების გამოჩენის შემთხვევაშიც კი ზიანის თავიდან აცილება შეუძლებელი იქნებოდა. მსგავს საქმეებში გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს მოპასუხის კვალიფიციური შესაგებელი, მაშინ როდესაც მომეტებული საფრთხის წყაროსთან დაკავშირებულ საქმეებში მოპასუხის შესაგებელი გასათვალისწინებელი ხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დადასტურდება დაუძლეველი ძალის ან დაზარალებულის ბრალის არსებობა.

4. დასკვნა

სტატიაში განხილულ პრობლემატიკასთან დაკავშირებით შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგი დასკვნები:

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის გენერალური დელიქტის შესახებ დათქმის შემცველი 992-ე მუხლის გამოყენება ზიანის მიყენების ყველა შემთხვევაზე დაუშვებელია. ეს განპირობებულია იმით, რომ კოდექსი შეიცავს სპეციალურ ნორმებსაც, რომლებიც შეეხება ისეთ ფაქტობრივ შემადგენლობებს, რასთან დაკავშირებითაც არ მოითხოვება პირის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედების დადგენა. საკმარისია დადგინდეს, რომ ეს პირი ფლობს მომეტებული საფრთხის შემცველ ნივთს.

2. მკაცრი პასუხისმგებლობის მნიშვნელობის ანალოგიურად, ქართულ იურიდიულ ენაში დამკვიდრდა ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა. წარმოდგენილ სტატიაში გამოიკვეთა, რომ მომეტებული საფრთხის მფლობელის პასუხისმგებლობა მის ბრალს არ გამორიცხავს, მისი ბრალეულობა იგულისხმება სწორედ იმიტომ, რომ რისკავს, ფლობდეს ასეთი საფრთხის წყაროს. შესაბამისად, მიზანშეწონილი უნდა იყოს

⁵⁵ იხ. სუსგ. N ახ-600-2019, 14.11.2019 წ., §1.3.5.
<<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/64722/1>>
[27.11.2025]

⁵⁶ იქვე, §1.3.2.

საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის კონცეფციის დამკვიდრება.

3. საპროცესოსამართლებრივი თვალსაზრისით, მომეტებული საფრთხის წყაროს ექსპლუატაციის შედეგად მიყენებულ ზიანთან დაკავშირებით, მნიშვნელოვანია, რომ არ არის აუცილებელი სარჩელს დაერთოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შესახებ მიღებული საბოლოო აქტი ან სისხლის სამართლის საქმეზე მიღებული კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი. ამ დასკვნიდან ისიც გამომდინარეობს, რომ არ უნდა იყოს გამართლებული მომეტებული საფრთხის წყაროდან გამომწვეული ზიანის საქმეების განიხილვა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXXIV³ თავის (ცალკეული

დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელის განხილვის გამარტივებული წესი) ნორმების შესაბამისად.

4. სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვის შედეგად გამოიკვეთა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-1000 მუხლი განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენება მრავალბინიან საცხოვრებელ სახლში წყლის ჩადინების საქმეებზე. არცთუ იშვიათად ამ საქმეებზე სასამართლო ეყრდნობა საქმის იმგვარ გარემოებებს, რაც ქონების მფლობელის ან მესამე პირის, და არა დაზარალებულის, ბრალეულობას ადასტურებს. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ სასამართლო საფრთხეზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის კონცეფციის ნაცვლად, ბრალეულობის უარყოფად პრეზუმფციას ეყრდნობა.

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა გლობალური ეკონომიკური გამოწვევების ფონზე

ასოც. პროფ. დოქ. თამარ მსხვილიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ევროპის უნივერსიტეტის სამართლის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი

*Heritage is you and you are it. It is in you and
Your hands to appreciate, preserve and propagate it.¹*

შესავალი

კულტურული მემკვიდრეობა აღწერს წარსული თაობიდან მემკვიდრეობით მიღებულ, საზოგადოების კულტურულ განვითარებასთან დაკავშირებულ ობიექტებს. მასში შედის ძეგლები, შენობათა ჯგუფები და ადგილები, „რაც გამორჩეული, უნივერსალური ღირებულებისაა ისტორიის, ხელოვნებისა თუ მეცნიერების თვალსაზრისით.“²

კულტურული მემკვიდრეობა „ცხოვრების, ისტორიისა და იდენტობის“ ასახვაა, ძველ დროს აწმყოსთან აკავშირებს. თუ მემკვიდრეობა არ იქნება დაცული, წარსულსა და დღევანდლობას შორის ხიდი განადგურდება. ეს ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ კაცობრიობამ თავისი კულტურული ინდივიდუალობის დასაცავად საჭი-

როა შექმნას კანონთა ეფექტური სისტემა, რომელიც შეეზღოვება კულტურული ფასეულობების განადგურების ან უკანონო გადაცემის გზით იდენტობის ჩამორთმევის მცდელობებს და უზრუნველყოფს ქმედითი მექანიზმების დაწესებას კულტურულ მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული დავების გადასაწყვეტად.³

ხალხთა შორის სამართლიანი, მშვიდობიანი და წარმატებული ურთიერთობები დამოკიდებულია კულტურული მრავალფეროვნების პატივისცემაზე. გაეროს ერთ-ერთი მიზანია ხელი შეუწყოს გლობალურ კულტურულ თანამშრომლობას „სტაბილურობისა და კეთილდღეობის პირობების გათვალისწინებით, რომელიც აუცილებელია ერთა შორის მშვიდობიანი, მეგობრული კავშირებისა და კულტურული ხასიათის საერთაშორისო კონფლიქტების მოსაგვარებ-

¹ Slogan of the Vigias del Patrimonio Cultural Colombiano, Fundación Contexto Cultural, Penna, Torres, World Heritage status and sustainable development: Promises and realities of a title. International Conference on Heritage and Sustainable Development. Guimarães, Portugal: Green Lines Institute for Sustainable Development, 22-25 July 2014,1.

² Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Nov.16,1972.

³ Adenekan, An Appraisal of The Existing Legal Frameworks for the Resolution of Cultural Heritage Disputes and The Enforcement of Cultural Heritage Law, 2019,2.

ლად.“ მემკვიდრეობის დაცვა *erga omnes* ვალდებულებაა, ანუ მოვალეობა, რომელიც არის „ყველა სახელმწიფოს საზრუნავი“, ქვეყნებს მისი დაცვის კანონიერი ინტერესი გააჩნიათ და ეს ცხადია, არ არის მხოლოდ ლოკალური საკითხი.⁴

კულტურულ მემკვიდრეობას ოთხი ძირითადი ასპექტი გააჩნია: ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და სამეცნიერო. მემკვიდრეობის მეცნიერული ღირებულება ექსპერტული პერსპექტივიდან ყველაზე ფასეულია, მაგრამ მას შეიძლება ჰქონდეს გაუცხოების ეფექტიც. სოციალური მნიშვნელობა ისაა, რაც თემებისათვის მეტად დამახასიათებელია, მისი განსაზღვრა რთულია. საზოგადოებას შესაძლოა სურდეს მემკვიდრეობის პოლიტიკური ღირებულებების გამოყენება, თუმცა ისინი, როგორც წესი, შეზღუდულია. ეკონომიკური ღირებულება გარკვეულწილად ტაბუდადებულად განიხილება, მაშინაც კი, როცა ეს აღქმა ნელ-ნელა იცვლება. ფერმერული პრაქტიკა თავისთავად მემკვიდრეობაა, როგორც კი ეს სამეურნეო აქტივობა მემკვიდრეობად იქნება აღიარებული, ეკონომიკური ჩართულობა მაშინვე გამოწვევა გახდება მისთვის. ამ პრობლემის დიდი ნაწილი გამომდინარეობს იმ შესაძლებლობის უარყოფით, რომ მემკვიდრეობა შეიძლება ეკუთვნოდეს ბაზარს. მაგალითად, საერთო სამართლის იურისდიქციაში ის კლასიკურად გააზრებულია, როგორც *res extra commercium*, ანუ ნივთი კომერციული ნაკადის მიღმა. იმიტომ, რომ მემკვიდრეობა გამორჩეულად განსაკუთრებულია, საბაზრო ფასი კი ხშირად მის კულტურულ ფასეულობებთან არის დაპირისპირებული.⁵

ეკონომიკური წინსვლა შენარჩუნების მთავარი პრობლემაა, რადგან საერთაშორისო სამართალი აღიარებს სახელმწიფოთა თავისუფალი განვითარების უფლებას. კულტურული რესურსები ხშირად არაგანახლებადია, ამონურვის

ეფექტი იგრძნობა გეოგრაფიულ საზღვრებს მიღმა. კონსერვაცია მწვავე გლობალური საზრუნავია. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ განვითარებადმა ქვეყნებმა შესაძლოა ვერ განახორციელონ კონსერვაცია, რადგან სიღარიბე აიძულებს ისარგებლონ ნებისმიერი ხელმისაწვდომი რესურსით. სახელმწიფოს შესაძლოა მიაჩნდეს, რომ მემკვიდრეობის სათანადო მოვლა საკმაოდ ძვირი ჯდება, დაცვა-შენახვისათვის გამოყოფილი თანხები კი უკეთ დაიხარჯება მრეწველობის ან სოფლის მეურნეობის ტექნოლოგიების გასაუმჯობესებლად. მათ ხშირად არ სურთ კულტურული საგანძურის განადგურება, თუმცა უწევთ დღევანდელი და მომავალი თაობების საჭიროებათა გათვალისწინება.

თუ მემკვიდრეობა კომერციის ნაკადს მიღმაა, მაშინ მისი ვულგარიზაცია შეუძლებელია. მას ყოველთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება, რომელიც აღემატება რიცხვებსა და ციფრებს. თეორიულად შესანიშნავი იდეაა. თუმცა, პრაქტიკაში მემკვიდრეობას აქვს საკმაოდ საბაზისო ქონებრივი განზომილება. კულტურული ობიექტებით ვაჭრობენ, ან სულ მცირე, მემკვიდრეობაზე გავლენას ახდენს მის გარშემო არსებული ეკონომიკური აქტივობები, როგორცაა ინტენსიური ტურიზმი ისეთ ადგილებში, რომელიც საფრთხეს უქმნის მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლებს. ამრიგად, როდესაც კანონი გამორიცხავს მემკვიდრეობის ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ბაზარი არ ქრება. ის უბრალოდ გადაინაცვლებს სხვაგან, ხშირად უხილავ ფორუმებში, რომლებიც ნაკლებად თანაუგრძნობს მემკვიდრეობის კულტურულ მოთხოვნილებებს, რადგან პრიორიტეტად ეკონომიკის პოპულარიზაცია აქვს მიჩნეული.⁶

⁴ United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS XVI, Article 55 and Article 1, para.3 *Vadi*, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 23.

⁵ *Lixinski*, A Third Way of Thinking About Cultural Property, Brooklyn Journal of International Law, Volume 44, Issue 2, 07/01/2019, 586, 587.

⁶ *Lixinski*, A Third Way of Thinking About Cultural Property, Brooklyn Journal of International Law, Volume 44, Issue 2 07/01/2019, 587.

I. არის ბალანსი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და ეკონომიკურ გლობალიზაციას შორის ?

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და ეკონომიკური საქმიანობის ხელშეწყობას შორის ურთიერთქმედება საერთაშორისო სამართლის არქიტექტურას უკავშირდება. ის ერთი მხრივ, არეგულირებს ურთიერთობას ცივილიზაციათა შორის როგორც მშვიდობის, ასევე ომის დროს. ამჟამინდელი ფორმით, საერთაშორისო სამართალი არის შედეგი სხვადასხვა ერებს შორის ხელშეკრულებების ნელი, მაგრამ სტაბილური რატიფიკაციის, ჩვეულებათა და სამართლის ზოგადი პრინციპების კრისტალიზაციისა, რომლებიც თანდათან წარმოიქმნა მრავალსაუკუნოვან საზოგადოებებს შორის. მეორე მხრივ, ეკონომიკურმა ფაქტორებმა დიდი ხანია შეუწყო ხელი სახელმწიფოების ურთიერთკავშირის ზრდასა და საერთაშორისო სამართლის განვითარებას. ვაჭრობამ და უცხოურმა ინვესტიციებმა განაპირობა სამყაროთა შორის დაახლოების აუცილებლობა. ეკონომიკური გაცვლები ხელს უწყობს იდეების თავისუფალ ნაკადს, კულტურულ მრავალფეროვნებასა და თანაბარ შესაძლებლობებს, ასევე სოციალურ და ფინანსურ კეთილდღეობას. კულტურულ-ეკონომიკურმა ფაქტორებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საერთაშორისო ურთიერთობების ჩამოყალიბებასა და საერთაშორისო სამართლის გაჩენაში.⁷

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვაზე აქცენტებისას, ანთროპოლოგები განიხილავენ

აღნიშნული პროცესის რისკებს, რომლის დროსაც მემკვიდრეობის ელემენტები იდენტიფიცირებულია ადგილობრივი თემების კონსულტაციისა და მონაწილეობის გარეშე. არსებობს შემთხვევები, როცა კულტურული არტეფაქტები და ადგილები მოწყვეტილი იქნა ლოკალურ ხალხთა ცხოვრებისგან, რომლებმაც თავიანთი წვლილი შეიტანეს მათ შექმნაში. მაგალითად, ეგვიპტის სოფელ გურნას ხალხური არქიტექტურა განადგურდა ლუქსორში არსებული მემკვიდრეობის შესანარჩუნებლად. კამბოჯაში, მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლის ანგკორის კონსერვაციის მიზნით, ადგილობრივი სოფლის მოსახლეობა მიგრირდა ტერიტორიიდან. ნეაპოლში, განუმეორებელი სილამაზის მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლის ესპანური კვარტლების (Quartieri Spagnoli) გადაკვალიფიკაციის ურბანულმა გეგმებმა შეშფოთება გამოიწვია. მე-16 საუკუნეში ესპანეთის გარნიზონების განსათავსებლად შექმნილი უბანი ნეაპოლიტანური პოპულარული კულტურის ცხელ წერტილად იქცა.⁸ ბუნებრივია ჩნდება კითხვები. შესაძლებელია თუ არა ძეგლის აღდგენა ადგილობრივ თემთა არმონაწილეობით გახდეს მდგრადი განვითარების საფუძველი ? შეუძლიათ თუ არა სახელმწიფოებს ხელი შეუწყონ ეკონომიკურ პროგრესირებას კულტურული მემკვიდრეობის ხელყოფის გარეშე ?

⁷ Vadi, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 10.

⁸ Vadi, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 78. ანგკორი, ბორობუდური (ინდონეზია), სუხოტაი (ტაილანდი) იმის მაგალითებია, თუ როგორ გამოირიცხა ნაწილობრივ ან მთლიანად მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლებიდან ადგილობრივი საზოგადოებები, ამ ადგილების კონსერვაციასა და დაცვასთან დაკავშირებული მიზეზების გამო. როგორც ჩანს, ძეგლთა მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში ნომინაციის პროცესი ხშირად ინტერპრეტაციის ან მანიპულირების შესაძლებლობას აძლევს წარმდგენ სახელმწიფოებს, რომლებიც ადგილობრივ საერთაშორისო ღირებულებებზე დაბლა აყენებს. ამ პროცესში, სახელმწიფო ბიუროკრატია ძირითადად ორიენტირებულია ადგილების

გადაკეთებაზე ტურისტული მოხმარებისა და დასვენების მიზნით. გარდა ამისა, ეროვნული ისტორიული ძეგლები იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შეყვანის შემდეგ, ახალი გლობალური ბრენდით, ხშირად იქცევა ხელისუფლების წარმომადგენელთა ნაციონალურ სიამაყედ, რომლითაც ისინი ამართლებენ ადგილობრივ ხალხთა საქმიანობაზე მკაცრ კონტროლს სახელწოდებით „ეროვნული მემკვიდრეობის დაცვა მსოფლიოს საკეთილდღეოდ“. Miura, A dilemma of World Heritage ideals and challenges in Southeast Asia, International Journal of Cultural Property, 2022, 435, 436.

1. კულტურული მემკვიდრეობის ეკონომიკური პოტენციალი

კულტურული მემკვიდრეობის მოვლისა და მართვის ღონისძიებები ხელს უწყობს მდგრად ადამიანურ და ეკონომიკურ გაძლიერებას. მდგრადი განვითარება და კულტურული მემკვიდრეობის კონსერვაციული მენეჯმენტი დაკავშირებულია იმ გაგებით, რომ სტაბილურმა წინსვლამ შეიძლება მატერიალური მემკვიდრეობა შეინარჩუნოს. ძვირფასი მემკვიდრეობის განსაკუთრებული თვისებების დაცვა ადამიანის კეთილდღეობის არსებით ნაწილად მიიჩნევა. ხშირად მემკვიდრეობა ფასეული აქტივია ეკონომიკური პროგრესისა და სიღარიბის დაძლევისათვის, ინვესტიციების მოზიდვითა და ადგილობრივ დონეზე სტაბილური, ღირსეული სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფით. შენარჩუნებული მემკვიდრეობა ასევე მნიშვნელოვანია ბუნებისეული და ადამიანური ფაქტორით გამოწვეული სტიქიური რისკების შესამცირებლად. გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ბუნების რესურსების დეგრადაცია და ქაოტური ურბანული დაგეგმარება იწვევს საზოგადოების დაუცველობას კატასტროფის საფრთხეების წინაშე. პირიქით, კარგად დაცული ბუნებრივი და ისტორიული გარემო მნიშვნელოვნად ამცირებს რისკ-ფაქტორებს. და ბოლოს, კრიზისის დროს მემკვიდრეობაზე წვდომა და ზრუნვა შეიძლება დაეხმაროს ადამიანებს უწყვეტობის, ღირსების და გაძლიერების გრძნობის აღდგენაში. კონფლიქტურ და პოსტკონფლიქტურ სიტუაციებში მემკვიდრეობის კონსერვაციამ, დაფუძნებულმა საერთო ღირებულებებსა და ინტერესებზე, შეიძლება ხელი

შეუწყოს სხვადასხვა თემებს შორის შემწყნარებლობასა და პატივისცემას.⁹

კულტურული ქონების ასოციაციურ ღირებულებას განაპირობებს მისი სიმბოლური ძალა და ემოციური კავშირი, რომელსაც გრძნობენ ადამიანები. ეს მნიშვნელობა არ შეიძლება შეფასდეს. კულტურული მემკვიდრეობა ეკონომიკურად ღირებული, ადაპტური რესურსია ხელახალი გამოყენებისთვის, მაგალითად, კულტურული ტურიზმისა და სიძველეებით ვაჭრობისათვის. ადაპტაციური სარგებლობა გულისხმობს შეცვლილ კულტურულ საკუთრებას, რომელიც თანამედროვე მიზნებით გამოიყენება. სახელმწიფოსთვის შეიძლება მომგებიანი იყოს ისტორიული შენობის ახლებურად განკარგვა, რადგან ეს უფრო იაფია, ვიდრე ნგრევა და სხვა ნაგებობის აღმართვა. ახალმა გამოყენებამ შესაძლოა მეტი შემოსავალი მოიტანოს. მაგ; ძველი სასახლეები ფუფუნების სასტუმროებად გარდაიქმნა უნგრეთში, სლოვაკეთში, პოლონეთსა და ჩეხეთში. გარდა ამისა, კულტურულ საკუთრებას შეუძლია გაზარდოს შემოსავალი ტურიზმიდან, რადგან ბევრი ვიზიტორი ინტერესდება ასეთი სივრცეების მონახულებით. შემოსავლის პოტენციალი იმდენად დიდია, რომ სახელმწიფოები გამოყოფენ რესურსებს ადგილის ტურისტული ღირებულების მიხედვით და ზრუნავენ ისეთებზეც კი, რომლებიც პოლიტიკურად პრობლემურია. მაგალითად, ჩინეთი იცავს პოტლას, დალაი-ლამას ყოფილ რეზიდენციას, როგორც მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლს, მიუხედავად იმისა, რომ მას ოფიციალურად მიიჩნევენ სახელმწიფოს სეპარატისტ მტრად.¹⁰

⁹ *Chechi, Non-State Actors and the Implementation of the World Heritage Convention in Asia: Achievements, Problems, and Prospects, Asian journal of international law, 2019, 485.*

¹⁰ *Wangkeo, Monumental Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime, Yale Journal of International Law, 2003, 190, 191.* კულტურულ მემკვიდრეობას საფრთხე ემუქრება, როდესაც უგულვებელყოფილი და განზრახ არის გაუარესებული. ის ასევე ზიანდება, როცა ადგილის ან ხალხის ბუნებრივი მთლიანობა იკარგება გარე გავლენით. 2006 წლის ზაფხულში საერთაშორისო საინფორმაციო მედიამ პეკინსა და ტიბეტის ქალაქ ლასას შორის ახალი მატარებლის

მოძრაობა გააშუქა. ამ თემაზე შექმნილ სტატიებში, საუბარი იყო ტიბეტის მიმართ ჩინეთის პრობლემური პოლიტიკის საკითხზე, რომელიც მიზნად ისახავდა ტრადიციული ტიბეტური კულტურული საგნების გამოყენებას ჩინური ტურიზმისათვის და მილიონობით ჩინელის შედინებას ამ ავტონომიურ რეგიონში, რაც ანადგურებდა ტიბეტის ავთენტური კულტურის მთლიანობას. ტიბეტში მემკვიდრეობის დაცვა დაკავშირებულია საკუთრების ლეგიტიმურ საკითხებთან. საქმე ისაა, რომ 1904 წელს ბრიტანელები ლასაში შეიჭრნენ და ქვეყნის ნომინალური სუზერენატი მიანიჭეს ჩინეთს, რომელიც 1949 წლის რევოლუციის შემდეგ მალევე შევიდა ტიბეტში მიუხედავად იმისა, რომ მისი რელიგიუ-

კულტურული მემკვიდრეობის კონსერვაციის სარგებელი ხშირად არასრულყოფილად აისახება საბაზრო ტრანზაქციებზე. საკითხავია, როგორ ფასდება ამ აქტივობის ბენეფიტი, რათა ჩართულ იქნას ხარჯ-სარგებლის ანალიზში. ამ კუთხით საინტერესოა, ქალაქ სპლიტის ისტორიულ ბირთვში კონსერვაციისა და გაუმჯობესების პროგრამის გაზომვის შედეგები, რომელიც მსოფლიო ბანკის დაფინანსებული **Kastela Bay** პროექტის ფარგლებში განხორციელდა.¹¹ პროექტს გააჩნდა ორი მიზანი: პირველი, მხარს უჭერდა მემკვიდრეობის აქტივების შენარჩუნებას, მათ შორის არქეოლოგიური ადგილების და ისტორიული შენობების რეაბილიტაციასა და აღდგენას. მეორე, გამოიწვევდა რეგიონის ეკონომიკური საქმიანობის ზრდას, როგორცაა მცირე და საშუალო საწარმოების შექმნა, ტურიზმის განვითარება. საინვესტიციო დანახარჯების, გრძელვადიანი ოპერაციების და ტექნიკური ხარჯების გათვალისწინებით სპლიტის საკონსერვაციო სამუშაოების ღირებულებამ 11.8 მილიონი დოლარი შეადგინა. გეგმა მოიცავდა ორი ტიპის სარგებელს: (ა) ისტორიულ შენობე-

ბზე მუშაობამ მაცხოვრებლებისა და სტუმრებისათვის მოიტანა სარგებელი, მათ შორის არამატერიალურიც - გაიზარდა სიამოვნების შეგრძნება, რასაც ისინი იღებენ ადგილის მონახულების ან იქ ცხოვრების შედეგად; (ბ) არსებული ძეგლების კონსტრუქციული განახლების სამუშაოებმა, ასევე ზოგიერთი ახალი ნაგებობის მშენებლობამ, შექმნა დაახლოებით 1,900 კვ. მ. დამატებით სივრცე საჯარო და კერძო სარგებლობისათვის. მიღებული ხელშესახები ბენეფიტი ადვილად იზომება კომერციული ფართის გაქირავების ტარიფების გამოყენებით (1 მ² - \$220). ამ განაკვეთების გათვალისწინებით, ახალმა ფართმა გამოიმუშავა წლიური შემოსავალი დაახლოებით 410,000 აშშ დოლარი.¹²

წარმოქმნილია დისკუსია კონსერვაციის სათანადო ზომები ზედმეტად ხომ არ ეწინააღმდეგება დაინტერესებულ მხარეთა ეკონომიკურ მისწრაფებებს, ხოლო შენარჩუნების პოლიტიკა ზეგავლენას ახდენს კერძო საკუთრების ინტერესებზე. საქმეში *Penn Central Transportation Company v. City of New York*,¹³ ნიუ-იორკის ღირსშესანიშნაობების დაცვის კომისიამ უარი თქვა ცენტრალური სადგურის თავზე დაშენების

რი, კულტურული და პოლიტიკური ინსტიტუტების ავტონომია გარანტირებული იყო ჩვიდმეტწიქიანი შეთანხმების დოკუმენტით. ტიბეტელები აჯანყდნენ 1959 წელს, რა დროსაც დალაი ლამამ და მთავრობამ ინდოეთს შეაფარა თავი. *Silverman, Ruggles, (eds.), Cultural Heritage and Human Rights. Springer 2007, 11, 12.*

¹¹ სპლიტი მდებარეობს ხორვატიის დალმაციის სანაპიროზე. ქალაქის ისტორიული ბირთვი 1700 წლისაა. ის განვითარდა რომის იმპერატორ დიოკლეტიანეს პერიოდში და აერთიანებს რომაულ, შუა საუკუნეების და ბაროკოს არქიტექტურას. უნიკალურობის გამო იუნესკომ მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შეიტანა. სამწუხაროდ, სპლიტის ავთენტური ცენტრი იმდენად დაზიანდა, რომ სასწრაფოდ საჭიროებდა აღდგენას. ცუდ პირობებში მყოფი ისტორიული შენობები ნგრევის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. ზოგიერთი დაიხურა საზოგადოებისთვის, ზოგს ისტორიულ-მხატვრული მნიშვნელობის გამოსავლენად და ვიზიტორთა ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით რეაბილიტაცია დასჭირდა. თუ დროულად არ მოხდებოდა ჩარევა, ბევრი ძვირფასი ძეგლი იკარგებოდა მომავალი თაობებისთვის და მიუწვდომელი გახდებოდა მნახველთათვის. ეს იყო მსოფლიო ბანკის დაფინანსებული კულტურული მემკვიდრეობის პირველი პროექტი, რომელსაც მოჰყვა სრული ეკონომიკური ანალიზი. შესრულდა კონტინგენტური

შეფასების კვლევები, რაც გამოიყენეს პროგრამის ეკონომიკური ღირებულებისა და სარგებლის ანალიზის ჩასატარებლად. ეკონომიკური კვლევის ყველაზე რთული ასპექტი ისტორიული ქალაქის მემკვიდრეობის გასაუმჯობესებლად განხორციელებული ინვესტიციების ბენეფიტის შეფასებაა. ეს არამატერიალური სარგებელი აისახება დაკვირვებად ცვლადებში რამდენიმე გზით (მაგ; ქალაქში არსებული ქონების უფრო მაღალი ფასები, ადგილზე საქონლის გაყიდვის გაზრდილი ღირებულება, მომატებული ტურისტული ხარჯები). კონსერვაციის საქმიანობის პოტენციური ბენეფიციარები შეიძლება დაიყოს სამ დიდ ჯგუფად: მაცხოვრებლები, ვიზიტორები და სხვები. *Pagiola, Valuing the Benefits of Investments in Cultural Heritage: The Historic Core of Split, International Conference on Economic Valuation of Cultural Heritage, Cagliari, 19-20 October 2001, 2014, 1, 3.*

¹² *Pagiola, Valuing the Benefits of Investments in Cultural Heritage: The Historic Core of Split, International Conference on Economic Valuation of Cultural Heritage, Cagliari, 19-20 October 2001, 2014, 2.*

¹³ *Penn Central Transportation Company v. City of New York*, 438 US 104, US Supreme Court 26 June 1978. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/104/>

ერთ-ერთ საქმეში, ფილადელფიის ისტორიულმა კომისიამ ბოიდის თეატრი ღირსშესანიშნავ ნაგებობად გა-

ნებართვის გაცემაზე. ისტორიული ადგილებისა და უბნების განადგურების, ფუნდამენტურად შეცვლისაგან დაცვის მიზნით ნიუ-იორკის ღირსშესანიშნაობების კანონის თანახმად, კომისიას შეუძლია შენობა ან ტერიტორია ისტორიულ ადგილად გამოაცხადოს. შეფასების საბჭო ცვლის ან უარყოფს სტატუსს. მესაკუთრემ უნდა შეინარჩუნოს ნაგებობის ექსტერიერი „კარგ მდგომარეობაში“ და თანხმობა მიიღოს ცვლილებების განსახორციელებლად. ცენტრალური ტერმინალი ეკუთვნოდა Penn Central Transportation-ს, რომელმაც UGP Properties-თან დადებული იჯარის ხელშეკრულებით, ტერმინალის თავზე მრავალსართულიანი საოფისე ფართის მშენებლობა განიზრახა. კომისიამ მესაკუთრის გეგმები შეაფასა, როგორც ადგილის ისტორიული და ესთეტიკური მახასიათებლების შემლახველი. მესაკუთრეებმა გაასაჩივრეს გადაწყვეტილება, მიუთითეს რა, რომ 1965 წლის ღირსშესანიშნაობის დაცვის აქტის გამოყენება იყო არაკონსტიტუციური, რადგან ახდენდა ქონების „წაღებას“ სამართლიანი კომპენსაციის გარეშე. ისინი არ აპროტესტებდნენ დასაშვებ საკანონმდებლო ნორმას – კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას და რეგულაციას მიზანშეწონილად მიიჩნევდნენ დასახული მიზნის მისაღწევად. თუმცა აცხადებდნენ, რომ სადგურის ზემოთ საჰაერო სივრცე იყო ღირებული საკუთრებითი ინტერესი, რომელიც ჩამოერთვათ კომპენსირების გარეშე. საქმემ მიაღწია აშშ-ს უზენაეს სასამართლომდე, რომელმაც დაადგინა, რომ რეგულაციას არ გამოუწვევია არც ექსპროპრიაცია და არც მესაკუთრეთა სარგებლობაში ჩარევა,

მათ მაინც შეეძლოთ ქონების დანარჩენი ნაწილის მომგებიანად განკარგვა და ინვესტიციიდან „გონივრული შემოსავლის“ მიღება. სასამართლომ დაადგინა, რომ შეზღუდვები ხელს არ უშლიდა ტერმინალის ზევით შენებას. საკითხი ეხებოდა შემოთავაზებული მშენებლობის ხასიათს და არა ზოგადად ნაგებობის „გაუმჯობესების“ მიზნით განხორციელებულ აქტივობას. სასამართლომ გაამართლა მესაკუთრეთა ქონებრივ ინტერესზე უარყოფითი გავლენის მქონე რეგულაციის გამოყენება. სადგურის თავზე 50-ზე მეტი სართულის დამატების თავიდან აცილება ქალაქის კეთილდღეობასთან დაკავშირებული გონივრული შეზღუდვა იყო. ქონების კონტროლი მუნიციპალიტეტს კი არ გადაეცა, მხოლოდ მესაკუთრეებს შეეზღუდათ სივრცის გარკვეული ნაწილის ექსპლუატაცია. აქტივის გამოყენება ისევე შეიძლებოდა, როგორც ადრე; ტერმინალის განვითარების გადაცემადი უფლებები მიმდებარე ტერიტორიის ობიექტებზე, უზრუნველყოფდა მნიშვნელოვანი სარგებლის მიღებას. გამოიწვია თუ არა კონკრეტულმა სამთავრობო ქმედებამ „მითვისება“, სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ქმედების ხასიათზე, საკუთრების უფლებაში ჩარევის ბუნებასა და მასშტაბზე. მისი განცხადებით: „მრავალფეროვან კონტექსტში მთავრობას შეუძლია აღასრულოს კანონები, რომლებიც უარყოფითად მოქმედებს ეკონომიკურ ღირებულებებზე. ისეთ შემთხვევებში, როგორიცაა ფუნქციური ზონირების წესები, როცა „ჯანმრთელობა, უსაფრთხოება, მორალი ან ზოგადი კეთილდღეობა“ კონკრეტული ტერიტორიის გამოყენებას კრძალავს.

მოაცხადა მესაკუთრის თანხმობის გარეშე, რაც მოსარჩელეებმა გაასაჩივრეს. მათი მტკიცებით, ასეთი სტატუსი მნიშვნელოვან შეზღუდვებს აწესებდა და პენსილვანიის კონსტიტუციის I მუხლის მე-10 პუნქტის შესაბამისად, ქონება არაკონსტიტუციურად „მიეკუთვნა“ სამართლიანი კომპენსაციის გარეშე. ფილადელფიის ოლქის სასამართლოდან საქმე აღმოჩნდა პენსილვანიის უზენაეს სასამართლოში, რომელმაც დაადგინა, რომ სტატუსის მინიჭება წარმოადგენდა „მითვისებას“, თუმცა მოგვიანებით დათანხმდა ხელახლა განხილვას. მოსამართლეთა მსჯელობით ისტორიული ფუნქციის სტატუსი ემსახურებოდა ლეგიტიმურ საზოგადოებრივ ინტერესს, რეგულაცია არ იყო ზედმეტად შემზღუდველი, რადგან მესაკუთრეს ეკონომიკურ სარგებელს არ

ართმევდა. შენობის მემკვიდრეობის ობიექტად გამოცხადება მესაკუთრის თანხმობის გარეშე, სასამართლომ არ მიიჩნია „მითვისებად“, რაც კომპენსაციის მოითხოვნას გამოიცხადებდა. თუმცა აღინიშნა, რომ კომისიამ ინტერიერისა და ექსტერიერის ისტორიული დანიშნულების აღიარებით გადააჭარბა უფლებამოსილებას და გააუქმა აღნიშნული სტატუსი. სასამართლომ გამოიყენა სამნაწილიანი ტესტი, რომელიც ითვალისწინებდა საზოგადოებრივ ინტერესს, აუცილებლობას, რეგულაციის ხასიათს. *United Artists v. Philadelphia, the City of Philadelphia, Philadelphia Historical Commission, Supreme Court of Pennsylvania*, November 9, 1993. <https://law.justia.com/cases/pennsylvania/supreme-court/1993/535-pa-370-0.html>

მოსარჩელებმა „მითვისების“ მტკიცება, მიმდებარე საჰაერო სივრცის გამოყენების შესაძლებლობის ჩამორთმევით, ვერ შეძლეს. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ღირსშესანიშნაობების ინდივიდუალური რეგულირება განსხვავებულია, რადგან მხოლოდ შერჩეულ ქონებაზე ვრცელდება. თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ ისტორიული ან ესთეტიკური მნიშვნელობის სტრუქტურების დაცვის კანონები დისკრიმინაციულია. ფაქტი, რომ ზოგიერთი მესაკუთრის მიმართ უფრო მკაცრად მოქმედებს, თავისთავად არ ნიშნავს „მითვისებას“, რადგან ეს ხდება კეთილდღეობისა და ზონირების კანონმდებლობის შემთხვევაში. ისტორიული ადგილის შენარჩუნება სარგებელს მოუტანს მოქალაქეებს, როგორც ეკონომიკურად, ასევე ურბანული ცხოვრების საყოველთაო ხარისხის გაუმჯობესებით.“ ერთ-ერთმა მოსამართლემ დაურთო განსხვავებული აზრი, რომ ამგვარმა მოწესრიგებამ შეამცირა ქონების ის ღირებულება, რაც წმინდა მოგებაში გამოისახებოდა. ამდენად, მან სამართლიანად არ მიიჩნია Grand Central-ის შენარჩუნების მთელი ტვირთი მესაკუთრეებს დაკისრებოდათ. სხვა შემთხვევებში, შესაბამისმა ორგანოებმა გამოიყენეს კონსერვაციის ფართო განმარტება, რაც მოიცავს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების პერიმეტრს მიღმა, „არქიტექტურული ან ქალაქგეგმარებითი თანმიმდევრულობის“ შენარჩუნებას მაგალითად, შენობის სიმაღლეზე შეზღუდვების დანესებას. აღსანიშნავია კიოლნის საკათედრო ტაძრის შემთხვევა, როცა მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტი შიშობდა, რომ ასაშენებელი ცათამბჯენები დაბლოკავდა ხედს ქალაქის დასავლეთ ტერიტორიებიდან. ადგილობრივმა ხელისუფლებამ თავდაპირველად გააპროტესტა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ასეთი (ვრცელი) ინტერპრეტაციის ლეგიტიმურობა. მერმა განაცხადა, რომ შეუძლებელი იყო, ქალაქს შეეჩერებინა შემდგომი განვითარება ტაძრის გამო, დაგეგმარება კი არ შედიოდა საგარეო საქმეთა სამინისტროს კომპეტენციაში. სა-

ბოლოოდ, მუნიციპალიტეტმა შეცვალა პროექტები. საქმე განსხვავებულად განვითარდა დრეზდენის ელბის ხეობასთან დაკავშირებით. ის 2006 წელს შეიყვანეს საფრთხეში მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში *Waldschlösschen*-ის ხიდის მშენებლობის გამო, რომელიც ხეობას შუაზე გაყოფდა. წარმოშობილი კონფლიქტი, „წმინდა ომს“ გაუტოლდა და ფედერალურმა ხელისუფლებამ ამჯობინა დრეზდენის ამოღება მსოფლიო მემკვიდრეობის სიიდან, ადგილობრივი მოსახლეობის ნების შესაბამისად. იუნესკოს დელეგაციამ *Liverpool Maritime Mercantile City* 2004 წელს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლად აღიარა, 2012 წლიდან შეიტანა საფრთხეში მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის ჩამონათვაში. ქალაქის სანაპირო ზოლი შეუქცევადად ზიანდებოდა თანამედროვე არაჰარმონიული ინტერვენციებით, კერძოდ ცათამბჯენებისა და ახალი სტადიონის აშენებით, რაც გამოიწვევდა „ავთენტურობის სერიოზულ დაკარგვას.“ 2021 წელს ის ამოიღეს სიიდან.¹⁴

კულტურული მემკვიდრეობის კონსერვაციას აქვს შედარებით სტაბილური ბირთვი, რაც აღკვეთს და/ან ზღუდავს ეკონომიკური საქმიანობის კატეგორიებს, რომლებიც ადვილად ეწინააღმდეგება მემკვიდრეობის მართვას. მაგალითად, სახელმწიფოებს შეუძლიათ აკრძალონ სამთო, ნავთობისა ან გაზის მოპოვება მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლების დასაცავად. თუმცა, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ბირთვიდან მის პერიფერიაზე გადასვლისას, კონსერვაციის პოლიტიკა შეიძლება გახდეს უფრო ნიუანსური და სადავო.¹⁵

2. სამთო-მოპოვებითი საქმიანობის გავლენა კულტურულ-ისტორიულ გარემოზე

სამთო საქმიანობის გავრცელება, ენერგიის წარმოება, ნავთობისა და გაზის მოპოვება, რესურსების სიმცირისა და მზარდი გლობალური მოთხოვნის გათვალისწინებით, შეიძლება მარ-

¹⁴ Vadi, *Cultural Heritage in International Investment Law and Arbitration*, Cambridge University Press, 2014, 111, 112.

¹⁵ Vadi, *Cultural Heritage in International Economic Law*, 2023, Brill Nijhoff, 142.

თლაც გახდეს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლების შენარჩუნებისათვის ხელისშემშლელი ფაქტორები. 2003 წელს სამთო და ლითონების საერთაშორისო საბჭო Shell-მა გადანყვიტა მოპოვებითი ოპერაციების შეწყვეტა მსოფლიო მემკვიდრეობის ობიექტებზე. ფაქტია, მსოფლიოში სამთო მრეწველობის სექტორის უმეტესობა არ ატარებს მსგავს პოლიტიკას.¹⁶ გასარკვევია, რა მექანიზმებს ითვალისწინებს 1972 წლის იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენცია ობიექტებზე მოპოვების მრეწველობის ზრდასთან დაკავშირებული ზემოქმედების ნინაღმდეგ ?

საქმეში *Glamis Gold v United States*, სამთო პროექტზე გავლენა იქონია ამერიკელი ინდიელების ტომის რელიგიური და კულტურული მნიშვნელობის მქონე ბილიკის დასაცავად მიღებულმა ზომებმა. დავის განხილვისას აღინიშნა, რომ ძეგლს ისეთივე რელიგიური მნიშვნელობა ჰქონდა, რაც იერუსალიმს ან მექას. ამ კონტექსტში, საარბიტრაჟო ტრიბუნალმა გაანალიზა კონვენციის შესაბამისი გამოყენებადობა. სიზმართა ბილიკი არ იყო მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შეტანილი. ამის მიუხედავად ტრიბუნალმა მასზე, როგორც განსაკუთრებული უნივერსალური ღირებულების მქონე ადგილზე, გაავრცელა 1972 წლის იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენცია.¹⁷ არბიტრაჟმა აღნიშნა: „კონვენცია გარკვეულ დათქმას აკეთებს, რომ ძეგლის სიაში არყოფნა არ ნიშნავს უნივერსალური ღირებულებების არქონას. ამასთან, ის უზრუნველყოფს დაცვას, რასაც სახელმწიფო ანიჭებს ადგილობრივ კულტურულ მემკვიდრეობას.“ ტრიბუნალმა გამოიყენა მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის მე-12 მუხლი, რომელიც ავალდებულებს ხელისუფლებას დაიცვას მემკვიდრეობა, მაშინაც კი, თუ არ არის შეტანილი მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში, თუმცა აკმაყოფილებს გამორჩეულ და საყოველთაო მნიშვნელობის კრიტერიუმებს. ეს მისასალმებელი ნაბიჯია, რადგან მე-12 მუხლი მოი-

ცავს კულტურული ადგილების ფართო სპექტრს, მათ შორის უმცირესობების, ძირძველ ხალხთა და საზოგადოების ისტორიულად დაუცველ სექტორებს - მემკვიდრეობას, რომელიც არ არის აღნიშნული სიებში, მიუხედავად უნივერსალური მნიშვნელობისა.¹⁸

სამთო მოპოვება შეიძლება აიკრძალოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლის პერიმეტრს გარეთ მდებარე ადგილებში, თუ ასეთი საქმიანობა დააზიანებს, დააბინძურებს ან სხვა მავნე გავლენას მოახდენს. იელოუსტონის ეროვნული პარკი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში 1978 წელს შევიდა ბუნებრივი მემკვიდრეობის ოთხი კრიტერიუმით. ამ ადგილას თავმოყრილია მსოფლიოში ცნობილი გეოთერმული რესურსების ნახევარი, აქვს გეიზერების უდიდესი კონცენტრაცია (300-ზე მეტი, ანუ პლანეტაზე არსებული ყველა გეიზერის 2/3) და ცნობილია თავისი ველური ბუნებით, როგორიცაა გრიზლი, მგელი, ბიზონი და ვაპიტი. მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტმა, რომელიც შეშფოთდა პარკს მიღმა 4 კმ-ში ოქროსა და ვერცხლის მოპოვების ძველი ტერიტორიის ხელახალი გახსნის შესაძლებლობით, ეროვნული პარკი 1995 წელს საფრთხის ქვეშ მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შეიყვანა. სამთო სქემა მართლაც გამოიწვევდა საფრთხეებს, კერძოდ ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლების დეგრადაციას, წყლის რაოდენობის ცვლილებას, ველური ბუნების განადგურებას და სხვა. 1996 წელს აშშ-ს მთავრობამ და სამთო კომპანიამ ხელი მოაწერეს ამ ადგილებში მოპოვებისგან თავის შეკავების შეთანხმებას. კონგრესმა გამოყო 65 მილიონი დოლარი მიწების შესაძენად, ტოქსიკური ზედნადებისა და ნარჩენების გასაწმენდად, რომელიც დარჩა ერთი საუკუნის განმავლობაში წარმოებული საქმიანობისაგან. წარსული მალარობის მომწამვლელი მასალებისაგან გაწმენდა 2000 წელს დაიწყო და შვიდი წელი გასტანა. 2003 წლის ივნისში, მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტმა ძეგლი ამოი-

¹⁶ *Bandarin*, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 195.

¹⁷ *Green Martínez*, Cultural Heritage Considerations in International investment arbitration, 2018, 15.

¹⁸ *Glamis Gold Ltd. v. United States of America*, ICSID Award, NAFTA Chapter 11, 8 June 2009, *Vadi*, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 174.

ლო საშიშროების სიიდან, რადგან მნიშვნელოვანი პროგრესი იქნა მიღწეული პოტენციური საფრთხეების აღმოსაფხვრელად.¹⁹

2015 წელს *Gabriel Resources Ltd-მ* და *Gabriel Resources (Jersey) Ltd-მ* სარჩელი აღძრა რუმინეთის წინააღმდეგ.²⁰ მოსარჩელები აპირებდნენ ოქროს მალაროს განვითარებას როშია მონტანაში, ტრანსილვანიის აპუსენის მთების ისტორიულ სამთო რაიონში, სადაც რომაული დროიდან პერიოდულად მოიპოვებდნენ ოქროს. პროექტი ითვალისწინებდა ძვირფასი ლითონების საბადოების ექსპლუატაციას ჩვეულებრივი, ღია ორმოს მალაროების მეშვეობით, მოპოვების პროცესში ციანიდის გამოყენებით. მოსარჩელეთა მიერ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების შემდეგ, სახელმწიფომ არ დაუშვა უბანზე სამთო-გეოლოგიური სამუშაოების წარმოება. 2017 წელს რუმინეთმა მიმართა იუნესკოს აღნიშნული ადგილის მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შესაყვანად. 2021 წელს სამთო ლანდშაფტი შეიტანეს ნუსხაში. იუნესკომ აღნიშნა, რომ მოპოვებითი ოპერაციები საფრთხეს უქმნიდა ადგილის მთლიანობას და სთხოვა მთავრობას საძიებო ლიცენზიების გახანგრძლივება აღეკვეთა. *Coal Contractors Limited v. Secretary of State* საქმე ეხებოდა მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლის, ადრიანეს კედელთან ახლოს ნახშირის მოპოვების თაობაზე გაცემული ნებართვის გასაჩივრებას. განმცხადებელი საბჭოს რეზოლუციის წინააღმდეგ სააპელაციო საჩივრით მოითხოვდა მიტოვებული კარიერის მალაროს რეკულტივაციისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის აღდგენის ნებართვის მიღებას. სახელმწიფო მდივანმა უარყო მოთხოვნა. მოსამართლემ ძალაში დატოვა გაცემული ნებართვა, რადგან კულტურული მემკვიდრეობის დაცვას არასათანადო მნიშვნელობა მიანიჭა.²¹ საქმეში

Bulankulama, შრი-ლანკის სასამართლომ აკრძალა ტრანსნაციონალური კორპორაციის ადგილობრივი შვილობილი კომპანიის მიერ ფოსფატის მოპოვება უკიდურესი ისტორიული და არქეოლოგიური ღირებულების ზონაში ე.წ. „კულტურულ სამკუთხედში“, სადაც იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის რამდენიმე ძეგლია განთავსებული, მათ შორის წმინდა ქალაქი ანურადჰაპურა. გარდა იმისა, რომ მალაროები გარემოს აყენებს ხანგრძლივ ზიანს, ეპაველას ფოსფატის საბადო მდებარეობდა სოფლის მეურნეობის განვითარებულ სისტემასა და არქეოლოგიური მნიშვნელობის არეალში, ეროვნული ძეგლების შრი მაჰაბოდჰსა და რუვანველ მაჰასეიასთან სიახლოვეს. სამთო ტერიტორიის საზღვრებში არსებული უძველესი სოფლები შეუქცევადად ზიანდებოდა. თუ მდინის მოპოვება საფრთხეს შეუქმნიდა განგას, ეს უდავოდ გამოიწვევდა შრი-ლანკის ისტორიის გაუფასურებას. განგა არის საინჟინრო სასწაული_ კაცობრიობის მემკვიდრეობა მარადიულად, რომ უნდა შენარჩუნდეს შთამომავლობისათვის, როგორც თავ-მაჰალი და პირამიდები. სასამართლომ განაცხადა: „ჩვენ ვიყენებთ ურთიერთშემცვლელ ტერმინებს „ფული“, „კაპიტალი“, „აქტივები“ და „სიმდიდრე“ - მარტივი საშუალებებითაც, კი ვერ ვასხვავებთ თანხას რეალური ქონებისაგან. ფული რიცხვია. ნამდვილი სიმდიდრე არის საკვები, ნაყოფიერი მიწა, ადგილები ან სხვა რამ, რაც გვაძლიერებს. ამ განსხვავების აღსაწერად სიტყვები არ გვყოფნის. მეტიც, ვეთანხმებით სპეკულანტის პრეტენზიებს სიმდიდრის მოგროვების თაობაზე, როცა იგი ექსპროპრიაციას ახორციელებს.“²²

კულტურული მრავალფეროვნებისა და მემკვიდრეობის დაცვის სურვილებს შორის ხშირად წინააღმდეგობა არსებობს. გამორჩეულია საერ-

¹⁹ *Bandarin*, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 182.

²⁰ *Gabriel Resources Ltd. and Gabriel Resources (Jersey) Ltd. v. Romania*, ICSID Case No. ARB/15/31, Request for Arbitration, 21 July 2015. *Vadi*, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 174, 175.

²¹ *Coal Contractors Limited v. Secretary of State for the Environment and Northumberland County Council*, High Court, Queen's Bench Division, 9 December 1993, 56.

²² *Compendium of Judicial Decisions on Matters Related to Environment*, National Decisions, Volume II, July 2001, 56-78

https://www.ajne.org/sites/default/files/document/laws/5350/compendium_judicial_decisions_nat_v2.pdf

თაშორისო ჩარევის დემონსტრირების ავსტრალიური საქმე, სადაც კონფლიქტი წარმოიქმნა ეროვნული სუვერენიტეტის კონცეფციებსა და მემკვიდრეობის დაცვის გლობალურ ორგანოთა ჩართვას შორის. საკითხი ფოკუსირდა ცალკეული ჯგუფების უფლებებზე, საკუთარი შეხედულებით განსაზღვრონ თავიანთი ცხოვრებისეული გარემო დემოკრატიულად არჩეული სახელისუფლებო ინსტიტუტების მართვის საპირნონედ. აღნიშნული შემთხვევა იყო დაპირისპირება ნეოლიბერალურ პოლიტიკას, არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობასა და კულტურულ უფლებებს შორის. მთავრობამ ურანის მოპოვების ნებართვა მისცა ტრანსნაციონალურ კომპანიას იმ ტერიტორიაზე, რომლის ტრადიციული მესაკუთრენი *Mirrarr*-ის მცირერიცხოვანი ხალხია. საერთაშორისო ბიზნეს კორპორაციები ხშირად უგულვებელყოფენ ძირძველი ტომების კულტურულ უფლებებს. როცა სამთო გაფართოებით საფრთხის ქვეშ მყოფი ტერიტორიის წმინდა ბუნება აქტუალური გახდა, ამ საქმემ იუნესკო დაარწმუნა ბუნებრივი მემკვიდრეობის ფასეულობების დაზიანებაში. ავსტრალიის ჩრდილოეთ ტერიტორიის კაკადუს ეროვნული პარკი 1981 წელს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შევიდა, როგორც ბუნებრივი მემკვიდრეობის ძეგლი. საზღვრები გაფართოვდა 1987 წელს და ხელახლა გაიწერა 1992 წელს მისი კულტურული ფასეულობების გამო. ღირებულებები არსებითად არამატერიალურია, ატარებს წმინდა მნიშვნელობას, რომელსაც ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობა ანიჭებს ლანდშაფტს. ამ განსაკუთრებულად ლამაზი ჭაობებიდან მცირე ცენტრალური სივრცე გამოირიცხა 1982 წელს მირარის აბორიგენ მესაკუთრეებსა და სახელმწიფოს შორის შეთანხმების საფუძველზე. მთავრობამ აღნიშნულ ტერიტორიაზე ურანის მოპოვების ნებართვა მულტინაციონალურ სამთო კორპორაციაზე გასცა. 1998 წლიდან საბადოებზე მუშაობის უფლებები შეიძინა *Environmental Resources of Australia*-მ. როცა მაღაროდან დაბინძურებულმა წყალმა გაჟონა, მოსახლეობამ ეს აღიქვა საფრთხედ, რომელიც მათი მიწის ბუნებრივ, კულტურულ ფასეულობებს და მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლს დაე-

მუქრა. სახელმწიფოს უმოქმედობით იმედგაცრუებული ადგილობრივები მთავრობას ადანაშაულებდნენ სამთო კომპანიის (*Gundjehmi Aboriginal Corporation*) საქმიანობის ხელშეწყობაში. მათ დაარღვიეს იუნესკოს პროტოკოლი, გვერდი აუარეს კანბერას და პირდაპირ მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტს მიმართეს თხოვნით. შედეგად, კაკადუს ეროვნული პარკი საფრთხის ქვეშ მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში მოხვდა. მთავრობა შეშინებულიც იყო და გაბრაზებულიც - ეშინოდა, თუკი კონტრაქტი შეწყდებოდა უზარმაზარ კომპენსაციას მოთხოვდა კომპანია, დარცხვნილი ბრაზობდა - საქმე მისი იურისდიქციის მიღმა, პარიზში რომ გაიტანეს. იუნესკოს მოუწია მირარის ხალხის საქმის არსებითად განხილვა და ექსპერტთა დელეგაციის გაგზავნა. ეს ნაბიჯი ხელისუფლებამ აღიქვა, როგორც ეროვნული სუვერენიტეტის შელახვა და დემოკრატიულად არჩეული ხელისუფლების უფლებამოსილების შეზღუდვა. ავსტრალიის იკომოსი რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რადგან მირარის მხარის დაჭერა მთავრობამ არალოიალურად ჩაუთვალა. მათ მხედველობიდან გამორჩათ ფაქტი, რომ ის *ICOMOS International*-ის ეროვნული კომიტეტია, დამოუკიდებელ პროფესიონალთა ორგანიზაცია. მიუხედავად მეცნიერთა პროგნოზებისა, რომ გლობალიზაცია ამცირებს ნაციონალური სახელმწიფოების ძალაუფლებას, ეროვნული ინტერესები კვლავაც ძლიერდება ადამიანის უფლებების, კულტურული მემკვიდრეობის საკითხებში. მემკვიდრეობის დაცვის გლობალურ დონეზე ეს განსაკუთრებით აქტუალურია, რადგან იუნესკო საერთაშორისო ორგანიზაციაა და მთავრობები უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ სიას, მსოფლიო მემკვიდრეობის ჩამონათვალში შეტანილ ადგილებს, 2003 წლის კონვენციის არამატერიალურ ელემენტებს. ხელისუფლების ინტერესი მრავალმხრივია: ტურიზმიდან მიღებული ეკონომიკური სარგებელი; საერთაშორისო სტატუსი, რომელიც გამომდინარეობს ეროვნული მემკვიდრეობის ნაწილის მსოფლიო მნიშვნელობის აღიარებით და ელექტორალური სტატუსი, მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტისთვის წარმატებულად წარდგენის შედეგი. ხშირად, ძეგლი

გადადის საფრთხის ქვეშ მყოფი მემკვიდრეობის ან გადაუდებელი დაცვის საჭიროების მქონე არამატერიალური ელემენტების სიაში. სირთულე ისაა, რომ იუნესკო, მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტი და სამდივნო, მსოფლიო მემკვიდრეობის ცენტრი, არ შეიძლება იყოს ღიად კრიტიკული ნევრ სახელმწიფოთა მიმართ. რთული მიზნების მისაღწევად ჩვეულებრივ გამოიყენება დიპლომატიური მანევრები. კაკადუს შემთხვევაში, მემკვიდრეობის გლობალური კონსერვაციის სისტემის საყოველთაო სიკეთისათვის, მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტი იძულებული გახდა გამოეყენებინა ლეგალური მიდგომა და გადაეწყვიტა ბუნდოვანი საკითხი შეეძლო თუ არა შესაბამისი მთავრობის წინასწარი თანხმობის გარეშე პრობლემური ადგილის შეტანა საფრთხეში მყოფ სიაში. იურიდიული რჩევების მიღებისა და რამდენიმე საკომიტეტო ცხარე დისკუსიის შედეგად გადაწყდა, რომ 1972 წლის კონვენცია უშვებს ამ შესაძლებლობას.²³

3. ინვესტიციების დაპირისპირება კულტურული მემკვიდრეობის ღირებულებებთან

საერთაშორისო საინვესტიციო სამართალსა და მსოფლიოს კულტურულ მემკვიდრეობას შორის კავშირი განიხილება მათი ურთიერთშეთავსებლობის პრიზმიდან: პირველის მიზანი ეკონომიკური ინტერესების დაცვაა, მეორის - კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება. ორი დისციპლინა ხშირად უპირისპირდება ერთმანეთს. როგორც წესი, ჭარბობს ფინანსური უფლებები, რომლებიც აღჭურვილია აღსრულების ძლიერი ბერკეტებით. ორი სისტემის საერთაშორისო დავების გადაწყვეტის მექანიზმები აჩვენებს, რომ შესაძლებელია კონსტრუქციული მიდგომის გამოყენება მათი ფუნქციების ურთიერთგამდიდრებით.²⁴ თუმცა, გლობალიზაცია და საერთაშორისო ეკონომიკური პროცესები შესაძლოა საფრთხეს უქმნიდეს კულტურულ მრავალფეროვნებას და გამოიწვიოს მემკვიდრეობის ეროზია. ინვესტიციები შეუსაბამოდ შეღწევადი ძალაა, რომელსაც აქვს ლანდშაფტების შეცვლისა და მეხსიერების ნაშლის შესაძლებლობა.²⁵

²³ რიო ტინტომ, მსოფლიოს უმსხვილესმა სამთო კორპორაციამ არ გააგრძელა მოპოვება ჯაბილუკას ურანის მალაროში, სანამ არ ექნება მინის აბორიგენი მესაკუთრეებისგან თანხმობა. მირარმა, ავსტრალიის კონსერვაციის ფონდთან ერთად მოუწოდა კომპანიას განახორციელოს უბნის რეაბილიტაცია და მისი ხელახალი ჩართვა კაკადუს ეროვნული პარკის ტერიტორიაში. Mirarr-ის ხალხი მიესალმა ურანის მალაროს მფლობელის ERA-ს განცხადებას, როცა მან გააფორმა 100 მილიონი აშშ დოლარის საკრედიტო ხელშეკრულება მაჟორიტარ აქციონერ რიო ტინტოსთან. განცხადება არის სასიცოცხლო ნაბიჯი ტერიტორიის რეაბილიტაციისა და ეროვნულ პარკში ჩართვისათვის. Logan, Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage Protection, 2004, Aplin, Graeme, 42,47,48. Kakadu National Park World Heritage Site: Deconstructing the Debate, 1997–2003. Australian Geographical Studies, 152–174.

²⁴ Titi, International Dispute Settlement in Cultural Heritage Law and in the Protection of Foreign Investment: From Collision to Cross-Fertilization? Journal of International Dispute Settlement, 2017, 2.

²⁵ Vadi, Cultural heritage in international investment law and arbitration, March 2014, Cambridge University Press, 1.

ერთ-ერთ საქმეში, პირამიდების წინ დაგეგმილი სამშენებლო პროექტი უარყოფილ იქნა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის არგუმენტით. მართალია საარბიტრაჟო ტრიბუნალმა მიანიჭა კომპენსაცია ინვესტორს, თუმცა შეამცირა ოდენობა და განაცხადა, რომ მხოლოდ რეალური ზიანის (damnum emergens) და არა მოგების დანაკარგის (lucrum cessans) ანაზღაურება შეიძლებოდა. ტრიბუნალმა გადაწყვიტა: „მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შეტანილ ტერიტორიაზე გაყიდვები არალეგალურია, საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. ამდენად, lucrum cessans-ის კომპენსაცია შეიძლება მოიცავდეს მხოლოდ იმ მოგებას, რომელიც ლეგიტიმურია. გარდა ამისა, მოსარჩელეებს უნდა სცოდნოდეთ ის ფაქტი, რომ პროექტით გათვალისწინებულ ფართობზე სიძველეთა აღმოჩენის რისკი არსებობდა.“ ეს აისახა არბიტრაჟის მიერ მოსარჩელეთა დანაკარგის შესაფასებლად გამოყენებულ მეთოდზე. ამგვარად, ტრიბუნალმა გამოიჩინა მგრძნობელობა 1972 წლის მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის პრინციპების მიმართ, კომპენსაციის ოდენობის განსაზღვრისას. Southern Pacific Properties (Middle East) Limited v. Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/84/3, Award on the Merits, 20 May 1992, reprinted in (1993) 8 ICSID Review 328 ff. Vadi, Cultural Heritage in International Economic Law, 2023, Brill Nijhoff, 183, 184.

მდგრადი განვითარების კონცეფცია განიმა-რტება, როგორც ფინანსური განზომილების ხელშეწყობი ფაქტორი. სახელმწიფო და ბიზნეს სექტორი იყენებს მდგრადობას, რათა ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ ზრდას, რომელიც ხშირად უარყოფით გავლენას ახდენს კულტურულ გარემოსა და იქ მცხოვრებ თემებზე. ამ მიზეზით, ერთი მხრივ, მთავრობები უხალისოდ იღებენ სავალდებულო საერთაშორისო სტანდარტებს და მეორე მხრივ, პროგრესის მომხრე ლობი აკრიტიკებს დაგეგმვის გადაწყვეტილებებში კონსერვაციის ნორმების გამოყენებას. ასეთი ინტერპრეტაცია ეწინააღმდეგება მდგრადი განვითარების ნამდვილ მნიშვნელობას.²⁶ მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის იმპლემენტაციის სახელმძღვანელო გაიდლაინის 119-ე პუნქტის თანახმად: ძეგლებმა შეიძლება უზრუნველყოს ბიოლოგიური და კულტურული მრავალფეროვნება, ეკოსისტემური სერვისები და სხვა სარგებელი, რაც განაპირობებს გარემოსდაცვით და კულტურულ მდგრადობას, აუმჯობესებს საზოგადოების ცხოვრების ხარისხსა და კეთილდღეობას. კულტურული ობიექტების შესახებ მოქმედი კანონმდებლობა, პოლიტიკა და სტრატეგიები პატივს უნდა სცემდეს განსაკუთრებულ, უნივერსალურ ღირებულებებს, ხელს უწყობდეს მემკვიდრეობის შენარჩუნებას, ახალისებდეს თემების, მკვიდრი მოსახლეობის და დაინტერესებული მხარეების ინკლუზიურ, სამართლიან მონაწილეობას, როგორც ეფექტური დაცვის, კონსერვაციის და მართვის აუცილებელ პირობას.²⁷

საუდის არაბეთ-თურქეთის ურთიერთობები ისტორიულად დაძაბული იყო. 2002 წლის იანვრის მოვლენების შედეგად ინტენსივობის დონემ უკიდურეს წერტილამდე მიაღწია. თურქეთის

ოფიციალური პროტესტის მიუხედავად, საუდის არაბეთმა 200 წლის წინანდელი ოსმალეთის ციხე დაანგრია, რათა აეშენებინა ხუთვარსკვლავიანი სასტუმრო, საცხოვრებელი კომპლექსი და საპარკინგე ზონა. მან ეს ქმედება გაამართლა მექაში მუსლიმ მომლოცველთა განთავსების ობიექტების გაფართოების საჭიროებით. უაღრესად მძიმე სიტუაციაში აღმოჩნდა ქვეყნის ინფრასტრუქტურა, რადგან ყოველწლიურად თითქმის სამი მილიონი პილიგრიმი ჩადიოდა წმინდა ქალაქში. მოსალოდნელი იყო ამ რიცხვის ზრდა. ამდენად, საცხოვრებლებზე მოთხოვნა მკვეთრად იმატებდა და ქვეყანას მოუწევდა პრობლემის გადაჭრა. ამ გარემოებების გათვალისწინებით, გამოსავალი ნათელი გახდა. ტერიტორიის განვითარების მიზნით, ციხე განადგურდა. საუდის არაბეთმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მისი შიდასახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილებით, ნაგებობა არ წარმოადგენდა წმინდა ადგილს.²⁸ თურქეთმა ნგრევა გააპროტესტა და მას „კულტურული გენოციდის“ აქტი უწოდა. ბევრი თურქი თავს შეურაცხყოფილად გრძნობდა საუდის არაბეთის ქმედებით. მათ მოითხოვეს განვითარების პროექტის შეწყვეტა და საკითხის რეგულირებაში იუნესკოს ჩართვა. იუნესკომ დაიწყო გამოძიება ორ სახელმწიფოს შორის დიპლომატიური ძალისხმევის ხელშეწყობით. მიუხედავად იმისა, რომ საუდის არაბეთი ცდილობდა დაძაბულობის განმუხტვას სხვა ტერიტორიაზე ციხესიმაგრის აღდგენის გეგმის შეთავაზებით, საბოლოოდ დაასრულა ადგილის მოსწორება, რამაც თურქეთის მხრიდან პროტესტის ახალი ტალღა გამოიწვია.²⁹

არაბულ-თურქული ინციდენტი ხაზს უსვამს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ნორმის არსებობის აუცილებლობას, რომელიც დაარეგულირებს

²⁶ *Chechi, Non-State Actors and the Implementation of the World Heritage Convention in Asia: Achievements, Problems, and Prospects*, Asian journal of International law, 2019, 488.

²⁷ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO World Heritage Centre, 31 July 2024. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

²⁸ *Wangkeot, Monumental Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime*, The Yale Journal of International Law, Vol. 28, 2003, 185, 186.

²⁹ *Barlak, Improvements and Public Works in the Hijaz Province "The rule of Sultan Abdülhamid II"*, Journal of Ottoman Legacy Studies, Volume 6, Issue 15, July 2019, 341. *Wheelan, Saudi government demolishes historic Ottoman castle*, 2002. <https://www.wsws.org/en/articles/2002/01/fort-j28.html>

ავტენტური ობიექტების განადგურებას მშვიდობიან პერიოდში. ამის აუცილებლობა არსებობს, რადგან კულტურული მემკვიდრეობის საერთაშორისო სამართალში სახელმწიფოს სუვერენიტეტის მნიშვნელობა მცირდება უფრო დიდი, ზოგადსაკაცობრიო საზოგადოებრივი ღირებულებების დასაცავად. თურქეთის რეაქცია საუდის არაბეთის გეგმაზე გამოხატავს საზოგადოების ინტერესს იმ რელიკვიების მიმართ, რომელიც სცილდება ეროვნულ საზღვრებს. კულტურული საგანძური განიხილება, როგორც „კაცობრიობის საყოველთაო მემკვიდრეობის“ ნაწილი. ეს ობიექტები არის საერთო რესურსი, როგორიცაა ჰაერი ან წყალი. სახელმწიფოები, რომელთა ტერიტორიაზეა ისინი განლაგებული, ხდებიან ქონების მეურვეები ყველას საკეთილდღეოდ. ამ კონცეფციის პრობლემა ისაა, რომ კულტურული მემკვიდრეობა ტრადიციული გაგებით არ არის საერთო საკუთრება, დახურულია საჯარო წვდომისა და სარგებლობისათვის, მოვლისა და გამოყენების ხარჯები კი მხოლოდ ერთ მხარეს ეკისრება. ადგილობრივ სახელმწიფოს აქვს ძეგლთა დაცვის პასუხისმგებლობა მათი მდებარეობის გამო და ეს დაცვა/შენარჩუნება პირდაპირ წინააღმდეგობაშია საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებთან - სახელმწიფოს სუვერენიტეტსა და ჩაურევლობის უფლებასთან. ოსმალეთის ციხე მდებარეობდა საუდის არაბეთში, ამიტომ ტრადიციული საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, საუდელებს შეეძლოთ გაეკეთებინათ ის, რაც სურდათ. ეს არგუმენტი იშვიათად აკმაყოფილებს ჩართულ მხარეებს, მაგალითად, ამ შემთხვევაში თურქეთს. კულტურულ მემკვიდრეობას ხშირად საფრთხე ემუქრება იმ მიზეზთა გამო, რასაც ადგილობრივი ქვეყნები ლეგიტიმურად აკეთებენ საკუთარი კანონების შესაბამისად. რატომ არის აუცილებელი საერთაშორისო ნორმა? იმიტომ, რომ გლობალურ აქტორებს აქვთ

ძლიერი გრძნობები კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიმართ და ახდენენ პროტესტის პროვოცირებას.³⁰

II. კულტურული მემკვიდრეობის ეკონომიკის სარგებელი და ურბანული მდგრადობა

ტურიზმი მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი ინდუსტრიაა, რომლის წლიური შემოსავალი დაახლოებით 3 ტრილიონი აშშ დოლარია. საქმიანობა ყოველწლიურად საშუალოდ 4-5%-ით იზრდება. ტურიზმი აღრმავებს ეკონომიკურ შესაძლებლობებს მოსახლეობისთვის სამუშაო ადგილების შექმნის, შემოსავლების ზრდისა და რეგიონული ბაზრების სტიმულირების გზით. ხელს უწყობს ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვას, კონსერვაციის ღირებულებების გადაცემას განათლებისა და კვლევის მეშვეობით, ეხმარება კარგი გარემოსდაცვითი პრაქტიკის განვითარებას.³¹

მემკვიდრეობის ტურიზმი უნდა იქნას გაგებული ტურისტისა და შესაბამისი ადგილის ურთიერთობის საფუძველზე, სუბიექტური მნიშვნელობის გათვალისწინებით. განსაკუთრებული კავშირი არსებობს ტურისტების ყოველდღიურ ცხოვრებას, იდენტობასა და კულტურულ ობიექტებს შორის, რაც უზრუნველყოფს წარსულის სენსორული გამოცდილების გადაცემას თაობებისათვის. მემკვიდრეობის ტურიზმის კვლევამ ნათელი მოჰფინა ვიზიტორთა გამოცდილების პერსპექტივას, მოტივაციის, მოლოდინებისა და სარგებლის ჩათვლით. აღმოჩნდა, რომ მონახულების მიზეზების გასაგებად მნიშვნელოვანია ადგილის ატრიბუტები, რაც მოიცავს არა მხოლოდ ტურისტის სურვილს გაეცნოს ისტორიას, მონანილეობა მიიღოს რეკრეაციულ აქტივობებში, არამედ შექმნას „მემკვიდრეობის პირადი გამოცდილება“.³²

³⁰ Wangkeot, Monumental Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime, The Yale Journal of International Law, Vol. 28, 2003, 183, 185-187.

³¹ ტურიზმი აუმჯობესებს ცხოვრების ხარისხს, ინფრასტრუქტურას, ადგილობრივთა მიერ მემკვიდრეობის, ტრადიციების გაგება-შეფასებას. *Bandarin, World*

Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 187.

³² *Buonincontri, Marasco, Ramkissoon, Visitors' Experience, Place Attachment and Sustainable Behaviour at Cultural Heritage Sites: A Conceptual Framework*, June 2017, 7.

მემკვიდრეობის კომიტეტი მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლებს მოიხსენიებს ტურიზმთან დაკავშირებულ კონტექსტში: ტურისტული ობიექტების განვითარების ზემოქმედება, მათ შორის ადგილზე პარკინგის, სუვენირების მაღაზიების, სასტუმროების, გზების ან აეროპორტების; ფიზიკური და გარემოზე ზემოქმედება, როგორცაა მიწის, ზედაპირის, კედლების დაჩქარებული ეროზია, დაბინძურება, ეკოსისტემების ან ველური ბუნების განადგურების საფრთხე; სოციალური ზემოქმედება კერძოდ, ადგილობრივი მოსახლეობის ექსპლუატაცია, ტურისტთა მიერ ძეგლების მასობრივი მოხმარება და არასათანადო რეკონსტრუქცია.³³

მემკვიდრეობის ტურისტული გამოცდილება კონცეპტუალიზებულია ოთხი განზომილებით: ადგილის ხარისხი, ისტორიული ღირებულებების შესწავლა, სიამოვნების ძიება და სერვისები. ტურისტულმა გამოცდილებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად იმოქმედოს ნოსტალგიაზე, მონახულებისა და რეკომენდაციის განზრახვაზე და გავლენა მოახდინოს ვიზიტორების ემოციურ აღქმაზე, რაც შემდგომში განაპირობებს მათ ერთგულებას ადგილების მიმართ. კონატიური ლოიალობა არის დამოკიდებულება, რომელიც გამოხატავს გრძნობაზე ორიენტირებულ ქცევას მემკვიდრეობის ძეგლების ხელახლა მონახულებისა და რეკომენდაციის განწევის მიმართ.³⁴

1. კულტურული ტურიზმის კონცეპტუალური საფუძვლები

მემკვიდრეობის ტურიზმი მოგზაურობის ერთ-ერთი უძველესი ფორმაა. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ტურიზმის ყველაზე სწრაფად მზარდ სექტორებს შორისაა. კულტურული მემკვიდრეობისა და ტურიზმის მკვლევარები იყენებენ ტერმინებს „კულტურული ტურიზმი“ და „მემკვიდრეობის ტურიზმი“ როგორც დაკავშირებულ ფენომენებს. კულტურული ტურიზმი გულისხმობს ტურისტული აქტივობის სახეობას, როცა ვიზიტორის ძირითადი მოტივაციაა შეისწავლოს, აღმოაჩინოს, მოიხმაროს მატერიალური და არამატერიალური მემკვიდრეობის ატრაქციონები/პროდუქტები, რაც დაკავშირებულია საზოგადოების განმასხვავებელ ინტელექტუალურ, სულიერ და ემოციურ მახასიათებლებთან, რომელიც მოიცავს ხელოვნებას, არქიტექტურას, ისტორიას, ლიტერატურას, მუსიკას, კულინარიას, შემოქმედებით ინდუსტრიებსა და ცოცხალ ცივილიზაციებს _ ცხოვრების წესით, ღირებულებითი სისტემებით, რწმენითა და ტრადიციებით.³⁵

კულტურული ტურიზმი გლობალური ტურისტული ბაზრის საკვანძო სექტორია, რომელიც საერთაშორისო მოგზაურობის 40%-ს შეადგენს.³⁶ ქალაქებმა ცენტრალური როლი ითამა-

³³ ვიზიტორების მოზიდვის მიზნით ძეგლის პარკად გადაქცევისას - მსოფლიო მემკვიდრეობის ნომინაციამდე თუ მის შემდეგ - ხშირად მემკვიდრეობის „პროდუქტი“ ტურისტული მოხმარების საგანი ხდება. კომოდიტიზაციის პროცესში ადგილების ავთენტურობა შესაძლოა დაირღვეს. ტურისტთა სარგებლობის მიზნით შექმნილი მემკვიდრეობის პარკები ხელოვნურად არის გაღამაზებული, რელიგიური ძეგლების შემთხვევაში დამთვალიერებლების წვდომა გაადვილებულია იმაზე, რაც ადრე, როგორც წმინდა სივრცე ისე იყო შეზღუდული. მსგავსი სტრატეგიებისა და ქმედებების განხორციელებას ადგილობრივი მაცხოვრებლები ხშირად აპროტესტებენ. *Miura, International Journal of Cultural Property A dilemma of World Heritage ideals and challenges in Southeast Asia, November 2022, 435,436.*

³⁴ ტურისტების გამოცდილება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მონახულებული ადგილისადმი მიჯაჭვულობასა და მომავალ ქცევაზე. მემკვიდრეობის ტურიზმის შესახებ კვლევები არ არის საკმარისი ეფექტური მარ-

თვის პროცესში მნახველთა გამოცდილების და ჩართულობის გასაანალიზებლად. ვიზიტორთა მდგრად ქცევას მემკვიდრეობის ტურიზმში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. მეტად არის შესასწავლი ვიზიტორსა და მონახულებულ ადგილს შორის ურთიერთობა და მისი გავლენა მემკვიდრეობის რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე. *Buonincontri, Marasco, Ramkissoon, Visitors' Experience, Place Attachment and Sustainable Behaviour at Cultural Heritage Sites: A Conceptual Framework, June 2017, 2,8.*

³⁵ *Kalla, Metaxas, Cultural and Heritage Tourism, Urban Resilience, and Sustainable Development. Comparative Analysis of the Strategies of Athens and Rome, Journal of sustainability Research, November 2024,6.*

³⁶ ტურიზმმა მხარი უნდა დაუჭიროს ძირძველ კულტურებს მკვიდრი ცოდნის პატივისცემითა და მაცხოვრებლების ნახალისებით, რომლებმაც უნდა დააფასონ საკუთარი ტრადიციები და მემკვიდრეობა. აბორიგენული კულტურული ტურიზმი ვიზიტორთა მზარდ რაოდენო-

შეს აღნიშნული ბაზრის ბოლოდროინდელ განვითარებაში. კულტურული სფეროს ფოკუსირება მაღალიდან გადავიდა პოპულარულ, ყოველდღიურ კულტურასა და კრეატიულ ტურიზმზე, მატერიალური ძეგლებიდან, მუზეუმებიდან არამატერიალურ მოვლენებსა და გამოცდილებაზე. ქალაქებს ყოველთვის განსაკუთრებული როლი ჰქონდათ კულტურულ ტურიზმში. ძირითადი ურბანული ცენტრები აგებულია სხვადასხვა ცივილიზაციისა და მათი მემკვიდრეობის ნაშთზე. წინა თაობების დატოვებული კვალი, ობიექტებსა და ექსპონატებში თავმოყრილი საზოგადოების ისტორია დომინირებს ურბანულ ტურიზმში, განსაკუთრებით ცენტრებში. მაგალითად, ლონდონში ტურისტები ყოველწლიურად ხარჯავენ 7,3 მილიარდ ფუნტ სტერლინგს და ხელს უწყობენ 80 000 სამუშაო ადგილის შექმნას. (ლონდონის მერი 2017 წ.).³⁷

ტურიზმს უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს მსოფლიო მემკვიდრეობისთვის, თუმცა როგორც შესაძლებლობა და როგორც საფრთხე, ის უნდა იყოს მართვადი. მსოფლიო მემკვიდრეობის ცენტრმა 2001 წელს შეიმუშავა მემკვიდრეობის მდგრადი ტურიზმის პროგრამა. მისი მიზანია დაეხმაროს კომიტეტს და ადგილის მენეჯმენტს გამოიყენოს ტურიზმი ძეგლის ღირებულებების შენარჩუნებისა და ზემოქმედების შემცირების პოზიტიურ ძალად. პროგრამა აკავშირებს ტურიზმისა და კონსერვაციის სექტორის მონაწილეებს, ავითარებს ინსტრუმენტებს სამოგზაურო პრაქტიკული აპლიკაციებისათვის. შეიქმნა მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლების

მართვის პოლიტიკა, მათ შორის ტურიზმის რეგულირების სხვადასხვა მეთოდი, ღონისძიებების დონის მკაცრი კონტროლის ზომები, ხორციელდება ვიზიტორთა ლიმიტების განსაზღვრა, ხელი ეწყობა კერძო სექტორის ჩართულობასა და თემთა ტურისტულ აქტივობებს. პროგრამის მეშვეობით მუშავდება მეთოდოლოგიები, რათა ტურიზმის განვითარება დარჩეს ღირებულებათა მისაღები ცვლილების იმ ფარგლებში, რის გამოც ეს ადგილები სიაში შეიტანეს.³⁸

მდგრადი ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი უდიდესი გამოწვევაა ტურისტების ნახალისება იმოქმედონ ისე, რომ მინიმუმამდე დავიდეს გარემოზე ზემოქმედება. მიმზიდველი მემკვიდრეობის ძეგლების გამორჩეული ავთენტური მახასიათებლები ხშირად მყიდვია. ამდენად, კულტურულ და ისტორიულ ობიექტებზე გაზრდილმა მონახულებამ შეიძლება გამოიწვიოს უარყოფითი ეფექტი და აუცილებელი გახდეს ბალანსის დაცვა ვიზიტებსა და ავთენტურობის შენარჩუნებას შორის. შესაბამისად, შექმნილია მენეჯმენტის ღონისძიებები ზემოქმედების შემცირებისა და მომხმარებელთა პასუხისმგებლიანი ქცევის ხელშესაწყობად. ვიზიტორთა მიერ მემკვიდრეობის გააზრება და დაფასება გამოიწვევს ამ რესურსების შენარჩუნების მზარდ მხარდაჭერას, რაც გავლენას ახდენს მდგრადი ტურიზმის განვითარებაზე.³⁹

მდგრადი ტურიზმის ერთ-ერთი გამორჩეული მაგალითია მალტის *Hal Saflieni Hypogeum*. 1980-იან წლებში შეშფოთება გამოითქვა ტურისტთა დიდი რაოდენობის გამო, რომლებიც ჰალ-

ბას იზიდავს, უნიკალური მემკვიდრეობისა და ცხოვრებისეული ტრადიციების გამო, თუმცა მყიდვე გარემოსა და ადგილობრივ მოსახლეობაზე ტურიზმის უარყოფითი ზეგავლენის თობაზე შეშფოთება გამოიხატა. *Hsieh, Tsai, Chen, Residents' Attitude toward Aboriginal Cultural Tourism Development: An Integration of Two Theories*, 27 May 2017, 1.

³⁷ Richards, Urban tourism as a special type of cultural tourism, *Research Agenda for Urban Tourism*, Edward Elgar, 2022, 1. ევროპაში ტურისტული მიმართულებები, როგორც წესი, კონცენტრირებულია ურბანულ ისტორიულ ცენტრებში. არსებობს კულტურული ფაქტორებით შთაგონებული მოგზაურებისა და ერთდღიანი ტურისტების მნიშვნელოვანი ნაკადი, რომლებიც დაინ-

ტერესებულნი არიან ისტორიული მემკვიდრეობით და/ან თანამედროვე კულტურით. ეს ჯგუფი თანაარსებობს უფრო დიდი და ჰეტეროგენული ზრახვების მქონე ვიზიტორებთან ერთად. *García-Hernández, De la Calle-Vaquero, Yubero, Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres under Pressure* August 2017, 2.

³⁸ *Bandarin, World Heritage: Challenges for the Millennium*, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 190.

³⁹ *Buonincontri, Marasco, Ramkissoon, Visitors' Experience, Place Attachment and Sustainable Behaviour at Cultural Heritage Sites: A Conceptual Framework*, June 2017, 1, 2.

საფლიენის ჰიპოგეუმში არღვევდნენ მიკროკლიმატს. 1990-იანი წლების დასაწყისში, იუნესკოს ტექნიკური მხარდაჭერით დაიწყო საექსპერტო მისიების გრძელვადიანი პროექტი. არაერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ ტურისტთა უკონტროლო რაოდენობამ და უწყვეტმა განათებამ მნიშვნელოვანი ფიზიკური, ბიოლოგიური, ქიმიური ზემოქმედება მოახდინა ძეგლზე. ამ საფრთხეების აღმოსაფხვრელად შეიქმნა კონსერვაციის ახალი გეგმა. პროექტის მიმდინარეობისას ვიზიტორთა რაოდენობაზე დაწესდა შეზღუდვა. მას შემდეგ, რაც მალტის მთავრობამ მილიონ ევროზე მეტი ინვესტიცია განახორციელა, 2000 წელს პროცესი დასრულდა და ადგილი ხელახლა გაიხსნა. მნახველთა ფიზიკური ზემოქმედების შესამცირებლად დამონტაჟდა შექცევადი ბილიკების სისტემა. დაინერგა კომპიუტერული პროგრამით სინათლის მართვა, რომელიც სხვადასხვა მონაკვეთს მხოლოდ ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში ანათებდა. ამ ღონისძიებამ წარმატებით შეაჩერა წყალმცენარეების ზრდა, რამაც ადრე გაანადგურა კედლის პრეისტორიული მხატვრობა. ჰაერი აკლიმატიზირდა არსებულ პირობებთან, რათა არ მომხდარიყო მიკროკლიმატის დარღვევა. რის გამოც მკაცრად გაკონტროლდა ვიზიტორთა რიცხვი კერძოდ, ათკაციან ჯგუფებად, საათში მხოლოდ ერთი მონახულება, წინასწარი დაჯავშნით, მათ შორის ინტერნეტის საშუალებით. გატარებული ზომების შემდეგ, ადგილი ინარჩუნებს შესაბამის კლიმატს და კვლავ ხელმისაწვდომია დამთვალიერებლებისათვის.⁴⁰

კულტურული მემკვიდრეობის ტურიზმი, მოგზაურობის ერთ-ერთი უძველესი პრაქტიკა უდავოდ ხელს უწყობს გლობალურ გაცვლასა და კულტურათაშორის გაგებას. როცა ტურიზმი ჰარმონიულად თანაარსებობს მემკვიდრეობასთან, ეკონომიკური მოგება მყისიერი და თვალსაჩინოა. თუ, ტურიზმი ეფექტურად იმართება და პატივს სცემს გარემოს (ბუნებრივი და ადამიანური), მას აქვს პოზიტიური გავლენა რეგიონზე. მემკვიდრეობის ტურიზმს შეიძლება ჰქონდეს ნეგატიური ზემოქმედება ადგილობრივი კულტურის მასიფიკაციის, გადაჭარბებული გამოყენებისა და კომერციალიზაციის, ბუნებრივი რესურსების უკონტროლო მოხმარების, ჰაერისა და წყლის დაბინძურების, ჰაბიტატის დეგრადაციის, ასევე საჭირო ინფრასტრუქტურის ასაშენებლად ბუნებრივი ტერიტორიების შემცირების გამო.⁴¹

მაჩუ-პიქჩუ მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში 1983 წელს შეიტანეს კულტურული მემკვიდრეობის (i) (iii) და ბუნებრივი მემკვიდრეობის (ii) (iii) კრიტერიუმებით. ინკების იმპერიის საოცარი ურბანული ქმნილება, ზღვის დონიდან 2430 მ. სიმაღლეზე, ტროპიკული მთის ტყის შუაგულში, არაჩვეულებრივად ლამაზი გარემოს წმინდა ველზე მდებარეობს. ეს არის ლათინური ამერიკის საკულტო, ცნობილი და მონახულებადი ადგილი. ტურისტების მზარდმა რაოდენობამ გამოიწვია ისეთი პრობლემები, როგორიცაა ბილიკების და ზოგიერთი ქვის ნაგებობის ეროზია, ჰაერისა და ეკოსისტემის დაბინძურება ტერიტორიის საზღვრებში. პერუს მთავრობამ ძალისხმევა გამოიჩინა, შექმნა განყოფილება მოკლე და საშუალოვადიანი ოპერატიული გეგმების მოსამზადებლად, რომლის კონტექსტშიც ტურიზმი საგულდაგულოდ დაიგეგმა. თუმცა, დარჩა მთელი რიგი პრობლემები, მათ შორის გენერალური გეგმის გადახედვის შეფერხება, ტერიტორიის მართვის ყოვლისმომცველი მდგრადი დაფინანსების სტრატეგია და ჩართულ პირთა შორის ადეკვატური კოორდინაციის არარსებობა.⁴²

ტურიზმის რეგულირების მაგალითია იგუასუს ეროვნული პარკი არგენტინასა და ბრაზილიაში (*Parque Nacional do Iguaçu, Parque nacional Iguazú*) მსოფლიოში ცნობილი ერთ-ერთი ყველაზე სანახაობრივი ჩანჩქერით. მას დღეში 5000-ზე მეტი ვიზიტორი სტუმრობს, ამიტომ

ტურიზმის რეგულირების მაგალითია იგუასუს ეროვნული პარკი არგენტინასა და ბრაზილიაში (*Parque Nacional do Iguaçu, Parque nacional Iguazú*) მსოფლიოში ცნობილი ერთ-ერთი ყველაზე სანახაობრივი ჩანჩქერით. მას დღეში 5000-ზე მეტი ვიზიტორი სტუმრობს, ამიტომ

⁴⁰ *Bandarin*, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 190. <http://www.heritagemalta.org/hypogeum.html>

⁴¹ *Kalla, Metaxas*, Cultural and Heritage Tourism, Urban Resilience, and Sustainable Development. Comparative

Analysis of the Strategies of Athens and Rome, Journal of sustainability Research, November 2024, 2.

⁴² *Bandarin*, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 189.

დაცვის მიზნით საჭირო გახდა ტურიზმის მართვის ინოვაციური გზების შემუშავება. მენეჯმენტის თანმიმდევრულობის შესანარჩუნებლად მუდმივი დიალოგი არსებობს ორ მონაწილე სახელმწიფოს შორის. საზიანო გზების განვითარების პროექტების გამო ადგილი 1999 წელს დაემატა საფრთხის ქვეშ მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიას. არარეგულირებული ტურისტული ზენოლა შემოფოთების კიდეც ერთი მიზეზი გახდა. მაგალითად, ტურისტული შემოსავლების მაქსიმალური გაზრდის მიზნით, ჩანჩქერების თავზე 1990-იანი წლების ბოლოს ფრენები ნებადართული იყო. ამან გამოიწვია ხმაურის სერიოზული დარღვევები ბუნებრივ არეალში; გარემოზე ზემოქმედების შეფასებამ აჩვენა საგანგაშო გავლენა ფაუნაზე. მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტმა სთხოვა შესაბამის ორგანოებს დაუყოვნებლივ შეეჩერებინათ ფრენები და შესთავაზა მხარეებს თანამშრომლობა მართვის სტრატეგიების შესამუშავებლად. ჩატარებული კვლევის საფუძველზე შემუშავდა მენეჯმენტის გეგმა ადგილის მთლიანობის დასაცავად. კომიტეტის მოქმედების შედეგად, ვერტმფრენებს დაუწესდათ მკაცრი შეზღუდვები დროსა და სიმაღლეზე. დაინერგა ავტობუსის სერვისი, გაიხსნა ახალი საინფორმაციო ცენტრი და ბილიკები. მოკლედ, აქცენტი გაკეთდა ეკოლოგიურად დაცულ ტურიზმზე, შეიქმნა საერთაშორისო ტურიზმის მოთხოვნების შესაბამისი სერვისის ინფრასტრუქტურა, ხოლო პრიორიტეტი მიენიჭა მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლის მოვლასა და კონსერვაციას. ორივე მონაწილე სახელმწიფოს მუშაობის შედეგად, ადგილი 2001 წელს საფრთხეში მყოფ ძეგლთა სიიდან ამოიღეს.⁴³

კულტურული მემკვიდრეობის ტურიზმი გავლენას ახდენს ისტორიულ ქალაქებზე, მაცხოვრებლებზე, საზოგადოების საარსებო წყაროებსა და ურბანული ტერიტორიების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე. მემკვიდრეობის ტურიზმს აქვს მნიშვნელოვანი გავლენა ურბანულ რეგენერაციასა და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხზე. გასარკვევია, შეუძლია თუ არა ამ ტიპის ტურიზმს გახდეს კატალიზატორი ურბანული მდგრადობის შესაქმნელად.⁴⁴

2. ურბანული ლანდშაფტების მზარდი საფრთხეები

XIX-XX საუკუნეებში ურბანული კულტურა კიდეც უფრო გააქტიურდა. სახელმწიფოებმა ეროვნული იდენტობის გასაძლიერებლად ინვესტიცია ჩადეს კულტურაში. ადგილები განვითარებადი ურბანული სისტემის ნაწილად იქცა, რადგან მასობრივი ტურიზმი გაიზარდა, ვიზიტორთა ხარჯების ეკონომიკური გავლენა კი აშკარა გახდა. ურბანული კულტურისადმი საზოგადოების მხარდაჭერა მოხმარებიდან გადავიდა წარმოებაზე: ატრაქციონებმა წარმოქმნა ეკონომიკის მასტიმულირებელი ტურიზმი. ამან გამოიწვია 1990-იან წლებში კულტურული ინვესტიციების ბუმი, როცა ბევრ ქალაქში აშენებდნენ ახალ მუზეუმებს, ხელოვნების ობიექტებს. კულტურული სექტორი, როგორც ინდუსტრია გარეგანი ღირებულების გენერატორად და ეკონომიკური სისტემის განუყოფელ ნაწილად გადაიქცა. გაძლიერდა კულტურის ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავდა შესაბამისი უბნების შექმნას, შემოქმედებითი საქმიანობისა და მრეწველობის განვითარებას.⁴⁵

ტურისტები არის მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლების მთავარი მომხმარებელი, ხშირ შემთხვევაში მასზე შესაბამისი ზემოქმედებით. პრობლემამ შეიძინა მნიშვნელოვანი განზომილება: პროგნოზები აჩვენებს, რომ მომდევნო ოცი წლის განმავლობაში საერთაშორისო ტურისტული ნაკადები გაორმაგდება, რაც პოტენციურად დიდ გავლენას მოახდენს ადგილების შენარჩუნებაზე. ქალაქებისა და ურბანული ლანდშაფტების მზარდი საფრთხეები შეიძლება ჩაითვალოს

⁴³ *Bandarin*, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 189.

⁴⁴ *Kalla, Metaxas*, Cultural and Heritage Tourism, Urban Resilience, and Sustainable Development. Comparative

Analysis of the Strategies of Athens and Rome, Journal of sustainability Research, November 2024, 3.

⁴⁵ *Richards*, Urban tourism as a special type of cultural tourism, Research Agenda for Urban Tourism. Edward Elgar, 2022, 2.

ერთ-ერთ ყველაზე კრიტიკულ გლობალურ გამოწვევად, რადგან ურბანიზაცია სწრაფად მიმდინარეობს უმეტეს რეგიონებში. როგორ შეიძლება მსოფლიო მემკვიდრეობის ქალაქები და ადგილები ეფექტურად იყოს დაცული? ვენის 2005 წლის სიმპოზიუმზე მსოფლიო მემკვიდრეობის კომიტეტმა განიხილა ურბანული კონსერვაციის ანმყო და მომავალი, განსაზღვრა ახალი კრიტერიუმები მემკვიდრეობის ღირებულებებზე თანამედროვე მოვლენების გავლენის შესაფასებლად. კომიტეტს შეუძლია, მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის 11.4 მუხლის შესაბამისად საფრთხის ქვეშ მყოფ სიაში შეიტანოს ადგილი, როცა მას ემუქრება დადგენილი ან პოტენციური საფრთხე, თუკი კონსერვაციისთვის აუცილებელია მნიშვნელოვანი ქმედებები ან მოთხოვნილია დახმარება კონვენციის შესაბამისად. საფრთხის სიაში შეტანის უბრალო პერსპექტივამ შესაძლოა წაახალისოს სახელმწიფოები მიიღონ გადაუდებელი საკონსერვაციო ზომები. რისკები მოიცავს დაჩქარებული გაუარესებით ან ფართომასშტაბიანი განვითარების პროექტებით გამოწვეულ გაქრობის საშიშროებას, შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყებას, კატაკლიზმებსა და სტიქიურ უბედურებებს. ობიექტის საფრთხის ქვეშ მყოფ სიაში შეყვანა არავითარ შემთხვევაში არ განიხილება სანქციად, ის ფასდება, როგორც საერთაშორისო სოლიდარობის გამომწვევი მექანიზმი.⁴⁶ მაგალითად, პოლონეთის ქალაქების გდანსკის და ვარშავის ომის შემდგომი ისტორიული რეკონსტრუქცია

შთაგონებული იყო შიდა კულტურული პოლიტიკით და არა საერთაშორისო მასობრივი ტურიზმის პროგნოზით. გერმანიის ქალაქები ბადენ-ვიურტემბერგი, ფრაიბურგი ბრაისგაუში ომის დროს ძლიერი განადგურების შემდეგ რეაბილიტირდა შუასაუკუნეების გეგმის შესაბამისად, ისტორიული ქალაქური პეიზაჟისა და შენობების ფორმებით. როგორც "ფრაიბურგის მწვანე ქალაქი", ის აღიარებულია მდგრადი ურბანული განვითარების მოდელად.⁴⁷

ისტორიული ურბანული ლანდშაფტის არსებობა ხელს უწყობს გარემოს ხარისხის შენარჩუნებას; სივრცის პროდუქტიულ და ეფექტურ გამოყენებას; აერთიანებს მემკვიდრეობის კონსერვაციის, სოციალური და ეკონომიკური განვითარების მიზნებს; ემყარება დაბალანსებულ და სტაბილურ ურთიერთობას ურბანულ და ბუნებრივ გარემოს, ახალი თაობების საჭიროებებსა და წარსულის მემკვიდრეობას შორის.⁴⁸

ევროპის ბევრ ქალაქში ტურიზმის ეფექტის შესახებ ნეგატიური შეხედულებები გაჩნდა. ადგილობრივმა მთავრობებმა დღის წესრიგში შეიტანეს მისი უარყოფითი შედეგები, დაიწყეს შემარბილებელი გეგმებისა და პროგრამების შემუშავება. პოპულარულ ურბანულ მიმართულებებში ტურიზმი საზოგადოების დიდი ნაწილის პრობლემადაც კი იქცა, რასაც ორმა ფაქტორმა შეუწყო ხელი. პირველ რიგში, ვიზიტორთა რიცხვის სწრაფი ზრდა. მეორე, საცხოვრებლის გაქირავების ბუმი, რასაც ხელს უწყობს P2P პლატფორმები, როგორიცაა Airbnb. ხაზი გაესვა ზე-

⁴⁶ *Bandarin, World Heritage: Challenges for the Millennium, 01/01/2007, UNESCO World Heritage Centre, 190.*

⁴⁷ უარყოფითი ზემოქმედების მაგალითები შემოთავაზა ინვევს. აღსანიშნავია ორი ქალაქი. პირველი პოლონეთის ქალაქი Zamość, სადაც არქიტექტურის ისტორიკოსების, კონსერვატორების მკაცრი მოთხოვნები, ისტორიული ქალაქის, როგორც მშენიერი ატრაქციონის განსაკუთრებული ხედვა, წაახალისა ურბანულ პერიფერიაზე ჩამოყალიბებული სოციალურ-ეკონომიკური საზოგადოების ხელახალი განსახლების პოლიტიკამ. მეორეა ჩინეთის ქალაქი სიანი, სადაც „ზემოდან ქვევით“ ინვესტიციების კომბინირებული ზეწოლა, ეროვნული და საერთაშორისო ტურისტული დანიშნულების ადგილად გადაქცევის ამბიციური გეგმები რადიკალურად შეცვლიდა ქალაქის ფიზიკურ და სოციალურ სტრუქტურას, გამოიწვია ადგილობრივ საზოგადოებას. დღეისათვის, პროვინციის დედაქალაქ სიანში მდებარეობს იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ექვსი ძეგლი. *Rodwell, The UNESCO World Heritage Convention, 1972-2012: Reflections and Directions, The Historic Environment: Policy & Practice, 2012, 7, 6, 18.*

⁴⁸ ისტორიული ურბანული ლანდშაფტი განაპირობებს კულტურულ მრავალფეროვნებას და კრეატიულობას, როგორც ადამიანის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითად ფაქტორებს. უზრუნველყოფს ინტერუმენტებს ფიზიკური და სოციალური ტრანსფორმაციების მართვისა და მემკვიდრეობის გარემოში თანამედროვე ინტერვენციების ჰარმონიულად ინტეგრირებისათვის. *Rodwell, The UNESCO World Heritage Convention, 1972-2012: Reflections and Directions, The Historic Environment: Policy & Practice, 2012, 20.*

წოლის ქვეშ მყოფი ქალაქების არსებობას, გაანალიზდა ურთიერთობები ტურიზმის ზემოქმედებას და ვიზიტორთა მენეჯმენტის შორის, განსაკუთრებით დიდი მემკვიდრეობის ქალაქებში, მაგალითად ვენეციაში.⁴⁹

აღსანიშნავია ტურიზმის ეფექტის დაბალანსების ორი დადებითი მაგალითი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიიდან. ქალაქმა რეგენსბურგმა გაატარა ყოვლისმომცველი რეგენერაციის სტრატეგია ქალაქ-რეგიონისთვის, რამაც შეინარჩუნა სოციალური ბალანსი ისტორიულ ცენტრში, კერძოდ ტრადიციული მცირე ზომის სახელოსნოები და მაღაზიები. ის მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში 2006 წელს შეიტანეს, რადგან წარმატებით იცავდა ინტეგრირებულ ურბანულ კონსერვაციასა და სტრატეგიულ რეგიონალურ პოლიტიკას, რამაც გააძლიერა ისტორიული ლანდშაფტი. გერმანიაში, ხელოვნებისა და ინდუსტრიული კულტურის ევროპული ცენტრი, ყოფილი ვოლკლინგენის რკინის ქარხანა ხელახლა გააცოცხლეს, რაც უზრუნველყოფს შთამაგონებელი პარტნიორობის პროექტს მნიშვნელოვანი ინდუსტრიული მემკვიდრეობის კრეატიული გამოყენების ახალი შესაძლებლობების შესასწავლად.⁵⁰

ზოგიერთმა ქალაქმა წარმატებით მოახერხა მიმზიდველი ტურისტული მიმართულებების შექმნა ურბანული ქსოვილის კონცენტრირებითა და მემკვიდრეობის ატრაქციონების სტრატეგიული განაწილებით. აღნიშნული მიდგომა მაქსიმალურად ზრდის ვიზიტორთა გამოცდილებას ადგილის ისტორიული და კულტურული არსის მიმართ. ეს ქმნის ძირითადი ობიექტების, არქიტექტურული საგანძურისა და თანამედროვე კეთილმოწყობის შეუფერხებელ ნაზავს. მელაკას კომპაქტური განლაგება საშუალებას იძლევა მარტივად იქნეს დათვალიერებული ღირ-

სშესანიშნაობები, სტამბოლის დიდი მასშტაბები კი მემკვიდრეობას აერთიანებს ქალაქის დინამიურ ენერგიასთან. ორივე ქალაქის ტურისტული წარმატება განაპირობა იმან, რომ მემკვიდრეობის გააზრებული კონცეფციით შეძლეს მომხიბვლელი მოგზაურობის მოწყობა დროსა და სივრცეში.⁵¹ იუნესკოს მიერ მელაკას აღიარებამ მნიშვნელოვნად გაზარდა მაღაზიის ტურისტული ინდუსტრიის შემოსავალი. 2022 წელს, ქალაქს 6 მილიონზე მეტი ტურისტი ეწვია, 2021 წლის 2,6 მილიონთან შედარებით. მელაკას მუზეუმები, ტრადიციული არქიტექტურა, კულინარია, კრუიზი განაწილებულია მემკვიდრეობის ბირთვში და ტურისტებს სთავაზობს მრავალფეროვან აქტივობებს. 2019 წელს სტამბოლმა მიიღო დაახლოებით 15,5 მილიონი ტურისტი, რამაც მეათე ყველაზე მონახულებად ქალაქად აქცია მსოფლიოში. მდიდარი ისტორია, საკულტო ნაგებობები, ცოცხალი კულტურა იზიდავს მნახველებს მთელი მსოფლიოდან. ძეგლები ერთმანეთთან ახლოს არის კონცენტრირებული. ვიზიტორებსა და ინვესტორებს მოაქვთ შემოსავალი, რომელიც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია კულტურული პროდუქტების შესანარჩუნებლად. არქიტექტურა, კოსმოპოლიტური ცხოვრების წესი, სოციალური აქტივობები, მეგა-ივენტები, გასტრონომია და ბოსფორი ხელს უწყობს სტამბოლის უნიკალურ მომხიბვლელობას, რაც აზიურ და ევროპულ კულტურას ახლავს.⁵²

III. კულტურული მემკვიდრეობის, როგორც გლობალური კონცეფციის დაცვის მექანიზმები

კულტურული მემკვიდრეობა აღარ განიხილება, როგორც იზოლირებულად დასაცავი რელიკვიები, რომლებიც მხოლოდ ისტორიული ან

⁴⁹ García-Hernández, De la Calle-Vaquero, Yubero, Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres under Pressure, 2017, 2, 3.

⁵⁰ Rodwell, The UNESCO World Heritage Convention, 1972–2012: Reflections and Directions, The Historic Environment: Policy & Practice, 2012, 18.

⁵¹ Ibrahim, Bas, Zakariya, Cultural Heritage and Urban Tourism in Historic Cities: Case Study of Melaka,

Malaysia, and Istanbul, Türkiye, Journal of Architecture, Planning and Construction Management, Volume 13, Issue 2, 2023, 78.

⁵² Ibrahim, Bas, Zakariya, Cultural Heritage and Urban Tourism in Historic Cities: Case Study of Melaka, Malaysia, and Istanbul, Türkiye, Journal of Architecture, Planning and Construction Management, Volume 13, Issue 2, 2023, 76-78.

ესთეტიკური მნიშვნელობისაა. თუ წინა საუკუნის დასაწყისში დასაცავად მიიჩნეოდა ცალკეული ძეგლი, დღეს ის მოიცავს არა მხოლოდ იზოლირებულ ობიექტებს, არამედ მთელი კულტურული ლანდშაფტის შენარჩუნებასა და დაცვას. თანამედროვე სამყაროში, კულტურული მემკვიდრეობისა და მისი დაცვის კონცეფციის გაფართოების შემდეგ, არსებითად შეიცვალა როგორც მასზე, ისე მისი ზემოქმედების არეალები. ახალი გამოწვევები და მიზნები მოითხოვს ინოვაციურ, კომპლექსურ მიდგომებს, რაც გულისხმობს მემკვიდრეობის პოტენციალის სრულ ინტეგრაციას ქვეყნისა და რეგიონის განვითარების პროგრამებში. აუცილებელია, მემკვიდრეობის დაცვისა და განვითარების საკითხი აისახებოდეს შესაბამისი სტრუქტურის სტრატეგიებში, სამოქმედო გეგმებში როგორც ცენტრალურ, ისე ადგილობრივ დონეზე. ფართოვდება ჩართულ მხარეთა წრეც. გაუმართლებელი და უშედეგოა მართვის რომელიმე კონკრეტულ უწყებაზე სიმძიმის ცენტრის გადატანა. ყველაზე წარმატებულად აღიარებულია ინტეგრირებული მოდელი, როდესაც ყველა სტრუქტურა (საჯარო უწყებები, საგანმანათლებლო სისტემა, პროფესიული თუ სამოქალაქო საზოგადოება) თანაბრად არის ჩართული სტრატეგიის შექმნაში, განხორციელებასა და მონიტორინგში.⁵³

როგორც კი ადამიანმა ერთი ქვა მეორეზე დადო, მას შემდეგ იცის, რომ აუცილებელია წინაპრების ღვაწლის პატივისცემა. ამ პატივისცემას დაცვა სჭირდებოდა როგორც არქიტექტურაში, ისე ფერწერაში, ქანდაკებასა და არქეოლოგიაში. თავად ის ფაქტი, რომ დღეს აღნიშნული პატივისცემის დაცვა ასე თავგამოდებით გვინევს, პირველ ყოვლისა, უფრო თანამედროვე განვითარების დესტრუქციულობაზე მიგვანიშნებს და არა სიძველეთა აკვიატების ახალ მიმდინარეობაზე. ბოლოს მომხდარი ომის დამანგრეველი შედეგების შემდეგ განსაკუთრებული

მოლოდინი იყო იმისა, რომ შემდეგი რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში თანამედროვე არქიტექტურა, მეცნიერებისა და ახალი ტექნოლოგიების დახმარებით, შეძლებდა საზოგადოებისთვის ახალი და სრულიად დამაკმაყოფილებელი გარემოს შექმნას. ამგვარი იდეალისტური მოლოდინის შედეგად, გასული 25 წლის განმავლობაში ვიხილეთ პატარა და დიდი ქალაქების დანგრეული ცენტრალური ქუჩები, დაკარგული სახლები, ბევრი წარუმატებელი ბიზნეს-წამოწყება და კულტურული გარემოს ვიზუალური მთლიანობის რღვევა.⁵⁴

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, რელიკვიების განადგურების პირველი შემთხვევა, რომელმაც მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ყურადღება მიიპყრო ეგვიპტეში 1960-იან წლებში ასუანის მაღალი კაშხლის აგება იყო (*The Aswan High Dam*).⁵⁵ ეგვიპტე ამტკიცებდა, რომ კაშხალს აშენებდა რენტაბელური განვითარების, კერძოდ წყლის ნაკადის რეგულირების, ელექტროენერგიის წარმოების, მოსავლის გაზრდისა და ირიგაციის მიზნით. ასუანის კაშხალი გახდა ეგვიპტის ეკონომიკური და პოლიტიკური სტრატეგიის მთავარი ნაწილი 1950-იან წლებში, რადგან მოსახლეობას პრობლემის მოგვარებას მისი მეშვეობით დაპირდნენ. ამ საინჟინრო ნაგებობის გარეშე ნილოსი ყოველ ზაფხულს წყალდიდობას იწვევდა, დატბორვებს მიწის გამამდიდრებელი მინერალები და ლამი ჩამოჰქონდა, რაც მდინარის გარშემო ტერიტორიას ანაყოფიერებდა. კაშხლის აგებამდე ქვეყანა იყენებდა წყალშემკრები აუზის სარწყავ სისტემას, რაც ფერმერებს შესაძლებლობას აძლევდა წელიწადში მხოლოდ ერთხელ დაეთესათ დატბორილ მიწაზე. კაშხალი ამ პრობლემას გადაწყვეტდა მთელი წლის განმავლობაში, კონტროლირებადი სარწყავი მექანიზმის შექმნით. ასუანის კაშხალი ნათესების დივერსიფიკაციის და სამჯერ თეს-

⁵³ კულტურული მემკვიდრეობის ადმინისტრირების პრობლემები, პოლიტიკის დოკუმენტი 2021,4.

⁵⁴ ბინი, სმიტი, SAVE გადავარჩინოთ ბრიტანეთის მემკვიდრეობა, თბილისი, 2016, 8. <https://blueshield.ge/>

⁵⁵ Wangkeot, Monumental Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime, The Yale Journal of International Law, Vol.28, 2003, 202-209. ABU-

ZEID, EL-SHIBINI, Egypt's High Aswan Dam, Water Resources Development, Vol. 13, No. 2, 1997, 209-217. Abu-Zeid, Environmental impact assessment for the Aswan High Dam, 1987. Barakat, Epidemiology of Schistosomiasis in Egypt: travel through time: review. J Adv Res 4(5), 2013, 425-432.

ვის საშუალებას გააჩნდა. ეს განვითარება ძალიან მნიშვნელოვანი იყო, რადგან ექსპერტთა შეფასებით, ეგვიპტის მოსახლეობა 1947 წლიდან 1980 წლამდე გაორმაგდებოდა, სოფლის მეურნეობის წარმოება კი ორმოცდაათი წლის განმავლობაში მხოლოდ 12 %-ით იყო გაზრდილი. პრეზიდენტ ნასერს პროექტი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების და გარე გავლენებისაგან დამოუკიდებლობის შენარჩუნების გარანტიად მიაჩნდა. 1954 წელს ექსპერტთა საერთაშორისო კომიტეტმა დაადასტურა, რომ კაშხალი იყო მოქმედების სწორი გზა სწრაფი ინდუსტრიალიზაციისათვის. რაც ეგვიპტელებს მნიშვნელოვნად მიაჩნდათ 1954 წელს ბრიტანული ოკუპაციის დასრულების შემდეგ, უცხო გავლენების აღსაკვეთად. ნასერს იმედი ჰქონდა სამრეწველო პროგრესით გაზრდიდა მუშაკთა ხელფასს, გააუმჯობესებდა ცხოვრების დონეს და ქვეყანას თვითკმარს გახდიდა. წარმოებას ესაჭიროებოდა იაფი ელექტროენერგიის წყარო. კაშხალი ამას მიაღწევდა ათი მილიარდი კილოვატ საათი ჰიდროელექტროენერგიის გამომუშავებით, რომელიც აუცილებლობის შემთხვევაში შესაძლოა გაზრდილიყო. ეგვიპტეს უნდა დაეხარჯა 600 მილიონი აშშ დოლარი თავად კაშხლისათვის, 700 მილიონი სარწყავი და ელექტროგადამცემი სამუშაოებისთვის. ქვეყანას ნაღდი ფული სჭირდებოდა, რამაც აღმოსავლეთ-დასავლეთის გავლენებისათვის ბრძოლას დაუდო დასაბამი. როგორც საბჭოთა ბლოკის ქვეყნები, ასევე დასავლური ძალები ცდილობდნენ პროექტის დაფინანსებას.

პრეზიდენტმა ნასერმა დაფინანსების მიღება გადანყვიტა მსოფლიო ბანკისა და დასავლეთისაგან, მაგრამ კომუნისტური ბლოკის შეთავაზებები გამოიყენა, როგორც ბერკეტი მათგან დათმობების მოსაპოვებლად. რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკმა (IBRD) პროექტი ტექნიკურად გამართულად მიიჩნია, თუმცა გარკვეული დაბრკოლებები მაინც დარჩა. ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ეგვიპტე-სუდანის წყლის შეთანხმება, ორივე ქვეყანა მონაწილე იყო 1929 წლის ნილოსის წყლების შეთანხმების, რომლის თანახმად, მდინარეზე ერთი მხარე ვერაფერს განახორციელებდა, მეორის თანხმობის გარეშე. ეგვიპტემ საბოლოოდ

მიაღწია შეთანხმებას სუდანთან და IBRD-საგან მიიღო 200 მილიონი დოლარის დაპირება. ამერიკამ და დიდმა ბრიტანეთმა შესთავაზეს 400 მილიონი აშშ დოლარი იმ პირობით, რომ პროექტიდან საჭოთა კავშირი გამოირიცხებოდა. ურთიერთობა ეგვიპტესა და დასავლელ დამფინანსებლებს შორის დაიძაბა მას შემდეგ, რაც ისრაელმა 1955 წელს ლაზაში შეუტია ეგვიპტურ ფორპოსტებს. შეერთებულმა შტატებმა და მისმა მოკავშირეებმა უარი თქვეს ეგვიპტისათვის იარაღის მიყიდვაზე, ნასერი იძულებული გახდა ის ჩეხოსლოვაკიის და მოგვიანებით საბჭოთა კავშირისაგან შეეძინა. შტატებმა და ბრიტანეთმა გააუქმა ფინანსური დახმარება, ეგვიპტემ საპასუხოდ სუეცის არხის ნაციონალიზაცია მოახდინა. თუმცა, დათანხმდა არხის მმართველი კომპანიის აქციონერთათვის კომპენსაციის გადახდას და ყველა გემის გატარებას, საერთაშორისო საზოგადოებამ საბოლოოდ არ გააპროტესტა ნაციონალიზაცია. როცა ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა და ისრაელმა არხის აღება სცადეს, სხვა სახელმწიფოებმა დაგმეს სამმხრივი, არალეგიტიმური შეჭრა. ამ დაპირისპირების შედეგად, ეგვიპტემ მიმართა საბჭოთა კავშირს კაშხლის დასაფინანსებლად და მიიღო სესხი ოცდაათი წლის ვადით, ორპროცენტიანი განაკვეთით. საბჭოთა კავშირმა ეგვიპტეს 100 მილიონი დოლარი გადასცა პირველი ეტაპისთვის და მშენებლობა დაიწყო 1960 წლის 9 იანვარს.

ექსპერტებმა იწინასწარმეტყველეს, რომ კაშხალი დააბრუნებდა მდინარე ნილოსს 300 კილომეტრზე ეგვიპტეში და 200 კილომეტრზე სუდანში, ქვემო ნუბიის ტერიტორიაზე. ნუბია, სულ მცირე ექვსი სხვადასხვა ცივილიზაციის ადგილი, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 3800 წელს, განსაკუთრებით მდიდარი არტეფაქტებით, ფარაონის მმართველობის პერიოდში იყო სამშენებლო აქტივობის ცენტრი. კაშხალი ემუქრებოდა უამრავ ძეგლსა და არტეფაქტს. მათ შორის, კლდეში ნაკვეთ ძველეგვიპტურ ტაძარს - აბუ-სიმბელს. ისტორიული წარმოშობის, მშენებლობის მეთოდისა და მხატვრული მახასიათებლების გამო, ერთ-ერთ ყველაზე შთამბეჭდავ ძეგლს მთელს ეგვიპტეში. უნიკალური ნაგებობები გამოკვეთილი იყო მთის კალთებზე. რამზესის ტაძრის შიდა დარბაზების სიგრძე სამოცდაერთ

მეტრს აღწევდა. ისიდას ტაძარი იყო ფილეს კუნძულის ყველაზე ცნობილი და მნიშვნელოვანი, ეგვიპტის წარმართობის ბოლო ფორპოსტი. პტოლემეოსის დროს აშენებული ტაძარი ემსახურებოდა ისიდას კულტს, რომლის წევრებს სჯეროდათ ქალღმერთის მიერ განკურნებისა და ნილოსის გაკონტროლების უნარის.

მართალია, ისიდას ტაძარი უკვე ნაწილობრივ ჩაძირული იყო პირველი კაშხლის ამოქმედების შედეგად, ხოლო ახალი კაშხალი წყლის დონის ცვალებადობასა და ტაძრების სრულ ნგრევას გამოიწვევდა. გარდა ამ ძეგლებისა, საფრთხე ემუქრებოდა არქეოლოგიურ ადგილებსაც. სუდანი ბევრად დიდი სამიშროების წინაშე აღმოჩნდა. ეგვიპტის სიძველეების სამსახურმა ინტენსიურად გამოიკვლია ტერიტორიის საკმაოდ ნაწილი, როდესაც აშენდა პირველი ნაგებობა. ამდენად, მას დაახლოებით ჰქონდა წარმოდგენა მასშტაბების შესახებ. სულ სხვა სიტუაცია იყო სუდანში, რომელსაც კვლევები არასოდეს მოუშადავია. იქ პოტენციურად, ათასზე მეტი არქეოლოგიური ადგილი დაზიანდებოდა. რისკის ქვეშ იყო ნუბიის ცოცხალი კულტურა. პრესაში დაინერა 33000 ნუბიელის გადასახლების შესახებ, ყურადღება გამახვილდა გადაადგილების დაუყოვნებლივ გართულებაზე და არა კულტურული მემკვიდრეობის დაკარგვაზე ტრადიციული არქიტექტურის განადგურებისა და მიგრაციით გამოწვეული კავშირის გამო. ვითარებას ამწვავებდა ისიც, რომ ნუბიელები, ალბათ არ დარჩებოდნენ ერთად ამ ტრადიციების აღსადგენად, თუკი სხვაგან უკეთესი ცხოვრების შანსი მიეცემოდათ. ეგვიპტემ კულტურული მემკვიდრეობის საფრთხე აგების ადგილის არჩევიდან დაახლოებით ერთი წლის შემდეგ დაადასტურა. მთავრობამ სასწრაფოდ ითხოვა დახმარება არტეფაქტების გადასარჩენად და 1955 წელს იუნესკოს მეშვეობით შექმნა საფრთხის ქვეშ მყოფი ადგილების შესასწავლი ცენტრი. 1958 წელს ეგვიპტემ სთხოვა ყველა მთავრობასა და არქეოლოგიურ ჯგუფს, კონცენტრირება მოეხდინათ ნუბიაზე მომდევნო ხუთი წლის განმავლობაში. მოწოდების შედეგად მხოლოდ ორმა ექსპედიციამ დაიწყო მუშაობა. მეტი მხარდაჭერის მოსაპოვებლად, ეგვიპტემ შეცვალა თა-

ვისი დიდი ხნის პოლიტიკა, რომელიც ზღუდავდა სიძველეთა საზღვარგარეთ გატანას. დახმარების მიღების სანაცვლოდ ნებას რთავდა ქვეყნიდან წაეღოთ ექვსამდე ტაძარი, არქეოლოგიური გათხრები ეწარმოებინათ ოდესღაც დახურულ ტერიტორიებზე და მიეღოთ აღმოჩენილი არტეფაქტების 50 პროცენტი. თუ რამე ღირებული არ იქნებოდა ნაპოვნი, მათ შესაძლებლობა მისცა აერჩიათ გარკვეული ნივთები საგანძურის კოლექციიდან. ერთადერთი პირობა იყო, იმ უნიკალური აღმოჩენების შენახვა, რომელიც ეგვიპტეს წარმომადგენლობითი კოლექციების სრულყოფისთვის სჭირდებოდა. სხვადასხვა სახელმწიფოსა და იუნესკოს დახმარებით საბოლოოდ მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება ურთულესი საინჟინრო ძალისხმევით ტაძრების გადატანა ჰიდრავლიკური ჯეკების გამოყენებით მომხდარიყო. სქემა ძირითადად გულისხმობდა ტაძრების ბლოკებად დაჭრას და მათ სხვაგან აწყობას. პროცესს დასჭირდა დაახლოებით 70 მილიონი დოლარი. ზოგიერთი მეცნიერი ეჭვქვეშ აყენებდა, ღირდა თუ არა მათი გადარჩენა, რადგან ისინი წარსულში ღრმად იყო შესწავლილი. ასევე, გაიმართა შიდა დებატები იუნესკოს აღმასრულებელ კომიტეტში უკეთესი, ხომ არ იქნებოდა თანხების სხვა პროგრამებზე დახარჯვა. საბოლოოდ, იუნესკომ საერთაშორისო თანამეგობრობისაგან აბუ-სიმბელის გადასარჩენად საჭირო თანხა შეაგროვა. ორგანიზაციამ 1968 წელს დაიწყო ცალკეული სამუშაოები ფილეს კუნძულის ტაძრებისთვის. 8,7 მილიონი დოლარის ღირებულების გეგმა გულისხმობდა ტაძრების გადატანას ახლომდებარე კუნძულ აგილკიაზე, სადაც ისინი დაცული იქნებოდა დატბორვისაგან. ეგვიპტემ პირობა დადო, რომ სხვაობას აანაზღაურებდა, თუ დონორები 6 მილიონ დოლარს მაინც გაიღებდნენ. იუნესკომ შეძლო 15,3 მილიონი დოლარის მოზიდვა ოპერაციისთვის. სუდანმა ორგანიზაციას სთხოვა ქვეყნის მემკვიდრეობის გადარჩენაში დახმარება, მაგრამ საერთაშორისო რეაქცია ნაკლები ენთუზიაზმით გამოირჩეოდა, რადგან ის არ იყო ეგვიპტის მსგავსი „არქეოლოგიური ოქროს მაღარო.“ მას არ შეეძლო ისეთი მდიდარი სამუზეუმო ნიმუშებისა და გამოჩენილი ძეგლების შეთავაზება, როგორიც ეგვიპტეს. სუდანმა ასევე

დართო არქეოლოგიურ ჯგუფებს ნება შეენარჩუნებინათ აღმოჩენილი ნივთების 50 %. მისი მემკვიდრეობა შედგებოდა უფრო მეტი შეუსწავლელი ლოკაციისაგან, ამდენად შეთავაზებას მკვლევარები და ადგილთა ინფორმაციული ღირებულებით დაინტერესებული პირები გამოეხმაურნენ.

იუნესკოს ნევრმა სახელმწიფოებმა შექმნეს ეროვნული კომიტეტები, რათა დახმარებოდნენ საძიებო და გათხრით სამუშაოებს. ოცდაექვსმა ქვეყანამ უშუალოდ მიიღო მონაწილეობა ამ ღონისძიებებსა და კონსერვაციის მცდელობებში. მათ შეძლეს ეგვიპტეში საფრთხის ქვეშ მყოფი ტერიტორიის 3/4-ის დაფარვა. ორმოცდაშვიდმა სახელმწიფომ ჯამში 25,5 მილიონი დოლარი შეიტანა, ხოლო კერძო პირებმა და ჯგუფებმა 7,5 მილიონი შეაგროვეს. ეგვიპტის მთავრობამ ფონდი შეავსო გამოფენებისა და ტურისტული გადასახადების თანხებით. ყველას ძალისხმევამ შედეგი გამოიღო. ეგვიპტემ არა მხოლოდ აბუსიმბელის, არამედ ფილეს კუნძულის ოცზე მეტი ტაძრის გადარჩენა შეძლო. აბუსიმბელზე სამაშველო სამუშაოები მიმდინარეობდა ხუთი წლის განმავლობაში, რაც 42 მილიონი დოლარი დაჯდა. ორი ნაგებობა ახლა ისე გამოიყურება, როგორც იყო თავდაპირველად 200 ფუტის სიმაღლის კლდეზე. მაშველებმა 1980 წელს დაასრულეს ტაძრების აგილკიაში გადატანა, როდესაც იუნესკომ ოფიციალურად დახურა კამპანია. მიუხედავად იმისა, რომ დარჩენილი ადგილების უმეტესობა დაიტბორა, ეს ფართობი გამოკვლეული იქნა უფრო საფუძვლიანად, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ტერიტორია მთელს მსოფლიოში. მანამდე, ძველი ნუბიის შესახებ ცოდნა შეზღუდული იყო ტერიტორიის იზოლირებული მდებარეობისა და ეგვიპტოლოგიის პრიმატის გამო. თუმცა, ბევრი ექსპედიცია წავიდა ნუბიაში, როდესაც კაშხალმა ადგილს სრული განადგურების საფრთხე შეუქმნა. ექსპერტებმა არა მხოლოდ შეიძინეს ცოდნა, არამედ საზოგადოებას გაუჩინეს ფართო ინტერესი იმ მდიდარი კოლექციების მიმართ, რომელთა სახლში წაღების უფლება მიეცათ. ეგვიპტემ დაპირებისამებრ

დააჯილდოვა სახელმწიფოები დახმარებისათვის. ესპანეთს გადასცა დაბუდის ტაძარი; ნიდერლანდებს ტაფას ტაძარი; შეერთებულ შტატებს დენდურის ტაძარი; იტალიას ელ-ლისიის ტაძარი; ხოლო გერმანიას კალაბშას ტაძრის პტოლემეოსის კარიბჭე. ჩეხეთის ინსტიტუტს დაუთმო მინა ეგვიპტეში მუდმივი კვლევითი ბაზის შესაქმნელად. ნუბიური ხელოვნების კოლექციების უმეტესობა მთელს მსოფლიოში გახდა ამ სამაშველო კამპანიის პირდაპირი პროდუქტი და გამოფენები დასწრების მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩეოდა. მას შემდეგ, ეგვიპტის მთავრობა ცდილობს გამოიყენოს მსოფლიო ინტერესი ნუბიის მიმართ და წარმოაჩინოს უძველესი კულტურა, აბუსიმბელის ტურისტულ ატრაქციონად გადაქცევითა და ნუბიის ახალი მუზეუმის აშენებით. სუდანმა თავის მხრივ, ააშენა ეროვნული მუზეუმი ხარტუმში, თავისი ნუბიური კოლექციისთვის.

მემკვიდრეობის ძეგლებთან და მათ სიახლოვეს კაშხლების ან სხვა ინფრასტრუქტურის მშენებლობის კიდეც ერთი საინტერესო შემთხვევაა, როცა პრაქტიკაში სახელმწიფომ ეჭვქვეშ დააყენა მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის სავალდებულო ბუნება. მაგალითად, ავსტრალიამ მას შემდეგ რაც დასავლეთ ტასმანიის უდაბნოს ეროვნული პარკები მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში შევიდა, ამოქმედა კანონმდებლობა, რომლითაც შეაჩერა ტასმანიის ჰიდროელექტროსადგურის აშენება ამ ტერიტორიაზე. ტასმანიამ ეს გადაწყვეტილება გააპროტესტა და ავსტრალიის უმაღლესი სასამართლოს წინაშე ამტკიცებდა, რომ კონვენცია არ აკისრებდა თანამეგობრობას ვალდებულებას აეკრძალა კაშხლის მშენებლობა. არგუმენტად მიუთითა, რომ სახელმწიფოები, როგორც წესი, საკუთარი სუვერენიტეტის ფარგლებში, თავიანთ ტერიტორიაზე მემკვიდრეობის დაცვის საერთაშორისო რეჟიმს არ ავრცელებდნენ. ავსტრალიის უმაღლესი სასამართლოს განცხადებით თანამეგობრობა მოქმედებდა თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში, კონვენცია კი აკისრებდა რეალურ და არსებით ვალდებულებებს.⁵⁶

⁵⁶ Commonwealth v. Tasmania (1983) 158 CLR 1 (Tasmanian Dam Case). Wangkeo, Monumental

Challenges: The Lawfulness of Destroying Cultural Heritage During Peacetime, Yale Journal of International

დასკვნა

გლობალური ვაჭრობის, ეკონომიკური ინტეგრაციისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდამ გამოიწვია სავალდებულო და ეფექტური რეჟიმების შექმნა, რომელიც მოითხოვს სახელმწიფოებისაგან ვაჭრობისა და ინვესტიციების ხელშეწყობას. პარალელურად, მოპოვების მრეწველობაში კაპიტალდაბანდებას აქვს კულტურული ლანდშაფტებისა და ადგილობრივი თემების ცხოვრების წესის შეცვლის შესაძლებლობა. საერთაშორისო ეკონომიკური სამართლის რეჟიმი სულ უფრო მეტად ქმნის დაძაბულობას ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობასა და კულტურულ სუვერენიტეტს, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და ფინანსურ მისწრაფებებს შორის. მემკვიდრეობის პოლიტიკის დისკურსი მრავალფეროვანია. მოვლის სტრატეგია ეყრდნობა სხვადასხვა ვარაუდს იმის შესახებ, თუ რატომ არის საჭირო და რა ღირს დაცვა. სასამართლოებს უფლება ეძლევათ დაადგინონ შესაბამისი ზღვარი ორ ურთიერთსაზიანააღმდეგო ღირებულებას შორის: ხელისუფლების მიერ კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების ლეგიტიმურ სფეროს, მეორე მხრივ, სახელმწიფოს ჩარევისაგან ქონებრივი ინტერესების დაცვას. ეკონომიკური და კულტურული მემკვიდრეობის სამართლის ურთიერთქმედება ააშკარავებს მათ ინსტიტუციურ, სტრუქტურულ და იურიდიულ განსხვავებებს.

საერთაშორისო ეკონომიკურმა მმართველობამ და გლობალიზაციამ შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას კულტურული მემკვიდრეობის დაცვას. ასიმეტრიამ სიკეთეთა ნაკადებსა და გაცვლაში შეიძლება გამოიწვიოს კულტურული ჰო-

მოგენიზაცია და დომინანტური კულტურის გაბატონება. კულტურული პრაქტიკის, საგნების გადაქცევა საქონლად ან ვაჭრობის ობიექტად ასუსტებს მათ გამორჩეულ ღირებულებას, თუ ის არ განხორციელდება სათანადო გზით. არსებობს რისკი, რომ ასეთი ობიექტები უბრალო საბაზრო ნივთებად გადაიქცევა, მიუხედავად მათი ტრადიციული ფასეულობისა.

კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელობა სცილდება კონკრეტული სახელმწიფოს საზღვრებს. ხშირად, ხელისუფლებები გადაწყვეტილებებს იღებენ იმ დაინტერესებულ ადამიანთა ჩართულობის გარეშე, რომლებიც ყველაზე მეტად ზარალდებიან განვითარების გეგმით. ეს არალეგიტიმურია „ხალხი უპირველეს ყოვლისა“ პრინციპის მიხედვით, იმის გათვალისწინებით, რომ წინსვლამ უნდა გააუმჯობესოს მათი ცხოვრების წესი. ამდენად, ნებისმიერი გადაწყვეტილება არ უნდა იქნას მიღებული დაზარალებულ თემებთან კონსულტაციის გარეშე. ქვეყნებმა უდიდესი ყურადღება უნდა მიაქციონ ცოცხალ საზოგადოებებს, რომლებსაც უშუალო კავშირი აქვთ საფრთხის ქვეშ მყოფ ძეგლებთან. კანონმდებლობა სულ უფრო მეტ მოთხოვნებს უყენებს ხელისუფლებას გამოიყენოს ძალისხმევა კულტურული რელიკვიების შესანარჩუნებლად ან განვითარების პროექტების მავნე ზემოქმედების შესამცირებლად. სახელმწიფოები, რომლებიც ანადგურებენ ძეგლებს და უგულებელყოფენ დაინტერესებული მხარეების ნუხილს, ზარალდებიან საერთაშორისო ურთიერთობებში - ან თანამშრომლობის ნაკლებობით, უკიდურეს შემთხვევაში კი სრულიად გარიყულნი აღმოჩნდნენ მსოფლიო საზოგადოებისაგან.

თინათინ წერეთლის საკანდიდატო დისერტაციის – „ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის“ – თეზისები

რუსულიდან თარგმნა თემურ ციტიშვილმა*

1. ობიექტური მომენტის /ქმედება-მიზეზობრივი კავშირი-შედეგი/ მნიშვნელობის გარკვევა აუცილებელია არა მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი ცნებების სწორი სისტემატიზაციისათვის, არამედ სოციალისტური სისხლის სამართლის პრინციპების დადგენისთვისაც.

2. ობიექტური მომენტის მნიშვნელობის შემცირებისა და დაკნინების ყოველგვარ მცდელობას ბრალის დადგენის უბრალო საშუალების როლამდე გარდუვალად მივყავართ დანაშაულზე სიმპტომატურ შეხედულებამდე, რომელსაც თავისი ლოგიკური განვითარებით შეუძლია შეარყიოს სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულების კანონიერებისა და სამართლიანობის მყარი ნიადაგი.

3. უკიდურესობამდე მისულმა რეაქციულმა სუბიექტივისტურმა იდეებმა დაუფარავი აღიარება ჰპოვა ფაშისტი „თეორეტიკოსების“ მხრიდან და პირდაპირ აისახა ფაშისტური სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, რომელიც აშკარად ადგას სამართლებრივი საწყისების უარყოფის და უსაზღვრო თვითნებობისა და ძალმომრეობის განმტკიცების გზას.

4. სოციალისტური სისხლის სამართალი მტკიცედ და თანმიმდევრულად

აღიარებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტური და ობიექტური თანასწორფასოვნების იდეას.

5. ქმედების ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა პირდაპირაა გამოხატული დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში, რომელიც მოცემულია მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსში.

ქცევის საზოგადოებრივი საშიშროება, რომელიც საბჭოთა სისხლის სამართალში დანაშაულის ცნების მატერიალურ ნიშანს შეადგენს, შემოხაზავს იმ უკიდურეს ზღვარს, რომლის იქით არ შეიძლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გავრცელება.

6. თუ მცდელობა წარმოადგენს დანაშაულის განხორციელების ფორმას, მაშინ ის უნდა შეიცავდეს ზემოდასახელებული ცნების საერთო ნიშნებს. ამიტომ ლოგიკურად არათანმიმდევრული აღმოჩნდებიან მცდელობის სუბიექტური თეორიები, რომლებიც მას განმარტავენ მხოლოდ ქმედების შინაგან სფეროსთან დაკავშირებული ნიშნების მეშვეობით.

7. მცდელობა გულისხმობს ქმედების განხორციელებას, რომელიც ქმნის სამართლით დაცული ამა თუ იმ სიკეთის დაზიანების საფრთხეს.

* პროფ. თინათინ წერეთელმა საკანდიდატო დისერტაცია დაიცვა 1943 წელს, თბილისში, აღნიშნული ნაშრომი შესრულებულია რუსულ ენაზე და იგი ინახება

თსუ-ს სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში. წინამდებარე ტექსის სტილისტური გამართვა და რედაქტირება ეკუთვნის პროფ. ო. გამყრელიძეს.

8. ბურჟუაზიული იურისტების ცდა მცდელობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დააფუძნონ სუბიექტური „საფრთხის“ ან „აბსტრაქტული“ ობიექტური საფრთხის და ა.შ. მეშვეობით, წარმოადგენს თეორიულად დაუსაბუთებელს, იმდენად რამდენადაც გამომდინარეობს მცდარი ფილოსოფიური წანამძღვრებიდან, და ამავდროულად პრაქტიკულად გამოუსადეგარია.

9. მცდელობის ცნების აგებისათვის უნდა გამოვიყენოთ კონკრეტული საფრთხის ცნება, რომელსაც საფუძვლად უდევს რეალური შესაძლებლობის თეორიულ—შემცნებითი კატეგორია.

10. ისე, როგორც აღსრულებით მოქმედებაში განსაკუთრებული სიცხადით და დაბეჯითებით ვლინდება პოტენციური მიზეზისთვის დამახასიათებელი თვისება, რეალური საფრთხის ცნება თავის ადეკვატურ გამოხატულებას პოულობს მცდელობის, როგორც „დანაშაულის განხორციელების სანყისის“ იურიდიულ ფორმულაში.

მოსამზადებელ მოქმედებაში, პირიქით, ზოგადი წესის მიხედვით ჩვენ ვერ ვიპოვით ისეთ ნიშნებს, რომლებიც აშკარად მიუთითებდნენ მავნე შედეგის დადგომის რეალურ საფრთხეზე. ამიტომ სასამართლო პრაქტიკა მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში მიმართავს მომზადების დასჯადობას.

11. თუ დამნაშაის მიერ შერჩეულ საშუალებას არ შეუძლია გამოიწვიოს განზრახული შედეგი ან თუ ობიექტი უვარგისია იმისათვის, რომ განხორციელდეს დანაშაულებრივი შედეგი, მაშინ ასეთი გარემოებების მეშვეობით არ შეიძლება მცდელობის კონსტრუირება სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით.

თუკი გამოყენებულ საშუალებას თავისი თვისებებით შეუძლია გამოიწვიოს დანაშაულებრივი შედეგი ან ობიექტი თავისი ბუნებით ვარგისია დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად, მაგრამ შედეგი არ დადგა შემთხვევით გარემოებათა (ე.ი. ისეთ გარემოებათა, რომლებიც არ არიან არსებითი ამ კანონზომიერებისათვის, წარმოიშობა შემთხვევით გარემოებათა დამთხვევის გამო და ამიტომ აქვს ცალკეული ფაქტის ხასიათი) გამო, მაშინ არსებობს მცდელობა სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით.

12. იმდენად რამდენადაც დამთავრებული დანაშაული გულისხმობს სამართლებრივი

დაცვის სიკეთის ნამდვილ ხელყოფას, მცდელობა კი—მისთვის მხოლოდ საფრთხის შექმნას, მაშინ დელიქტის ძირითად ფორმად უნდა იქნეს აღიარებული დამთავრებული დანაშაული, მცდელობა კი მხოლოდ მისგან ნაწარმოებ დელიქტად.

ეს დებულება არ ეწინააღმდეგება ე.წ. შეკვეცილი შემადგენლობების არსებობას, რომლებიც შექმნილია საკანონმდებლო—ტექნიკური მოსაზრებით და აქვს მხოლოდ სუბსიდიური მნიშვნელობა „სრულ“ შემადგენლობებთან მიმართებით.

13. სოციალისტური სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დადგენილი კრიტერიუმი—„დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხი“—წინასწარი დანაშაულებრივი მოქმედების განხორციელებისათვის სასჯელის ზომის განსაზღვრისას ობიექტური მომენტის გათვალისწინების გამოხატულებას წარმოადგენს.

14. მცდელობისაგან ნებაყოფლობით ხელის ალებისა და ქმედითი მონანიების ინსტიტუტების ძირითად დანიშნულებას წარმოადგენს სამართლებრივი სიკეთის დაცვა დაზიანებისაგან უკვე დანაშაულებრივ გზაზე დამდგარი პირისათვის დასჯადობის გარეშე შეღავათის დაწესების გზით.

15. მიზეზობრივი კავშირი არის ის საფუძველი, რომელიც დანაშაულის ყველა მონანილეს აერთიანებს ერთ მთლიანობად.

16. პირობათა თეორია /ჩონდიტიო სინე ქუა ნონ/, რომელიც აღიარებს შედეგის დადგომისათვის ყველა პირობის თანასწორფასოვნებას, გარდუვალად მომდინარეობს თანამონანილეობის სუბიექტური თეორიიდან, რომელსაც არ შეუძლია თანამონანილეობის სახეების გამიჯვნისათვის საიმედო კრიტერიუმის მოცემა და თავისი თანმიმდევრულობით ამზადებს ნიადაგს თანამონანილეობის ინსტიტუტის სრული გაუქმებისათვის.

17. ბურჟუაზიულ თეორიებს, რომლებიც ცდილობენ გამიჯნონ თანამონანილეოთა ცალკეული სახეები, კაუზალური ფაქტორების იურიდიული არათანასწორფასოვნებიდან გამომდინარე, არ შეუძლიათ თავიანთი დებულება დააფუძნონ მყარ ფილოსოფიურ ფუნდამენტზე და პირობათა არათანასწორფასოვნების დასაბუთებისათვის იძულებულნი გახდნენ მიემართათ ყოველდღიური ცხოვრებისათვის.

18. მიზეზობრივი კავშირის დიალექტიკური მატერიალიზმისეული მოძღვრება, რომელიც აღიარებს კაუზალურ ფაქტორთა არათანასწორფასოვნებას, ქმნის საიმედო თეორიულ ნიადაგს თანამონაწილეობის შედარებით პრაქტიკულად ვარგისი და სწორი მოძღვრების ჩამოყალიბებისათვის.

19. მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში მოცემული თანამონაწილეთა ცალკეული სახეების დახასიათება და სასჯელის განსაზღვრისათვის მათში ასახული ობიექტური კრიტერიუმები (დანაშაულში „მონაწილეობის ხარისხი“) მოწმობს ცალკეული თანამონაწილეების მოქმედების კაუზალური არათანასწორფასოვნების აღიარებას და სასჯელის ზომის განსაზღვრისას ამ მომენტის გათვალისწინების აუცილებლობას.

20. ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა უფრო მეტი სიცხადით იკვეთება გაუფრთხილებლობითი დანაშაულების დროს, რომელზე პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგზე.

21. ზოგიერთი კრიმინალისტიკის მტკიცება, რომ არაცნობიერი გაუფრთხილებლობის დასჯადობა წარმოადგენს ობიექტური შერაცხვის გადმონაშთს და ამიტომ არაცნობიერი გაუფრთხილებლობა უნდა გამოირიცხოს ბრალის ფორმებიდან, ეყრდნობა ობიექტური მომენტის მნიშვნელობის არასათანადო შეფასებას და სისხლისსამართლებრივი შერაცხვის პრობლემის არასწორ გაგებას.

22. სამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დავასაბუთოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს ვარაუდი, რომ ინდივიდს გააჩნია „სხვაგვარად ქცევის“ შესაძლებლობა, ასეთი შესაძლებლობა კი გულისხმობს ნებისყოფის შეფარდებით თავისუფლებას იმ გაგებით, რომელსაც განამტკიცებს დიალექტიკური მატერიალიზმი.

23. არაცნობიერი გაუფრთხილებლობის დროს გასაკიცხი მსჯელობის საფუძველს წარმოადგენს საკუთარ წარმოდგენაზე ზემოქმედების და, ამის გამო მავნე შედეგის დადგომისათვის ხელის შეშლის შესაძლებლობის აღიარება.

24. ის გარემოება, რომ არაცნობიერი გაუფრთხილებლობის დროს პასუხისმგებლობა,

მიუხედავად ერთნაირი ფსიქიკური მდგომარეობისა, იყოფა ხარისხებად ფაქტიურად დამდგარი შედეგის მიხედვით, წარმოადგენს არა გადახვევას პასუხისმგებლობის საერთო პრინციპიდან, არამედ, პირიქით, კერძო გამოვლენას იმ ძირითად საწყისისას, რომელსაც ემყარება საერთოდ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

25. ობიექტური მომენტის არასათანადო შეფასება არის ერთ—ერთი მიზეზი, რომელმაც ზოგიერთი კრიმინალისტიკის ცნობიერი გაუფრთხილებლობისა და არაპირდაპირი განხრახვის ცნების გაუქმებამდე მიიყვანა.

26. ობიექტური მომენტის აღიარება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის წანამძღვრად არ ნიშნავს იმას, რომ ამ მომენტს შეუძლია დაასაბუთოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ბრალის არსებობისაგან დამოუკიდებლად. ამიტომ ე.წ. შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტისათვის პასუხისმგებლობას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ დამდგარ მაკვალიფიცირებელ შედეგთან ბრალეული დამოკიდებულების დროს. ეს დებულება ნათლად და არაორაზროვნად უნდა აისახოს სისხლის სამართლის კანონში.

27. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის წანამძღვრის ორად დაყოფა—მიზეზობრივი კავშირი და ბრალი—ემყარება სოციალისტური სისხლის სამართლის ორ აღიარებულ, ძირითად პრინციპს: მიზეზობრივი კავშირის მოთხოვნის საფუძველში დევს განხორციელებული ქცევის საზოგადოებრივი საშიშროების არსებობის აუცილებლობა, ბრალის მოთხოვნის საფუძველში—მოქმედის მორალურად გასაკიცხი ფსიქიკური მდგომარეობის არსებობის აუცილებლობა.

პირველ პრინციპს, ფესვი აქვს გადგმული მთელ სისხლის სამართალში, რომელიც მონოდებულია დაიცვას საზოგადოებრივი წესრიგი სოციალურად მავნე ქცევისაგან, არის სოციალისტური დემოკრატიზმისა და კანონიერების დასაბამის მაჩვენებელი. მეორე პრინციპი, რომელიც გამოხატავს სამართლებრივი შეფასების დამოკიდებულებას მორალურთან, არის სოციალისტური სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულების ჰუმანიზმისა და სამართლიანობის დასაბამის მაჩვენებელი.

28. აღნიშნული პრინციპების შინაარსის განხილვის შედეგად ვლინდება ბრალის და მიზეზობრიობის მჭიდრო შინაგანი კავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება, ამ ორი ურთიერთ-საპირისპირო მომენტის შესაძლო თავმოყრა ერთად დანაშაულის ერთიან ცნებაში.

დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა საქართველოში და საზღვარგარეთ

კახა წიქარიშვილი

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის პროფესორი

აბსტრაქტი

დანაშაულებრივი იდეის წარმოშობიდან მის განხორციელებამდე განზრახი დანაშაული მრავალსაფეხურიან გზას გადის, რომლიც ნაწილი დამნაშავის ფსიქიკაში ხოლო ნაწილი კი გარესამყაროში ვითარდება. ცივილიზებული ქვეყნების სისხლის სამართალში დავას არ იწვევს ის აზრი, რომ დასჯადია მხოლოდ დანაშაულებრივი ქცევები და არა დანაშაულებრივი აზრები. თუმცა არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით თუ მატერიალურ სამყაროში განხორციელების რომელი ეტაპიდან უნდა ისჯებოდეს განზრახი დანაშაული. როგორც წინამდებარე სტატიაში ვნახავთ, ორი ან მეტი პირის შეთანხმება დანაშაულის ჩასადენად არის ერთ-ერთი ადრეული სტადია, რომელიც ზოგ ქვეყანაში საერთოდ არ ისჯება, ზოგან ისჯება როგორც დანაშაულის მომზადება, ხოლო ზოგან ისჯება როგორც დამოუკიდებელი დანაშაული. რიგ ქვეყნებში დანაშაულებრივი შეთანხმება თავისთავად საკმარისია, ხოლო ზოგან საჭიროებს დანაშაულებრივი გეგმის განხორციელებისკენ მიმართულ დამატებით ნაბიჯებს. სტატიაში მომოხილულია დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა ქართულ და საზღვარგარეთულ სისხლის სამართალში. შესწავლილი კანონმდებლობები დაყოფილია ჯგუფებად და განსაზღვრულია ქართული სამართლის ადგილი სხვადასხვა მოდელს შორის. სტატიაში განვითარებულია მოსაზრება რომ დანაშაულებრივი შეთანხმება არ უნდა იყოს თავისთავად დასჯადი თუ მას თან არ ახლავს შეთანხმების განხორციელებისკენ მიმართული სხვა ნაბიჯები.

საკვანძო სიტყვები: განზრახვა, მომზადება, შეთქმულება, ხელის აღება.

Liability for criminal agreement in Georgia and abroad

Kakha Tsikarishvili

Professor at the Georgian Institute of Public Affairs

Abstract

From the formation of the criminal intent to its implementation the intentional crimes go through multiple stages, part of which take part in the internal world of the defendant and part of which are carried out in material world. In the criminal law of the civilized countries there is no dispute that criminal responsibility is triggered by guilty conduct and not by guilty mind. However there are different opinions about the initial stage the implementation of the criminal plan, which should be punishable. As we shall see in the present article, criminal conspiracy between two or more persons is one of those early stages, which is not punishable in some countries, punishable others as crime preparation and punishable in some others as an independent crime. In a number of countries, the criminal agreement is punishable per se, while in others it requires some more steps for the implementation of criminal

intent. The article overviews the criminal liability for conspiracy in Georgia and abroad. The legislations are classified in different groups and the place of Georgia among different models is identified. The article supports the opinion that the criminal agreement should not be punishable per se, unless accompanied by additional steps for its implementation.

Keywords: *Intention, preparation, conspiracy, withdrawal.*

შესავალი

განზრახი დანაშაული განზრახვის წარმოშობიდან მის განხორციელებამდე სხვადასხვა ეტაპებს გაივლის. მათი ნაწილი დამნაშავის სუბიექტურ სამყაროში, ხოლო ნაწილი გარე სამყაროში ვითარდება. დანაშაულებრივი იდეის წარმოშობა, დაფიქრება, გადანყვეტილების მიღება დამნაშავის შინაგან სამყაროში მიმდინარე ეტაპებია, ხოლო დანაშაულის ჩასადენად პირობების შექმნა, დანაშაულის მცდელობა დამთავრებული დანაშაული გარე (ობიექტურ) სამყაროში განხორციელებულ სტადიებს წარმოადგენენ. თანამედროვე სისხლის სამართალში დავას არ იწვევს ის, რომ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევს არა სუბიექტურ სამყაროში, არამედ ობიექტურ სამყაროში მიმდინარე პროცესები¹, თუმცა მეცნიერებაში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა თუ დანაშაულებრივი გეგმის რეალიზაცია რომელი ეტაპიდან უნდა იყოს დასჯადი. ფრანგი კომპარატივისტი ჟან პრადელი ერთმანეთისგან ასხვავებს ავტორიტარულ და ლიბერალურ მიდგომებს. ავტორიტარული მოდელები ცდილობენ რომ პირის დასჯადობა რაც შეიძლება ადრეულ ეტაპზე გადაიტანონ, ხოლო ლიბერალური მოდელები ცდილობენ დასჯადობა დანაშაულების აღსრულების ფაზით შეზღუდონ².

სისხლის სამართლის მეცნიერებაში გავრცელებული თვალსაზრისით გარე სამყაროში განზრახვის გამომჟღავნება თავისთავად არ წარმოადგენს დანაშაულის განხორციელების დამოუკიდებელ სტადიას³. აღნიშნული მოსაზრება გასაზიარებელია, ვინაიდან, ცალკე აღებული, განზრახვის გამომჟღავნება პირს დანაშაულის დამთავრებასთან არ აახლოებს.

რაც შეეხება დანაშაულის მომზადების დასჯადობას სხვადასხვა ქვეყნები სხვადასხვა პოზიციას იკავებენ. ზოგან (ყველა ან მხოლოდ გარკვეული სიმძიმის) დანაშაულის მომზადება დასჯადია, ხოლო ზოგ ქვეყნებში დასჯადია მხოლოდ ცალკეული დანაშაულის მომზადება ან დანაშაულის მომზადების სპეციფიური გომოვლინებანი

სამართლებრივი სისტემებში არ არსებობს ერთიანი მიდგომა იმასთან დაკავშირებით უნდა ისჯებოდეს თუ არა ან რა სიმკაცრით უნდა ისჯებოდეს ორი ან მეტი პირის შეთანხმება დანაშაულის ჩასადენად. ზოგი ქვეყნის სამართალი მას დაუსჯელად ტოვებს, ზოგი მას დამოუკიდებელ დანაშაულად აღიარებს ხოლო ზოგი კი სჯის როგორც დანაშაულის მომზადების სპეციფიურ ფორმას.

ქართულ სისხლის სამართალში ორი ან მეტი პირის შეთანხმებას დანაშაულის ჩადენაზე დანაშაულის მომზადებად მიიჩნევენ⁴. ქართული

¹ პრინციპი, რომლის თანახმად არავინ შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ მისი აზრებისთვის - *cogitationis poenam nemo patitur* ჯერ კიდევ ძველი რომაული სამართალში იღებს სათავეს. იხ. ულპიანეს დიგესტი 48.19.18 [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.isouard-avocat.com/publications/cogitationis-poenam-nemo-patitur>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

² პრადელი, ჟ., 1999. შედარებითი სისხლის სამართალი. თბილისი: სანი. გვ. 180.

³ იხ. ხარანაული, ლ., 2013. დაუმთავრებელი დანაშაუ-

ლის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (შედარებით სამართლებრივი ანალიზი). თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 44. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/levan_xaranauli.pdf> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴ იხ. მაგ. ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. მეცხრე გამოცემა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 304. ნაჭყებია გ., დვალიძე ი., „რედ.“ 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი: მერიდიანი, გვ. 158.

სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილით ისჯება მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის, ასევე სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკეული მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაულების მომზადება.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულებრივი შეთანხმება ასევე კრიმინალიზებულია სპეციფიური დანაშაულის სახით როგორცაა სსკ. 315-ე მუხლის პირველი ნაწილი: შეთქმულება საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების ძალადობით შესაცვლელად, სახელმწიფო ხელისუფლების დასამხობად ან ხელში ჩასაგდებად.

დანაშაულებრივი შეთანხმება უნდა გავმიჯნოთ ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფისგან, რომელსაც როგორც წესი აქვს განგრძობადი ხასიათი და როგორც წესი, შექმნილია არა ერთი, არამედ მრავალი დანაშაულის ჩასადენად. მსგავსი დაჯგუფების დასჯადობას ითვალისწინებს მაგ. იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსის 416-ე მუხლი, რომლის თანახმად დასჯადია სამი ან მეტი პირი შეკავშირება ერთზე მეტი დანაშაულის ჩასადენად⁵. ქართული სისხლის სამართლით ასეთი დაჯგუფებები სპეციალური მუხლებით არის გათვალისწინებული,

როგორცაა მაგ. ბანდიტიზმი (სსკ. 224-ე მუხლი), უკანონო ფორმირების შექმნა, ხელმძღვანელობა, განწევრება ან მისი მხარდაჭერა (მუხ. 223), ტერორისტული ორგანიზაციის შექმნა ან მასში მონაწილეობა (სსკ. 327-ე მუხლი).

დანაშაულებრივი შეთანხმება ასევე უნდა გავმიჯნოთ უშედეგო ნაქეზების და უშედეგო დახმარებისგან, კერძოდ იმ შემთხვევებისგან, როცა ამსრულებელი არ თანხმდება, უარს ამბობს დანაშაულის ჩადენაზე. მაგალითად ა-მ ნააქეზა-ბ რომ ჩაედინა ბანკის ყაჩაღობა, ხოლო გ-მ გადასცა იარაღი, თუმცა ბ-მ ყაჩაღობის ჩადენას არ დათანხმდა. ქართული სისხლის სამართლით უშედეგო დახმარება არ ისჯება, ხოლო უშედეგო ნაქეზება ისჯება როგორც დანაშაულის მომზადება⁶. აღსანიშნავია, რომ უშედეგო ნაქეზების დასჯადობას იცნობს მრავალი ისეთი ქვეყნის სამართალი, სადაც დანაშაულის მომზადება ზოგადად არ არის დასჯადი სტადია⁷.

საერთო სამართლის ქვეყნებში დანაშაულებრივი შეთანხმება კონსპირაციის (*conspiracy*) სახელით არის ცნობილი და ავტონომიურ დანაშაულს წარმოადგენს. სისხლის სამართლებრივი დოქტრინის თანახმად, მისი დასჯადობა ორ მთავარ ფუნქციას ისახავს მიზნად, პირველი ეს არის მრავალი პირის მონაწილეობით დაგეგმილი დანაშაულის ადრეულ ეტაპზევე აღკვეთა⁸,

⁵ მუხლი 416, იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. დანაშაულებრივი მიზნის მქონე დაჯგუფების დასჯადობას ითვალისწინებს ასევე მაგ. ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 515-ე მუხლი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁶ მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, ქ., 2011. დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 231, 239.

⁷ იხ. მაგ. მე-17 მუხლის მე-2 ნაწილი, ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. 26-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, სლოვენის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მუხლი 30, ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მუხლი 8, ჩილეს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1984>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁸ მხარდამჭერ არგუმენტებად მიიჩნევა ის, რომ, მათ შორის, შეთქმულებაში მრავალი ადამიანის მონაწილეობა და მათ შორის როლების დანაწილება ამაღლებს დანაშაულებრივი გეგმის განხორციელების ალბათობას, ასევე ერთი პირის დაგეგმილ დანაშაულზე ხელის აღება უფრო მარტივად მიიჩნევა, ვიდრე ჯგუფური შეთანხმებიდან პირის გამოსვლა, დანაშაულებრივი შეთანხმების დროს ერთი პირი კიდევ რომ გამოვიდეს შეთანხმებიდან, შესაძლოა სხვებმა დანაშაული ბოლომდე მიიყვანონ. Sniemen C., 1984. History and Rationale of Criminal Conspiracy. Leiden University Catalogue, გვ. 72. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA00104051_794> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

ხოლო მეორე არის საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და წესრიგის დაცვა, რასაც საფრთხეს უქმნის ჯგუფური დანაშაული⁹.

აღსანიშნავია, რომ დანაშაულებრივი შეთანხმება ზოგ მოდელში მხოლოდ ამსრულებლებს შორის შეთანხმებას გულისხმობს¹⁰, ხოლო ზოგან უფრო ფართო გაგებითაც გამოიყენება და მასში თანამონაწილეებიც მოიაზრება¹¹.

წინამდებარე სტატიის განხილვის თემა პირთა შორის დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა ქართული და საზღვარგარეთული სისხლის სამართლის მიხედვით. ამ მიზნით შესწავლილი იქნა მსოფლიოს 31 ქვეყნის¹² და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსები. ქვეყნების შერჩევისას გათვალისწინებული იქნა მათი გეოგრაფიული მდებარეობა, სამართლებრივი სისტემის თავისებურება და ასევე სისხლის სამართლის კოდექსების ხელმისაწვდომობა.

1. დანაშაულებრივი შეთანხმების კრიმინალიზაცია

დანაშაულებრივი შეთანხმების კრიმინალიზაციის კუთხით შესაძლოა ერთმანეთისგან გავმიჯნოთ ორი მოდელი: მოდელი სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება არ არის დასჯადი და მოდელი სადაც ასეთი შეთანხმება დასჯადია.

1.1. მოდელი, სადაც ცალკე აღებული დანაშაულებრივი შეთანხმება არ არის დასჯადი.

შესწავლილი ქვეყნებიდან რუმინეთი წარმოადგენს იმ მოდელს, სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება არ ისჯება არც ზოგადად და არც კონკრეტულ დანაშაულებზე. რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 32-33-ე მუხლებით პასუხისმგებლობას იწვევს მხოლოდ დანაშაულის მცდელობა და ისიც მხოლოდ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში¹³. მართალია კოდექსის 367-ე მუხლი ითვალისწინებს ორგანიზებული კრიმინალური დაჯგუფების დასჯადობას, მაგრამ აქვე განმარტებულია, რომ აღნიშნულში მოიაზრება სტრუქტურირებული ჯგუფი რომელიც შედგება სამი ან მეტი ადამიანისგან და შექმნილია დროის გარკვეული პერიოდით და მისი მიზანია ერთი ან მეტი ადამიანის ჩადენა.

1.2. ქვეყნები სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია.

იმ ქვეყნებში სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია შეიძლება ერთმანეთისგან გავმიჯნოთ ორი მოდელი: 1. მოდელი სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია როგორც დანაშაულის მომზადება 2. მოდელი სადაც და-

⁹ Marcus M., 1977. Conspiracy, criminal agreement in theory and practice. Georgetown Law Journal, გვ. 929. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1635&context=facpubs>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹⁰ მაგ. ესპანური სისხლის სამართლის დოქტრინით დანაშაულებრივი შეთანხმება „conspiracion“ არის წინასწარ შეთანხმებული თანამსრულებლობა (coautoria anticipada) იხ. Alastuey Dobon C., 2019. La invitacion interpersonal al delinquir como acto preparatorio punible. Revista de derecho penal y criminologia, გვ. 62 [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://zaguan.unizar.es/record/87721/files/texto_completo.pdf> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]; მსგავსად განიმარტება გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტი, სადაც გაბატონებული დოქტრინის თანახმად მხოლოდ ამსრულებლებს შორის შეთანხმება იგულისხმება. ხარანაული ლ., 2013. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (შედარებით

სამართლებრივი ანალიზი). თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 94. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/levan_xaranauli.pdf> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹¹ იხ. აშშ სისხლის სამართლის სამოდელო კოდექსი, სექცია 5.03. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://opencasebook.org/casebooks/2292-kreitzberg-criminal-law-casebook/resources/7.3.1-model-penal-code-sec-503/>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹² ავსტრია, აზერბაიჯანი, არგენტინა, აშშ, ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ბულგარეთი, გაერთიანებული სამეფო, გერმანია, ესპანეთი, იაპონია, ინდოეთი, ინდონეზია, იტალია, კოსოვო, ლიეტუვა, მოლდოვა, მონტენეგრო, ნიდერლანდები, პოლონეთი, რუანდა, რუმინეთი, საფრანგეთი, სერბეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უკრაინა, უნგრეთი, შვედეთი, ჩეხეთი, ჩილე, ჩინეთი.

¹³ მუხლები 32-33, რუმინეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/223635>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

ნაშაულის მომზადება ზოგადად არ ისჯება, თუმცა დასჯადია დანაშაულებრივი შეთანხმება.

1.2.1. დანაშაულებრივი შეთანხმება, როგორც დანაშაულის მომზადების ფორმა

სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა იცნობს დანაშაულის მომზადებას, როგორც დასჯად სტადიას. ხშირ შემთხვევებში კანონმდებლობა აკონკრეტებს, რომ აღნიშნულში ასევე იგულისხმება ორი ან მეტი პირის შეთანხმება დანაშაულის ჩასადენად.

ამ შემთხვევაშიც შესაძლებელია ერთმანეთისგან გავარჩიოთ სამი მოდელი: 1. ქვეყნები სადაც ისჯება ყველა დანაშაულის მომზადება 2. ქვეყნები სადაც დასჯადია გარკვეული სიმძიმის დანაშაულთა მომზადება და 3. ქვეყნები სადაც დასჯადია მხოლოდ ცალკეულ დანაშაულთა მომზადება.

1.2.1.1. მოდელი სადაც დასჯადია ყველა დანაშაულის მომზადება.

შესწავლილი ქვეყნებიდან სლოვაკეთი და ჩინეთი წარმოადგენენ მოდელს, რომელშიც დასჯადია ყველა დანაშაულის მომზადება. სლოვაკეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლის პირველი ნაწილით „დანაშაულის მომზადება არის ქმედება, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს დანაშაულის განზრახ ორგანიზებაში,

მის ჩასადენად რესურსების შეძენასა ან მომარჯვებაში, ჯგუფის შექმნაში, ნაქეზებაში ან დახმარებაში, ან დანაშაულის ჩასადენად განზრახ პირობების სხვაგვარად შექმნაში თუ არ იქნა ჩადენილი დანაშაულის მცდელობა ან დამთავრებული დანაშაული“¹⁴.

აღსანიშნავია ის, რომ 1999 წლამდე მოქმედი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით ყველა კატეგორიის დანაშაულთა მომზადება ისჯებოდა¹⁵, ხოლო ახალმა სისხლის სამართლის კოდექსმა მომზადების დასჯადობა შეზღუდა მძიმე და განსაკუთრებულად მძიმე, ასევე კოდექსში სპეციალურად მითითებული დანაშაულებით.¹⁶

1.2.1.2. ქვეყნები სადაც დასჯადია მხოლოდ გარკვეული სიმძიმის დანაშაულთა მომზადება

ზოგადად მომზადების გენერალური დასჯადობა უფრო პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისთვის არის დამახასიათებელი, თუმცა ხშირ შემთხვევაში შეზღუდულია დანაშაულის სიმძიმით. ასეთ ქვეყნებს მიეკუთვნება მაგ. მოლდოვა¹⁷, აზერბაიჯანი¹⁸, უკრაინა¹⁹, ლიეტუვა²⁰, ამ ქვეყნების რიგში შედის საქართველოც.

მოლდოვას სისხლის სამართლის კოდექსის მე-16 მუხლით სიმძიმის მიხედვით დანაშაულები იყოფა 5 კატეგორიად მსუბუქ, ნაკლებად

¹⁴ მუხლი 13, სლოვაკეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

დანაშაულის მომზადების გენერალური დასჯადობა გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლით, რომელიც დანაშაულთა კატეგორიების მიხედვით რაიმე შეზღუდვას არ ითვალისწინებს. იხ. მუხლი 22, ჩინეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.wamathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/China-Criminal-Code.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹⁵ იხ. მუხლი 17, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/321696/1/Saqartvelos_Sabchota_Socialisturi_Respublikis_Sisxlis_Samartlis_Kodeksi.pdf> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹⁶ იხ. მე-18 მუხლის პირველი და მეორე ნაწილები, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი]

ხელმისაწვდომია:

<<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹⁷ მუხლი 26, მოლდოვას სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=718;-20> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

¹⁸ მუხლი 28, აზერბაიჯანის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=6;-145> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]

¹⁹ მუხლი 14, უკრაინის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁰ მუხლი 21, ლიეტუვას სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.infollex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

მძიმე, მძიმე, უფრო მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებად. აქედან მსუბუქ დანაშაულებს მიეკუთვნება ისეთები, რომლებიც ისჯება 2 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით. ნაკლებად მძიმეს მიეკუთვნება დანაშაულები რომლებიც ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ორიდან ხუთ წლამდე.

მოლდოვას სისხლის სამართლის კოდექსის 26-ე მუხლით 1. დანაშაულის მომზადება არის დანაშაულის ჩასადენად პირთა წინასწარი შეთანხმება, იარაღის შეძენა, დამზადება ან შეკეთება, ან დანაშაულის ჩასადენად პირობების სხვაგვარად შექმნა, თუ პირის ნებისგან დამოუკიდებლად დანაშაულს არ მოჰყვა გათვალისწინებული შედეგი. 2. ისჯება მხოლოდ ნაკლებად მძიმე, მძიმე, განსაკუთრებით მძიმე და უკიდურესად მძიმე დანაშაულთა მომზადება²¹.

ოდნავ განსხვავებული მიდგომა აქვს უკრაინის სისხლის სამართლის კოდექსს, სადაც მომზადების დასჯადობა მიბმულია არა დანაშაულთა კლასიფიკაციაზე, არამედ სასჯელის მიბმული. უკრაინის სისხლის სამართლით არ ისჯება დანაშაულის მომზადება, რომლისთვისაც სასჯელის სახით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა 2 წლამდე ვადით²².

1.2.1.3. ქვეყნები სადაც დასჯადია მხოლოდ კონკრეტულ დანაშაულთა მომზადება

ამ მოდელით დასჯადია მხოლოდ კონკრეტულ დანაშაულთა მომზადება. ასეთ მოდელებს წარმოადგენენ მაგ. პოლონეთი²³, ჩეხეთი²⁴, ბულგარეთი²⁵, ჩილე²⁶, არგენტინა²⁷, შვედეთი²⁸, მაგ. ჩეხეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-20 მუხლით დანაშაულის მომზადება არის:

„ქმედება რომელიც გამოიხატება განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის პირობების შექმნაში (სექცია 14.4), რაც შეიძლება იყოს მაგალითად დანაშაულის ჩასადენად საშუალებების შეძენა ან ინსტრუმენტების ან მორგება, დანაშაულებრივი შეთანხმება, უკანონო შეკრება, დანაშაულში ნაქეზებით ან დახმარებით რაც ჩაითვლება მომზადებად მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ სისხლის სამართლის კოდექსი ამას ითვალისწინებს კონკრეტულ დანაშაულებზე და არ მომხდარა მძიმე დანაშაულის ჩადენის მცდელობა“.

ამავე კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში მითითებულია თუ რომელი დანაშაულის მომზადება ისჯება. მაგ. დასჯადია განზრახ მკვლელობის (მუხ. 140), ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანების (მუხ. 145), ნაშვების (მუხ. 149), ადამიანით ვაჭრობის (მუხ. 168) და სხვა კონკრეტულ დანაშაულთა მომზადება.²⁹

²¹ მოლდოვას სისხლის სამართლის კოდექსი [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=718;-20> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²² მუხლი 14, ნაწილი 2, უკრაინის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²³ მუხლი 14, პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁴ მუხლი 20, ჩეხეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.kurzy.cz/zakony/40-2009-trestni-zakonik/>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁵ მუხლი 17, ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/blgarsko-](https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/blgarsko-zakonodatelstvo/en/criminal-code.pdf)

[zakonodatelstvo/en/criminal-code.pdf](https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/blgarsko-zakonodatelstvo/en/criminal-code.pdf)> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁶ მუხლი 8, ჩილეს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1984>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁷ მუხლები 216 და 233, არგენტინის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁸ თავი 23, სექცია 2, შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

²⁹ მაგალითისთვის იხ. მუხლები, 11.1, 160.3, 164.7, 176.6.a, 178.4, უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. 2012. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

1.2.2. ქვეყნები სადაც დანაშაულის მომზადება ზოგადად არ ისჯება, მაგრამ დასჯადია დანაშაულებრივი შეთანხმება.

ამ მოდელში დანაშაულის მომზადება არ არის ზოგადად დასჯადი სტადია, მაგრამ დასჯადია ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი შეთანხმება.

აქაც შეიძლება სამი ვარიანტი იქნას გამოყოფილი: როდესაც დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია ყველა დანაშაულზე, დასჯადია მხოლოდ გარკვეული სიმძიმის დანაშაულებზე და როდესაც დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია მხოლოდ კონკრეტულ დანაშაულებზე.

1.2.2.1. დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია ყველა დანაშაულზე

ასეთ მოდელს წარმოადგენს მაგალითად გაერთიანებული სამეფო, სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება (conspiracy) დასჯადია ყველა დანაშაულზე.

გაერთიანებული სამეფოს 1977 წლის სისხლის სამართლის კანონის თანახმად (პირველი ნაწილი) დანაშაულებრივი შეთანხმება გულისხმობს ორი ან მეტი პირის შეთანხმებას ისეთი ქმედების ჩადენაზე, რომელიც თუ განხორციელდა გეგმის შესაბამისად გულისხმობს ნებისმიერი დანაშაულის ან დანაშაულების ჩადენას შეთანხმებაში მონაწილე ერთი ან მეტი პირის მიერ, ან დასრულდებოდა დანაშაულის ჩადენით რომ არა გარემოებები რის გამოც ამ დანაშაუ-

ლის ან დანაშაულების ჩადენა არის შეუძლებელი³⁰.

1.2.2.2. დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია გარკვეული სიმძიმის დანაშაულებზე.

ბოსნია-ჰერცეგოვინის სისხლის სამართლის კოდექსის 247-ე მუხლით ვინც სხვას შეუთანხმდება სხვას ბოსნია-ჰერცეგოვინის კანონმდებლობით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩასადენად, რომელიც ისჯება 3 წლით ან მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთით დაისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით 1 წლამდე, გარდა იმ შემთხვევისა თუ კანონით უფრო მძიმე სასჯელი არ არის გათვალისწინებული³¹.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს სისხლის სამართლებრივ დარღვევათა კლასიფიკაციას სიმძიმის მიხედვით სამ ჯგუფად: გადაცდომებად, დელიქტებად და დანაშაულებად.

დანაშაულს წარმოადგენს სისხლის სამართლებრივი ქმედება, რომლისთვისაც კანონი ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 10 წელზე მეტი ვადით.

დელიქტს წარმოადგენს ქმედება, რომელიც ისჯება 10 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით ან 3700 ევროზე მეტი ოდენობის ჯარიმით³².

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 450-ე მუხლით დასჯადია მხოლოდ დანაშაულების (crimes) და დელიქტების (delits) ჩასადენად დანაშაულებრივი შეთანხმება. შესაბამისად, გადაცდომების (contraventions) ჩასადენად შეთანხმება არ არის დასჯადი.³³

<<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მუხლები 16, 117, 140, 168, პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁰ Criminal Law Act. 1977. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45/part/I/>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³¹ ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლი ითვალისწინებს დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობას მძიმე დანაშაულებზე. კოდექსის მე-12 მუხლი მძიმე დანაშაულს განმარტავს როგორც ქმედებას, რომელიც ისჯება 1 წლით ან მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთით. ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსი.

[ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³² Bizeau M., La Classification tripartite des infractions, [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://fiches-droit.com/classification-tripartite-des-infractions>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³³ მუხლი 450, საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006418851> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავსი მოდელია გათვალისწინებული რუანდის სისხლის სამართლის კოდექსის 26-ე მუხლით, სადაც ისჯება შე-

გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად ვინც გამოთქვამს მზადყოფნას ან დაეთანხმება შეთავაზებას ან შეუთანხმდება სხვას მძიმე დანაშაულის ჩადენაზე ან ნაქეზებაზე დაისჯება იმავე სასჯელით რითაც ისჯება შეთანხმებული დანაშაული. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლის პირველი ნაწილი მძიმე დანაშაულს განმრტავს როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას რომელიც ისჯება მინიმუმ 1 წლით თავისუფლების აღკვეთით³⁴.

1.2.2.3. დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია მხოლოდ კონკრეტულ დანაშაულებზე.

ასეთ მოდელს მიეკუთვნება მაგ. ნიდერლანდები, ესპანეთი, იტალია.

ნიდერლანდების სისხლის სამართლის კოდექსის მე-80 მუხლის თანახმად „როდესაც ორი ან მეტი პირი შეთანხმდება მძიმე დანაშაულის ჩასადენად, სახეზეა შეთქმულება“

კოდექსის 96-ე, 103-ე და 114-ე მუხლებში მოთითებულია ის დანაშაულები, რომლებზე შეთქმულებაც ისჯება³⁵.

ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხლით დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია მხოლოდ კანონით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევებში³⁶. მსგავსი დათქმა არის გათვალისწინებული იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსის 115-ე მუხლით³⁷.

იმ ქვეყნებში სადაც გათვალისწინებულია დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა, ასევე შეიძლება ორი ვარიანტი იქნას გამოყოფილი 1. როცა თავად შეთანხმება იძლევა დანაშაულის კვალიფიკაციას და 2. როდესაც შეთანხმება საჭიროებს დანაშაულის განსახორციელებლად მიმართულ დამატებით ქმედებებს.

1.2.2.4. დანაშაულებრივი შეთანხმება რომელიც რაიმე დამატებით მოქმედებას არ საჭიროებს.

ასეთ მოდელებს წარმოადგენენ მაგალითად მონტენეგროს³⁸, სერბეთის³⁹ და ბოსნია-ჰერცეგოვინის⁴⁰, რუანდის⁴¹ სისხლის სამართლის კოდექსები, ასევე გაერთიანებული სამეფოს⁴² კანონმდებლობა, სადაც დანაშაულებრივი შეთან-

თქმულება მხოლოდ მძიმე და საშუალო სიმძიმის დანაშაულთა ჩასადენად. იხ. რუანდის სისხლის სამართლის კოდექსის 26-ე მუხლი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Organic-Law-Instituting-the-Penal-Code-Rwanda-2012.pdf?x86271>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁴ იხ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://dejure.org/gesetze/StGB>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁵ იხ. ნიდერლანდების სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-10-01>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავს მოდელს მიეკუთვნება ესპანეთი, რომლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხლის მე-3 ნაწილით დანაშაულებრივი შეთანხმება (conspiracion) დასჯადია მხოლოდ კანონით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]

³⁶ მუხლი 17, ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-](https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444)

25444> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁷ მუხლი 115, იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁸ მუხლი 400. მონტენეგროს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

³⁹ მუხლი 342, სერბეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁰ მუხლი 247, ბოსნია ჰერცეგოვინის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.paragraf.ba/propisi/bih/krivicni-zakon-bosne-i-hercegovine.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]

⁴¹ იხ. მუხლი 25, რუანდის სისხლის სამართლის კოდექსი [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Organic-Law-Instituting-the-Penal-Code-Rwanda-2012.pdf?x86271>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴² Criminal Law Act 1977. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

ხმება თავისთავად დასჯადია და რაიმე დამატებით ქმედებების განხორციელებას არ საჭიროებს.

1.2.2.5. დანაშაულებრივი შეთანხმება, რომელიც საჭიროებს დამატებით მოქმედებებს.

ზოგიერთ ქვეყანაში თავად დანაშაულებრივი შეთანხმება არ არის დასჯადი თუ მას თან არ ახლავს დანაშაულის განხორციელებლად მიმართული სხვა ნაბიჯები.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 450-1 მუხლით, დანაშაულებრივ გაერთიანებას (*association des malfaiteurs*) წარმოადგენს ნებისმიერი ჯგუფი ან შეთანხმება, რომლის მიზანია მინიმუმ 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით დასჯადი და ერთი ან მრავალი დელიქტის ან დანაშაულის მომზადება, რომელსაც თან ახლავს ერთი ან მეტი მატერიალური ფაქტი.

ფრანგული სისხლის სამართლის დოქტრინა „მატერიალურ ფაქტს განმარტავს როგორც დანაშაულის მოსამზადებელი ქმედებების განხორციელებას, როგორიცაა მაგალითად დანაშაულის ჩასადენად იარაღის შეძენა⁴³.

აშშ ფედერალური კოდექსის 371-ე მუხლით: 18 U.S. Code § 371 მუხლით „თუ ორი ან მეტი პირი შეთანხმდება ამერიკის შეერთებული შტატების წინააღმდეგ რაიმე დანაშაულის ჩასადენად ან შეერთებული შტატების ან მისი რომელი-

მე ორგანოს შეცდომაში შესაყვანად რაიმე ხერხით ან რაიმე მიზნით და ერთი ან მეტი ასეთი პირი განხორციელებს რაიმე ქმედებას შეთანხმების მიზნის მისაღწევად, თითოეული მათგანი დაისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ხუთ წლამდე ან ორივე სასჯელით“⁴⁴.

აშშ შტატების უმრავლესობაში დანაშაულებრივი შეთქმულება ასევე საჭიროებს ღია ქმედებას (*overt act*) დანაშაულებრივი გეგმის განხორციელებლად. ზოგიერთი შტატი ასევე ითხოვს რომ ეს ღია ქმედება იყოს არსებითი ნაბიჯი გამიზნული დანაშაულის ჩასადენად⁴⁵.

კოსოვოს სისხლის სამართლის კოდექსის 35-ე მუხლი მიუთითებს, რომ დანაშაულებრივი შეთანხმება დასჯადია მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ შეთანხმებაში მონაწილე ერთ-ერთი პირი განხორციელებს არსებით ნაბიჯს დანაშაულის ჩასადენად. ამასთან არ არის აუცილებელი რომ არსებითი ნაბიჯი იყოს ცალკე დანაშაული, არამედ ეს უნდა იყოს მოსამზადებელი ნაბიჯი შეთანხმებული დანაშაულის ჩასადენად⁴⁶.

დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობასთან დაკავშირებით ამ ქვეყნების მოდელი გასაზიარებელია, ვინაიდან დანაშაულებრივი შეთანხმება დანაშაულებრივი განზრახვის რეალიზაციის ჯერ კიდევ საწყისი, ჩანასახოვანი სტადიაა და მისი დასჯადობა (სხვა დამატებითი პირობების შექმნის გარეშე) მეტისმეტად აფართოვებს სისხლის სამართლის ფარგლებს⁴⁷.

<<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45/part/I>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴³ Rouben et Associes, Avocat Penalistes. Association des Malfaiteurs. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ruben-associes.com/domaines-intervention/avocat-association-de-malfaiteurs/>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁴ 18 U.S. Code § 371 - Conspiracy to commit offense or to defraud United States [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/371>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავსი დათქმა არის გათვალისწინებული ინდოეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 120A მუხლით <<https://www.indiacode.nic.in/repealedfileopen?filename=A1860-45.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁵ Lopez T., The concept of withdrawal from a conspiracy.

2001. War Crimes Memoranda. გვ. 9 [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<https://scholarlycommons.law.case.edu/war_crimes_memos/237> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁶ მუხლი 39, კოსოვოს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁷ გასაზიარებელია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრება, რომ დანაშაულის დასჯად მომზადებად უნდა ჩავთვალოთ ქმედებანი, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის უშუალოდ განხორციელებას უძღვიან წინ, ესე ანუ როცა მოსამზადებელი ქმედება ახლოსაა დანაშაულის მცდელობასთან. იხ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი ქ., 2011. დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 26.

2. სასჯელი

დანაშაულებრივი შეთანხმების პენალიზაციის თვალსაზრისით შეიძლება ერთმანეთისგან შეიძლება გავარჩიოთ ორი მოდელი

2.1. დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა იმავე სანქციის ფარგლებში რომელიც გათვალისწინებულია დამთავრებული დანაშაულისთვის.

იმ ქვეყნებში სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება წარმოადგენს კონკრეტული დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიას დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა ძირითადად განისაზღვრება იმავე ნორმით რითაც მთავარი (გამიზნული) დანაშაულის დასჯადობა.

მაგალითად, სლოვაკეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლით 2. დანაშაულის მომზადება ისჯება იმავე სასჯელით, რაც გათვალისწინებულია დამთავრებული დანაშაულისთვის⁴⁸.

შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულებრივი შეთქმულებისთვის შეიძლება გამოყენებული იქნას დამთავრებული დანაშაულისთვის გათვალისწინებული სასჯელის მაქსიმუმზე ნაკლები სასჯელი. თუმცა შეიძლება დაინიშნოს ასევე მინიმუმზე დაბალი სასჯელიც⁴⁹.

თავისებური სისტემა აქვს ესპანეთს სადაც

დანაშაულებრივი შეთანხმებისთვის გათვალისწინებულია გამიზნული დანაშაულისთვის დადგენილზე 1 ან 2 საფეხურით დაბალი სასჯელი⁵⁰.

2.2. დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობა მთავარი დანაშაულისგან განსხვავებულ ფარგლებში.

იმ ქვეყნებში სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება წარმოადგენს ცალკე დანაშაულს, როგორც წესი, დაწესებული სასჯელის ზომა როგორც წესი დამოკიდებულია გამიზნული დანაშაულის სიმძიმეზე.

მაგალითად, სერბეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 345-ე მუხლის თანახმად, 5 წლით ან მეტი თავისუფლების აღკვეთით დასჯადი დანაშაულის მოსამზადებლად დანაშაულებრივი შეთქმულება ისჯება ჯარიმით ან ერთ წლამდე პატიმრობით, ხოლო უვადო პატიმრობით დასჯადი დანაშაულის მოსამზადებელი შეთქმულება ისჯება 3 თვიდან 3 წლამდე პატიმრობით.

აღნიშნულისგან განსხვავებით მონტენეგროს სისხლის სამართლის კოდექსებით დანაშაულებრივი შეთანხმება სიმძიმის მიხედვით გრადაციას არ ექვემდებარება და მხოლოდ ერთი სასჯელია გათვალისწინებული:

კერძოდ, მონტენეგროს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-400 მუხლით ნებისმიერი ვინც შეთანხმდება სხვასთან ერთად, რომ ჩაიდენს 5 წლით ან მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთით

⁴⁸ სლოვაკეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავსი დათქმა არის გათვალისწინებული ლიტვის სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლით. განსხვავებულ დათქმას აკეთებს უგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი სადაც კონკრეტულ მუხლებში ცალკე არის გათვალისწინებული სანქცია დანაშაულის მომზადებისთვის. მაგალითად უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 160.3 მუხლით მკვლელობის მომზადება ისჯება თავისუფლების აღკვეთით 1 დან 5 წლამდე. იხ. უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. 2012. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <<https://njt.hu/jogszabaly/2012-100-00-00-49>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავსი მიდგომას ავითარებს პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 126-ე მუხლი და ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 110-ე მუხლი. იხ. პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსი.

[ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024]; იხ. ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/blgarsko-zakonodatelstvo/en/criminal-code.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁴⁹ თავი 23, სექცია 2. შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁵⁰ მუხლები 141, 151-2, 168, 269, 285, 304, 373, 345, 477, 488, 519, ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

აღკვეთით დასჯად ქმედებას პასუხს აგებს ჯარიმით ან 1 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით⁵¹. მსგავს დათქმას შეიცავს სლოვენიის სისხლის სამართლის კოდექსი⁵²

3. პასუხისმგებლობა დანაშაულებრივი შეთანხმებისთვის მომზადებული დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში

რა მოხდება იმ შემთხვევაში თუ დანაშაულებრივი გეგმა მთლიანად ან ნაწილობრივ განხორციელდა, ანუ ჩადენილი იქნა შეთანხმებული დანაშაულის მცდელობა ან დასრულებული დანაშაული.

იმ ქვეყნებში, სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება კრიმინალიზებულია როგორც კონკრეტული დანაშაულის მოსამზადებელი ეტაპი, დანაშაულის მცდელობა ან დამთავრებული დანაშაული გადაფარავს მომზადებას, როგორც წინარე სტადიას. შესაბამისად, დანაშაულებრივი შეთანხმებისთვის პასუხისმგებლობა ცალკე აღარ დგება.

ხოლო იმ ქვეყნებში სადაც დანაშაულებრივი შეთანხმება არის ცალკე დანაშაული, შესაძლოა მოქმედი პირებმა პასუხი აგონ როგორც დანაშაულებრივი შეთანხმებისთვის, ასევე მცდელობის ან დამთავრებული დანაშაულისათვის⁵³.

4. დანაშაულზე ხელის აღების შესაძლებლობა

მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობა ითვალისწინებს დანაშაულებრივ შეთანხმებაში მონაწილე პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებას ნებაყოფლობით ხელის აღების გზით. აქ

შეიძლება პირობითად ერთმანეთისგან განვასხვავოთ ორი მოდელი: 1. როდესაც შეთანხმებაში მონაწილე პირს ხელის აღება შეუძლია მხოლოდ დანაშაულის განხორციელების ხელის შეშლით, ან 2. როდესაც შეუძლია ხელის შეშლის გარეშე.

ქართული სისხლის სამართალი ადგენს ადგენს დანაშაულზე ხელის აღების სხვადასხვა რეჟიმს იმის მიხედვით პირი დანაშაულებრივ შეთანხმებაში ჩართულია ამსრულებლის თუ თანამონაწილის სახით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის პირველი ნაწილით პირს არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან დანაშაულის დამთავრებაზე ნებაყოფლობით და საბოლოოდ აიღო ხელი. ამავე მუხლის მე-3 ნაწილით დანაშაულის ორგანიზატორს, წამქეზებელსა და დამხმარეს არ დაეკისრებათ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მათ გადაარწმუნეს ამსრულებელი, დროულად შეატყობინეს ხელისუფლების ორგანოს ან სხვაგვარად შეუშალეს ხელი ამსრულებელს ან სხვა თანამონაწილეს და ამით არ მისცეს დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობა. დამხმარეს აგრეთვე არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დაწყებამდე უარი თქვა შეესრულებინა შეპირებული ქმედება ანდა ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრებამდე უკან დაიბრუნა დანაშაულის ჩასადენად გადაცემული იარაღი ან საშუალება.

როგორც ვხედავთ აღნიშნული მუხლი დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების სამ სხვადასხვა მოდელს ითვალისწინებს 1. ერთპიროვნულ ამსრულებლებელს შეუძლია დანაშაულ-

⁵¹ იხ. მუხლი 400, მონტენეგროს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁵² მუხლი 298, სლოვენიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁵³ მაგ. აშშ ფედერალური სისხლის სამართლით პირმა შეიძლება პასუხი აგოს როგორც შეთქმულების, ასევე გამოიზნული დანაშაულის ჩადენისთვის. Congressional Research Service, Federal Conspiracy Law, Brief

Overview, 2020, p. 2. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R41223>>; იგივე პრინციპს აღიარებს საკასაციო სასამართლოს პრაქტიკა: Nouveau principe *ne bis in idem* : absence d'incompatibilité du délit d'association de malfaiteurs et de l'infraction préparée commise en bande organisée ხელმისაწვდომია: <<https://www.dalloz-actualite.fr/flash/nouveau-principe-ne-bis-idem-absence-d-incompatibilite-du-delit-d-association-de-malfaiteurs-e>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

ზე ხელი აიღოს დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებით 2. თანამონაწილეს (ორგანიზატორს, წამქეზებელსა და დამხმარეს შეუძლია ხელი აიღოს დანაშაულის დამთავრებისთვის ხელის შეშლით 3. დამხმარეს შეუძლია ნებაყოფლობით ხელი აიღოს დაპირებულ მოქმედებაზე უარის თქმით ან გადაცემული იარაღის ან საშუალების უკან დაბრუნებით.

შესაბამისად, შეთანხმებაში მონაწილე პირზე გავრცელდება სხვადასხვა რეჟიმი იმის მიხედვით ის წარმოადგენს წამქეზებელს, ორგანიზატორს თუ დამხმარეს.

რაც შეეხება თანამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ხელის აღებას, სისხლის სამართლის მეცნიერებაში აქაც მიიჩნევა, რომ თანამსრულებელმა აქტიური მოქმედებით ხელი უნდა შეუშალოს დანაშაულის დასრულებას⁵⁴.

აშშ სამოდელო სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად შეთქმულებაში მონაწილე პირი განთავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან თუ შეთქმულების შემდეგ ის ხელს შეუშლის მისი მიზნების განხორციელებას იმ გარემოებებში, რაც გამოხატავს მის მიერ დანაშაულებზე სრულ და ნებაყოფლობით უარს⁵⁵.

თუმცა, ამის პარალელურად სამოდელო კოდექსი იძლევა დანაშაულებრივ შეთანხმებაზე ხელის აღების შესაძლებლობას გამიზნული დანაშაულის აღკვეთის გარეშეც, კერძოდ: პირს

შეუძლია ასევე ხელი აიღოს დანაშაულებრივ შეთანხმებაზე თუ ის თავის გადანაცვლებას აცნობებს აცნობებს თანამონაწილეებს ან სამართალდამცავ ორგანოებს დანაშაულში მისი მონაწილეობის თაობაზე⁵⁶.

ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლით დანაშაულებრივ შეთანხმებაში მონაწილე პირს შეუძლია ხელი აიღოს მხოლოდ იმით, თუ ხელს შეუშლის დანაშაულებრივი შედეგის დადგომას⁵⁷.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 450-2 მუხლით ყველა ვინც მიიღო მონაწილეობა დანაშაულებრივ შეთანხმებაში ან დაჯგუფებაში განთავისუფლდება სასჯელისგან თუ მან შეთანხმების ან დაჯგუფების შესახებ აცნობა კომპეტენტურ ორგანოებს და ხელი შეუწყო სხვა თანამონაწილეთა დადგენას.

ჩილეს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის თანახმად პირს შეუძლია ხელი აიღოს დანაშაულებრივ შეთანხმებაზე მის განხორციელებამდე და ამ პირის წინააღმდეგ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე თუ ის ამის შესახებ და საქმის გარემოებების შესახებ აცნობებს შესაბამის ორგანოებს⁵⁸.

ინდონეზიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლით დანაშაულებრივი შეთქმულება არ ისჯება თუ პირი ა. გამოვა შეთანხმებიდან ან

⁵⁴ მჭედლიშვილი-ჭედრიხი ქ., 2011. დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 110. განსხვავებული შეხედულება აქვს პროფ. ლევან ხარანაულს, რომელიც ფიქრობს, რომ თანამსრულებელი ასევე შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან მეორე თანამსრულებლის მიერ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანის შემთხვევაშიც თუ დადგინდება რომ პირველი თანამსრულებელი ამავედროულად წამქეზებლის სახით არ მოქმედებდა და მეორე თანამსრულებელი პირველის მონაწილეობის გარეშეც უპრობლემოდ შეძლებდა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას. იხ. ხარანაული ლ., 2013. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (შედარებით სამართლებრივი ანალიზი). თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 351. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/levan_xaranauli.pdf> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

მუხლი 5.03. აშშ მოდელოური სამოდელო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://opencasebook.org/casebooks/3185-tanaka-criminal-law-casebook/resources/10.3.2-mpc-503-criminal-conspiracy/>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁵⁶ იქვე.

⁵⁷ მუხლი 31, ავსტრიის სისხლის სამართლის კოდექსი.

[ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁵⁸ მუხლი 8, ჩილეს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1984>>

[წვდომის თარიღი 13.11.2024]. მსგავს დათქმას ითვალისწინებს არგენტინის სისხლის სამართლის კოდექსის 217-ე მუხლი. არგენტინის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია:

<<https://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

ბ. მიიღებს სათანადო ზომებს რომ ხელი შეუშალოს დანაშაულის დასრულებას⁵⁹.

საინტერესო დათქმას ითვალისწინებს პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც მიუთითებს რომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობიდან თავისუფლდება დანაშაულებრივ შეთანხმებაში მონაწილე პირი, რომელიც განახორციელებს სერიოზულ მცდელობას დანაშაულების ჩადენის თავიდან ასაცილებლად⁶⁰.

დასკვნა

წინამდებარე სტატიიდან ჩანს რომ მსოფლიოს განვითარებული სამართლებრივი სისტემების უმრავლესობა ამა თუ იმ ფორმით ითვალისწინებს დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯა-

დობას. ქართულ სისხლის სამართალში ეს არის დანაშაულის მომზადების სპეციფიური ფორმა, რომელიც ისჯება მხოლოდ მძიმე, განსაკუთრებით მძიმე და ან სისხლის სამართლის კოდექსით პირდაპირ გათვალისწინებულ დანაშაულებზე.

ამავდროულად მრავალი ქვეყნის სამართალი ითვალისწინებს დანაშაულებრივი შეთანხმების დასჯადობას მხოლოდ მაშინ, თუ მას თან ახლავს შეთანხმების განხორციელებისაკენ მიმართული სხვა ნაბიჯები. ვფიქრობთ რომ აღნიშნული მიდგომა გასაზიარებელია, ვინაიდან თავად დანაშაულებრივი შეთანხმება წარმოადგენს დანაშაულებრივი განზრახვის რეალიზაციის ძალიან საწყის, ჩანასახოვან სტადიას და მისი დასჯადობა მეტისმეტად აფართოვებს სისხლის სამართლის მოქმედების ფარგლებს.

⁵⁹ მუხლი 14, ინდონეზიის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://the-world-is-watching.org/wp-content/uploads/2023/02/2023-Indonesia-Penal-Code.pdf>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

⁶⁰ იხ. მუხლი 17, პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html>> [წვდომის თარიღი 13.11.2024].

მედიცინის სამართალი ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაში: სამედიცინო ტრიაჟი, პასუხისმგებლობის გადანაწილების სირთულე და ინფორმირებული თანხმობის კრიზისი

მაგდანა ბაქრაძე
ადვოკატი

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომში, დოქტრინალური წყაროების საფუძველზე, გაანალიზებულია სამედიცინო ტრიაჟის პროცესი ალგორითმების ეპოქაში.

ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრაცია სამედიცინო ტრიაჟში შეიძლება აღიქმებოდეს, როგორც ექიმის პასუხისმგებლობის ცვლის მნიშვნელოვანი წინაპირობა.

ერთი მხრივ, ტექნოლოგიები ზრდის დიაგნოსტიკის სიზუსტეს და ამცირებს სამედიცინო შეცდომების ალბათობას, რაც პაციენტთა ჯანმრთელობის დაცვის ხარისხზე პოზიტიურად აისახება. თუმცა, ასეთი სისტემების გამოყენებისას რთულდება განზრახვის დადგენა, რადგან ტექნოლოგიას, ფაქტობრივად, არ გააჩნია სუბიექტური მხარე, რაც დასჯადობის კლასიკური მოდელების ერთ-ერთი არსებითი მახასიათებელია.

გარდა ამისა, მედიცინაში ციფრული ტექნოლოგიების მასშტაბური დანერგვა აჩენს ახალ სამართლებრივ პრობლემებს, რომლებიც პაციენტის ავტონომიის პატივისცემის პრინციპთანაა დაკავშირებული.

სამართლებრივი ნორმებისა და სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ აუცილებელია ისეთი სამართლებრივი ჩარჩოს ჩამოყალიბება, რომელიც კუმულაციურად უზრუნველყოფს როგორც სამედიცინო პერსონალის დაცვას, ასევე ციფრულ ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული სამართლებრივი რისკების შემცირებას.

საკვანძო სიტყვები: სამედიცინო სამართალი, ციფრული ტექნოლოგიები, სამედიცინო ტრიაჟი, ინფორმირებული თანხმობა, ხელოვნური ინტელექტი, ალგორითმული გადაწყვეტილებები, პასუხისმგებლობის გადანაწილება.

I. სამედიცინო ტრიაჟის კონცეპტუალური და სამართლებრივი ასპექტები

1. სამედიცინო ტრიაჟის წარმოშობა და არსი

თანამედროვე სამედიცინო პრაქტიკა რთული გამოწვევების წინაშე დგას, სადაც სწრაფი

გადაწყვეტილებების მიღება და პაციენტების სიცოცხლის გადარჩენა დამოკიდებულია პროფესიონალიზმსა და ტექნოლოგიური მხარდაჭერის ხარისხზე. ამის პარალელურად, წლებია, სამედიცინო პროფესიონალიზმი: ექიმების, სამეცნიერო ლიტერატურისა და მედიის მხრიდან, ყურადღების ცენტრშია მოქცეული.¹

¹ L. Smith, Medical Professionalism And The Generation

Gap, The American Journal Of Medicine, Usa, Vol.118,

ციფრული ტექნოლოგიების სამედიცინო სფეროში ინტეგრირება, ერთი მხრივ, ამარტივებს პროცესებს, თუმცა, მეორე მხრივ, სისხლისამართლებრივი რისკების ახალ ვექტორს ქმნის. მაშინ, როდესაც თავად პაციენტის მდგომარეობის შესახებ ერთიანი აზრი არ არსებობს, ჯანდაცვის სისტემა ხან მომაკვდავად, ხან კი გადაჭარბებულად აღიქმება. იმ პირობებში, როდესაც სახეზე არ გვაქვს თანხმობა არგუმენტებზე, რის გამოც პაციენტს მკურნალობა სჭირდება და თერაპიაზე, რომელიც პროცესის მიმდინარეობისას უნდა დაინიშნოს, პრობლემის არსი უფრო ნათლად ჩანს. მეტი ფინანსური სახსრები, კონკურენცია, ხარისხი, პირადი პასუხისმგებლობა, ეს მხოლოდ რამდენიმე ის ხმაურიანი სიტყვაა, რომლებიც დისკუსიებში დომინირებს, მაგრამ რეალურად, პრობლემის გადაჭრას არ უწყობს ხელს.²

პანდემიის ან/და კატასტროფის დროს, როდესაც ინტენსიური თერაპიის განყოფილებას (ICU-Intensive Care Unit) უფრო მეტი პაციენტი ჰყავს, ვიდრე შეუძლია მიიღოს, ექიმებმა და ექთნებმა უნდა მოახდინონ პაციენტთა ტრიაჟი და გააკეთონ „ტრაგიკული არჩევანი“.³

ტერმინი „ტრიაჟი“ წარმოშობილია ფრანგული ენის სიტყვიდან „Trier“, რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს „დახარისხებას“, „გადარჩევას“. დღესდღეობით, ტერმინმა „ტრიაჟი“ ექსკლუზიური გამოყენება სამედიცინო სფეროში ჰპოვა.⁴

კრიტიკას იმსახურებს ფაქტი, რომ საქართველოში, პანდემიის (COVID-19) პერიოდში, არ არსებობდა დადგენილი სამოქმედო ინსტრუქციები/წესები, რომლებიც დაარეგულირებდა პაციენტთა შერჩევის კრიტერიუმებს Ex-Ante

ტრიაჟის ფარგლებში.

რეალურად კი, საერთაშორისო მასშტაბით, „Covid-19“ პანდემიის დროს სამედიცინო პერსონალს სამი ძირითადი ტრიაჟის ფორმის გათვალისწინება მოუწია. კერძოდ: პრევენციული, Ex-Ante და Ex-Post ტრიაჟი.

პრევენციული ტრიაჟი წარმოადგენს შემთხვევას, სადაც ექიმი, მომავალ, ჯერ კიდევ დაუდგენელ რისკზე დაყრდნობით, პაციენტის დახმარებაზე წინასწარ ამბობს უარს, რათა პოტენციურად უკეთესი შანსის მქონე პაციენტი მიიღოს.⁵

Ex-Ante ტრიაჟი წარმოადგენს შემთხვევას, სადაც გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული იმ პაციენტთა შორის, ვისაც ერთდროულად სჭირდება გადაუდებელი ინტენსიური მკურნალობა მაშინ, როდესაც ხელმისაწვდომია მხოლოდ ერთი რესურსი.⁶

Ex-Post ტრიაჟი წარმოადგენს შემთხვევას, როდესაც ა პაციენტისთვის დაწყებული სამედიცინო დახმარება წყდება ახალი პაციენტის სასარგებლოდ, რათა ამ უკანასკნელმა მიიღოს დახმარება შეზღუდული სამედიცინო რესურსის გამოყენებით.⁷

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, გადაუდებელი დახმარების განყოფილებებში, მოქმედებს ტრიაჟის სისტემა, რომელიც საერთაშორისო მასშტაბით ყველაზე გავრცელებულ და ფართოდ აღიარებულ მეთოდად მიიჩნევა. წინამდებარე ნაშრომისთვის მნიშვნელოვანია დეტალურად განვმარტოთ ფერადი კოდირების სისტემა, თუმცა ზოგადი ინფორმაციის სახით უნდა აღინიშნოს რომ ამ უკანასკნელის გარდა არსებობს სხვადასხვა ტრიაჟის მეთოდებიც. მაგალითად

No.4, 2005, 439

² H. Landau, Verfassungs-Und Arztrechtliche Grenzen Und Leitlinien Bei Der Verteilung Knapper Ressourcen Im Gesundheitswesen, In: Was Ist Uns Die Gesundheit Wert? Gerechte Verteilung Knapper Ressourcen, Herder, Freiburg Im Breisgau, 2007, 273.

³ „ტერმინი „ტრაგიკული არჩევანი“ შეიმუშავეს კალაბრეზი და ბობიტი, რათა აღეწერათ მორალური და ეთიკური დილემები, რომლებსაც საზოგადოება აწყდება შეზღუდული რესურსების განაწილებისას; G. Calabresi And P. Bobbitt, Tragic Choices, Norton, 1978.

⁴ K.V. Iserson, & J. C. Moskop, Triage In Medicine, Part I: Concept, History, And Types, Annals Of Emergency

Medicine, 2007 Vol.49, No.3, 2007, 282.

⁵ S. Ast, Quieta Non Movere? Ärztliche Auswahlkriterien Sowie Der Behandlungsabbruch Im Fall Einer Pflichtenkollision Aus Strafrechtlicher Sicht. Zeitschrift Für Internationale Strafrechtsdogmatik, Freiburgno.6, 2020, 268.

⁶ D. Sternberg-Lieben, Corona-Pandemie, Triage Und Grenzen Rechtfertigender Pflichtenkollision, Medizinrecht, Springer-Verlag, 2020, 632.

⁷ F. Kramer, Niemand Wird Geopfert, Legal Tribune Online (Lto), Germany, 2022. იხ: <https://www.lto.de/recht/hintergruende/h/ex-post-triage-gesetz-grundgesetz-lebensrecht-covid-19-behandlung>

სისტემა „START“ (Simple Triage And Rapid Treatment), რომელიც ქართულად ითარგმნება, როგორც „მარტივი ტრიაჟი და სწრაფი მკურნალობა“.⁸

სისტემა ESI, (Emergency Severity Index"-გადაუდებელი სიმძიმის ინდექსი) რომელიც წარმოადგენს გადაუდებელი დახმარების სიმძიმის ინდექსის განმსაზღვრელ ხუთდონიან ალგორითმს. იგი შეიქმნა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, გადაუდებელი მედიცინის ექიმების, რიჩარდ ვერცერისა და დევიდ აიტელის მიერ. ეს სისტემა დაფუძნებულია გადაუდებელი დახმარების ტრიაჟის ახალ კონცეპტუალურ მოდელზე, რომელიც ფიზიოლოგიური სტაბილურობისა და გაუარესების რისკის შეფასების მაჩვენებლად გამოიყენება.⁹

სისტემაში ასევე შემუშავებულია SALT ალგორითმი, რომელიც მნიშვნელოვან სისტემას წარმოადგენს ტრიაჟის პროცესში. იგი იშიფრება, როგორც Sort, Assess, Life-Saving Interventions, And Treatment/Transport, ანუ გადარჩევა, შეფასება, სიცოცხლის გადარჩენისთვის საჭირო ინტერვენციები და მკურნალობა/ტრანსპორტირება. შესაბამისად, მისი ძირითადი კომპონენტებია დაზარალებულთა დახარისხება, სიმძიმის შეფასება, გადაუდებელი სამედიცინო ჩარევა, მკურნალობა ან/და ტრანსპორტირება.¹⁰

იგი უზრუნველყოფს ტრიაჟის სისტემას, რომელიც საჭიროების შემთხვევაში გამოიყენება საავადმყოფოს შესასვლელთან მასობრივი მსხვერპლის შემთხვევების დროს. ესაა მდგომარეობა, როდესაც სხვადასხვა სიმძიმის პაციენტები უმეტესად დამოუკიდებლად შედიან საავადმყოფოში, მაგალითად, შენობის აფეთქების შემ-

თხვევაში, რომელიც საავადმყოფოდან რამდენიმე ბლოკის დაშორებით მოხდა.¹¹

SALT ალგორითმი წარმატებით იქნა გამოყენებული ლას-ვეგასის გახმაურებული ინციდენტის დროს, რაც სამედიცინო პერსონალის მიერ ტრიაჟში განხორციელებული სწორი ქმედებებისა და შედეგის საუკეთესო მაგალითია.

2017 წელს სტივენ პედოკმა „Mandalay Bay Hotel“-ის სასტუმროს ნომრიდან, რომელიც მდებარეობდა 32-ე სართულზე, ცეცხლი გაუხსნა ადგილობრივ მუსიკალურ ფესტივალზე მყოფ ათასობით ადამიანს.¹² მუსიკალური ფესტივალის ტერიტორიაზე, ყველაზე ახლოს, ექვსი მილის მოშორებით, მდებარეობდა საავადმყოფო „Sunrise Hospital“-ი.¹³ რომელმაც იმ საღამოს 200-ზე მეტი გამჭოლი ჭრილობით დაჭრილი პაციენტი მიიღო. შესაბამისი სამედიცინო განყოფილების ხელმძღვანელი ამ დღეს, დოქტორი კევინ მენესი იყო. სწორედ მისი გამოცდილების წყალობით, მოხერხდა ტრიაჟის სისტემის ეფექტური მართვა და ადამიანების სიცოცხლის გადარჩენა. ვითარების შეტყობისთანავე, ექიმმა დაუყოვნებლივ გაააქტიურა საგანგებო გეგმა: გახსნა ყველა საოპერაციო, გამოიძახა ქირურგები, მედდები და ტექნიკური პერსონალი. ექიმმა გამოაცხადა „კოდი ტრიაჟი,“ რათა ზედა სართულებიდან დამატებითი პერსონალი დასახმარებლად ჩამოსულიყო. მან შექმნა კონკრეტული გეგმა, რომ პაციენტები რაც შეიძლება სწრაფად და სწორად განაწილებულიყვნენ შესაბამის სტაციონარებში. ამ მიზნით, სულ გამოყოფილ იქნა რამოდენიმე ზონა, კერძოდ-წითელი, ნარინჯისფერი, ყვითელი და მწვანე. საბოლოო ჯამში, საავადმყოფოში ოფიციალურად დაფიქსირდა 215 გამჭოლი ჭრილობა, მაგრამ რეალუ-

⁸ სისტემა Start-ზე დაწვრილებითი ინფორმაციის მისაღებად იხ: Mc. Bhalla, J. Frey, C. Rider, M Nord, M. Hegerhorst, Simple Triage Algorithm And Rapid Treatment And Sort, Assess, Lifesaving, Interventions, Treatment, And Transportation Mass Casualty Triage Methods For Sensitivity, Specificity, And Predictive Values. Am J Emerg Med. 2015 Nov; 33(11):1687-91.

⁹ სისტემა Esi-ზე დაწვრილებითი ინფორმაციის მისაღებად იხ: Emergency Nurses Association, Emergency Severity Index (Esi) Handbook Fifth Edition, Emergency Nurses Association (Ena), Schaumburg, Illinois, 2020.

¹⁰ G. P. Smith II, Crisis Standards Of Care And Triage: Medico-Legal Conundrums, Penn State Law Review, 2024, 770.

¹¹ Medical Professionals Trauma, Mass Casualty Triage Guidelines Revised, Mayo Clinic, 2021.

¹² BBC, Las Vegas Shooting: At Least 59 Dead At Mandalay Bay Hotel, 2 Oct 2017.

¹³ Sh. Fink, Controlled Chaos At Las Vegas Hospital Trauma Center After Attack, The New York Times, Oct2, 2017.

რი რიცხვი გაცილებით მეტი იყო. ექიმი იხსენებს რომ მწვანე ზონაში მყოფი ადამიანების უმრავლესობა ამბობდა ფრაზას „არც ისე ცუდად ვარ, კარგად ვიქნები.“ ამ მიზეზით, დროთა განმავლობაში ისინი დარეგისტრირების გარეშე ტოვებდნენ საავადმყოფოს, რაც ცხადყოფს რომ პაციენტთა რიცხვი 215-ზე გაცილებით მეტი იყო. ქირურგიის ჯგუფმა იმ ღამეს უპრეცედენტო წარმატებას მიაღწია. ექვს საათში ჩატარდა 28 დაზიანების კონტროლის ოპერაცია, ხოლო სრულად 24 საათში-67 ოპერაცია. 215 პაციენტი საავადმყოფოს დილის 5 საათისთვის სრულად ჰყავდა გადანაწილებული შესაბამის ზონებში. ექიმი ისტორიის მოყოლას შემდეგი ფრაზით ასრულებს „არ მჯეროდა, რომ ამ მოკლე დროში ამდენი ადამიანი გადავარჩინეთ. ეს იმის დასტურია, თუ რამდენად საოცრად მუშაობდა საავადმყოფოს გუნდი იმ ღამით. ჩვენ ყველაფერი გავაკეთეთ, რაც შეგვეძლო.“¹⁴

ტრიაჟის ფერების სისტემა (ტრადიციული ტრიაჟის ფერადი კოდირება) პირველად მზარდი კატასტროფებისა და პაციენტების კატეგორიზაციის საჭიროებიდან გამომდინარე შეიქმნა. აღნიშნულ სისტემაში, პაციენტებს ენიჭებათ ფერი, რომელიც სამედიცინო პერსონალის შეფასებით შეესაბამება მათი მკურნალობის საჭიროებას. აღნიშვნა შესაძლოა განხორციელდეს როგორც კომერციულად ხელმისაწვდომი ბარათებით, ასევე პაციენტის კანზე შესაბამისი ფერის მარკერით დასმული ნიშნულით. კერძოდ, სწრაფი ინდენტიფიცირების მიზნით ხორციელდება კატეგორიების ვიზუალური განსაზღვრა, რისთვისაც ოთხი ძირითადი ფერი-ნითელი, ყვითელი, მწვანე და შავი (ან ლურჯი) გამოიყენება.¹⁵

ფერების სისტემაში, პაციენტის მდგომარეობა, რომელიც შეფასებულია როგორც „გადაუდებელი და სასწრაფო“, აღინიშნება ნითელი ფერით და მიეკუთვნება ნითელი ტრიაჟის კატეგორიას. იგი მოიცავს პაციენტებს, რომლებსაც აღენიშნებათ ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებები, რომლებიც მკურნალობით გამოსწორებას ექვემდებარება. ამ შემთხვევაში პაციენტები საჭიროებენ დაუყოვნებლივ სამედიცინო შეფასებასა და ისეთი რეანიმაციული ტექნიკებით ჩარევას, როგორებიცაა, მაგალითად: სასუნთქი გზების მართვა და ჰემორაგიის¹⁶ კონტროლი. ნითელი კოდით აღნიშნული პაციენტების სწრაფი ტრანსპორტირება შესაბამისი დაწესებულებაში, მინიმალური რესურსების გამოყენებით, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან მათი მდგომარეობა ძირითადად უკავშირდება სასუნთქი გზებისა და სისხლის მიმოქცევის დარღვევის სიცოცხლისთვის საშიშ საფრთხეებს. სწორედ ამიტომ, უმეტესად გამოვლენილ სიმპტომებს შორისაა ფართო სისხლდენა და რესპირატორული გართულებები.¹⁷ ასევე ამ კატეგორიაში შედიან პაციენტები, რომლებსაც აღენიშნებათ ასფიქსია.¹⁸

პაციენტის მდგომარეობა, რომელიც შეფასებულია როგორც „სასწრაფო, მაგრამ არა გადაუდებელი“, ექცევა ყვითელი ტრიაჟის კატეგორიაში. იგი აერთიანებს ადამიანებს, რომლებსაც აღენიშნებათ მნიშვნელოვანი დაზიანებები და რესურსების მინიმალური გამოყენებით საჭიროებენ შესაბამისი დაწესებულებაში ტრანსპორტირებას, თუმცა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც იგივე გზას გაივლიან ნითელ ტრიაჟში მყოფი პაციენტები.¹⁹

¹⁴ K. Menes, "Not All Heroes Wear Capes: How One Las Vegas Ed Saved Hundreds Of Lives During The Worst Mass Shooting In U.S. History", *Emergency Physicians Monthly*, Las Vegas, Usa, 2018.

¹⁵ C. Bilbrey, T. Lenz, E. Brooke Lerner, *Emra Ems Essentials*, Emergency Medicine Residents' Association (Emra), 3

¹⁶ ჰემორაგია (ლათ. *Haemorrhagia*) ნიშნავს სისხლდენას- ანუ სისხლის გამოყოფას სისხლძარღვიდან, სხეულის შიგნით ან გარეთ; იხ: <https://medlineplus.gov/bleeding.html>

¹⁷ რესპირატორული გართულება არის მდგომარეობა,

როდესაც ადამიანს უჭირს სუნთქვა ანსუნთქვის ფუნქცია გარკვეულწილად ირღვევა, კერძოდ, ორგანიზმს უჭირს ჟანგბადის მიღება/და ნახშირორჟანგის გამოდევნა. იხ: <https://medlineplus.gov/ency/article/003075.htm>

¹⁸ ასფიქსია არის მდგომარეობა, როდესაც ორგანიზმს ჟანგბადი საკმარისი რაოდენობითანაერთოდ არ მიეწოდება, რაც შედეგად იწვევს ჰიპოქსიას (ჟანგბადის დეფიციტს), უგონო მდგომარეობას, ტვინის დაზიანებას და გარკვეულ შემთხვევებში სიკვდილს. იხ: <https://www.webmd.com/first-aid/asphyxia-overview>

¹⁹ J.Ranse, K.Zeit; *International Disaster Nursing*, A

პაციენტის მდგომარეობა, რომელიც შეფასებულია სიტყვებით: „დაუყოვნებლივ ჩარევას არ საჭიროებს“, ექცევა მწვანე ტრიაჟის კატეგორიაში. აღნიშნულ ტრიაჟში მოქცეულ პაციენტებს ხშირად „მოსიარულე დაჭრილებს“ უწოდებენ. ამ დროს პაციენტებს აღენიშნებათ მცირე დაზიანებები, რომლებიც ფასდება, როგორც „სტაბილური მდგომარეობა“, რაც ნიშნავს, რომ ისინი არ საჭიროებენ საავადმყოფოში ტრანსპორტირებას. მწვანე ზონაში მყოფი პაციენტებისთვის საკმარისია პირველადი სამედიცინო დახმარების გაწევა ინციდენტის ადგილზე ან დაწესებულებაში მიყვანისას. მოცემულ პაციენტებს დროის დიდი ინტერვალით შეუძლიათ დაელოდონ ჯანმრთელობის მდგომარეობის შეფასებასა და შესაბამის დაწესებულებაში ტრანსპორტირებას, ვინაიდან ნაკლებსავარაუდოა, რომ მათი დაზიანებების კვლევის გადავადებას შეუძლია გამოიწვიოს ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენება, პირობითად-ინვალიდობა. ხსენებული დაზიანებები ძირითადად მოიცავს რბილი ქსოვილების დაზიანებას, მცირე მოტეხილობასა და სისხლდენას.²⁰

პაციენტები, რომლებიც ფასდებიან როგორც „მომაკვდავი ან გარდაცვლილი“, მიეკუთვნებიან შავი (ან ლურჯი) ტრიაჟის კატეგორიას. ხსენებულში მოხვედრილი მსხვერპლი გარდაცვლილია ან აქვს ჯანმრთელობის იმდენად მძიმე ხარისხის დაზიანებები, რომ მათი გადარჩენა პრაქტიკულად შეუძლებელია. მათთვის გაღებული ხარჯი, როგორც სამედიცინო, ისე ფიზიკური რესურსების თვალსაზრისით, ვერ მოახდენს ლეტალური შედეგების პრევენციას. შესაბამისად, ეს პაციენტები არ ექვემდებარებიან მკურნალობას, გარდა პალიატიური მკურნალობისა, ისიც იმ შემთხვევაში, თუ რესურსები ამის საშუალებას იძლევა. ეს მსხვერპლთა ჯგუფია, რომლებიც იმდენად მძიმედ არიან დაზარალებულნი, რომ გადარჩენის შანსი არ აქვთ. ამდენად, მათში რეანიმაციისთვის საჭირო რესურსების ჩადებით ლეტალურ შედეგს თავიდან ვერ ავი-

ცილებთ და პარალელურად სამედიცინო მომსახურებაზე წვდომას დაუყოვნებლივ პაციენტებს, რომლებსაც პოტენციურად გადარჩენის ბევრად მაღალი შანსი აქვთ. სწორედ ამიტომ, მსხვერპლთა ეს კატეგორია ხშირად საგამოძიებო ორგანოების სისუსტედ აღიქმება.²¹

მსგავსი შემთხვევები უამრავ ჰიპოთეტურ კითხვას წარმოშობს. თანამედროვე რეალობა ინოვაციებით არის გაჯერებული და სწორედ ამ ქრილში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრაცია მედიცინის სამართალში. აქ ექიმი და ტექნოლოგია ერთი მიზნის, პაციენტის ინტერესების დაცვისკენ ისწრაფვის, მაგრამ შეიძლება კი მათი შედეგი და პასუხისმგებლობა ყოველთვის ერთნაირი იყოს?! ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საჭიროა ცოტა უკან, ტექნოლოგიების საფუძვლებისკენ დავბრუნდეთ, რადგან ყველაფრის პასუხი სწორედ სახელწოდების ისტორიიდან იწყება.

II. ციფრული ტექნოლოგიები სამედიცინო ტრიაჟში და მათი გავლენა სამედიცინო სფეროში განხორციელებული დანაშაულის კვალიფიკაციაზე

1. ხელოვნური ინტელექტის ცნება და მისი გამოყენება სამედიცინო ტრიაჟში

ტერმინი „ხელოვნური ინტელექტი“ პირველად 1956 წელს, ჯონ მაკკარტის მიერ დარტმუთის ზაფხულის კვლევითი პროექტის ფარგლებში გამართულ კონფერენციაზე იქნა წარმოდგენილი. ხელოვნური ინტელექტი კომპიუტერული მეცნიერებისა და ახალი ტექნოლოგიების სფეროა, რომლის მიზანს ადამიანის კოგნიტური შესაძლებლობებისა და მოქმედების მეთოდების რეპლიკაცია წარმოადგენს.²²

აღნიშნული კონფერენცია, რომელსაც ეწოდა „დარტმუთის ზაფხულის კვლევითი პროექტი ხელოვნური ინტელექტისთვის“ მიიჩნევა AI ტერმინის შექმნისა და მისი შემდგომი განვითარების უმნიშვნელოვანეს მომენტად.

Publication Of The World Association For Disaster And Emergency Medicine In Conjunction With Cambridge University Press, Oxford, Vol 1, No 5, 2009, 59

²⁰ იქვე. 59

²¹ იქვე: 60.

²² Dartmouth College, Generative Artificial Intelligence At Dartmouth, 2025, იხ: <https://sites.dartmouth.edu/genai/>

კონფერენციაზე შემუშავებულ დოკუმენტში გამოიკვეთა იდეები და მიზნები, რომლებიც ხელოვნური ინტელექტის სფეროს განვითარების აუცილებელ საფუძვლად იქცა. იგი წარმოადგენს ხელოვნური ინტელექტის მკვლევართა პირველ ფორმალურ წინადადებას, სადაც განხილულია ისეთი საკვანძო საკითხები, როგორებიცაა მანქანური სწავლება, გადანყვეტილების მიღების პროცესი, ადამიანის ინტელექტის მოდელირება და ა.შ.²³

ხელოვნური ინტელექტი ჩვეულებრივ განისაზღვრება, როგორც ციფრული ტექნოლოგიებისა და კომპიუტერების უნარი, მიბაძონ და გაიმეორონ ადამიანების კოგნიტური შესაძლებლობები, მაგალითად: აზროვნება, წარსული გამოცდილებიდან სწავლა და გონებრივი პროცესების შესრულება.

მანქანურ სწავლებაზე (ML-Machine Learning) დაფუძნებული ხელოვნური ინტელექტის (AI-Artificial Intelligence) სისტემების გამოყენება, როგორც სამედიცინო გადანყვეტილებების მხარდამჭერი ინსტრუმენტები, პაციენტის შემთხვევაში გადანყვეტილების მიღების დროს (წინასწარი დიაგნოზი, თერაპია, მკურნალობის მეთოდების არჩევა და ა.შ.) ინვესტს სამართლებრივ კითხვას იმასთან დაკავშირებით, თუ ვინ იქნება პასუხისმგებელი დანაკარგებისთვის, რომლებიც მიღებული გადანყვეტილების შედეგად შეიძლება წარმოიშვას.

სამედიცინო ტრიაჟის დროს LLM-ებს (Large Language Models-დიდი ენობრივი მოდელები) შეუძლიათ პაციენტების სამედიცინო ისტორიის, სასიცოცხლო ნიშნების, სიმპტომებისა და ჯანდაცვის სპეციალისტების მიერ მიწოდებული სხვა ნებისმიერი დამატებითი ინფორმაციის დამუშავება/ანალიზი. ბუნებრივი ენის გაგების

უნარის გამოყენებით, LLM-ებს შეუძლიათ სწრაფად და ზუსტად მიანიჭონ პაციენტებს შესაბამისი ტრიაჟის დონე, რაც პოტენციურად ხელს შეუწყობს ყველაზე კრიტიკული შემთხვევების პრიორიტეტულობის დადგენას.²⁴ სწორედ პაციენტის საწყისი/წინასწარი შეფასება წარმოადგენს სამედიცინო მოქმედებების ჯაჭვში, ექიმის მიერ განსახორციელებელ ერთ-ერთ პირველ ეტაპს. ამ კონტექსტში, ხელოვნური ინტელექტის სისტემა მხოლოდ გადანყვეტილების მხარდამჭერ ფუნქციას ასრულებს და არ ცვლის იმ ექიმის როლს, რომელიც საბოლოო გადანყვეტილებას იღებს. ამიტომ, ექიმს აქვს სრული უფლება არ დაეთანხმოს ხელოვნური ინტელექტის მიერ გაცემულ რეკომენდაციას.²⁵

2. გამჭვირვალობის დეფიციტი და პასუხისმგებლობის განსაზღვრის პრობლემატიკა ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებისას

ხელოვნურ ინტელექტთან დაკავშირებულ ინციდენტებში პასუხისმგებლობის მინიჭება მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს, რაც ციფრული სისტემების სირთულეებსა და არსებული სამართლებრივი ჩარჩოს შეზღუდვებს უკავშირდება. მიზეზობრიობის თვალსაზრისით, AI სისტემასა და დამდგარ შედეგს შორის მკაფიო კავშირის დამყარება რთულია. განსაკუთრებით კი იმ პირობებში, როდესაც საქმე ეხება AI სისტემის გარშემო მყოფ სხვადასხვა სუბიექტებს, კერძოდ: შემქმნელებს, მომხმარებლებს, მესამე მხარის სისტემებსა და ა.შ..²⁶ სწორედ ამ გარემოების გამო, კომპლექსურ მოვლენათა ჯაჭვში ძირითადი მიზეზის განსაზღვრა მნიშვნელოვან დაბრკოლებად იქცა.²⁷

²³ J. McCarthy, M. Minsky, S. Papert, C.E. Shannon, A Proposal For The Dartmouth Summer Research Project On Artificial Intelligence, 1956; იხ: <https://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html>

²⁴ Leveraging Large Language Models To Improve Triage Accuracy In Emergency Departments, Journal Of Emergency Nursing, United States, vol.49, no.5, 2023, 651.

²⁵ S. Camacho Clavijo, AI Assessment Tools For Decision-Making On Telemedicine: Liability In Case Of Mistakes,

Discover Artificial Intelligence, Springer, 2024, 3.

²⁶ მესამე მხარის სისტემები მოიაზრებს სხვა სისტემებს ან ორგანიზაციებს, რომლებიც არ არიან უშუალოდ ხელოვნური ინტელექტის შემქმნელები ან მომხმარებლები, მაგრამ მონაწილეობენ მის მუშაობაში ან მასზე დამოკიდებულნი არიან. მაგალითად ასეთია პროგრამული უზრუნველყოფა.

²⁷ A.D. Selbst, Et Al, Regulating Artificial Intelligence: A Multi-Stakeholder Approach, Center For Security And Emerging Technology, Georgetown University, 2020.

ტრადიციული სისხლის სამართალი ეყრდნობა დამნაშავეს განზრახვას, თუმცა, ხელოვნური ინტელექტის, განსხვავებით ადამიანისა, არ გააჩნია ცნობიერება და ნება, რაც გამორიცხავს განზრახვის არსებობას და ართულებს მის მიმართ პასუხისმგებლობის დაკისრების საკითხის განსაზღვრას.²⁸

ადამიანის მიერ ქმედებაზე კონტროლი წარმოადგენს იმ ფუნდამენტურ საფუძველს, რომელზე დაყრდნობითაც შესაძლებელი ხდება პირის პასუხისმგებლობის განსაზღვრა. ცხოვრების ყველა სფეროში, ადამიანის საქმიანობის შევსების მიზნით, ხელოვნური ინტელექტი აქტიურად ინერგება, რასაც ადასტურებს ციფრული ასისტენტების, სამრეწველო რობოტებისა და უპილოტო ტრანსპორტის არსებობა. თუმცა პრობლემები წარმოიშობა ადამიანის მიერ AI-ის კონტროლის შეზღუდული შესაძლებლობების გამო. რაც გამოწვეულია იმით, რომ AI-ის მხარდაჭერით მოქმედი ტექნოლოგიების ავტონომია იზრდება, განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც ხორციელდება დანაშაულებრივ ქმედებასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობის კვლევა.²⁹

ამ მხრივ, აღსანიშნავია, რომ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულები, მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში, პროფესიული მოვალეობის შეუსრულებლობის კონტექსტში, ფართოდ გამოიყენება. ქმედებაზე პასუხისმგებლობის დაკისრებისთვის საჭიროა, რომ პირს ერთდროულად ჰქონდეს ობიექტური და სუბიექტური მხარის მოთხოვნების შესრულების უნარი.

ამდენად, AI-ის სისტემის მიერ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობის საკითხი განისაზღვრება კითხვაზე პასუხით: შეუძლია თუ არა მას ამ მოთხოვნების კუმულაციურად დაკმაყოფილება. თუმცა, თუნდაც AI სისტემას ჰქონდეს ასეთი შესაძლებლობა, იგი არ გამორიცხავს ადამიანების პასუხისმგებლობას თუ ისინიც დამოუკიდებლად

ან ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით, მონაწილეობდნენ დანაშაულის ჩადენაში.³⁰

ხელოვნური ინტელექტის სისტემების გაუმჭვირვალობა წარმოშობს რიგ პრობლემებს, ვინაიდან სისტემათა უმრავლესობა რთულად აღსაქმელია. სწორედ ამ გაუმჭვირვალობის გამო რთულდება შეცდომის წარმოშობის მიზეზის განსაზღვრა და პასუხისმგებელი პირის იდენტიფიცირება. მაგალითად, მეთოდი სახელწოდებით **Post-Hoc Interpretability** ხშირად გამოიყენება გაუმჭვირვალე მოდელების ნაწილობრივი ახსნისთვის, კერძოდ, მაშინ, როდესაც არ ვიცით, როგორ მუშაობს კონკრეტული მოდელი. ეს მეთოდი საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ ციფრული ტექნოლოგიის მიერ დადგენილი შედეგები. მაგალითად, თუ სიმსივნე მოდელის მიერ კლასიფიცირებულია, როგორც „ავთვისებიანი“, შეიძლება ეს იმის გამო ხდებოდეს, რომ მოდელისთვის ის ჰგავს სხვა ავთვისებიან სიმსივნეებს. ამდენად, ეს მიდგომა საშუალებას გვაძლევს გამოვიყენოთ ხელოვნური ინტელექტი, მიუხედავად იმისა, რომ მისი შიდა მექანიზმები გაუმჭვირვალეა. **Post-Hoc Interpretability** გვთავაზობს უბრალოდ საგარეო მიზეზს, თუ რატომ მიიჩნია ინტელექტმა, ამ შემთხვევაში დაავადება, სიმსივნედ. თუმცა, სამწუხაროდ, მუშაობის მექანიზმი, მაინც დაუდგენელი რჩება.³¹

სწორედ AI სისტემების გაუმჭვირვალობა ართულებს ექიმების პასუხისმგებლობის განსაზღვრას, რადგან რთულია იმის დადგენა, თუ როგორ მივიდა სისტემა კონკრეტულ გადაწყვეტილებამდე.

როგორც ადამიანები, ასევე ხელოვნური ინტელექტის სისტემები შეიძლება მივიჩნიოთ კოგნიტური დამოკიდებულებების (განზრახვა, ნება, ცნობიერება) მქონედ, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია დანაშაულის რეალიზებასთან. ისევე, როგორც ადამიანის ფსიქიკური მდგომარეობის განსაზღვრა ხელს უწყობს მის მიერ გან-

²⁸ N. Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2014.

²⁹ A. Saud, *Criminal Liability About The Use Of Artificial Intelligence: Investigating The Actus Reus Element Of AI-Driven Technology*, American Journal Of Law, vol.6, no.1, 2023, 2.

³⁰ G. Hallevy, *When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law*, Northeastern University Press (Also Listed As University Press Of New England), Boston, USA, 2013, 84.

³¹ Zc. Lipton, *The Mythos Of Model Interpretability*, 2018, 5.

ხორციელებულ დანაშაულებზე სამართლებრივი შეფასების დადგენას, ზუსტად ასევე შეიძლება გავითვალისწინოთ ხელოვნური ინტელექტის სისტემის შემეცნებითი მდგომარეობები მათ მანერე ქცევაზე სათანადო რეაგირებისთვის.³²

თუ მივყავებით კონცეფციას, რომ გაუფრთხილებლობის დანაშაულებში ობიექტურობა გარკვეულწილად სუბიექტურია, მაშინ გონივრულადამიანს უნდა ჰქონდეს ის თვისებები, რაც დამნაშავეს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი დამნაშავეს გადაწყვეტილების გონივრულობის შეფასება. ამიტომ, თუ დამნაშავე არის მანქანური სწავლის მქონე სუბიექტი, მაშინ გონივრული პირიც უნდა იყოს იმავე ტიპის, ანუ გონივრული ხელოვნური ინტელექტი.

აქედან გამომდინარე, AI სისტემის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების გონივრულობის შეფასება უნდა ხდებოდეს იმავე ტიპის AI სისტემის სტანდარტით, თუმცა ეს მიდგომა იწვევს პრაქტიკულ პრობლემებს, კერძოდ, შეიძლება ადამიანებს: პროგრამისტებს, ოპერატორებსა და მომხმარებლებს არ უნდოდეთ პასუხისმგებლობის აღება და მხარს უჭერდნენ იდეას, რომ პასუხისმგებლობა უკავშირდებოდეს მხოლოდ მანქანას, რომელიც შეცდომას უშვებს. მაგალითად, სამედიცინო პერსონალისთვის, დანაშაულის განხორციელების განზრახვის არსებობისას, მოსახერხებელია სისტემის რეკომენდაციების მიყოლა, ხოლო თუ სისტემა შეცდება, ისინი იმედოვნებენ, რომ პასუხისმგებლობა ტექნოლოგიას დაეკისრება. თუმცა, სამართლებრივი რეალობა ასე მარტივად არ დგას და პასუხისმგებლობის გადანაწილება ბევრად უფრო კომპლექსურ საკითხთა რიცხვს მიეკუთვნება.³³

AI სისტემის გამოყენებისა და მოხმარების რეკომენდაციების დაცვის გადაწყვეტილებები ექვემდებარება გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის შეფასებას. მიუხედავად იმისა, რომ AI სისტემას შესაძლოა გაუჩნდეს ქმედების

შემადგენლობის რაიმე საფუძველი, ეს არ ათავისუფლებს ადამიანებს პასუხისმგებლობისგან.

თუ სისტემის გამოყენების გადაწყვეტილება მიღებულია იმ ალქმით, რომ მას აქვს კონკრეტული შეცდომების დაშვების რისკი, რომელიც შესაძლოა სიცოცხლის მოსპობით დასრულდეს, ასეთი გადაწყვეტილება პოტენციურდ ფასდება, როგორც განზრახ მკვლელობა. იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი ცოდნა არ არსებობდა, თუმცა გონიერ ადამიანს იმავე სიტუაციაში უნდა სცოდნოდა ამ რისკების შესახებ, მაშინ საქმე გვექნება გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობასთან, ვინაიდან სისტემის გარეშე ობიექტური დამკვირვებლის თვალთ შეფასება მჭიდროდაა დაკავშირებული მანქანური სწავლების მახასიათებლებთან.³⁴

მსგავს ვითარებაში, შესაძლოა სახეზე გვექნოდეს პასუხისმგებლობის გაფართოება. მოცემული გულისხმობს იმ ადამიანის (მომხმარებლის ან მაკონტროლებლის) დასჯას, რომელმაც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით დაუშვა, რომ AI სისტემას განვითარებოდა კრიმინალური ქცევა. ეს შეიძლება გამოიხატოს ისეთი პროგრამული სტრუქტურის გამოყენებაში, რომელმაც შესაძლებელი გახადა დანაშაულებრივი ქცევის ჩამოყალიბება ან სახეზე გვექნოდეს ადამიანის მხრიდან საჭირო კონტროლის განუხორციელებლობა, რამაც სისტემას მისცა საშუალება სახიფათო გამხდარიყო. მნიშვნელოვანია, რომ ასეთი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შესაძლოა დადგეს მაშინაც, როდესაც ზიანი ფაქტობრივად არ არის სახეზე, ანუ მხოლოდ იმ ფაქტის საფუძველზე, რომ პირმა AI სისტემის გამოყენებით განახორციელა საშიში საქმიანობა, რითაც შექმნა მნიშვნელოვანი რისკი ზიანის არსებობისთვის.³⁵

AI სისტემების პასუხისმგებლობის კრიტიკა ორი ძირითადი მიმართულებით ვითარდება.

³² F. Lagioia, G. Sartor, AI Systems Under Criminal Law: A Legal Analysis And A Regulatory Perspective, Springer Nature B.V., 2019, 434.

³³ G. Hallevy, When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law, Northeastern University Press (Also Listed As University Press Of New England), Boston, Ma, Usa,

2013, 94.

³⁴ იქვე. 94.

³⁵ F. Lagioia, G. Sartor, AI Systems Under Criminal Law: A Legal Analysis And A Regulatory Perspective, Springer Nature B.V., 2019, 459.

პირველი უკავშირდება იმას, რომ პასუხისმგებლობის არდაკისრების არგუმენტი ხშირად ეფუძნება ისეთი თვისებების არარსებობას, რომლებიც რეალურად არ წარმოადგენს აუცილებელ კრიტერიუმს პასუხისმგებლობის დასაკისრებლად. პირობითად-სული, ბოროტება, სიკეთის განცდა. მეორე მიმართულება კი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის განმარტება ზედპირულია იმ მეცნიერებათა პერსპექტივიდან, რომლებიც სისხლის სამართლის გარეთ არიან, მაგალითად ფსიქოლოგია, ფილოსოფია, თეოლოგია და სხვა კოგნიტური მეცნიერებები.

რეალურად, შესაძლებელია, ორივე კრიტიკას მეთოდურად გავცეთ პასუხი:

პირველი კრიტიკა შეგვიძლია უარეყოთ სისხლის სამართლის სტრუქტურული ანალიზით, რომელიც მიუთითებს, რომ არც ერთი თვისება (სული, ბოროტება და სხვა) არ არის მოთხოვნა პასუხისმგებლობის დაკისრებისათვის, არც ადამიანებისთვის, არც კორპორაციებისთვის და არც AI სისტემებისთვის. მეორე კრიტიკა კი სისხლის სამართალს პასუხობს შინაარსობრივი ანალიზით, რომელიც მიუთითებს, რომ სხვა მეცნიერებებიდან მომდინარე განმარტებები სრულიად უადგილოა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგენისას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულმა გზა გაუხსნა AI სისტემებისთვის პირდაპირი დამნაშავეს (Direct Offender) როლში პასუხისმგებლობის დაკისრებას.

AI სისტემებისთვის **Mens Rea**-ს შემცველი (განზრახი) დანაშაულების ჩადენის საფუძველზე პასუხისმგებლობის აღიარება არ შემოიფარგლება მხოლოდ მათ მიერ უშუალოდ ჩადენილი ქმედებებით. **Mens Rea**-ს (განზრახი) მქონე დანაშაულები ასევე შეიძლება განხორციელდეს თანამონაწილეობითაც. არ არსებობს თანამონაწილეობა უგულებელყოფით (Negligence) ან ობიექტური პასუხისმგებლობის (Strict Liability) საფუძველზე. თანამონაწილეობად (Joint

Perpetrator) შეიძლება ჩაითვალოს ქმედება მხოლოდ მაშინ, როდესაც საქმე გვაქვს **Mens Rea**-ს (განზრახვა) შემცველ დანაშაულებთან.³⁶

სწორედ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისათვისაა აუცილებელი დადასტურდეს, რომ სახეზეა ორი ელემენტი: **Actus Reus**-დანაშაულებრივი ქცევა, და **Mens Rea**- ცოდნა ან ზოგადი განზრახვა ქცევის მიმართ.³⁷

საინტერესოა როგორ უნდა დააკმაყოფილონ AI სუბიექტებმა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელი ორი მოთხოვნა. ამ მხრივ განვიხილოთ AI სუბიექტების მიმართ პასუხისმგებლობის დაკისრების სამი მოდელი. კერძოდ:

პირველ მოდელს, შეგვიძლია ვუწოდოთ სხვა პირის მეშვეობით ჩადენილი პასუხისმგებლობის მოდელი ან ხელოვნური ინტელექტის სუბიექტები, როგორც უდანაშაულო აგენტები. ეს მოდელი არ მიიჩნევს AI სუბიექტს, როგორც ადამიანის თვისებების მატარებელს. მოცემულისთვის AI სუბიექტი ითვლება უდანაშაულო აგენტად.³⁸

დამნაშავეს პასუხისმგებლობა განზრახვისას განისაზღვრება ქცევისა და მისი ფსიქიკური მდგომარეობის საფუძველზე, ანუ სუბიექტური და ობიექტური წინაპირობის არსებობით. AI სუბიექტებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი კითხვაა: ვინ არის პირი, რომელიც მოქმედებს სხვა პირის მეშვეობით?! ამის პასუხად შესაძლოა განისაზღვროს ორი კანდიდატი: პირველი- AI პროგრამის შემქმნელი, ხოლო მეორე, მომხმარებელი. მაგალითად, პროგრამისტმა შესაძლებელია „დაარწმუნოს“ ციფრული ტექნოლოგია დანაშაულის ჩადენაში. მოცემულის საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითი. პირობითად: პროგრამისტი ქმნის პროგრამულ უზრუნველყოფას რობოტისთვის, რომელსაც განზრახ ათავსებენ ქარხანაში. რობოტისთვის პროგრამა ისეა დაწერილი, რომ ღამით, როდესაც ქარხანაში არავინ იქნება, მან უნდა გააჩინოს ხანძარი.

³⁶ G. Hallevey, When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law, Northeastern University Press, Boston, Ma, Usa, 2013, 68.

³⁷ P. Khandelwal, Mens Rea And Actus Reus: The Basic Principle Of Committing A Crime, Journal Of Legal

Research And Juridical Sciences, Vol2, No2, 2022, 7.

³⁸ L. B. Solum, Legal Personhood For Artificial Intelligences, North Carolina Law Review, (University Of North Carolina School Of Law, Chapel Hill, Vol 70, 1231.

მიუხედავად იმისა, რომ ცეცხლი თავად რობოტმა გააჩინა, მოცემული მოდელით მაინც პროგრამისტი ითვლება დანაშაულის ამსრულებლად, როგორც იდეის ავტორი.

მოდელისთვის, მეორე პირი, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს დამნაშავედ არის AI სუბიექტის მომხმარებელი. მართალია მომხმარებელი არ წერს პროგრამას, მაგრამ ის იყენებს AI ტექნოლოგიას. მაგალითად, ა ყიდულობს რობოტს, რომელიც შექმნილია ნებისმიერი ბრძანების შესასრულებლად, რომელსაც მიაწვდიან. X აძლევს რობოტს ბრძანებას, რომ დააზიანოს ნებისმიერი პირი, რომელიც სახლში შეიჭრება. რობოტი ასრულებს ბრძანებას ზუსტად ისე, როგორც უბრძანეს. ეს არ განსხვავდება იმ ადამიანისგან, რომელიც თავის ძაღლს მისცემს „დავალება“, რომ დააზიანოს ნებისმიერი მოძალადე. ამდენად, დანაშაულის კვალიფიკაციის მიზნით, მოდელი მიიჩნევა, რომ რობოტმა განახორციელა თავდასხმა, მაგრამ მომხმარებელი ითვლება დამნაშავედ.³⁹

წარმოიდგინეთ სიტუაცია, სადაც ექიმი ტექნოლოგიას აძლევს მითითებას: „მინიმალური გადარჩენის შანსის მქონე პაციენტს დახმარება გაუწიე ბოლოს.“ ტექნოლოგია ამ გადაწყვეტილებას ასრულებს, თუმცა მოდელისთვის, პასუხისმგებლობის მატარებელია ექიმი, როგორც ბრძანების გამცემი. ამდენად, თუ AI სისტემამ დააზიანა პაციენტი, მხოლოდ ბრძანების გამცემი ადამიანი ან პროგრამისტი შეიძლება ჩაითვალოს დამნაშავედ და არა ტექნოლოგია.

იმ შემთხვევაში, თუ პროგრამისტმა წინასწარ გათვალა შედეგი (მაგალითად, პაციენტის სიცოცხლის მოსპობა), ან ნებისმიერი გონიერი პროგრამისტი შეძლებდა მის წარმოდგენას, და თუ ამის პარალელურად დამატებით ჩავთვლით, რომ AI სისტემა პასუხისმგებელია სიცოცხლის მოსპობაზე, მაშინ პროგრამისტიც შესაძლოა ჩაითვალოს პასუხისმგებლობის ადრესატად სავარაუდო შედეგის დადგომის საფუძველზე

გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისათვის. თუ დანაშაული დაუგეგმავია, და პროგრამისტს არ ჰქონდა განზრახვა, მაშინ AI სისტემის პასუხისმგებლობა განისაზღვრება მისი შესაძლებლობებისა და კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობის საფუძველზე, ხოლო პროგრამისტის პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობის სტანდარტით. ამ შემთხვევაში, „პროგრამისტი“ მოიცავს არა მხოლოდ უშუალო პროგრამისტებს, არამედ ყველა დაკავშირებულ პირს, მათ შორის სისტემის მწარმოებელ კომპანიებსა და სხვ.⁴⁰

მიმაჩნია, რომ აღნიშნული მოდელი არ შეესაბამება იმ შემთხვევებს, როდესაც AI დამოუკიდებლად იღებს გადაწყვეტილებას დანაშაულის ჩადენის შესახებ დაგროვილი გამოცდილების საფუძველზე. განსაკუთრებით იმ პირობებში, რომ რეალური მუშაობის მექანიზმი, მისი შემქმნელებისთვისაც კი, ამოუხსნელი და გაუმჭვირვალეა. ამიტომ მისი გამოყენება, გარკვეულ შემთხვევებში, არაეფექტურად მიმაჩნია.

მეორე მოდელს შეგვიძლია ვუწოდოთ ბუნებრივი, სავარაუდო ან/და შედეგობრივი პასუხისმგებლობის მოდელი ან მეორენაირად, ხელოვნური ინტელექტის სუბიექტების მიერ ჩადენილი დანაშაულები. ამ მოდელის მიხედვით, პირი შეიძლება იყოს პასუხისმგებელი, თუკი დანაშაული მისი ქცევის ბუნებრივი და მოსალოდნელი შედეგია. AI ერთეულის პროგრამისტები ან მომხმარებლები, რომლებმაც უნდა იცოდნენ კონკრეტული დანაშაულის ჩადენის სავარაუდო ალბათობის შესახებ, არიან სისხლისსამართლებრივად პასუხისმგებლები დანაშაულზე, მიუხედავად იმისა, რომ მათ რეალურად არ იცოდნენ ხსენებულის თაობაზე.⁴¹

ბუნებრივი და სავარაუდო შედეგის პასუხისმგებლობის მოდელის თანახმად, როდესაც პროგრამისტებმა ან მომხმარებლებმა შეგნებულად და განზრახ დააპროგრამეს ან გამოიყენეს ხელოვნური ინტელექტის სისტემა დანაშაულის

³⁹ G. Hallevy, The Criminal Liability Of Artificial Intelligence Entities – From Science Fiction To Legal Social Control, In: Akron Intellectual Property Journal, University Of Akron School Of Law, Akron, Ohio, vol. 4, no. 2, Article 1, 2010, 179-180.

⁴⁰ G. Hallevy, When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law, Northeastern University Press (Also Listed As University Press Of New England), Boston, Massachusetts, Usa, 2013, 103.

⁴¹ იქვე. 182-183.

ჩასადენად, თუმცა AI სისტემამ გადაუხვია თავდაპირველ გეგმას და ჩაიდინა სხვა დანაშაული, პროგრამისტები ან მომხმარებლები არიან პასუხისმგებლები აღნიშნული დანაშაულის ჩადენაზე ისე, თითქოს ეს შეგნებულად და განზრახ განხორციელდა.⁴²

ასევე, ორ სხვა შესაძლო პასუხისმგებელ სუბიექტად შეგვიძლია მოვიაზროთ სისტემის მომხმარებლები, კერძოდ კი, სამედიცინო პერსონალი და დაწესებულება.

სამედიცინო დაწესებულებას შესაძლოა დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ გადაწყვეტილების მიღებისთვის, რომ რეალურ სამედიცინო შემთხვევაში გამოიყენეს AI სისტემა. ამ დროს, პასუხისმგებლობის დასადგენად საჭიროა გაანალიზდეს ის ფაქტობრივი ინფორმაცია, რაც სამედიცინო დაწესებულებისთვის იყო ხელმისაწვდომი სისტემის შესახებ, მათ შორის მისი შეცდომების ალბათობა. თუ აღნიშნული გადაწყვეტილება გონივრული იყო, საავადმყოფო არ ჩაითვლება პასუხისმგებელ სუბიექტად.

ანალოგიურად, აუცილებელია შეფასდეს სამედიცინო პერსონალის გადაწყვეტილება და მათი შესაძლო პასუხისმგებლობა სიცოცხლის მოსპობაზე. არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფაქტობრივ მონაცემებს სისტემის შესახებ, რაზეც პერსონალს ჰქონდა წვდომა, როდესაც მიიღო გადაწყვეტილება, კერძოდ კი, დაეყრდნო სისტემის დიაგნოზსა და რეკომენდაციებს. მაგალითად, თუ სისტემა წარსულში 1000 შემთხვევაში სწორად მოქმედებდა, სამედიცინო პერსონალის მიერ მისი რეკომენდაციების გათვალისწინება შეიძლება ჩაითვალოს გონივრულად. თუმცა, საბოლოოდ სასამართლოა ის ინსტანცია, რომელიც განსაზღვრავს გონივრულობის ფარგლებს ინდივიდუალურად თითოეულ საქმესთან მიმართებით.⁴³

ამრიგად, შესაძლებელია AI სისტემის პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობით ჩადენილი

დანაშაულებისთვის, რაც ავტომატურად არ გამოირიცხავს სხვა დაკავშირებული პირების დასჯადობის საკითხის განხილვას.

მესამე მოდელი არ გულისხმობს ხელოვნური ინტელექტის სისტემის რაიმე დამოკიდებულებას კონკრეტულ პროგრამისტს ან მომხმარებელზე. მესამე მოდელი ფოკუსირებულია თავად ხელოვნური ინტელექტის სისტემაზე.⁴⁴

კერძოდ, როდესაც ხელოვნური ინტელექტის რობოტი ააქტიურებს თავის ელექტრო ან ჰიდრავლიკურ მკლავს, ეს შეიძლება ჩაითვალოს ქმედებად, თუ კონკრეტული დანაშაული მოიცავს ასეთი ქმედების არსებობას. მაგალითად, თავდასხმის კონკრეტულ დანაშაულში, ხელოვნური ინტელექტის რობოტის ასეთი ელექტრო ან ჰიდრავლიკური მოძრაობა, რომელიც ურტყამს ახლოს მდგომ პირს, შეგვიძლია თავდასხმის დანაშაულის **Actus Reus** მოთხოვნის შესრულებად მივიჩნიოთ.⁴⁵

ამ მხრივ, საინტერესოა, რეალურად შესაძლებელია თუ არა AI-ის დავაკისროთ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა განზრახ ჩადენილ დანაშაულზე. თანამონაწილეობის ყველა საერთო ფორმა (მაგალითად, ნაქეზება) მოითხოვს სულ მცირე, **Mens Rea**-ს, ანუ სუბიექტური მხარის არსებობას. AI სისტემა მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაექვემდებაროს პასუხისმგებლობას თანამონაწილეობის ფორმით, როდესაც მის ქმედებაში იკვეთება შესაბამისი გონებრივი კომპონენტი, რომელიც ტრადიციულად მოიაზრება, როგორც **Mens Rea** კომპონენტი.⁴⁶

AI-ის, როგორც უშუალო დამნაშავეს პასუხისმგებლობის არსებობა მოიცავს შესაძლებლობას AI სისტემა ჩაითვალოს თანამონაწილედ, ნაქეზებლად, დამხმარედ და ა.შ. თუმცა, იმ პირობით, რომ როგორც ფაქტობრივი, ასევე სუბიექტური ელემენტის მოთხოვნები სრულად იქნება დაკმაყოფილებული.

აღსანიშნავია, რომ ეს არ არის ერთადერთი

⁴² იქვე. 185.

⁴³ G. Hallevy, *When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law*, Northeastern University Press (Also Listed As University Press Of New England), Boston, Ma, Usa, 2013, 103.

⁴⁴ იქვე. 186.

⁴⁵ იქვე. 187.

⁴⁶ G. Hallevy, *When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law*, Northeastern University Press (Also Listed As University Press Of New England), Boston, Ma, Usa, 2013, 69.

შესაძლო ფორმა AI სისტემების პასუხისმგებლობის დაკისრებისათვის. არსებობს კიდევ ორი დამატებითი გზა: სხვისი მეშვეობით ჩადენილი დანაშაული (Perpetration Through Another) და მოსალოდნელი შედეგის საფუძველზე პასუხისმგებლობა (Probable Consequence Liability).

პირველ შემთხვევაში, ადამიანები, კორპორაციები და AI ტექნოლოგიები ერთნაირად შეიძლება გამოყენებულ იქნან დანაშაულის ჩადენის ინსტრუმენტად, მათი სამართლებრივი პიროვნების სტატუსის მიუხედავად. AI სისტემების პასუხისმგებლობის კონტექსტში, დამნაშაევობასთან დაკავშირებით კითხვა ჩნდება მაშინ, როდესაც AI გამოიყენება სხვა სუბიექტის მიერ როგორც ინსტრუმენტი. თუმცა გამორიცხული არაა, რომ მომავალში, ვითარება საპირისპიროდაც განვითარდეს, როდესაც AI გამოიყენებს სხვა სუბიექტს დანაშაულის ჩასადენად.

ასეთ შემთხვევებთან გამკლავებისთვის სისხლის სამართალმა ჩამოაყალიბა საერთო ტიპის პასუხისმგებლობა, რომელსაც ეწოდება სხვისი მეშვეობით ჩადენილი დანაშაული (Perpetration Through Another).

სხვისი მეშვეობით ჩადენილი დანაშაული წარმოადგენს ვიკარიული (ჩანაცვლებითი) პასუხისმგებლობის გვიანდელ ფორმას თანამონაწილეობის სამართალში. ვიკარიული პასუხისმგებლობა ცნობილია როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართალში და მისი ფესვები ძველ მონათმფლობელურ კონცეფციას უკავშირდება. მეპატრონე, რომელიც აღიარებული იყო სამართლებრივ სუბიექტად, პასუხისმგებელი იყო არა მხოლოდ თავისი ქმედებებისთვის, არამედ ყველა იმ პირის ქმედებებისთვის, ვინც მას დაექვემდებარებოდა (მონები, მუშები, ოჯახი და სხვ.). როდესაც რომელიმე მათგანი ჩაიდენდა დანაშაულს, ეს განიხილებოდა ისე, თითქოს თავად მეპატრონეს ჰქონდა ჩადენილი დანაშაული, და შესაბამისად, მას უწევდა პასუხისმგებლობაზე (Respondeat Superior). ამ ვალდებულების სამართლებრივი შინაარსი იყო ის, რომ მეპატ-

რონე წარმოადგენდა პასუხისმგებელ პირს ქმედებებზე, რომლებიც ფიზიკურად მის დაქვემდებარებულებს ჰქონდათ ჩადენილი. მოცემული იდეის საფუძველი მდგომარეობდა იმაში, რომ მეპატრონე ვალდებული იყო, უზრუნველყო სისხლის სამართლის ნორმების დაცვა საკუთარ დაქვემდებარებაში მყოფ პირთა შორის. თუკი ამას ვერ ახერხებდა, თავად უნდა ეგო პასუხი მათი ქმედებების გამო.⁴⁷

3. შავი და თეთრი ყუთის პარადოქსი სამართლებრივი გამონკვევების წინაშე

იმ შემთხვევაში, თუ ხელოვნური ინტელექტის შესახებ ევროპულ ზოგად რეგულაციას შევადარებთ გერმანიის სამედიცინო დარგში დამკვიდრებულ მიდგომებს, მივალთ დასკვნამდე, რომ ამ უკანასკნელში აღინიშნება გაცილებით მეტი სიფრთხილე და თავშეკავებულობა.

კონცეფცია, რომლის თანახმადაც გადანყვეტილების მიღება შეიძლება ალგორითმების საფუძველზე, იმ პირობით, რომ ექიმს ეძლევა შესაძლებლობა ინდივიდუალურად გადაამოწმოს AI-ის მიერ მიღებული გადანყვეტილება ან პაციენტს ჰქონდეს უფლება მას გაუწიოს წინააღმდეგობა, რთულად თავსებადია მედიცინაში დამკვიდრებულ ექიმის ტრადიციულ როლთან.

სამედიცინო სამართლის საფუძველად კვლავ რჩება მოსაზრება, რომ მკურნალობის ცენტრში დგას ექიმი. სწორედ გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, საბოლოო გადანყვეტილება მკურნალობის კონკრეტულ მეთოდთან დაკავშირებით, უპირველესად ეკუთვნის ექიმს და ეს პირველ რიგში, უნდა განხორციელდეს პაციენტთან პირადი და უშუალო კომუნიკაციის გზით.⁴⁸

სისხლის სამართლის დოქტრინები დაფუძნებულია ადამიანის ქცევაზე, რამაც მაშინ, როდესაც საკითხი ხელოვნურ ინტელექტს (AI) ეხება, შეიძლება არ იმუშაოს. აღსანიშნავია, რომ დოქ-

⁴⁷ იქვე. 69.

⁴⁸ B. Buchner, "Artificial Intelligence As A Challenge For The Law: The Example Of 'Doctor Algorithm', International

ტრინები, რომლებიც წარუმატებლობის ყველაზე დიდ რისკს შეიცავენ მიემართება ორ მასშტაბურად გავრცელებულ დოქტრინას ამერიკულ სამართალში, კერძოდ კი, განზრახვასა (Intent) და მიზეზ-შედეგობრივ კავშირს (Causation).

იმის მიზეზი, რომ განზრახვისა და მიზეზობრიობის მექანიზმებმა შესაძლოა არ იმუშაონ, არის შემდეგი: თანამედროვე ხელოვნური სისტემა ძირითადად დაყრდნობილია მანქანური სწავლების (Machine Learning) ალგორითმებზე. ამ ალგორითმებს შეუძლიათ მასიური მონაცემების საფუძველზე სწავლა, და ინფორმაციის თვითდამუშავება, რის შემდგომაც შესაძლებელი ხდება გადანყვეტილებების მიღება გამოცდილებასა ან/და ინტუიციაზე დაყრდნობით, ზუსტად ისე, როგორც ექიმის მიერ გადანყვეტილების მიღების შემთხვევაში. ეს ნიშნავს, რომ დღესდღეობით ისინი აღარ არიან მხოლოდ წინასწარ დაწერილი ინსტრუქციების შემსრულებლები. მათ უკვე შეუძლიათ დინამიური გადანყვეტილებების მიღება მონაცემებში დაფარული კანონზომიერებების საფუძველზე, რომლებსაც თავად ადამიანები შეიძლება ვერც კი ამჩნევდნენ. თუმცა, ამ ახალ მიდგომას თან ახლავს გარკვეული საფასური ვინაიდან ასეთი ალგორითმების მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმოადგენს ე.წ. „შავ ყუთს“ (Black Box) რაც ხშირად გაუგებარი რჩება თვით მათი შემქმნელებისთვისაც კი.

შესაძლოა პრაქტიკულად შეუძლებელი აღმოჩნდეს იმის დადგენა, თუ როგორ იღებს გადაწყვეტილებებს ხელოვნური ინტელექტი, რომელმაც უზარმაზარი მოცულობის მონაცემები შიდა ალგორითმულ მექანიზმში დააინტეგრირა. მაგალითად, ის AI სისტემები, რომლებიც ეფუძნება მანქანური სწავლის ალგორითმებს, განსაკუთრებით ღრმა ნეირონულ ქსელებს (Deep Neural Networks), შესაძლოა ანალოგიურად გაუგებარ სტრუქტურად დარჩეს, ისე, როგორც ადამიანის ტვინი, რაც არსებითად ართულებს გადანყვეტილების მიზეზობრივი ან განზრახვითი მახასიათებლების იდენტიფიკაციას სისხლისსამართლებრივი შეფასების კუთხით.⁴⁹

ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია ისწავლოს და იწინასწარმეტყველოს დაბალი ჯანმრთელობის მაჩვენებლები იმ პირებისთვის, რომლებიც ისედაც არახელსაყრელ სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაში იმყოფებიან, მაგალითად, დაბალი ეკონომიკური კლასის წარმომადგენლები. ამის შედეგად, მათ შესაძლოა კიდევ უფრო შეეზღუდოთ წვდომა ისედაც მწირ სამედიცინო რესურსებზე.

სამედიცინო ხელოვნური ინტელექტის „შავი ყუთის“ მიერ შექმნილი ცოდნის ხარვეზის გათვალისწინებით, პრაქტიკულად შეუძლებელია გამოვავლინოთ, თუ როდის მოქმედებს ღრმა სწავლის ალგორითმი არაეთიკურად და როგორ უნდა აღმოვფხვრათ ეს. მოცემული განსაკუთრებით პრობლემურია ტრიაჟის კონტექსტში, სადაც მიღებული გადანყვეტილებები პირდაპირ განსაზღვრავს, ვინ მიიღებს სწრაფ და პრიორიტეტულ მკურნალობას. თუ ალგორითმი წინასწარ იწინასწარმეტყველებს უარყოფით პროგნოზს მოწყვლადი ჯგუფებისთვის, მას შეუძლია მათი პრიორიტეტი შეამციროს და სამედიცინო დახმარების მიღება შეაფერხოს.

მაქსიმუმში, რაც შეიძლება ვივარაუდოთ არის ის, რომ თუ შედეგი ზუსტია და შესაბამისობაშია პაციენტის ღირებულებებთან, მაშინ შესაძლოა ალგორითმმა ყველა მნიშვნელოვანი ფაქტორი გაითვალისწინა. თუმცა სიტყვები „შეიძლება“ და „ვივარაუდოთ“ არ არის საკმარისი. ასეთი შედეგი შესაძლოა მხოლოდ შემთხვევითობის ნაყოფი იყოს და რეალურად ხელოვნურმა ინტელექტმა არც კი გაითვალისწინოს პაციენტისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორები. ხშირად თვლიან, რომ სწორედ ეს დამალული პროცესები წინააღმდეგობაში მოდის ადამიანის ღირებულებების პატივისცემის იდეასთან.

კიდევ ერთი სერიოზული პრობლემა, რომელსაც „შავი ყუთი“ წარმოქმნის, არის ე.წ. მიკერძოების გამაძლიერებელი ეფექტი. წარმოიდგინეთ მანქანა, რომელიც დიდი ხანია არ დაკალიბრებულა (გადატვირთულა) და მას იყენებენ პაციენტების სასიცოცხლო ნიშნების გასაზომად.

⁴⁹ Y. Bathaee, The Artificial Intelligence Black Box And The Failure Of Intent And Causation, Harvard Law School:

Harvard Journal Of Law & Technology, Cambridge, Massachusetts, Usa, Vol21, No2, 2018, 891.

თუ მასში გარკვეული დროის განმავლობაში შეყვანილია არასწორი მონაცემები, სისტემამ შესაძლოა შექმნას ახალი, მცდარი ქმედება იმ მონაცემებზე დაყრდნობით, რაც მიაწოდეს.

„შავი ყუთის“ გაუმჭვირვალობა ხელს უშლის მიკერძოების ზრდის კონტროლს, რადგან ინფორმაცია მუშავდება ისეთ სისტემაში, რომელიც არც შემქმნელების მიერ კონტროლდება და არც სრულად ახსნადია მისი ფუნქციონირების მექანიზმი. მონაცემთა ხარისხის კონტროლი ამ რისკების შემცირებას ხელს უწყობს, მაგრამ ეს საფრთხე სრულად ვერ აღმოიფხვრება მანამდე, სანამ არ მოხდება თავად შიდა პროცესების კონტროლი, რაც „შავი ყუთის“ ხელოვნური ინტელექტთან ამ ეტაპზე თითქმის შეუძლებელია.

საბოლოო ჯამში, სამედიცინო ხელოვნური ინტელექტის ხარისხი დამოკიდებულია იმ სასწავლო მონაცემებზე და კონტექსტზე, საიდანაც ის ფუნქციონირებს ან სწავლობს. თუნდაც მონაცემებზე სრული კონტროლი მიღწეულ იქნას, მაინც უცნობი დარჩება, რას აკეთებს მანქანა ამ მონაცემებით. გაუმჭვირვალობა არ იძლევა ცოდნის ჩართულობის ან ადამიანებისა და მათი ღირებულებების პატივისცემის გარანტიას. ჯანდაცვის მიწოდების დონეზე, ეს შეიძლება მოიცავდეს გადაუდებელი დახმარების ტრიაჟს ან კლინიკური რესურსების დაგეგმვას. თუმცა, როდესაც საკითხი უშუალოდ პაციენტის მკურნალობას ეხება, ისინი ჩვეულებრივ ითვლებიან გადაწყვეტილების მიმღებ სუბიექტებად, რომლებმაც უნდა გასცენ ინფორმირებული თანხმობა იმ შედეგზე დაყრდნობით, რასაც „შავი ყუთის“ ხელოვნური ინტელექტი წარმოშობს.

მოცემული პრობლემურ საკითხთა რიცხვს მიეკუთვნება, რადგან სიტყვა „ინფორმირებული“ გულისხმობს, რომ პაციენტს უნდა მიეწოდოს საკმარისი ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ როგორ იქნა მიღწეული კონკრეტული შედეგი ან გადაწყვეტილება, რათა მის საფუძველზე მი-

ღებულ პოზიციას ჰქონდეს რაციონალური საფუძველი.

AI სისტემასთან დაკავშირებულ ინფორმირებულ თანხმობასთან არსებული ხარვეზის გათვალისწინებით ექიმს, რომელიც ამ სისტემას იყენებს, ვერ ექნება შესაძლებლობა ასეთი ინფორმაცია გააზიაროს პაციენტთან. თუნდაც ექიმმა სცადოს განმარტება ალგორითმის შემქმნელისგან, ეს მცდელობაც თითქმის უშედეგო იქნება, რადგან „შავი ყუთი“ ვერ იხსნება და პასუხების მიღება შეუძლებელი ხდება. მოცემულის შედეგად კი, ვერ მიიღწევა ინფორმირებული თანხმობის მინიმალური სტანდარტი. პაციენტის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ასეთ პირობებში მხოლოდ თანხმობად ფასდება, თუმცა არა ინფორმირებულად.⁵⁰

შავი ყუთის პარალელურად არსებული თეთრი ყუთის ე.წ. **White Box** მოდელები (ხშირად ცნობილია ასევე სახელწოდებით **Glass-Box**, გამჭვირვალე ყუთი) თავისი ბუნებით გამჭვირვალეა, რაც შედეგების მიღების ახსნის პროცესის გამარტივებას ემსახურება. იგი დაფუძნებულია ისეთი ალგორითმების დიზაინზე, რომლებიც თავიდანვე ახსნადობის პრინციპითაა შექმნილი და განმარტების როგორც გლობალურ, ასევე ლოკალურ გზებს გვთავაზობს.⁵¹

თეთრი ყუთისა და შავი ყუთის AI მოდელებს შორის არსებობს რამოდენიმე ძირითადი განსხვავება. გამჭვირვალობის თვალსაზრისით, თეთრი ყუთის მოდელი უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მკაფიოობას მაშინ, როდესაც შავი ყუთის მოდელების მიერ მიღებული შედეგების მოტივი გაუგებარი და ამოუხსნელია. თეთრი ყუთის AI, როგორც ნესი, უფრო მარტივია და იყენებს პირდაპირ ალგორითმებს, ხოლო შავი ყუთის AI მოიცავს უფრო რთულ სტრუქტურებს, როგორიცაა ნეირონული ქსელები და ღრმა სწავლების (**Deep Learning**) მოდელები. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია ფაქტი, რომ თეთრი ყუთის მოდელები ბუნებრივად ახსნადია, რაც ამარტივებს პროგნო-

⁵⁰ M. Khan, C. Ewuoso, Epistemic (In)Justice, Social Identity And The Black Box Problem In Patient Care, Springer, Dordrecht, Netherlands, 2024, 233.

⁵¹ E. Yudkowsky, Interpretability Techniques: State Of The Art, Management Solutions, Madrid, Spain, 2023, 28.

ზსა და მიღებული გადაწყვეტილებების განმარტებას. შავი ყუთის მოდელების საიდუმლოს ამოხსნა კი მათი რთული მუშაობის გამო თითქმის შეუძლებელია. სწორედ ამ მიზეზებზე დაყრდნობით, თეთრი ყუთის მოდელები ადვილად შესწავლადია, რადგან მათი მუშაობა გამჭვირვალედ აღიქმება.⁵²

4. AI და სისხლის სამართალი: ინფორმირებული თანხმობის მიღების სირთულეები მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვის დროს

ამერიკის საავადმყოფოების ადმინისტრაციამ 1973 წელს, პირველად მედიცინის ისტორიაში მიიღო პაციენტის უფლებების შესახებ ბილი (Patients' Bill Of Rights). სწორედ ამ ბილში პირველად იქნა დაფიქსირებული ინფორმირებული თანხმობის უფლება.⁵³

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-8 მუხლის⁵⁴ კონტექსტში აღნიშნა შემდეგი: ადამიანის უფლებებისა და ბიომედიცინის შესახებ კონვენციის თანახმად თუ გადაუდებელი სამედიცინო დახმარების დროს შეუძლებელია სათანადო თანხმობის მიღება, ნებისმიერი სამედიცინო ჩარევა უნდა დაუყოვნებლივ ჩატარდეს პირის ჯანმრთელობის ინტერესების შესაბამისად.⁵⁵

საქმეზე Y.F. V. Turkey აღნიშნა შემდეგი: „ადამიანის სხეული წარმოადგენს პირადი ცხოვრების ყველაზე ინტიმურ ასპექტს“. ამ საკითხთან დაკავშირებით სასამართლო გადაწყვეტი-

ლებებში ვხვდებით შემდეგ განმარტებას, კერძოდ, ადამიანის ფიზიკური ხელშეუხებლობა გულისხმობს პირის სხეულის დაცვას, რომელიც წარმოადგენს მისი პირადი ცხოვრების ყველაზე ინტიმურ სფეროს. ნებისმიერი სამედიცინო მანიპულაცია, თუნდაც უმნიშვნელო, პირის თანხმობის გარეშე, მის სხეულთან მიმართებაში, წარმოადგენს პირად ცხოვრებაში ჩარევას.⁵⁶ იმ შემთხვევაში, თუ პაციენტი არაა თანხმობაუნარიანი, რადგან იგი, მაგალითად უგონო მდგომარეობაშია, მხედველობაში მიიღება სავარაუდო თანხმობა. სავარაუდო თანხმობა კი მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვის წინაპირობას წარმოადგენს. ამ დროს თანხმობის მიღება საერთოდ ან დროულად შეუძლებელია.⁵⁷

როგორც წინამდებარე სამეცნიერო ნაშრომის დასაწყისში აღვნიშნეთ ნითელი ტრიაჟის კატეგორიაში ერთიანდებიან ის პაციენტები, რომლებიც სამედიცინო თვალსაზრისით ყველაზე მაღალი პრიორიტეტის მატარებლები არიან და მათი დაუყოვნებლივი სამედიცინო ჩარევის გარეშე გადარჩენა შეუძლებელია.⁵⁸ სწორედ ასეთ კრიტიკულ სიტუაციებში, როდესაც პაციენტს აღენიშნება სიცოცხლისთვის საშიში დაზიანებები, ინფორმირებული თანხმობის მიღება ვერ ხერხდება, რადგან პაციენტი უგონო მდგომარეობაშია და შეუძლებელია მასთან კომუნიკაცია. აქედან გამომდინარე, ექიმის მხრიდან ჩარევა, ინფორმირებული თანხმობის გარეშე, აღიქმება მართლწინააღმდეგობის გამორიცხვის საფუძვლად და წარმოადგენს პირის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვის აუცილებ-

⁵² A.Bains, White Box Vs. Black Box AI: Key Differences Explained, Ccn.Com, Great Britain. 2023. იხ: <https://www.ccn.com/education/white-box-vs-black-box-ai-key-differences-explained/>

⁵³ თ. ჩაჩიბაია, საქეიმო საქმიანობის სამართლებრივი ნორმების ბიოეთიკური ასპექტები, ჯანდაცვის სფეროს სამართალდამცველთა ჯგუფი, თბილისი, 2005, 55.

⁵⁴ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენცია, რომი, 1950 წლის 4 ნოემბერი, მუხლი 8, პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება: 1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმონერა. 2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა,

როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწესრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.

⁵⁵ ადამიანის უფლებებისა და ბიომედიცინის შესახებ კონვენცია, მუხლი 8, 04.04.1997.

⁵⁶ Y. F. V. Turkey, Echr, 33, 2003.

⁵⁷ E. Hilgendorf, Einführung In Das Medizinstrafrecht, 2. Auflage, München: Verlag C.H. Beck Ohg, 2019, 30-31.

⁵⁸ M.C. Stoppler, Medical Triage: Code Tags And Triage Terminology, Medicinenet, 2021.

ლობიდან გამომდინარე განხორციელებულ სამედიცინო მანიპულაციას, სადაც სავარაუდო თანხმობით ხდება გადაწყვეტილების მიღება.

მეორე მხრივ, სხვა ტრიაჟის კატეგორიებში, მაგალითად, ყვითელი და მწვანე, როდესაც პაციენტებს აქვთ შესაძლებლობა გამოხატონ საკუთარი თანხმობა ან უარი სამედიცინო ჩარევაზე, მიმაჩნია რომ ექიმს უნდა ევალებოდეს ინფორმირებული თანხმობის მიღება სწორედ იმ პირობებში, რომ რეალურად, სანამ წითელ ტრიაჟს გაეწევა დახმარება არის გონივრული დრო იმისათვის, რომ მოხდეს პაციენტის ინფორმირება და თანხმობის მიღება. მხოლოდ ამ შემთხვევაში უნდა ჩაითვალოს სამედიცინო პერსონალის ქმედება სამართლებრივად დასაშვებად/გამართლებულად. მართალია, გადაუდებელი ტრიაჟი იგივეა აუცილებლობის მდგომარეობასთან და, შესაბამისად, ზოგჯერ რეალურად შეუძლებელია სრულფასოვანი ინფორმირებული თანხმობის მიღება, მაინც მიმაჩნია, რომ იმ მოცემულობაშიც კი, როცა დრო და გარემო მხოლოდ მინიმალურ კომუნიკაციას უზრუნველყოფს, ექიმის მხრიდან უნდა არსებობდეს მცდელობა პაციენტის ინფორმირების და თანხმობის მიღების.

შესაძლოა არ დაეთანხმოს ჩემს პოზიციას იმასთან დაკავშირებით, რომ გადაუდებელ გარემოში ამის შესაძლებლობა რეალურად არსებობს. თუმცა ვთვლი, რომ მოცემულობა, როდესაც პაციენტს გააჩნია ცნობიერება და რეაგირების უნარი, უკვე ქმნის საფუძველს, რომ ექიმმა იმ ფარგლებს შიგნით, რაც რეალური ქმედების შესაძლებლობების წინაპირობას ქმნის, სულ მცირე, სცადოს პაციენტის სამედიცინო მანიპულაციასთან დაკავშირებული პოზიციის დადგენა. ეს უნდა განიხილებოდეს, როგორც სამედიცინო პერსონალის მცდელობა დაიცვას პაციენტის ავტონომია, რაც სამართლებრივი თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ღირებულებაა, მიუხედავად გარემოებების სიმძიმის ხარისხისა.

მიმაჩნია, რომ ყოველი შემთხვევა ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს, ვინაიდან ტრიაჟის

პროცესს შეიძლება ჰქონდეს როგორც მასშტაბური (მაგალითად, მასობრივი კატასტროფები), ისე ვიწრო, ინდივიდუალური კონტექსტი (პირადი გადაუდებელი შემთხვევა). განსხვავებული გარემოებები განაპირობებს, თუ რამდენად რეალურია ინფორმირებული თანხმობის მიღება და როგორ უნდა განაწილდეს პასუხისმგებლობა სამედიცინო პერსონალსა და პაციენტს შორის. სწორედ ამიტომ, უნიფიცირებული მიდგომა შესაძლოა ვერ ასახავდეს ტრიაჟის სამართლებრივ სირთულეებს სრული სიზუსტით.

ამდენად, განსაკუთრებით კრიტიკული შემთხვევები, როგორიცაა წითელი ტრიაჟის კატეგორია, ქმნის სამართლებრივად გამართლებულ გარემოებებს, სადაც პაციენტის თანხმობის მიღება აღარ წარმოადგენს აუცილებელ პირობას, ხოლო სხვა კატეგორიებში თანხმობის მიღება აუცილებელია და უმოქმედობის შემთხვევაში შესაძლოა წარმოიშვას ექიმის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. მიუხედავად იმისა, რომ ინფორმირებული თანხმობის მიღებას ხშირად უკავშირებენ დროის ფაქტორს, ანუ მიიჩნევენ, რომ შეზღუდულ დროში ამის მიღწევა შეუძლებელია, ეს გარდაუვლად ასე არ უნდა იქნას მიჩნეული. ჯანსაღი კომუნიკაცია თავად ტრიაჟის პროცესის ნაწილად შეიძლება იქცეს. შესაბამისად, გადაუდებელი დახმარების სიტუაციებში ავტონომიის პატივისცემის მაქსიმალური რეალიზების პერსპექტივა არსებობს.⁵⁹

ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაში, ხშირად ალგორითმები სწორედ ზემოაღნიშნული „შავი ყუთის“ პრინციპით ფუნქციონირებენ, რაც ნიშნავს რომ ისინი ამუშავებენ დიდ მონაცემებს და იძლევიან შედეგს, მაგრამ ადამიანებს (ექიმებს, პაციენტს) არ აქვთ საკმარისი ინფორმაცია, როგორ მივიდა სისტემა ამ შედეგამდე. აღნიშნული კი ართულებს იმის ახსნას, თუ რატომ დასვა ალგორითმმა რომელიმე განსაზღვრული დიაგნოზი ან რატომ მიიჩნია კონკრეტული სამედიცინო მანიპულაცია აუცილებლად. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია კითხვა, დაარღვევს თუ არა ინფორმირებული თანხმობის მნიშვნელობას

⁵⁹ R.P. Aacharya, Ch. Gastmans, Y. Denier, Emergency Department Triage: An Ethical Analysis, BMC Emergency

Medicine, Biomed Central (Springer Nature), London, United Kingdom, Vol. 11, No.1, 2011, 7.

კარგად მოქმედი, მიუკერძოებელი, მაგრამ გაუმჭვირვალე ალგორითმი.

AI-ის შავი ყუთის ბუნების გათვალისწინებით, ექიმები ვერ შეძლებენ პაციენტს აუხსნან, რატომ მიიღო ციფრულმა ტექნოლოგიამ კონკრეტული დიაგნოზი ან რის საფუძველზე გასცა მკურნალობის რეკომენდაცია. ექიმები პაციენტებს ვერ მისცემენ ისეთი ტიპის ახსნა-განმარტებას, როგორსაც ჩვეულებისამებრ აკეთებენ მაშინ, როდესაც ლოგიკური მსჯელობის შედეგად იღებენ მკურნალობისა და დიაგნოზის შესახებ გადაწყვეტილებას. ამ მოცემულობის გამო, პაციენტის უფლება მიიღოს ახსნა-განმარტება ვერ სრულდება, რაც ნიშნავს, რომ ისინი ვერ იღებენ ინფორმირებულ გადაწყვეტილებას და, შესაბამისად, ვერ გასცემენ სრულფასოვან თანხმობას.⁶⁰

ევროკავშირის ფუნდამენტური უფლებების ქარტიის (CFR-Charter Of Fundamental Rights Of The European Union) გარდა, აღინიშნება ასევე, ზოგად მონაცემთა დაცვის რეგულაცია (GDPR-General Data Protection Regulation), რომელიც მხარს უჭერს პაციენტის უფლებას გასცეს ინფორმირებული თანხმობა. ამასთან დაკავშირებით ასტრომსკე (Astromske) განმარტავს, რომ GDPR უზრუნველყოფს პაციენტის უფლებას მიიღოს მნიშვნელოვანი ახსნა იმ ლოგიკის შესახებ, რომელიც ავტომატური (ციფრული ტექნოლოგიები) გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში გამოიყენება. მიგელი და სხვები (Miguel Et Al.) მიუთითებენ, რომ პაციენტებს უნდა მიენდოთ ინფორმაცია ავტომატური გადაწყვეტილებების არსებობისა და ხელოვნური ინტელექტის როლის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებაში. თუმცა, ზოგიერთი მკვლევარი აღნიშნავს, რომ GDPR-ის ნორმები ავტომატური გადაწყვეტილებების მიმართ ვრცელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა გადაწყვეტილება სრულად არის დაფუძნებული AI-ზე, რაც გულისხმობს, რომ ხელოვნური ინტელექტის გა-

მოყენების შემთხვევაში, როგორც გადაწყვეტილების მხარდაჭერის ინსტრუმენტი, პაციენტის ინფორმირების ვალდებულება სამართლებრივად არ იკვეთება.⁶¹

ასევე, აღსანიშნავია, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოება, დაზარალებულის თანხმობა, ეფუძნება სამოქალაქო-სამართლებრივ თვალსაზრისს, რომელიც ცნობილია „Volenti Non Fit Iniuria“-ის სახელწოდებით.⁶² სამედიცინო ტრიაჟის პროცესში, პაციენტის ინფორმირებული თანხმობა განიხილება, როგორც მისი ავტონომიის მნიშვნელოვანი გარანტია, რაც სისხლის სამართლის კუთხით მართლწინააღმდეგობას გამომრიცხავს. თუმცა, ტრიაჟის განსაკუთრებულ კატეგორიებში (წითელი და შავი) ინფორმირებული თანხმობის მიღება პრაქტიკულად შეუძლებელია. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც საქმე ეხება სხვა კატეგორიებს, სადაც ექიმს ინფორმირებული თანხმობის მიღება შეუძლია და ამის მიუხედავად ის ამას არ ახორციელებს, მიმაჩნია, რომ მართლწინააღმდეგობა აღარ უნდა გამოირიცხოს დაზარალებულის თანხმობის საფუძველზე. ასეთ შემთხვევაში შეიძლება დადგეს პასუხისმგებლობის საკითხი, რადგან პაციენტის თანხმობა, როგორც ქმედების გამამართლებელი გარემოება ვერ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა ის ექიმის მხრიდან არ არის მიღებული, მიუხედავად იმისა, რომ ამის შესაძლებლობა არსებობდა.

ცნება ავტონომია მრავალი განსხვავებული გაგებით სხვადასხვა დარგში გამოიყენება, თუმცა, როდესაც ბიომედიცინაში არსებულ ავტონომიაზე ვსაუბრობთ, აქ, ამ ცნების საერთო ძირითადი გაგება არსებობს. მოცემული იდეის მიხედვით, ავტონომია ნიშნავს საკუთარ ჯანმრთელობაზე თვითმმართველობისა და ბატონობის დამყარებას. სწორედ ამ პრინციპიდან გამომდინარე, სხვა პირი მხოლოდ მაშინ მიიღებს გადაწყვეტილებას ნებისმიერ სამედიცინო მანიპულა-

⁶⁰ S. Director, Does Black Box AI In Medicine Compromise Informed Consent?, *Philosophy & Technology*, Springer Nature, London, United Kingdom, vol. 38, no 2, 2025, 62.

⁶¹ H. J. Park, Patient Perspectives On Informed Consent For Medical AI: A Web-Based Experiment, *Digital Health*, vol.

10, 2024, 2.

⁶² J. Gardner, *Rethinking Risk-Taking: The Death Of Volenti?*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2023, 110.

ციასთან დაკავშირებით, თუ პაციენტი თავადვე მიანიჭებს სხვას ამის განხორციელების უფლებამოსილებას.⁶³ კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რომ პაციენტის ავტონომიის დაცვა პრიორიტეტული უნდა იყოს ნებისმიერ გარემოებაში, მათ შორის ტრიაჟის პროცესში. განსაკუთრებით ეს ხაზგასასმელია იმ შემთხვევებში, როდესაც პაციენტის მდგომარეობა თანხმობის მიღების საშუალებას იძლევა. შესაბამისად, როდესაც ინფორმირებული თანხმობის მიღება შესაძლებელი და აუცილებელია, მაგრამ ექიმი არ უზრუნველყოფს მის მიღებას, შესაძლოა დავასკვნათ, რომ პასუხისმგებლობის საფუძველი პოტენციურად არსებობს.

ამ მხრივ აღსანიშნავია, რომ არც PLD-ის (Product Liability Directive-პროდუქტის პასუხისმგებლობის დირექტივა) წინადადება არ იძლევა ტექნოლოგიის დევექტის აღმოსაჩენად ცალსახა ალგორითმს. ამის ნაცვლად, ჩვენ უნდა მივმართოთ წევრი სახელმწიფოების პრაქტიკას, სადაც ინტელექტის დიზაინის დევექტურობის შეფასების ძირითადი კრიტერიუმია მისი შესაბამისობა სამეცნიერო და ტექნიკური ცოდნის მდგომარეობასთან, რასაც ჩვეულებრივ თანამედროვეობის ტესტს უწოდებენ.⁶⁴

ასისტენტურ-დიაგნოსტიკური ხელოვნური ინტელექტის დანერგვა შეცვლის დიაგნოსტიკური გადაწყვეტილებების მიღების დინამიკას. ახალი მოდელის თანახმად, ექიმი კვლავ გადანყვეტილების მიმღებად დარჩება, მისი დიაგნოზი კი პირდაპირ გავლენას მოახდენს პაციენტზე. ის ფაქტი, რომ ასისტენტ-დიაგნოსტიკური ხელოვნური ინტელექტი ექიმს კონსულტაციას

უნევს, სულაც არ ნიშნავს, რომ ექიმის მიერ ხელოვნური ინტელექტისგან მიღებული „მეორე აზრი“ ზუსტი იქნება ან, თუნდაც ასე იყოს, არ არსებობს გარანტია, რომ ექიმები მას გაითვალისწინებენ. ამდენად, პაციენტს ზიანი შეიძლება მიადგეს არა მხოლოდ ასისტენტ-დიაგნოსტიკური ხელოვნური ინტელექტის „ცუდი“ რჩევის გამო, არამედ იმიტომაც, რომ ექიმმა შეიძლება არ მოუსმინოს „კარგ“ რჩევას, რომელიც საბოლოოდ სწორი აღმოჩნდა.⁶⁵

2024 წლის 26 აპრილს ჯანმრთელობისა და ადამიანის მომსახურების დეპარტამენტის სამოქალაქო უფლებების ოფისმა (HHS Office For Civil Rights) დაამტკიცა წესი, რომელიც ქმნის ახალ პასუხისმგებლობას იმ ექიმებისთვის, რომლებიც იყენებენ AI სისტემას და რომლის შედეგადაც პაციენტები დისკრიმინაციულ ზიანს იღებენ. იგი კრძალავს კლინიკური ალგორითმების მეშვეობით დისკრიმინაციას და ავალდებულებს ექიმებს, საავადმყოფოებს, ჯანდაცვის სისტემებს და სხვა სუბიექტებს, რომ გონივრული ძალისხმევა გაიღონ, როგორც ალგორითმული დისკრიმინაციის იდენტიფიცირებისთვის, ისე მისგან გამონეული ზიანის შესამცირებლად.⁶⁶

მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკის მედიკოსთა ასოციაცია (AMA-American Medical Association) მხარს უჭერს კლინიკური ალგორითმებით დისკრიმინაციის აკრძალვას, ის მკაცრად ეწინააღმდეგება მცდელობებს, რომ შეიქმნას ექიმების ახალი პასუხისმგებლობა AI-ის გამოყენებისთვის.⁶⁷ ამ მხრივ, აღინიშნება, რომ შედეგობრივი ილბალი ყოველთვის იყო სისხლის

⁶³ J. Varelius, The Value Of Autonomy In Medical Ethics, Medicine, Health Care And Philosophy, Springer, vol.9, no.3, 2006, 377.

⁶⁴ ევროპის საბჭოს დირექტივა, Cf. Art. 7(E) Of Directive 85/374/Eec, Consolidated Version Of 10 May 2004; მუხლი 7(E) „მწარმოებელი გათავისუფლება პასუხისმგებლობისგან, თუ დაამტკიცებს: (ე) რომ სამეცნიერო და ტექნიკური ცოდნის იმდროინდელი დონე, როდესაც პროდუქტი ბაზარზე გამოიტანა, არ იძლეოდა დევექტის არსებობის აღმოჩენის შესაძლებლობას.“

⁶⁵ D. Rimkutė, AI And Liability In Medicine: The Case Of Assistive-Diagnostic AI, Baltic Journal Of Law & Politics, A Journal Of Vytautas Magnus University, Lithuania, vol.16,

no.2, 2023, 66.

⁶⁶ U.S. Department Of Health And Human Services, Hhs Issues New Rule To Strengthen Nondiscrimination Protections And Advance Civil Rights In Health Care, 26.04.2024. იხ: <https://www.hhs.gov/sites/default/files/aca-section-1557-press-release.pdf>

⁶⁷ American Medical Association, Ama Principles For Augmented Intelligence Development, Deployment & Use, 2024, 6 იხ: <https://www.ama-assn.org/system/files/ama-ai-principles.pdf>

სამართლის ნაწილი, თუმცა ხელოვნური ინტელექტის სისტემები მოითხოვს შემავალი ილბლის ანალიზს, რაც დღემდე დიდწილად იგნორირებულია სამედიცინო გაუფრთხილებლობით მკვლელობის საქმეებში. ხშირად აღინიშნება, რომ „გონივრულად კომპეტენტური ექიმი“ თავისუფალია უიღბლობის, დაღლილობისა და მათი კონტროლის მიღმა არსებული სისტემური ზეწოლის ცვალებადობისგან.⁶⁸

გერმანული სამართლის მიხედვით, პირი პასუხს აგებს გაუფრთხილებლობისთვის, თუ იგი მიზეზობრივ კავშირში იქნება შესაბამის ზიანთან (მაგალითად, პაციენტის სიკვდილთან ან დაზიანებასთან). ანუ, ადამიანს თუ შეეძლო ზიანის წინასწარ განჭვრეტა და არ გამოიჩინა სათანადო სიფრთხილე, რომელიც აუცილებელი იყო ამ წინასწარ განჭვრეტადი ზიანის თავიდან ასაცილებლად.⁶⁹ სწორედ გერმანიამ შეიმუშავა მკაცრი სამოქალაქო პასუხისმგებლობის ნორმები არასაიმედო პროდუქტებისათვის, რომლებიც პირდაპირ სისხლის სამართალს დაუკავშირა. კერძოდ, აღინიშნა, რომ სამოქალაქო სამართლებრივი სტანდარტების დარღვევამ შესაძლოა გამოიწვიოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობის გამო. პროდუქტის ბაზარზე გაყიდვამდე, მწარმოებელი ვალდებულია დაადგინოს, რომ პროდუქტი შეესაბამება თანამედროვე სამეცნიერო და ტექნიკურ სტანდარტებს, და რომ მისი უსაფრთხოება სათანადოდ არის შემოწმებული.⁷⁰

ცნობილი მეცნიერი, ბრაისონი (Joanna J. Bryson) საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებულ პოზიციას უჭერს მხარს. კერძოდ, მისი მოსაზრებით, AI სისტემები არ უნდა აღვიქვათ როგორც დამოუკიდებელ, პასუხისმგებლობის მატარებელ სუბიექტებად. იგი ხაზს უსვამს იმას, რომ „არავის უნდა ჰქონდეს ნდობა ხელოვნური

ინტელექტის მიმართ“, რადგან საბოლოოდ, გადანაწევებების მიღებაზე პასუხისმგებლობა ადამიანებს ეკისრებათ. ბრაისონი აღნიშნავს, რომ ადამიანებმა უნდა უზრუნველყონ AI სისტემების უსაფრთხოება და შესაბამისობა, განსაკუთრებით ისეთ სფეროებში, როგორიცაა ჯანდაცვა. მისი ხედვით, მიუხედავად იმისა, რომ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების მიზანი არის პაციენტების დახმარება, საჭიროა მზადყოფნა იმისთვის, რომ AI სისტემის გამოყენებამ შესაძლოა პაციენტის ზიანი გამოიწვიოს.⁷¹

შეჯამების სახით, უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმირებული თანხმობის უზრუნველყოფა ჯანდაცვის სფეროში პაციენტის ავტონომიის ფუნდამენტური გარანტიაა, რომელიც ძალაში უნდა რჩებოდეს ყველა შესაძლო გარემოებაში, მათ შორის გადაუდებელ შემთხვევებსა და ტექნოლოგიურად მართული დიაგნოსტიკის პირობებში. მიუხედავად იმისა, რომ ტრიაჟის კონკრეტულ კატეგორიებში ინფორმირებული თანხმობის მიღება პრაქტიკულად შეუძლებელია, სხვა კატეგორიებში მისი უგულებელყოფა პოტენციურად შეიძლება სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი გახდეს.

III. დასკვნა

ზოგჯერ, სამედიცინო დაწესებულებებში, თვეში რამდენჯერმე, პაციენტების ნაკადის ზრდა ან პერსონალის დეფიციტი აღემატება ხელთ არსებულ შესაძლებლობებს. ასეთ შემთხვევებში ითვლება, რომ რესურსი არ არის საკმარისი, რათა მომავალი პაციენტების მკურნალობით უზრუნველყოფა დროულად და შესაბამისად მოხდეს.⁷²

ჩვენს ეპოქაში, სწორედ ამ პროცესებში ერთვება ციფრული ტექნოლოგიები, რომლის დადებითი და უარყოფითი ეფექტის განვითარება,

⁶⁸ B. Bartlett, The Possibility Of AI-Induced Medical Manslaughter: Unexplainable Decisions, Epistemic Vices, And A New Dimension Of Moral Luck, Sage Publications, Medical Law International, United Kingdom, London, 2023, 255.

⁶⁹ G. Sabine, E. Silverman, And T. Weigend, If Robots Cause Harm, Who Is To Blame? Self-Driving Cars And Criminal Liability. In: Law, Innovation And Technology, New Criminal Law Review, vol.19, no.3, 2016, 426.

⁷⁰ იქვე: 428.

⁷¹ J.J. Bryson, No One Should Trust Artificial Intelligence, Our World, United Nations University, 2018. იხ: <https://ourworld.unu.edu/en/no-one-should-trust-artificial-intelligence>

⁷² K. Kipnis, Medicine And Society Triage And Ethics, American Medical Association Journal Of Ethics, Virtual Mentor, vol.4, no.1, 2002, 19.

ვფიქრობ, რომ თავად სამედიცინო პერსონალზეა დამოკიდებული.

მიმაჩნია, რომ გერმანიის მსგავსად, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან თავის დაღწევის მექანიზმის შემუშავება კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. კერძოდ, გერმანიის სამედიცინო ასოციაციის (Bundesärztekammer) ცენტრალური ეთიკის კომისია (Zeko) აღნიშნავს, რომ ექიმებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ CDSS-ს შეიძლება გააჩნდეს (Clinical Decision Support System-კლინიკური გადაწყვეტილების მიღების მხარდაჭერის სისტემა) შეცდომები და ხარვეზები რამაც შედეგად არასწორი დიაგნოზისა და თერაპიის რეკომენდაციების შექმნა გამოიწვია. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება სამედიცინო პრაქტიკაში არ ამცირებს ექიმის პროფესიულ პასუხისმგებლობას. ექიმი ვალდებულია, სიზუსტის უზრუნველსაყოფად, დამოუკიდებლად გააანალიზოს და შეაფასოს ხელოვნური ინტელექტის მიერ მოწოდებული შედეგები, გადაწყვეტილებები, მისი შესაბამისობა სამედიცინო სტანდარტებთან და პაციენტის უსაფრთხოება. მოცემული ნიშნავს, რომ AI გამოიყენება როგორც მხარდაჭერის ინსტრუმენტი, მაგრამ საბოლოო პასუხისმგებლობა ექიმს ეკისრება.⁷³ ზოგადად, ხელოვნური ინტელექტისა და კლინიკური გადაწყვეტილების მხარდაჭერის სისტემების (CDSS) ინტეგრაცია სამედიცინო პრაქტიკაში მნიშვნელოვნად ზრდის მკურნალობის ხარისხს, თუმცა ტექნოლოგიები ვერ ახდენენ ექიმის პროფესიული პასუხისმგებლობის ჩანაცვლებას. მიმაჩნია, რომ საქართველოს ჯანდაცვის სისტემას სჭირდება მკაფიო, დეტალური რეგულაციები და სახელმძღვანელოები, რომლებიც განსაზღვრავენ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების სამართლებრივ და კლინიკურ მიმართულებებს. მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების შექმნა, რათა ექიმებს მიეცეთ გარანტიები უსაფუძვლო პასუხისმგებლობისგან

თავის დასაცავად, მაშინაც კი, თუ გვექნება ციფრული ტექნოლოგიით დაშვებული შეცდომა.

მრავალი AI-მოდელი წარმოადგენს „შავ ყუთს“, რომლის შიგთავსის ახსნა პრაქტიკულად შეუძლებელია. შედეგად, ექიმის მცდელობა მოიპოვოს განმარტება ალგორითმის შემქმნელისგან-უმეტესწილად უშედეგო რჩება. ამ პირობებში ვერ სრულდება ინფორმირებული თანხმობის მინიმალური სტანდარტი და პაციენტის გადანყვეტილება ხშირად უბრალოდ თანხმობას წარმოადგენს, რაც ინფორმირებული თანხმობისგან რადიკალურად განსხვავდება.⁷⁴ ამ მხრივ, მიმაჩნია, რომ პაციენტებს უნდა მიენდოთ სრული ინფორმაცია ციფრული ტექნოლოგიის გამოყენების შესახებ და გააჩნდეთ შესაძლებლობა ინფორმირებულად დაეთანხმონ მკურნალობის განსაზღვრულ მეთოდს. მოცემულის საპირსონედ, ტექნოლოგიური სისტემებისთვის უნდა არსებობდეს მაღალი სტანდარტები და სერტიფიკაცია.

გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას რამდენიმე მოსამართლემ (Hirsch, Neibler, Steinberger) განსხვავებული და ამ საკითხისთვის საინტერესო მოსაზრება დაურთო, კერძოდ: არასწორია, რომ ავადმყოფ ან დაუძღვრებულ პირს, რადგან მისი ჯანმრთელობა ან სხეული უკვე დაზიანებულია, შეუმცირდეს თვითგამორკვევის ფარგლები ან დადგინდეს ინფორმირების უფრო დაბალი სტანდარტი.⁷⁵

უდავია, რომ ტექნოლოგიურ განვითარებას საოცარი დინამიკა ახასიათებს, ვინაიდან კონცერნების ძალაუფლება ჩვენს ცხოვრებაზე მუდამ იზრდება. ტექნიკის მიღმა ტექნიკის განჭვრეტა თითქმის შეუძლებელი პროცესია, მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია პროცესის მიმართ კრიტიკული შეფასება ვისწავლოთ. ცნობისმოყვარეობა და სკეპტიციზმი ყოველთვის სჯობს გაუაზრებელი მომხმარებლის სინდრომის ხელშეწყობას.⁷⁶ სწორედ სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკის

⁷³ Zeko: Ärztliche Erfahrung Unabdingbar Beim Ki-Einsatz In Der Medizin, Bundesärztekammer, 2021. იხ: https://www.bundesaerztekammer.de/presse/aktuelles/detail/zeko-aerztliche-erfahrung-unabdingbar-beim-ki-einsatz-in-der-medizin?utm_source=chatgpt.com

⁷⁴ M. Khan, C. Ewuoso, Epistemic (In)Justice, Social

Identity And The Black Box Problem In Patient Care, Springer, Dordrecht, Netherlands, 2024, 233.

⁷⁵ BverfG, decision of July 25, 1979-2BvR 878/74.

⁷⁶ ს. ლოითჰოისერ-შნარენბერგერი, შიში ჭამს თავისუფლებას: რატომ უნდა დავიცვათ ძირითადი უფლებები,

დროული მონესრიგება და საერთაშორისო სტანდარტებთან ჰარმონიზაცია აუცილებელია, რათა თავიდან იქნეს აცილებული სამედიცინო ტრიაჟის პროცესში სამართლებრივი დაპირისპირება, რაც ნდობის დაკარგვასა და კლინიკური პრაქტიკის ხარისხის გაუარესებას გამოიწვევს.

ნებისმიერ უფლებაში ჩარევის გამართლებითვის უალტერნატივო წინაპირობაა, რომ ჩარევა კანონის მიზანს იცავდეს. მიმაჩნია, რომ კანონით საკითხის განსაზღვრა არ არის თვითკმარი, რამდენადაც კანონი უნდა იყოს განჭვრეტადი, ნორმა იმდენად ნათელი უნდა იყოს, რომ გა-

მოირიცხოს მისი სურვილისამებრ ან სუბიექტურად განმარტების ალბათობა.⁷⁷

ნაშრომის ბოლოს აღვნიშნავ, რომ ამ მიმართულების გასაუმჯობესებლად კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ქართულმა სამართლებრივმა სისტემამ განახორციელოს სრულფასოვანი ჰარმონიზაცია, როგორც საერთაშორისო სტანდარტებთან, ისე თანამედროვე მედიცინის გამონგებებთან. მოცემულმა რეგულაციებმა გარდაუვლად უნდა უზრუნველყოს სამედიცინო პროცესების სწორი მართვა, სადაც ექიმის პროფესიული თავისუფლება და პაციენტის უფლებები სამართლიანი და გამჭვირვალე გზით იქნება დაცული.

ფრიდრიხ ნაუმანის ფონდი თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 147.

⁷⁷ ქ. ერემაძე, ძირითადი უფლებები თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 221.

ინფორმირებული თანხმობა ციფრული ჯანმრთელობის ეპოქაში: იურიდიული და ეთიკური აუცილებლობა

პროფ. დოქ. გიორგი დულაშვილი
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

როდესაც მედიცინა ციფრული ტექნოლოგიების, ტელემედიცინის, ხელოვნური ინტელექტის დიაგნოსტიკის, სამაჯურის ტიპის მონიტორინგის მონაცემებისა და ელექტრონული სამედიცინო ჩანაწერების მეშვეობით სწრაფად ვითარდება, პაციენტზე ზრუნვის ჩარჩოები საოცარი ტემპით იცვლება. სამედიცინო სფეროში ეთიკური და სამართლებრივი სტანდარტების სწრაფი ცვლილებების პირობებში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ ფუნდამენტურ პრინციპს, როგორიცაა ინფორმირებული თანხმობა, რომელიც საჭიროებს დიდ ყურადღებას¹.

ინფორმირებული თანხმობა მხოლოდ ხელმონერილი დოკუმენტი არ არის; ეს არის პაციენტსა და ექიმს შორის ურთიერთობის სამართლებრივი და ეთიკური საფუძველი. თანხმობის მიზანია, პაციენტმა სრულად გაიგოს, რა პროცედურა ხორციელდება, რა სარგებელი ან რისკი უკავშირდება მას და როგორ ალტერნატივებზე შეიძლება იყოს საუბარი². თუმცა, ციფრულ

ეპოქაში ამ თანხმობის მიღწევა გაცილებით რთული და ხშირ შემთხვევაში არაჯეროვანი ხდება³.

ტელემედიცინა, რომელიც პანდემიის შემდეგ ყოველდღიურ პრაქტიკად იქცა, ამის ნათელი მაგალითია. დისტანციური კონსულტაციები ხშირად მოკლებულია იმ სიღრმესა და კონტექსტს, რაც პირისპირ ურთიერთობას ახასიათებს⁴. ექიმს შეიძლება ყურადღება გაუცდეს დეტალებზე, ხოლო პაციენტი თავს არაკომფორტულად ან დაბნეულად გრძნობდეს, რაც გადანყვეტილების სისწორეს აზიანებს.

არანაკლებ პრობლემურია ხელოვნური ინტელექტის როლი მედიცინაში, რომელიც დიაგნოზის დასმასა და მკურნალობისთვის საჭირო რეკომენდაციებში ეხმარება ექიმებს.

სამაჯურები და ჯანმრთელობის აპლიკაციები საკითხს კიდევ უფრო ართულებს. ისინი მუდმივად აგროვებენ პაციენტის მონაცემებს არა მხოლოდ კლინიკურ, არამედ ყოველდღიურ გა-

¹ Beauchamp TL, Childress JF. Principles of Biomedical Ethics. Oxford University Press; 2019.
<https://doi.org/10.1080/15265161.2019.1665402>

² Faden RR, Beauchamp TL. A History and Theory of Informed Consent. Oxford University Press; 1986.
<https://doi.org/10.1136/jme.13.4.219-a>

³ Cohen IG, Mello MM. Big data, big tech, and protecting

patient privacy. JAMA. 2019;322(12):1141-1142.
<https://doi.org/10.1001/jama.2019.11365>

⁴ Kruse CS, Karem P, Shifflett K, Vegi L, Ravi K, Brooks M. Evaluating barriers to adopting telemedicine worldwide. J Telemed Telecare. 2018;24(1):4-12.
<https://doi.org/10.1177/1357633X16674087>

რემოში. ამასთან, მომხმარებლები ხშირად თანხმებიან მონაცემთა გამოყენებაზე იმ ტიპური და გაურკვეველი წესებისა და პირობების ფორმით, რომელიც არ შეესაბამება სამედიცინო ეთიკის მოთხოვნებს⁵. ამ მონაცემების დაცულობა და მესამე მხარისთვის გაზიარება მოითხოვს მეტ კონტროლს⁶.

სწორედ ამიტომ, საჭიროა ინფორმირებული თანხმობის პროცესის გადახედვა და მისი გარდაქმნა სტატიკური ფორმიდან დინამიკურ და უწყვეტ დიალოგად, განსაკუთრებით იმ პირობებში, როდესაც მონაცემები მუდმივად იკრიბება და გამოიყენება⁷. სამართლებრივი ჩარჩოები უნდა შეიცვალოს ისე, რომ პაციენტებს არ დაეკარგოთ ინფორმირებულობის და არჩევანის უფლება.

რეგულატორებმა, კლინიკურმა დაწესებულებებმა და ტექნოლოგიურმა კომპანიებმა ერ-

თობლივად უნდა შეიმუშაონ სტანდარტიზებული და ციფრულ რეალობაზე მორგებული თანხმობის ფორმები. ეს მოიცავს მარტივად გასაგებ ენაზე მომზადებულ ახსნა-განმარტებებს, გაფრთხილებებს და კონკრეტულ ინფორმაციას იმაზე, თუ როგორ მონაწილეობს ხელოვნური ინტელექტი სამედიცინო გადაწყვეტილებებში⁸. გამჭვირვალობა უნდა გახდეს დიზაინის ნაწილი და არა გვერდითი მოვლენა.

ინფორმირებული თანხმობის სამართლებრივი მოთხოვნა მხოლოდ პროფესიული პასუხისმგებლობის თავიდან აცილებას არ ეხება, ეს, უპირველესად, პაციენტის თავისუფლების პატივისცემაა იმ სისტემაში, რომელიც სულ უფრო რთული ხდება. თუ ციფრულ მომავალს მივდევთ, არ უნდა დავივიწყოთ მედიცინის ეთიკური არსი: პაციენტის უფლება იცოდეს, გაიგოს და თავად აირჩიოს⁹.

⁵ Sharon T. Self-tracking for health and the quantified self: Re-articulating autonomy, solidarity, and authenticity in an age of personalized healthcare. *Philosophy & Technology*. 2017;30(1):93–121. <https://doi.org/10.1007/s13347-016-0215-5>

⁶ Mittelstadt BD, Floridi L. The ethics of big data: Current and foreseeable issues in biomedical contexts. *Science and Engineering Ethics*. 2016;22(2):303–341. <https://doi.org/10.1007/s11948-015-9652-2>

⁷ Manson NC, O'Neill O. *Rethinking Informed Consent in Bioethics*. Cambridge University Press; 2007. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814600>

⁸ Grote T, Berens P. On the ethics of algorithmic decision-making in healthcare. *J Med Ethics*. 2020;46(3):205–211. <https://doi.org/10.1136/medethics-2019-105586>

⁹ Emanuel EJ, Wendler D, Grady C. What makes clinical research ethical? *JAMA*. 2000;283(20):2701–2711. <https://doi.org/10.1001/jama.283.20.2701>

ჯუნგლების კანონი

წარმოიდგინეთ ორი მაიმუნი, მეზობელ გალიებში. მაიმუნები არიან ერთი გვარის: კაპუცინები. გალიებიც ერთნაირია. ორივე მაიმუნს გალიაში აქვს ერთნაირი პატარა კენჭი. თუ მას მიაწვდიან გალიასთან მდგომ ადამიანს, ჯილდოს სახით მიიღებენ საკვებს. თუმცა, ერთი მაიმუნი ყოველ ჯერზე მიიღებს მხოლოდ ყურძნის მარცვალს, ხოლო მეორე - იმავე ზომის კიტრის ნაჭერს. თითოეული მაიმუნი ხედავს, რა საკვებს იღებს მისი მეზობელი. რას მოიმოქმედებს მაიმუნი, რომელსაც უსამართლოდ ექცევიან და სთავაზობენ ნაკლებად კალორიულ საკვებს: კიტრს? შეეგუება ბედს და მშვიდად შეჭამს მას? თუ გააპროტესტებს უსამართლო მოპყრობას და მოითხოვს ყურძნის მარცვალს? ამ რეალური ექსპერიმენტის შედეგს დავწერ მოგვიანებით.

„ეს უსამართლობაა.“ ეს ფრაზა ხშირად გაგვიგონია სხვებისგან ან გვითქვამს თავად. მაგრამ, რა არის უსამართლობა? როგორ ან ვის მიერ შეიძლება ამის შეფასება? როგორ ვხვდებით, რომ ჩვენ უსამართლოდ გვექცევიან ან რომ უსამართლოდ ექცევიან სხვას? უსამართლობის შეგრძნებით ვიბადებით (გენეტიკურად მოგვყვება) თუ ვსწავლობთ? სამართლიანობა მხოლოდ ადამიანებისთვის არის დამახასიათებელი, თუ აგრეთვე სხვა ცოცხალი არსებებისთვის? მათ შორის, კაპუცინების გვარის მაიმუნებისთვის, ზემოთ აღწერილი ექსპერიმენტიდან?

„მე არ ვიცი, რა არის სამართლიანობა, მაგრამ ვიცი, რა არის უსამართლობა.“ ეს ფრაზა გამოხატავს უნივერსალურ განცდას და მის ავტორობას მიაწერენ სხვადასხვა ადამიანს. ეს

ფრაზა მნიშვნელოვანია ალბერტ კამიუს ფილოსოფიაში და აღწერს ადამიანის უნარს, ინსტინქტურად წინააღმდეგობა გაუწიოს ჩაგვრასა და უსამართლობას. კამიუს აზრით, ადამიანს უჭირს აბსტრაქტული, სრულყოფილი სამართლიანობის სისტემის განსაზღვრა. მაგრამ, ნებისმიერი ადამიანი ინტუიციით გრძნობს უსამართლობას.

უსამართლობას ზოგჯერ უწოდებენ „ჯუნგლების კანონს.“ ეს ტერმინი ფართოდ გავრცელდა და პოპულარობა მოიპოვა რადიარდ კიპლინგის ცნობილი ნაწარმოების, „ჯუნგლების წიგნის“ (*The Jungle Book*) წყალობით, რომელიც პირველად გამოქვეყნდა 1894 წელს. კიპლინგის ნაწარმოებში „ჯუნგლების კანონი“ იყო კოდექსი, წესების მკაცრი ნაკრები, რომელსაც ემორჩილებოდნენ ჯუნგლების ცხოველები. ეს კანონები არეგულირებდა მათ ქცევას, ნადირობას, ურთიერთობებს და უზრუნველყოფდა ჯუნგლებში წესრიგსა და გადარჩენას. მაგალითად, ერთ-ერთი კანონით, მგლებს და მაუგლის ეკრძალებოდათ ნადირობა საკმარისზე მეტი საკვების მოსაპოვებლად. კიპლინგის მიხედვით, „ჯუნგლების კანონი“ აჩვენებდა, რომ ველურ ბუნებაშიც კი, სადაც „ძლიერი იმარჯვებს“, გადარჩენა და კეთილდღეობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ ძალაზე, არამედ წესრიგზე და თვითშეზღუდვაზე.

„ჯუნგლების კანონის“ თანამედროვე გაგება არსებითად განსხვავდება კიპლინგის მიერ შექმნილი თავდაპირველი ვერსიისგან. დროთა გან-

მავლობაში „ჯუნგლების კანონმა“ შეიძინა ის ნეგატიური მნიშვნელობა, რომლითაც დღეს ხშირად გამოიყენება: „წესების არარსებობა,“ „ძალაუფლების უფლება“ და „უძლიერესის გადარჩენა.“

საზოგადოებასთან მიმართებაში „ჯუნგლების კანონი“ აღწერს მდგომარეობას, სადაც არ არსებობს წესები, სამართლებრივი ნორმები ან მორალური პრინციპები. მდგომარეობას, სადაც დომინირებს ძალის უფლება და უსამართლობა. „ჯუნგლების კანონის“ პირობებში გადარჩენისთვის ბრძოლა სასტიკი და უკომპრომისოა, ხოლო სუსტი და დაუცველი განწირულია.

დავუბრუნდები კაპუცინების ექსპერიმენტს. მაიმუნი, რომელსაც სთავაზობენ მხოლოდ კიტრის ნაჭერს, ძალიან გაკვირვებულია და აპროტესტებს უსამართლობას. ის არ ჭამს კიტრს და მთელი ძალით ესვრის კიტრის ნაჭერს გალიასთან მდგომ ადამიანს. ასევე, გაბრაზებული მაიმუნი მთელი ძალით ანჯღრევს გალიას და ცდილობს გათავისუფლებას. ამ რეალური ექსპერიმენტის ნახვა შესაძლებელია ამ ბმულზე: <https://www.youtube.com/watch?v=KSryJXDpZo>.

მაიმუნის გაკვირვება და ემოციური პროტესტი საოცრად ჰგავს ადამიანის რეაქციას, რომელიც აწყდება უსამართლობას. კაპუცინების ექსპერიმენტი კარგად აჩვენებს, რომ უსამართლობის განცდა აქვთ სხვა არსებებსაც და არა მხოლოდ ადამიანს.

შეიძლება თუ არა ჩათვალოთ, რომ უსამართლობის შეგრძნება გენეტიკურად სულ თან დაგვყვება (ანუ, ადამიანებს გვაქვს გარკვეული „უსამართლობის გენი“)? თუ ასეა, რატომ ზრუნავს ბუნება ამ ინფორმაციის შენახვასა და შემდგომი თაობებისთვის გადაცემაზე?

უსამართლობისადმი განსაკუთრებული მგრძნობელობა, სავარაუდოდ, ადამიანების ევოლუციური მემკვიდრეობაა. ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, უსამართლო მოპყრობისას (მაგალითად, როდესაც ვინმე ჩვენზე მეტ რესურსს იღებს თანაბარი შრომისთვის) ჩვენი ტვინი რეაგირებს ისევე, როგორც ფიზიკურ საფრთხეზე. რისხვა, შურისძიების სურვილი და განაწყენება ძლიერი ემოციური საპასუხო სიგნალებია, რომლებიც სწორედ უსამართლობის შედეგია.

არსებობს მოსაზრება, რომ უსამართლობის გენეტიკური მეხსიერება აუცილებელია ადამიანის გადარჩენისთვის. ადამიანები ყოველთვის თანამშრომლობდნენ სხვა ადამიანებთან, ნადირობის, რესურსების შექმნისა თუ თავდაცვის დროს. თანამშრომლობა კი მოითხოვდა ნდობასა და სამართლიან განაწილებას. თუ ჯგუფის წევრი გრძნობდა, რომ მისი წვლილი არასწორად ფასდებოდა, ის წყვეტდა თანამშრომლობას.

უსამართლობის შეგრძნება ჯგუფში იწვევს კონფლიქტს, დაშლას და შურისძიებას. გენეტიკური პროგრამა, რომელიც გვავიძულებს სწრაფად ამოვიცნოთ და დავგმოთ უსამართლო ქცევა, უზრუნველყოფს, რომ ჯგუფმა შეინარჩუნოს წესრიგი და ერთიანობა. ეს კი კრიტიკულად მნიშვნელოვანია გარე მტრებთან ბრძოლისთვის ან რთულ პირობებში გადარჩენისთვის.

უსამართლობის შეგრძნება არ არის მხოლოდ ემოციური რეაქცია. ეს არის საზოგადოებრივი წესრიგის სადავე, რომელიც გვავიძულებს ვითანამშრომლოთ. სამართლიანად მოქცევის მოლოდინი უბიძგებს ინდივიდებს, შეინარჩუნონ კარგი რეპუტაცია. ის, ვინც უსამართლოდ იქცევა, გარიყული იქნება, რაც ამცირებს მისი გადარჩენის შანსებს. უსამართლობის განცდის გარეშე ადამიანთა ჯგუფები დაიშლებოდნენ, რესურსები არ გადანაწილდებოდა და გადარჩენა შეუძლებელი გახდებოდა.

„ჯუნგლების კანონის“ ნეგატიურ გაგებას ყოველთვის დაუპირისპირდება უსამართლობის მიმართ ადამიანების ძლიერი გენეტიკური მეხსიერება. უსამართლობის განცდა არ არის სისუსტე, არამედ დიდი ძალაა. ის ევოლუციური მექანიზმია, რომელიც სოციალურ არსებებს აიძულებს, გადავიდნენ "ძალის უფლებიდან" თანამშრომლობასა და სოლიდარობაზე. მაიმუნის გაბრაზება კიტრით და ადამიანის წინააღმდეგობა ჩაგვრის მიმართ შეიძლება ერთი და იმავე გენეტიკური პროგრამის გამოვლინებაა. პროგრამის, რომელიც გვეუბნება, რომ გადარჩენისთვის ჩვენ გვჭირდება არა "ძლიერის კანონი," არამედ უსამართლობის შეჩერება.

ლევან ნანობაშვილი